

ŞƏKİ
FOLKLOR ÖRNƏKLƏRİ

II

AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASI
FOLKLOR İNSTİTUTU

ŞƏKİ
FOLKLOR ÖRNƏKLƏRİ

Az 286703

II kitab

**M.F.Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası**

BAKİ – 2014

LAYİHƏ RƏHBƏRİ: AMEA-nın müxbir üzvü
Muxtar KAZIMOĞLU (İMANOV)

TOPLAYIB
TƏRTİB EDƏN: fil.ü.f.d., dos. Ləman VAQİFQIZI
(SÜLEYMANOVA)

ELMİ REDAKTOR: fil.ü.f.d. Əfzələddin ƏSGƏR

Şəki folklor örnəkləri. II kitab. Bakı, "Elm və təhsil", 2014,
408 səh.

folklorinstitutu.com

§ 3202050000 Qrifli nəşr
098 – 2014

© Folklor İnstitutu, 2014

TƏRTİBÇİDƏN

Bu kitabdakı materialları 1996-cı ildən toplamağa başlamışıq. O zamankı toplama cəhdimiz sistemli olmayıb, odur ki, daha çox həvəskar işi kimi dəyərləndirilə bilinər. 2000-2002-ci illərdə də Şəki rayonunun müxtəlif kəndlərində toplama işi aparmışıq. 2003-cü ildən isə "Şəki folklor mühiti" adlı dissertasiya işimizi yazmaq üçün daha səylə və sistemli şəkildə Şəki rayonunun folklorunu toplamağa başladıq. Bu zaman biz Şəki rayonunun əksər kəndlərində və şəhərin özündə olduq və xeyli material toplaya bildik. Burada verilmiş materialları isə Göynük və Göynük ətrafı kəndlərdən qeydə almışıq. Göynüklü olduğumuz üçün Şəkinin bu hissəsi bizə daha tanış idi, o səbəbdən də bu ərazidə folklor toplamaq işi o zaman daha səmərəli alınmışdı.

Yaşlı söyləyicilərin verdiyi məlumatlara əsasən, deyə bilərik ki, Göynük vaxtilə özündə xeyli kəndi birləşdirən mahal olmuşdur. Baş Göynük, Aşağı Göynük, Selbasan, Birinci Biləcik, İkinci Biləcik (Türkiyədə də Göynük və Biləcik yan-yana yerləşir), Baş Şabalıd, Aşağı Şabalıd, Baş Layısqı, Aşağı Layısqı, Baqqal, Cumakənd, Cunud, Şin kəndləri Göynük mahalında birləşirmiş. Göynük mahalının sərhədləri Qanıx çayının¹ sahillərində uzanırmış. Tarixçi alim Z.Cavadova yazır: "Göynük Şəki xanlığının ən böyük mahallarından biri idi. 1824-cü il siyahıya alınmasına görə, təkcə Baş Göynük kəndində 3433 nəfər əhali yaşayırdı"². XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəllərində yaşamış Molla Cümə də "Aşıqlıq" adlı şeirində Göynük mahalının adını çəkir:

¹ Hazırda Alazan çayı adlandırılır.

² Cavadova Z. Şimal-qərbi Azərbaycan. http://web.anl.az/el/Download/01.10.14/cz_shqa.pdf, səh. 60

Aşıq anasıyam, şayirrər kökü,
Gəzərəm dünyada divanə təkİ.
Mahalım Göynükdür, şəhərim Şəki,
Layisqi kəndinin binasıyam mən³.

Üsyankarlıqları, mübarizə əzmi ilə tanınan Göynük camaatı bölgədə baş vermiş üsyanların təşkilatçıları və ən fəal iştirakçıları olmaqla seçilmişlər. 1807-ci ildə Çar Rusiyasına qarşı baş qaldırmış Göynük üsyanının əsas iştirakçıları göynüklülər olmuşlar. Bu üsyana Baş Göynük kəndinin sakini Sultan Murad başçılıq etmişdir. Qüvvələrinin az olması və müasir silahlarının olmaması səbəbindən üsyançılar məğlubiyyətə uğramışlar. 1807-ci il Göynük üsyanı haqqında ətraflı məlumat verən Z.Cavadova yazır: “1807-ci il Göynük üsyanının yatırılmasına baxmayaraq, onun böyük tarixi əhəmiyyəti var idi. Bu üsyandan sonra azadlıq mübarizəsi yeni qüvvə ilə genişləndi. Üsyan xalqın işğalçılara qarşı apardığı qəhrəmanlıq mübarizəsinin şanlı simvoluna çevrildi”. Tədqiqatçı bundan sonra 1808-ci il Şəki üsyanı və 1814-cü il Şəki üsyanından bəhs edir⁴.

Bölgədə baş vermiş digər məşhur üsyan da tarixə 1930-cu il Göynük üsyanı kimi düşmüşdür. Bu üsyanın başında Baş Şabalıd kəndinin sakini savadlı, iti zəkaya və poetik ilhama malik Molla Mustafa Şeyxzadə dururdu. O, Baş Şabalıdlı övliya Şeyx Əhməd babanın nəvəsidir. Bu, həmin Göynük üsyanıdır ki, 1930-cu ilin aprel ayının 12-də başlayıb, 1930-cu ilin mayın 12-də xüsusi amansızlıqla yatırılırsa da, qaçaq hərəkəti şəklində 1947-ci ilədək davam etmişdir. Üsyançı hərəkətin son nümayəndəsi Qaçaq Abbasın müqavimətinə məhz həmin il son qoyuldu. Azərbaycanın 8 rayonunu əhatə edən bu üsyanın mər-

³ Molla Cümə. Əsərləri. Bakı, Sabah, 2006, səh. 167

⁴ Cavadova Z. Şimal-qərbi Azərbaycan. http://web.anl.az/el/Download/01.10.14/cz_shqa.pdf, səh. 60-61

kəzi Şəkinin Baş Göynük kəndi olmuşdur⁵. Əhalinin dediyinə görə, bu üsyan keçmiş SSRİ-də sovet üsul-idarəsini az müddətə də olsa, devirməyi bacaran yeganə üsyan hesab olunur. Görünür, həmin üsyana görə Şəkiddə bu gün də göynüklüləri “yaveynən hökməti yıxan göynüklü”, “adamasan göynüklü” kimi ayamalarla tanıyırlar.

Söyləyicilərin dediyinə görə, Baş Göynük kəndi çox qədim yaşayış məskənidir. Əvvəllər selbasan, çaylaq yer olan bu ərazidə camaat binələr halında məskunlaşıb. Sonralar isə öz həyətlərinin daşından və həyətlərində bitən ağaclardan qıraraq ev tikəndə istifadə ediblər. Şin çayı əvvəllər Baş Göynük kəndinin deyil, Layısqi kəndinin yanından axırmış. 1920-ci ildə Şin çayı daşmış, ərtaf kəndlərə ziyan vurmuşdur, Ağasılar adlı kəndi isə tamamilə yuyub aparmışdır. Ağasılar kəndi hal-hazırda mövcud deyil.

Digər bölgələrimizdə folklor toplayarkən əfsanələrin azlığını müşahidə etmişdik. Göynük kəndlərində isə bu gün də xeyli əfsanə mətni dolaşmaqdadır. Ay və Günlə bağlı mətnlər, müxtəlif heyvan və quşların yaranması ilə bağlı əfsanələr bu sırada üstünlük təşkil edir.

Kitaba salınmış materiallar sübut edir ki, Göynük mahalında mifoloji mətnlər ən işlək janrlardan biridir. Bu bölgədən Azərbaycan folkloru üçün naməlum olan xeyli mifoloji personaj və mətn qeydə almışıq ki, onların analoji variantları ilə biz digər türk xalqlarının folklorunda qarşılaşırıq. Halın keçisi dönərgəsi Unuqay və Halın xoruz dönərgəsi belə personajlardan sayıla bilər. Halın keçisi dönərgəsi ilə bağlı bizə qədər birçə

⁵ Manaflı H. Şəki üsyanı. Bakı: Zaman, 2000, səh. 7, 32, 64, 76

mətn çap olunmuşdu ki, orada da bu personajın adı çəkilmir.⁶ Göynük kəndlərindən topladığımız mətnlər göstərir ki, Halın keçi dönərgəsi ilə bağlı mifoloji rəvayətlər vaxtilə Azərbaycanda geniş yayılmışdır. Sonralar Qarabağ folklorunu topladığımız zaman Halın keçi dönərgəsinə dolayısı ilə işarə vuran bir mətn qeydə ala bildik⁷. Ancaq qarabağlılar arasında Halın keçi dönərgəsi Göynükdəki qədər geniş yayılmayıb, personajın adı isə çəkilmir. Burada sadəcə olaraq, zahını Hal apararkən qapıda keçinin çığırılmasından söhbət gedirdi.

Halın xoruz dönərgəsi ilə bağlı Göynük kəndlərindən dörd mətn qeydə almışıq. Bu mətnlərdə Halın zahı qadınlara xoruz kimi görünməsindən söhbət açılır.

Bölgədən qeydə alınmış Süleysin, Xortdan, Vəhşi adam kimi mifoloji personajlardan bəhs edilən mətnləri də Azərbaycan folkloru üçün yeni hesab etmək olar.

Əzrayıl, Kaftar, Xıdır İlyas kimi mifoloji personajlarla bağlı mətnlər də Göynük kəndlərində geniş yayılmışdır. Xıdır Nəbi və Xıdır İlyası selin, suyun sahibi, bəzən də Allahı hesab edən göynüklülər bu obrazlarla bağlı mətnləri olduqca həvəslə söyləyirlər.

Hal və Cin Azərbaycan folkloru üçün kifayət qədər geniş yayılmış personajlar olsalar da, bu kitaba salınmış mətnlərdə həmin obrazların zahiri görünüşü, funksiyaları ilə bağlı keyli yeni detallarla üzləşmək mümkündür. Cin personajı ilə bağlı mətnlər çox olduğu üçün onları “Cin”, “Cin toyu”, “Cin dəyişəyi” adlı yarımbaşlıqlarda qruplaşdırdıq.

⁶ Azərbaycan folkloru antologiyası. VII c., Qaraqoyunlu folkloru / Toplayıb tərtib edənlər İsmayılov H., Süleymanov Q. Bakı, Səda, 2002, səh.73.

⁷ Qarabağ: folklor da bir tarixdir (Xocavənd rayonundan toplanmış folklor örnəkləri). VII kitab. Bakı, Elm və təhsil, 2014, səh.26

Şəkiyə məxsus yumor hissi ciddi janr sayılan mifoloji mətnlərdə belə özünü göstərir. Halın tutulmasından danışan söyləyici mətnə belə bir əlavə etdi: “Hal atın üsdə çul görsə, üsdə minməz. Atı çilpax minən şeydi olar. Nəsə, yaqın bunun praktikası olmuyübüş də”.

Bəzən söyləyicilər ənənəvi mətnin strukturundan kənara çıxırdılar. Bu da yaqın ki, söyləyicinin mətni pis bilməsindən irəli gəlir. Halın tutulmasıyla bağlı məşhur üsul (qıra yapışdırma, iynə sancma) Aşağı Göynük kəndindən topladığımız mətndə dəyişərək bu hala düşdü: “... Anamın anası rəhmətdix tutufdu halı. Bu nətəər olar? Hal anamın üsdünə minər. Bu da minən kimi ayağa durar. Qaçəndə Halın usdündə oturur. Qapıları, hər yeri baqlıyif unu tutar”.

Ovçuluqla bağlı qeydə aldığımız mifoloji mətnləri bölgənin aktiv janrları sırasına daxil edə bilərik. İndiyədək nəşr olunmuş heç bir folklor toplusunda ovçuluqla bağlı bu qədər mifoloji mətn bir arada çap olunmamışdır. Bu faktın özü də həmin mətnlərin bu ərazidə necə geniş yayıldığını sübut edir. Ovçuluqla bağlı mifoloji rəvayətlərdə ovçular, ov həddi, ovun güdükçüləri, Süley və yaxud İsgəndər quşu və s.-lə bağlı maraqlı informasiyalar cəmləşib. Kitabda “İnamlar” adlı ayrıca başlıq olsa da, daha dolğun məlumat vermək üçün ovçuluqla bağlı inamları ayıraraq mifoloji rəvayətlərin yanında verməyi məqsədəuyğun hesab etdik.

Ərazidə Naxış, onun verilməsi ilə bağlı mətnlər də geniş yayılmışdır. Həmçinin vergili insanlar, onlara verginin verilməsi və vergini aldıqdan sonra qazandıqları qabiliyyətlər haqqında mətnləri də tez-tez eşidirdik. Söyləyicilərimizin arasında hamının vergili hesab etdiyi şəxs – Aşağı Göynük kənd sakini Mələkə Əhməd qızı Nəzirova da var. Biz onunla söhbətimizi “Vergililər” yarımbaşlığına daxil etmişik. Həmin

mətndə söyləyiciyə verdiyimiz sualları olduğu kimi saxlamağı lazım bildik. Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, digər mətnlər də vardır ki, orada söyləyiciyə verdiyimiz sualları kursivlə işarələyərək saxlamışıq. Bu, mətnin mənasının anlaşılıqlı olmasına xidmət edir.

Göynük kəndlərindən qeydə aldığımız mətnlərin bir hissəsini peyğəmbərlər və dini şəxsiyyətlər haqqında mətnlər təşkil edir. Söyləyicilərimizin bir hissəsi yas məclislərini aparan mollalar olduğu üçün bu cür mətnləri çox toplamağımız təbii haldır. Bu söyləyicilərin repertuarının önəmli hissəsini dini rəvayətlər və nağıllar təşkil edir. Bu barədə “Şəki folklor mühiti” adlı dissertasiya işimizdə və eyni adlı monoqrafiyamızda geniş məlumat verdiyimiz üçün burada uzun-uzadı izah verməyi lazım bilmirik. Sadəcə, onu qeyd edirik ki, kitabın həcmi imkan vermədiyi üçün bu ərazidən qeydə aldığımız nağıl, lətifə və oyunları buraya daxil etmədik.

Ərazidə yayılmış mifoloji rəvayətlərin çox böyük qismini də pirlərlə bağlı mətnlər təşkil edir. Yalnız Göynük mahalında deyil, digər bölgələrimizdə də bu mövzu ilə bağlı süjetlər olduqca çoxdur. Bunun səbəbi bu gün pirləri ziyarət mərasiminin öz varlığını qoruyub saxlamasıdır. Mərasimin özü mövcud olduğu üçün orada söylənilən mətnlər əhali arasında hələ də öz aktuallığını saxlamaqdadır.

Kitabda pirlərlə bağlı mətnlərin böyük bir hissəsini müxtəlif pir sahibləri ilə bağlı rəvayətlər təşkil edir. Pir baba, Şeyx Əhməd baba, Hacı Salah baba, Şkaflan baba, Mahmud Axund baba, Mütəbillah baba, Tamam nənə haqqında rəvayətlər buna misal ola bilər. Materialların bir qismi də müxtəlif xəstəliklərlə şəfa olan ziyarətlərlə bağlı mətnlərdir. Bu ziyarətlər elə həmin xəstəliklərin adları ilə də adlanır: Sarılıq ziyarəti, Qəbiz ziyarəti, Dəmirov ziyarəti. Bu tip mifoloji rəvayət-

lərin bir hissəsini də müxtəlif bulaq, daş və ağaclarla bağlı mətnlər təşkil edir: Südlü bulaq, Ağası babanın bulağı, Beşik daşı, Əjdaha daşı, Palıd baba və s.

Pirlərlə bağlı mətnlərin bir qismini də “Ziyarətlərin qaradaşlığı”, “Ziyarətlərin müxtəlif şəkillərdə görünməsi”, “Ziyarətlərin cəzası” yarımbaşlıqlarında qruplaşdırdıq.

Kitabın sonunda verdiyimiz foto-şəkillərin xeyli hissəsini müxtəlif ziyarətgahlarda çəkmişik. Ziyarətlərin əksəriyyətinin qapısına vurulan lövhələrdə həmin abidələrin XVIII əsrə aid olması yazılmışdı. Ziyarət müceyirlərindən isə bəzən tamamilə başqa tarixlər eşidirdik. Məsələn, Cumakənd ərazisində mövcud olan Pir baba (bu pir M.Nemətovanın kitabında Babaratma piri kimi getmişdir⁸) ziyarətinin müceyirlərindən biri olan Rahim Vahid oğlu Mahmudovun dediyinə görə, abidənin içəri tərəfində yerləşən kitabədə Pir babanın doğum tarixi 1003-cü il göstərilmişdir. Ancaq çöldəki abidələrin üzərindəki yazıları nəzərə alaraq abidə XVIII əsr abidəsi kimi qeyd olunmuşdur. Çox təəssüf ki, abidə bir neçə il bundan qabaq qızıl axtaran soyğunçuların hücumuna məruz qalmış və qazılaraq dağıdılmışdır. Sonradan bərpa olunsa da, kitabələrin bir hissəsinin üstü yarıtmaz halda suvaqla örtülmüşdür.

Molla Cuma⁹ ilə bağlı rəvayətlər də bu bölgədə geniş yayılmışdır. Aşıqla bağlı rəvayətlərdə bəzən qeyri-etik kəlmələrə də təsadüf edirdik. Qeyd edək ki, folklor mətnlərində qeyri-etik sözlər, bəzən də süjetlər tək-cə bu bölgədə deyil, Azərbaycanın demək olar ki, bütün bölgələrindən toplanmış materiallarda özünü göstərir. Bu, tamamilə təbii haldır.

⁸ Nemətova M. Əsrlərin daş yaddaşı. Bakı, Işıq, 1987, səh.43

⁹ Bu şəxs adı Göynük kəndlərində Cuma formasında tələffüz olunur və rəsmi sənədlərdə də elə bu cür yazılır. Biz də bu səbəbdən adın Cuma variantını seçdik.

Nəzərə alsaq ki, folklor toplayıcısı daha çox sadə xalqın nümayəndələri ilə ünsiyyətdə olur, məsələnı anlamaq olar. Milli mentalitetimiz yol vermədiyi üçün onları “ədəbsizdir”, deyə qeydə almaqdan çəkinmişik. Bu gün də xalq arasında xeyli sayda “ədəbsiz” folklor mətnləri dolaşmaqdadır. Kim bilir, hələ nə qədəri də unudulmuşdur. Folklorşünas “ədəbli” və ya “ədəbsiz” olmasından asılı olmayaraq rast gəldiyi hər bir mətni qeydə almalıdır. Çünki bəzən elə olur ki, “ədəbsiz” folklor mətnlərində elə folklor süjetləri və ya folklor obrazları (məsələn, Şirvan bölgəsində Kəlniyyət obrazı, daha çox qeyri-etik mətnlərin içərisində öz varlığını qoruyub saxlaya bilmişdir ki, onlar “ədəbli” mətnlərin tərkibində ya az qalıb, ya da ümumiyyətlə, unudulub. Onu da əlavə edək ki, bu ənənə dünyanın əksər xalqlarında mövcuddur. Biz də məhz bu aspektdən çıxış edərək kitaba saldıığımız bu tipli mətnlərdəki qeyri-etik ifadə və sözlərdə sözün baş hərfini və ona qoşulan şəkilçiləri saxlamışıq, qalan hərflərin yerinə isə ixtisar olunmuş hərflərin sayı qədər nöqtələr qoymuşuq. Açıq-saçıq məzmunlu süjetləri isə arxivə vermişik.

Molla Cumanın şeirlərindən də xeyli nümunə qeydə aldıq. Amma onları bizdən əvvəl toplanıb nəşr olunan variantları ilə tutuşdurduqda məlum oldu ki, bizim topladığımız şeirlər nisbətən zəif variantlardır. O üzdən, bu şeirləri kitaba daxil etməyə ehtiyac duymadıq.

Kitaba daxil etdiyimiz materialların bir qismi də etnoqrafik mətnlərdir. Müxtəlif dualar, yağış kəsdirmə və yağdırma, toy və yas adətləri və s. bu başlıqda özünə yer almışdır.

Bölgədə məşhur olan Mövlud mərasiminin keçirilmə qaydaları ilə bağlı mətnlər diqqətçəkicidir. Bu mərasim yalnız Göynük kəndlərində deyil, ümumilikdə Şəki rayonunda, həmçinin Qax, Zaqatala, Balakən rayonlarında da keçirilir. Təəs-

süflə qeyd edək ki, Mövlud mərasimi yaxşı öyrənilməyib. Halbuki orada oxunan ilahilər, zikrlər, icra edilən adətlər ayrıca tədqiqatın mövzusu ola bilər.

Bölgədə bayatı söyləyənlərin əksəriyyətindən eşitdiyimizə görə, onlar dedikləri bayatıları II Dünya Müharibəsi illərində Balakən rayonunda yaşamaq məcburiyyətində qaldıqları zaman eşidiblər. Göynük kəndlərində yaşamaq çətin olduğu üçün bu illərdə əhalinin bir qismi Balakən və Zaqatala rayonlarına köçmüşdür. Müharibədən sonra onların bir hissəsi geri qayıtsa da, çoxusu Balakən və Zaqatalada məskunlaşmağa üstünlük vermişdir. Balakən rayonunun Qabaqçöl hissəsində folklor toplayarkən xeyli göynüklü ailəsi ilə qarşılaşmışdıq.

Bayatıların variantlarını işarə etmək üçün = (bərabərlik) işarəsindən istifadə etmişik. Digər mətnlərdə də söz və ifadə variantlarını = (bərabərlik) işarəsi ilə göstərmişik. Həm bayatılarda, həm də digər lirik janrlarda mətnə söyləyici əlavələrini kursivlə vermişik.

Bu əraziyə məxsus ağılar öz orijinallığı ilə seçilir. Göynükdə bayatı formasında deyilən ağılarla yanaşı, nəslə söylənən ağılar da çoxdur. Bu məsələyə ayrıca məqalə¹⁰ həsr etdiyimizdən geniş məlumat verməyə ehtiyac görmürük.

Paremioloji vahidlər Göynük folklorunun önəmli bir hissəsidir. Ancaq bu nümunələri toplamaq digər janrlarla müqayisədə daha çox vaxt tələb edir. Çünki söyləyici kiçik janrları yeri gəlməsə, deyə bilmir. “Alqışlar və qarğışlar”, “Atalar sözləri” başlıqları altında verdiyimiz mətnləri toplamaq üçün illərlə vaxt sərf etmişik. Bunun üçün ayırdığımız dəftərə gün ərzində eşitdiyimiz paremik vahidləri yazırdıq. Nəticədə olduqca maraqlı mənzərə ilə üzləşdik. Bu mətnlərin bir hissəsi bölgədə yaşayanların mifoloji dünyagörüşündən, adət-ənənəsindən xəbər verir. “Sən ölsən, göy keç

¹⁰ Şəki ağıları. “Dədə Qorqud” elmi-ədəbi toplusu, 2006, №4, s. 63-68

qurban kəsərəm”, “Şaxın qara bəzənsin”, “Şaxın əllərdə getsin”, “Qıbləyə bəy durmayasan” və s. kimi qarğışlar, “Dişimi qabırğanla qurtdlayaram” kimi hədə-qorxu nümunəsi və s. dediklərimizin bariz nümunəsidir.

Mətnləri qeydə aldığımız zaman məqsədimiz bu bölgənin folklor mühitini, onun müasir durumunu öyrənmək olduğundan söyləyicilərimiz arasında uşaqlar da var. Bu gün söyləyicilərimizin böyük əksəriyyəti həyatda yoxdur. Dünyasını dəyişənlərə Allahdan rəhmət, qalanlara isə cansağlığı diləyirik.

Mətnlərin, demək olar ki, hamısını köhnə diktofonla, yəni kasetli diktofonla yazıya almışıq. Bu da bəzən texniki problemlər yaradırdı. Bəzən kasetin ağ hissəsinə düşdüyü üçün söyləyicinin nə dediyi anlaşılmır, bəzən kasetdəki xırıltı, nasazlıq deyiləni tam anlamağa imkan vermirdi. Mətnin bu cür hissələrini bəzən elə mətnin öz məzmununa uyğun bərpa etmişik, bəzən də mötərizə arasında izah verməklə mətn qırıqlığını olduğu kimi saxlamışıq. Mətnlərdə verilən izahları yerindən asılı olaraq, bəzən mətnin içərisində mötərizə arasında göstərmişik, bir qismini mətnin sonunda kursivlə vermişik. Dialekt sözlərin, yer-yurd adlarının izahını isə ətək yazısında bildirmişik. Söyləyicilərin epik mətnlərə əlavələrini də mötərizə arasında göstərmişik.

Materiallar müxtəlif vaxtlarda toplandığı üçün söyləyici siyahısında mətnlərin toplanma illərini yazmışıq.

Şəki şivələrinin fərqliliyi, özünəməsusluğu hamıya yaxşı məlumdur. Bu şivələrin içərisində Göynük şivəsi fərqlənir. Göynüklülər Şəki və Qax şivələrinin qovuşuğunda danışırlar. *Sağır nun (n)* Göynük şivəsində hələ də öz varlığını möhkəm qoruyub saxlaya bilmişdir: *atanın – atanın, alırsan – alısan, gedirsən – gidisan, və s.*

Ə saiti ilə başlayan təkhecalı sözlərdə ə saiti e saiti ilə əvəzlənir. Göynüklülər *əl* əvəzinə *el*, *ət* əvəzinə *et* və s. işlədirlər. Çoxhecalı sözlərdə isə qalın saitlərin incə saitlərlə əvəzlənməsi halları ilə qarşılaşırıq: *qayçı – qəyçi və s.*

Bir çox hallarda ahəng qanununun pozulması halları bu şivə üçün xarakterik haldır. Bu, özünü daha çox sözə şəkilçi artıran zaman göstərir. *Başçını – başçini, çəkərsən – çekərsən,*

İndiki zaman şəkilçisi *-ır⁴* bu şivədə *-ıy⁴* şəkilçisi ilə əvəzlənir. Bu, özünü həm müstəqil formada, həm də indiki zaman şəkilçisindən sonra şəxs sonluqları artırılarkən göstərir: *gəlir – gəliy, alır – alıy, görür – görüy, alıram – alıyam, bilirəm – biliyam və s.*

Qeydə aldığımız folklor materiallarında Göynük şivəsinə məxsus xeyli sayda termin səciyyəli sözlər müşahidə edilir: *çəmrə – sis, duman, salabeh – dəyəmək, güdüyçü – gözətçi, seyiz – erkək keçi, nüy – çayın qırağında əkin-biçin yeri, mürəkgəm ləmbəliği – böyürtkən kolluğu, ardaşmax – atın üstündə ayaqlarını aralayıb oturmaq, quçühləmax – uçuqlamaq, höj olmaq – xoşlamaq, can atmaq və s.* Bir sıra sözlər isə ədəbi dildə işləndiyi kimi deyil, müxtəlif fonetik variantlarda işlənir: *qandax // xəndək, çey // çay, öyə // ögey, dişdix // dinclik, kımə // koma, hasa // əsa, yeşəmax // yaşamaq və s.* Bu tipli sözlərin izahını səhifənin sonunda – ətək yazısında vermişik.

Əvəzliliklərin əvvəlinə *h* samitinin və ya *ha, hə* hissəciyinin artırılması da bu şivənin diqqət cəlb edən xüsusiyyətlərindəndir: *habı – bu, ho – o, həyin – indi, hunda – onda, o zaman və s.*

Uzanan saitləri bildirmək üçün qoşa saitlərdən istifadə etmişik: *faar – kasıb, yooruy – yoğurur və s.*

Bu kimi hallar bəzən mətnin anlaşılıqlı olmasına çətinlik yaratsa da, izahlarını verməklə şivə xüsusiyyətlərini mümkün qədər saxlamağı lazım bildik. Çünki qloballaşan dünyada yal-

nız folklor mətnlərini, etnoqrafik məlumatları itirmirik, dialekt və şivələrimiz də acı durum qarşısında qalır. Mətnlərdə şivə xüsusiyyətlərinin gözlənilməsi kitabı dialektoloqlar üçün də yararlı edəcək.

Göynük bölgəsinin folklorunu toplamaqda göstərdikləri köməyə görə, Cumakənd sakinləri Vaqif Həsən oğlu Süleymanova, Aişə Həsən qızı Süleymanovaya, Zabit Şakir oğlu İbrahimova, Baş Göynük kəndinin sakinləri Əkrəm Məmmədəli oğlu Xəlilova, Əlxan Məmmədəli oğlu Xəlilova, Hürü Məmmədəli qızı Xəlilovaya (Allah ona qəni-qəni rəhmət etsin!), Xavər Məmmədəli qızı Xəlilovaya, Xalidə Məmmədəli qızı Xəlilovaya, Aşağı Göynük kəndinin sakini Gülüstan Məmmədəli qızı Soltanovaya, Şəki şəhər sakini Mehın Məmmədəli qızı Xəlilovaya dərin minnətdarlığımızı bildiririk.

MİFOLOJİ MƏTNLƏR, ƏFSANƏ VƏ RƏVAYƏTLƏR

1-2. DÜNYANIN YARANMASI

Dünya suynən əmələ gəlirdi, helə suynən də məhv olmalıdı. Nə vaxsa dünyanı su bascaxdı bütöv, dünya suyün altında qalcaxdı. Helə hunuynən də həyat qutarıy.

2.

Vaxd olufdu kü, Qarasovda¹¹ şumun üsdünə qoyulən yumurta habırdan görünüfdü, nə vaxsa gənə helə olcaxdı.

3-5. İLDIRIMIN ÇAXMASI

İldırım çaxanda dədəm diyərdi ki, qurban olduğum Allah arabıyə minif çapıy oynə, buynə.

4.

İldırım çaxanda qadam¹² diyərdi ki, qurban olduğum oldu qılınçını öydə oynədiy.

5.

İldırım çaxmax, şimşəh çaxmax hamısı Allahın qamçısıdı, diyir. Vuruy, diyir ki, bura yağmalıdı. Orda ildırım çaxıy, dalıncə də yağış yağıy. Elə yer var ki, ötuf gidiy ha, qamçını vuruy ki, öt burdan.

¹¹ Qarasov – Baş Göynük kəndinin əkin yeri

¹² Qadam – söyləyici atasına qada deyirmiş.

6-11. AY VƏ GÜN

Bu Aynan Gün diyi, baci-qardaşdı. Bu Gün Aya diyi ki, a qardaş, mən gecə olum, sən gündüz. Diyir ki, sən qızsan, sən gündüz ol. Sənın, döşun,da iki milyona qədər iynə var. Yanı baxa bilmirsən də Günə. Sən gündüz ol, saa göz dəyər, sən gecə qorxarsan, gecə olma. O diyər, o diyər. Ciyisi də xamır yooruy¹³.

Diyər:

– Mən oğlanam. Mənə gecə olum, sən gündüz.

O diyər, o diyər. Ciyisi diyər:

– Hindi mən nağarım? Mənim əlim xamırrıdı.

Bu, Ayın üzünə şillə vurur, əli xamırrı.

Anası diyər:

– Hindi birniz gündüz olun, birniz da gecə. Dəə dincəldin,ızımı?

Oğlana diyifdi.

7.

Ayin üzündə lekə var. Güya, diyi, Ay uşax olufdu. Ay anası xamır yooran yerdə gəlif ağılyıfdi ki, epbey¹⁴ ver.

– Ha kiri, həyin yapıyəm. Ha kiri, həyin yapıyəm.

Kirimiyi diyi. Hara kiriyi? Bi də çıxıranda, diyi, eli xamırrı bi qapaz. Ho iz hələ də biliniy. Ayə baxanda həyin də görmağ oluy. Anası, diyi, huna qapaz vurufdu.

8.

Aynən Günəş baci-qardaş olufdu. Anası birini suyə gön-dəriy – Günəşi, Ayi də oduna. Gidiy, biri suda qalıy (Günəş), Ay də göydə, dəə oduna gidifdi. Hindi holar səhər-səhər bir-birini görmüyü. Günəş hindi həməşə sudan – dənizdən çıxıy.

¹³ Yooruy – yoğurur

¹⁴ Epbey – çörək

9.

Günnən Ay baci-qardaşdı. Gün baci, Ay qardaşdı. Gün nə qədə yüyürər, Aya çatmaz da, savax açılar. Ha yüyürər, ha yüyürər, bu görüşməğa çataçatda savax açılar. Deer, bu baci-qardaş qovuşsa bir-birinə, dünyanın hamısı alt-üsdünə çörülər. Una görə deer, baciynan qardaşı qoymullar bir-biriynən görüşməğa.

10.

Diyilənə görə, Aynən Günəş bir-birərini isdiyilər. Amma xəvərrəri olmur ki, olar baci-qardaşdı. Anasının da xəvəri olmur, buların bir-birini isdəməyinnən. Bi gün anası bilir ki, bular bir-birərini isdiyilər. Fikirrəşir ki, bular axı baci-qardaşdılar. Mən nətəri eliyim ki, bular bilməsinnər baci-qardaş olduxlarını (Axı hərəsi ayri-ayri adamnandı. Bildirmax isdemi ki, bunun ayri kişisi də olutdu). Soram fikirrəşir, Allaha yalvarır ki, sən elə elə ki, mən rüsvay da olmuyüm, uşaxlarım da bir-birərini isdəməsin. Allah da qeşəhcə Ayı salır geciyə, Günəşi salır gündüzə. Günəş gələndə Ay olmur, Ay gələndə Günəş. Bir-birərini görmüllər və bir-birərinə tamarzı qalılar. Hekayəmiz də bunnan qutardı.

11.

O vaxdı çox xəmir xörəhləri bişifdi. Mərdananın¹⁵ üsdə nənə xəmir yayanda, nəvə yuxanı dartır, cırır, qopardır.

Diyir:

– Ay oğul, dəymə! Ay oğul, dəymə!

Xəngəl xörəhləri o vaxdı gecələr bişirilirdi. Aya bax gör, o yumru yuxadı. Görürsən, yumru yuxa kimidi. Gör nə gözəl xəmir kimi də ağıdı. Amba onun üsdünün ləkələrini gö-

¹⁵ Mərdana – duax, dördayaq, xəmir yayan

rürsən? O vaxı Ay baba balaca olanda anasını çox incitdi, urvalar¹⁶ uşağın üzünə çəkildi, oldu uşağın üzü ləkəli.

12-13. ŞANAPIPIK

Şahnapiyi tanıyısan,¹⁷ (məna müraciət edir – top.) Habırasında (alını göstərir – top.) bi şey var e..., gəzir. O diyi, başını yüyən yerdə qaynanası görür. Axı bayax qaynanadan-zaddan utanardılar. Diyər, Allah, mənim tarağımı başımə sancəsan,. Dəə məni qaynanam gördü, mən üzə çıxa bilmənəm.

13.

Şahnapiy də başını tarıy¹⁷. Tarağı da həvlə gözəl başınə sancıfıdı. Qəynatası gəliy. Diyi ki, ay Allah, sən məni quşa döndər. Hunun gözəlliyini görmüyüsan,mı, elə bil gelindi.

14-15. TISBAĞA

Tısbağa gəlin olufdu. O vaxd insannarda o boydə əbir-hayə olufdu kü. Qəynanası, qəynatası harasa gidıfıdı, diyıfıdı də yəqin bu gəlməz. Bıvaxı görüy ki, bular gəliy, bu da vanna olufdu də. Tez götürüf vannanı başınə çekər.

Diyər:

– Ay Allah, sən məni üzəqaraçılıxdan qutar.

Qəynə¹⁸ gəlif görər ki, nə... gəlin heyvan. Ay öyümüz yıxıldı! Bu, niyə bələ¹⁹? Qon-qonşu yığılıf kitab-zad aşdıriylər, diyi, dəə gəlin, getdi.

¹⁶ Urva – Xəmir kündələyəndə yapışmaması üçün altına səpilən un

¹⁷ Tarıy – darayır

¹⁸ Qəynə – qaynana

¹⁹ Bələ – belə

15.

Bir günnərim bir gəlin çiməndə qaynata necə olufsa, görüfdü onu. Beyqafil olufdu, cəlt götürür ağaş tehnəni aşırır üsdünə gəlin (O vaxdı da ağaş tehnədə çimərdilər). Ağaş tehnəni qoyuf, altında özü oturur çılpax.

– İlahi, Allah-taala, mən necə eliyim ki, qaynatamanın üzünə çıxmıyım? Allah, sən məni qaynatanan üz-üzə gələnnərdən eləmə, ya Rəbb Allah. Nə eliyirsən, elə. Mən utanıram, mən ölərəm. Mən özümə qəsd eliyib özümü öldürsəm, onda maa Quran da düşməz, mən kafər olaram. Kafər olmağ isdəmirəm, Allah. Sən neyi məsləhət bilirsən, sən bilən olsun.

Təhnə döndü qapağa, gəlin döndü tısbağıya. Bir daha qaynateynan gəlmədi üz-üzə.

16-17. QIRXQU QUŞU²⁰

Bi quş var, “qırxqu”, “qırxqu” eliyi. Sığırçı²¹ olufdu bi oğlan. Bunun qavağında qırx dörd baş malı olufdu. Malları itirıfıdı, qalıfıdı axdara-axdara. Diyıfıdı, ay Allah, hindi mən habı mal yiyələrinnən nətəri qutarcam? Sən özün, məni quş elə, canım qutarsın mal yiyələrinnən. Allah da bunun duasını eşidıfıdı. Quşa döndərifıdı bunu. Hindi ho günnən buynə “qırxqu”, “qırxqu” diyə-diyə geziy. Qırx dörd baş mal axdarıy, mal nə tapılıy, nə eliyi.

17.

Bi sığırçinin malı itiy. Mallar şahın oluy. Qırx baş oluy. Diyi, ay Allah, mən də nağarım? Məni quşə döndər. Allah bunu quşə-döndəriy. Bu da “qırxqov”, “qırxqov” diyə-diyə hərrəniy. Qıkkov quşu də. Hələ də axdarıy ho malları, tapa bilmıy.

²⁰ Qırxqu quşu – göy göyərçinə bənzər quş

²¹ Sığırçı – naxırçı

18. İSAX-MUSA QUŞU

İsax-musax quşları qardaşdardı. Bular, iki qardaş qoyun-mal güdüllər. Bir gün də qardaşlardan biri malları itirir. Evə gəlməyə qorxur ağasından ki, malları tapa bilmədim axı. Gözdüyüllər, gözdüyüllər, axır, mallar yığılıb gəlir, İsax gəlmir. Musa gidiy qardaşını axdarmağa. Elə hey qışqırır:

– İsax!

Musa İsağı çağırır. İsax da öz-özünə deyir:

– Ay Allah, mən nətəər eliyim, mallar yoxdu. Mən ağama nə dicam? Ay Allah, sən məni hara eliyirsən, elə, mən ağanın yanına getmiyim, mən ağamnan üz-üzə gəlməydim.

İsağı Allah-taala quş eliyir, uçurur. Musa İsağı çağırır:

– Ay İsax, mallar gəlirdi, gəl, gəl!

– Ay Musa, məni görməzsən.

– Ay İsax, gəl!

– Ay Musa, məni görməzsən!

İsax Musanı çağırır, Musa da İsanı çağırır. Elə o vaxdan ikisi də quşa dönür. Bu da gəlir ki, qardaşım yoxdu, mən də ağamın yanına qayıtmaq isdəmirməm. Allah-taala onu da quş eliyir. İkisi də bir-birini axdara-axdara gəzillər. İsax! Musa! İsax! Musa!

19. ARININ İSTƏYİ

Arı insanı vurcam diyifdi Allaha. İnsan ölsün. Özüm də qızıl yığcam. Allah da una diyifdi ki, yox, sən bal yığcasan, balı da insan yicaxdı. İnsanı da vuranda özün, ölçasan,

20-23. BƏXTİN PAYLANMASI

Qızları aparıylar işdətmağa. On qız bağı, gül-çiçeyi yaxşı arıtdıyı, on qız gənə gidif oyəndə oturuf, diyi, gülüy,

şakqıllıyı. Bular oturanda bəxt payliyə gəliy ki, bəxd payliyə rəm. Bu anası ölmüş işdiyənnər horda qalıy, holara bəxd ol-müyü. Gidif horda gülənnərə, ho tənbellərə qeşeh payliyə bəxdı. Diyi ki, qoy buların olsun. Bular diyif-gülmağa, şakqilla-mağa öyrəniflər. Amma o birisi anası ölmüşdə vərmiyi, mə-əm kimi. Bəxd helə şeydi, bala.

21.

Allah-taala naxışı tərş də yazı bilər, uvant da yazı bilər. Uun elindeyi işə kim nə diyə bilər.

O vaxı biz tütün düzüydux sarayin altında. Orda Həlmət bacigil danışıydilər ki, Allah-taalanın naxış payliyənnəri, naxış yazannarı gecə qapıları döyə-döyə gidiy. Kim oyaxsa, naxışı də olara veriy.

22.

Bi günüsü Allah-taala naxış payliyi. Bi kişini yaana çaarıf diyi ki, apar sən payla naxışı. Nəsə, bu, naxışı götürüf gedir. Axşəmə düşür, yolda heş kəsnən rasdaşmır. Naxışı kolda-kosda hərrənənnərə verif çıxıf gəlir. Una görə də düzgün adamnarda naxış olmur. Naxış kolda-kosda gəzənnərindi.

23.

Tanrımız bi dənə kişiyə diyi ki, mən san, a habı naxışı veriyəm, get hunu payla gəl. Gecə oluy. Kişi də gəliy, bi kəndə düşüy, görüy gecədi, göz-gözü görmüyü. Bu qapını döyür, bağı, bi kim çıxmıyı. O qapını döyür, bi kim çıxmıyı. Gidiy, görüy ki, işıx gəliy bi aynədən.

Diyi:

– Gidim, habı qapını döyüm, görüm, kimdi?

Gidif qapını döyür, görüy ki, bi oğ...nən bi q..... Qapını açıf çıxıylər. Qə....nən oğ...ə naxışı verif gidiy. Gidiy Tanrın yaana.

Diyi:

– Paylədin,mı?

Diyi:

– Payləməğa paylədim, amma hansı qapını döydümsə, bağlı oldu. Bi qapını döydüm, bi arvatnan bi kişi çıxdı. Gecəən ho vaxı, verif gəldim. Tanrı diyi ki, ho oğ...nən qə...di, gecəən ho vaxı yatmıyiflər holar. Diməli, sən naxışı pozğunnara verif gəlifsən,. Huna görə də naxış qə....nən oğ...dədi hindi. Düzdə naxış yoxdu.

24. MƏLƏKLƏR

Hərənün özünün həm qoruyucu mələhləri var, həm sağ-sol mələhləri var, yaxşını yazan, pisi yazan.Yəni sağ yazanda, yaxşı işdəri yazanda tez yazır həmin mələh. Amma solu yazanda, diyi, on iki sahat gözdüyür. Yəni pis işdəri eliyənnən sora diyisan,. Əsdafirullah, ay Allah, pis işdər eləmişəm. Tövbə eliyəndə pis işdəri yazmır sol mələh.

25-27. NƏHƏNGLƏR

Anamgil danışardı ki, qırx nəfər bizim adamnardan (hindiki nəsildən) arabeynən harasa gidirmiş. Qırx çüt də kəl eliyi axı. Həm arabası, həm də hər arabıya iki dənə kəl qoşuflər. Beh²² yağışə düşüylər. Ay Allah, hara gidax? Bulardan biri diyi, dəə²³ yaxınnamışix, buralarda bi mağara olasıdı, hora girax. Qırx çüt kəl, qırx araba, bi də qırx nəfər sürücü həmin mağarıya girillər. Gecəliyilər burda, səhər açılıf çıxanda görüllər ki, bi insan kəlləsidi. Soram ho yoldaşdə diyi:

²² Beh – bərk

²³ Dəə – daha

– Ə, bu, nətəri ola bilər?

Diyi:

– Eşitməmişən,mı? Biz çiyəleyə salabey²⁴ atan nəsilix. Ancax bu, bizdən qavax yeşəmiş insanın kəlləsidi. Hindi kökü üzülüfdü bu yiri²⁵ insannarın.

Ho yiri insannar bizi qədər yeşəmiyimişdə, oların üş yüz il ömrü oluymüş (Mən hunu bilminəm. Mamam söylüyüdü, yadımnan çıxıfdı). Söylüyüdü kü, biz çiyəleyə salabey atannarix. O vaxı bələ öylərə o adamnar sığmıyıfdı.

Diyillər:

– Niyə öy-eşiy tihmiyısın,ız?

Diyiflər:

– Ə, üş yüz il yaşamaxdan ötəri öy-eşiy neyə lazımdı? Hər yer yarıy²⁶.

26.

O vaxı – peyğəmbərrər dövründə insannar oqqədə hündür oluflar ki, Allah-taalanın mələhlərinin oxuduğu zikirrəri eşidifdilər. Diməli, yerdə duran adam göydeki mələhlərin zikrini eşidifdi. O vax o qədə hündür oluflar. Özü də oların ömürrəri də çox olufdu – dokquz yüz il, min il. Min il yaşıyıf peyğəmbərrərin hamısı.

27.

O vax insannarın boyları çox hündür olufdu. İndi biz oların ayaxları boydeyix. Yanı ho qədər balacələşmişix. Gələcəyi görənnər diyıfdi ki, genə bir zaman gəlcaxdı ki, insannar cıgallaşcax, paxillaşcax, özdəri özdərini türmüyə, yanı qapalı

²⁴ Salabey – dəyənək

²⁵ Yiri – iri

²⁶ Yarıy – yarayır

şərayitə salcaxlar. Ollar olannarını vermicaxlar heş kimə. Qardaşdan, anadan, bacıdan gizlətcaxdılar. Allah-taala da oların boylarını əlinnən alıf, boylarını balacalatcaxdı. Beləlihnən, gələcəhdə dünyaya gələn insanlar çiyələyə daş atanlar olcaxlar. Yəni o qədər balaca olcaxlar ki, çiyələyi daşnan vuruf salcaxlar. Həyin biz qoz ağacına-zada daş atan kimi olar da çiyələyə daş atcaxlar. Helə balaca-balaca insannar dünyüyə gəlcaxlar.

28. GÜNLƏRƏ AD QOYULMASI

Günnərin diyi hamısı dilə gəlirdi. Hamsına iş var, amma xasa iş yoxdu. Bu xas günü dilə gəlirdi ki, niyə hamsına iş verisan, cumiyə də, adniyə də, bazara da. Bes manə iş vermədin. Diyirdi ki, birəm, birriyim hakqıçın, xas günü ölənən sorğu-sual almaram, elinə də amanat verərəm. İrəhmətdix nə-nəm diyirdi ki, ox, xoş halına xas günü yerə qoyulaan (“Xas günü hansı gündür?” – deyə soruşduqda “Həfdənin ikinci günü” cavabını aldıq – top.) birinci bazar ertəsi, ikinci xas, üçüncü çərşəmmə, dördüncü adına, gənə ziyarətə, bax, birinci də ziyarət günüdür, ikinci xasa heş nə verilmitdi, üçüncü də ziyarət günüdür, dördüncü də ziyarət günüdür, beşinci də meçitdə namaz qılıllar, bu da gündü. Şəmmi də gündü. Amma xasa heş bi şey, heş bi dileh verilmitdi də. Bu xas günü həmməşə ağılyitdi ki, hamiyə ad verdin, manə ad vermədin. Bu da diyirdi ki, birəm, birriyim hakqıçın, xas günü ölənə elinə amanat vercam, nə də una ömür varkən sorğu-sual düşmür, alınmıxcaxdı. Helə diyirdi.

29. SÜLEYSİN

Ciyim irəhmətdix bizi qoyuf gedər, ineyimiz itifdi, ineyimizi axdarmağa. İneyin adı da Alaşdı. “Alaş, ha Alaş”, axdara-

axdara gedər, gəlif ineyin üsdünə çıxar²⁷. Amma ineyin üsdə bi şey var, diyi, ağəpbax. Ay aman, dədə, məəm başımə gələn nədi? Heş nə. Dimə, Süleysin olutdu də. Ay aman, diyi, hindi nə yaylığı elimnən qoparda bilirəm, nə ineyi, nə də özüm, quruyuf qalmışəm. Bivaxı “Bisimillah-ir rəhman-ir rəhim” eliyərəm, diyi. Belinnən düşuf gedər, aralanar. Bunnan aralanar birəz. Gəlif qavırığığa çatanda gördüm ki, bi dənə ilan, həvlə timtih²⁸, ayağüsdə gəliy. Əsdafürüllah, məəm başımə gələn nədi? Gənə, diyi, nə Bisimillah yadıma düşdü, nə bi şey. Mən gəlirəm, ilan gəlir. İlan da ayağüsdə gəlir. Bivaxı gənə didim “Əsdafürüllah”, “Əsdafürüllah”, “Bisimillah-ir rəhman-ir rəhim”, diyi. “Kafir, düş” dimişdim, diyi, düşuf qavırığığa girdi.

Ciyim helə şeyləri çox danışırdı.

30. VƏHŞİ ADAM

Yengilöylər donquz ovuna çıxallar bi gün. Arpanın da sütül vaxıdı. Alyəzdən başuxarı gidisan, aşisan Sarıcıyə, oranı da aşisan, Acınohur gölüdü, sora Qabannı meşəsidi, arkənnix²⁹ meşədi. Horda kolxozdarın yeri vardı. Arpa ekiylər hora. Hora, arpa yerinə də donquz gəliy. Hərə bi bərəni kesif oturur ki, arpiyə donquz gəlcaxdı. Bi vax görəllər ki, meşədən bi şey çıxdı, çiyində də yapıncı.

Diyəllər:

– Ə, habı köpeyoğlu hardan çıxdı? Hindi iz salcaxdı, donquz qaşcaxdı.

Bu, bir az gəlif çığırar.

Diyəllər:

²⁷ İneyin üsdünə çıxar – İnləklə rastlaşar.

²⁸ Timtih – dimdik

²⁹ Arkən – ağac növü

– Hələ bi ses də eliyi.

Maşinə tərəf gələr. Maşində oturan görər ki, həməən adam arpanın aşağısıynən gidiy. Ay Allah, habı kimdi?

Diyər:

– Ədə, sən kimsən, iyn,-qoxun, habraları bürüyüfdü? İrədd oluf çıxıf getsənə.

Bu yengiloy həblə diyəndə o birisi qışqırıy ki, ə, niyə dala qəyitdin, sənnən o tərəfə adam yoxüydümü? Görmüyü-san,mı, vəəşi adamdı, saçaxlı-zaddı. Eynində də paltarı-zadı yoxdu. Duruf hordan qaçəllər, maşini süruf qaş ki, qaçəsan,. Sora mən meşəbeyidən soruşdüm ki, həyqətən vəəşi adam varmı? Yengiloylara həvlə bi şey irasd olufdu.

Didi:

– Ha, mən də görmüşəm. Qabannı meşələrində bi dəfə gördüm. Dəhnəlilər gəliflər meşiyə oduna. Gidif gördüm ki, odunu qırıflar bi üç-dörd maşin, amma hələ aparmıyıflər. Mənim də horda bi komam var. Horda qəndim, çayım, hər şeyim var. Çayi-zadı qoydüm, yiyif-işdim. Çayniki götüruf endim bulağa ki, su götürüm. Gördüm ki, bi uşaxnan qadın. Yoldan qırağa çıxdım ki, a baci, gəl keç. Bu, diyi, gəlmədi, uşağı da qavağına tutufdu. Çıxıf qavağa dooru getdi. Dəə dalıncə getmədim ki, unsuz da hara gessə, gənə havra qəyitməliydi. Çünki keçəsi yer bi havreydi. Gördüm ki, gənə arvat qəyitdi, gəldi, keşdi. Sən dimə, nə arvat? Başdan-ayağa saçax, qara bi şey. Tühlərim ayağa durdu, diyi.

31-44. UNUQAY

Gönühdə danışıydilər. Keçi kimi bi şey kişi yol gidən yerdə upbanıf atın qavağında durufdu, məliyifdi. Bu da “nə yaxşı keçi tapdım” diyif, götüruf atın dalına qoyüfdü, minif gidifdi. Gidif öyə çatanda, diyi, havı keçi tapbışəm də, baxım

görüm, erkehmi, dişi? Sora, diyi, keçini həvlə eliyəndə, güyə baxıy də zadına.

Diyi:

– Dayi, dayi, d.....larım elin,a gəldimi?”

Kişi qorxuf, diyi, öyə gidif canını verifdi.

Söyləyicidən Unuqay barədə soruşanda bu mətni danışdı.

32.

Gönühdə də Nəzir kişini qavırrıxdə Unuqay minifdi. Ho kişi hələ hunuynən çıxdı, getdi də. Özü də dev kimi kişiydi, ha. Unuqay adamdı, intası qıllı oluy. Qavırdan tühlənif, diyi, çıxıy, insan sifətində. Biz uşax olanda eşidiydıx ki, hələ şeylər var. Həyin³⁰ tərtemiz ləğv olufdu, yoxdu. Olsa da, üzə çıxmıy, adamnan qorxuy.

33.

Rəhmətdıx Məməthasan dayi danışıyidi (unun da bi doğsan yaşı vardı). Atımız varyidi bizim. Hər gün duruf atı açəndə görüydüx ki, at terriyifdi, özü də atın saçı qız saçı kimi yorulufdu³¹. Bunu açırdıx, tezdən gezdirdiydix ki, teri-zadı soyüsün. Ağıllar³² öyün altındeydi, axşəm olan kimi başdıyidi talanpa-tulamp. Miniylər atı. Nə vax tooluyə giryıx, heş nə yoxdu. Sora, diyi, babam qır töküy atın üsdünə. Səhər duruf gördux ki, Unuqay oturufdu atın üsdünə, yapışıfdı. Boynünə, bel damarına iynə sancıylər. İşdədiylər bunu. Sora o kiməsə yalvariy ki, amandı, iynə batıfdı, bunu çıxart, san,a nə isdəsan, verərəm. İynəni götürənnən sora qaçif çıxıf gidiy. Bu da həməşə öy süpürüy, su daşiyi, zibil götürüy, işdədiylər də.

³⁰ Həyin – indi

³¹ Yoorulufdu – hörülübdü

³² Ağıllar – tövlələr

Gidəndə diyi ki, bax, çəpən,ızda³³ su tapılmasın, öyün,ızdan da zibil esgiy olmasın. Həyqətən də helə oluy.

34.

Gönühdə bi kişi vardı. Xıx Məmit diyidilər. Dimax, hələ müharibədən qavax bu arabaçi işdiyidi. Arabeynən Qarasova gələndə orda (Kölgə Quvax³⁴ diyillər) görüy ki, yolun ortasında bi keçi var. Özü də arabada tek oluy. Deyənif keçini götürüy. Söyünüy də. Yol gidəndə keçi tapıfdı kişi. Qoyür arabıyə, getirsin evə. “Ho kəl, ho kəl”. Gəlif çatır Şin çayına. Şin çayını da keçənnən sora ho tərəflər qavırrıxdı. “Ay aman” – diyi, mən havı keçini habra kimi getirdim, bilmədim, erkehdi, dişi? Elini uzadıy keçinin altına, görür ki, erkehdi. Keçi qayıdır ki, yaxşı bax, gör, sanballımı? Hunda keçi gənə diyi ki, səni anan, namaz üsdə doğufdu. Kişi baxıy ki, keçinin ayaxları yavaş-yavaş uzanır. Diyi ki, ayağım yerə çatardı, sən günün, a baxardın,. Məmit dayi elə qorxufdu ki, dili tutulufdu. Sora dili açıldı, amma yaxşı danışə bilmədi, adı helə Xıx Məmit də qaldı. Bax həmin hadisədən sora kəkəliyə-kəkəliyə danışardı.

35.

Ciyim danışıydi ki, İslam babam Qaxdan Gönüyə gəliymiş. Layısqiyənən Cunudun arasında Tala qavırrığı var (qədimdə qaçaxlar ölüf hora basdırıflar, qaçax qavırrığıdı). Hordan keçəndə bi şey atılıf atın belinə miniy. Kişi ha o yən-bu yən eliyi, düşmüyü. Sala bilmiyi dəə. Nə o yənə dönə biliy, nə bu yənə dönə biliy. Özü də kişinin dalında ardaşiy³⁵, unu elə

³³ Çəpən,ızda – səhənginizdə

³⁴ Kölgə Quvax – Kölgə Qovaq Baş Göynük kəndi ilə Aşağı Göynüyün arasında yer

³⁵ Ardaşiy – atın üstündə ayaqlarını aralayıb oturur.

sıxıy ki, həvlə sümühləri ovuluy. Kişi ter içində qalıy. O atnan bi zulumnən gəliy. Oların da öyü qavırrığın yanındadı. At da, diyi, gidə bilmiyi, ağırdı, apara bilmiyi. “Ha düş, ha düş”. Düşmüyü. Diyi, ho şey adamı dişdiyəndə dişi dişinə deyməmiş el çəhmiyi. Nəsə. Diyi, gəlif öylərinin bööründəki qavırrığa çatanda bu, atdan upbanıf düşüy. Amma kişi hunnan qorxuf gəlif üç aymi, altı aymi yatdı.

36.

İrəhmətdıx ciyimnən çeylağa³⁶ gidif, mürəkgəm³⁷ yığıf, vaxsız³⁸ qəyidiydıx. Gördux bi hündür, ağ şey deyənifdi mürəkgəm topunun dalında, mürəkgəm yiyi, belində də donqarı. Ciyim ağapbax olmuşdü. Amma özünü elə apardı ki, guyə kişidi, Unuqay döyül. Məni buyənnən apardı ki, ayıfdi, kişinin qavağınan keşmiyax. Öydə bildim ki, nə kişi? Unuqaymiş. Qonşüyə danışəndə eşitdim ki, ay Telli baci, başımə həvlə iş gəlifdi, Unuqay mürəkgəm yiyirdi, berk qorxdum. Uşağa dimədim ki, qorxar.

37.

Rəhmətdıx anam danışırdı, atamın başına gəlirdi (atam 41-in müharibəsinə geyif gəlmiyifdi). O vaxı taxıl ekiydilər, taxılı getirəndə arabeynən, Unuqay gəlif arabeyə minər. Ağapbax oluy özü də. Atam ha sürər, araba getməz, ha sürər, araba getməz. Sora bular üsdərində iynə, ellərində lapatka hərriyidilər. Xortdeydi, Unuqaydı, iyneynən lapatqadan qorxuylər. Ona görə ki, iyneynən kəfən tikiliy, lapatqeynən qavır qazılıy. Rəhmətdıx atam bunun üsdünə iynə sanşmağa gidəndə diyər ki, amandı,

³⁶ Çeylağa – çaylağa

³⁷ Mürəkgəm – böyürtkən

³⁸ Vaxsız – gec, şər qarışanda

amandı, gəlmə, mən bi də sənın, araba, yaxın gəlmicəm. Camahat kəl, araba sürüf gələ bilmiyidi Unuqayın elinnən.

38.

Bizim İslam babamız varyıdı, anamın atalığı. O, meşey-nən (olar Qaxda olurdular – Şotavar kəndində) gecə harasa gedirmiş. Görür kü, yolun qırağında, daşın üsdündə ağ keçı var, keçı balası – oğlax. Əyilif atdan (yekə daşın üsdündədi da), keçını götürüf qucağına qoyür ki, aparcam öyə. Bir az gedənnən sora keçı yavaş-yavaş yumuşalır. Kişinin ortasınan yığışdırır belə, tutur möhgəm. Getdihcən bu, kişini az-az sıxmağa başdıy. Bu kişı diy, ay Allah, bu nə diyən sözdü, keçı mənı niyə sıxsın ki? Bir az da gedənnən sora keçı bunu elə sıxır ki, daa nəfəsi çıxmır kişinin. Bu kişı hunda başa düşür ki, bu keçı döyülmüş, buna keçı sifətində görünubbüş bu. Unuqaydı də. Gedir, ləhliyi, dəə atı helə özbaşına sürür bu. Gedir, səhərə yaxın nə qədər yol gedir bu, bilinmir, heç hara getdiğini da bilmir ha. Getdiğı yeri tamam unudur. Qucağındakı bunun tam nəfəsini kesifdi axı. Gedir, hava ışıqlaşənə yaxın görür ki, qucağında tutduğı özü bunu buraxıf gedir. Gözdən itir. At bunu gətirir öyə. Kişi xəsdələnif, ho xəsdəlihnən yaşıy, amma nətəri yaşıy, halsız, amansız, elə bil ki, ürəh infarktı keçirifdi. Helə axırı da bunnan gedir ho kişı. Axırına çıxdı.

39.

Bizim qonşudə Avarmıxlı oğlu Hüseyin var. Məhlədə Dınqıl Hüseyin diyilər. Buun bi atı olufdu, deli Mişqa. Bunu heş kim minə bilməzdi. Hər gün səhər-səhər ata ot verəndə görüy ki, at çövrüfdü³⁹ (qaçən atın beli çövrən şeydi). Nəsə, günnərin bi günü kişı diy ki, ha, bu atı Unuqay miniy. Yəhəri

³⁹ Çövrüfdü – tərleyib anlamında işlədilib.

bağlıyı ata, yəhərin də üsdünə meşix cırığını salıf tikiy. Meşix cırığına qır eridif töküy. Səhər duruf görüy, atın belinə yapışif duruy Unuqay. Məhlədə bi iyirmi-otuz metro⁴⁰ odun olufdu, Unuqayə bunu yığdırıy, nə bilim, malın peyinini tullatdırıy. Məhlədə nə işi varsa, hamısını gördürüy. Səhər bunu açıf buraxannan sora görüy kü, nə qədə odun varsa, hamsı məhlədədi, töküfdü baxciyə qədə⁴¹. Bunu daşımağa iki gün vax isdiyi. Peyini-zadı ağıla, məhlənin gözəl yerrərinə, sekiyə sepifdi, hər yeri peyinniyif, aradan çıxıfdı.

40.

İslam baba Qax tərəfdən gələndə bi şey atın dalına minif, bunu tutufdu bərk. Bərk sıxıfdı. Mehralı dəyirmançı olufdu hor-da. Elə bilifdi, Mehralı bunuyənən zarafat eliyi də. Qəyidifdi ki:

– Mehralı, burax, Mehralı, burax.

Mehralı da sıxır bunu bərk. Belə baxanda görüy kü, tüh-lü, balacə əllərdi. Çox güc-baleynən biçəğı çıxardıf buun əlinə soxur. Soxanda düşür. Çöörülüf görüy ki, çox eybəcər bi şey gidif daşın üsdə oturdu. Bu atı sürüf üsdə gedəndə hopban-max isdiyi. Dəə İslam kişı bi bavat atı sürüf kəndə çatır, orda huun əli-ayağı tutulur. Mən hələ məytəvə getmiyən uşağıydim. Gönüyə gəlif, bu, uzun müddət yatır. Unnan sora dili pəltehləşdi ho kişinin. Sora da başdıy axsax gəzmağa. Bi on beş-iyirmi il axsax gəzdi, ho hadisədən sora.

41.

Mənım başımə gələn bi dənə rəvayəti san, a danışım. Di-məli, dədəmnən anam Qarasovda olurdu. Bizim uşaxlar kətdə

⁴⁰ Metro – metr

⁴¹ Baxciyə qədə – baxçaya qədər

olurdu. Mən də Aveemdə⁴² işdiyidim. Qaş qaralannan sora iş-dən çıxırdım, maşinə minirdim, geç çatırdım. Mən gidən yolda da qavırısdannıx var axı. Hora çatanda gördüm ki, bu tərəfdə, qavırısdannıxda keçə məliyi. Mən daşquradan⁴³ hopbanıf, dəə oldum qorxmaz bi insan. Halbuki qorxa-qorxa keçiyəm həməşə horanı. Daşquradan hobbanıf düşdüm düz keçiyən yaana. Mən gidiyəm, bu da qavaamda məliyə-məliyə gidir. Tutmağ isdiyirəm, tuta bilmirəm, çatmıram. Keçi gidir, e. Ha qovuyəm, xeyri yoxdu. Gah bu ağacə deyif yıxılıyəm, gah bu qavır daşınə ilişif yıxılıyəm. Gənə duruyəm ayağa. Babaoolu Məmədin öyüün yaana çatanda gördüm kü, əşi nə keçə var, nə şey. Ə, bu məni hara aparır? Diməli, hərəkət eliyi məni məhv eləməyə. Məni qəbirisdannığin derinnıxlarına aparıy də. “Bisimillah” diyənnən sora gördüm, ə kişi, nə keçə var, nə şey var. Özüüm zoman yola çıxartmışəm. Ağzım-burnum nə boydə quçühləmişdi⁴⁴.

42.

Gecə yol gələndə Unuqay hopbanıf, diyi, atın tərkinə minifdi. Nə qəddə eliyifdi, sala bilmiyifdi. “Ha kafir, düş, ha kafir, düş”. Gəlif laf əşaaada evlərə çatanda (bilminəm, paprus yandırımı, nədi?) spişqanı çıxardıf yandıranda görüy kü, atın tərkində yoxdu. İşıxdan qorxuy də. İynədən, işıxdan qorxuy.

⁴² Aveem – Sövet dövründə Baş Göynük kəndinə məxsus yem üyüdü-lən yer.

⁴³ Daşqura – Çay daşlarından qurulmuş, təxminən bir metr hündürlü-yündə divardı. Bu divarda sementdən istifadə olunmur, çay daşları, sadəcə, üst-üstə yığılır.

⁴⁴ Quçühləmişdi – uçquqlamışdı

43.

Huna Maşşax⁴⁵ diyilər, Unuqay diyilər, Kafdar diyilər. Əsas Unuqay diyilər. Unuqay minifdi dalına, sıxıfdu, qorxuzufdu. Hindi gəlif dili tutuluf yatıy. Molla kitav açəndə diyər ki, habı kitavı açıyəm, elimə alanda ho adam durdu ayağa. Hordan kitav açər, dua yazar, getirif gələllər. Görəllər ki, ho kitav açilən vaxı həyqətən də ho kişi gözünü açif yimax, çay isdiyər. Gəlif ho duaan da süyünnən-şeydən verənnən sora ayağa durar. Ölmüyüfdu, hunnan sora otuz il yeşiyifdi.

44.

Habı kətdən gidəndə Əzim dayinin nüyündə⁴⁶ bunun taraana⁴⁷ bu minər. Ajdıx vaxı olar.

– Ha kafir, düş, ha kafir, düş.

Bu düşməz. Gidif fermiyə çatıf, itdərin sesini eşidif, helə düşüf qaçər. Dədəm hunnan nə boydə xəsdələrif yatar, qorxuf. Unuqay olufdu.

45-60. HAL

Hunu mən gözümən görmüşəm. Baltalıda yeşiyəndə⁴⁸ mənim atdarımın yalmanını tez-tez yoruydülər. Ho əslində yormuyü, həvlə eşiy, sora başdiyi iki dəsdənin üçünü birbirinə düyür. Habı insan nətəər düyərəsə, bax helə. Sora elini düydüğü yerə salıf atı başdiyi sürməyə. Hörühdəsə, hörühdə sürüy, açıxdadısa, helə açıxda. Ya gereh adam gidə, ya heyvan gidə. Ya da səhər açilə ki, bu düşüf qaçə. Bi Pirrix di-

⁴⁵ Göynüklülər gözlərinin rəngi göy olan adamlara da maşşax deyirlər.

⁴⁶ Nüy – çayın qırağında əkin-biçin yeri

⁴⁷ Taraana – belinə

⁴⁸ Yeşiyəndə – yaşayanda

yən yer varyıdı, hora oğul-uşax hər diyəndə getmiyidi. Vabşi bir az findıxlığıdı, yanı da sazdıxdı⁴⁹. Həblə günün günortası gidəndə yarıqarannıxdı. Helə yerrərdə gündüz də görüylər. Yarım metr hündürrüyündə qıpqırmızı, bezehli, sarılı-qırmızılı donu oluy. Qadın, ya da balacə qız uşağı formasında oluy, ayağının ayaxqavısı da barmax boydə. Sən hindi beyxavar⁵⁰ bunun üsdə çıxanda, atın üsdə, ellərini esdirif “hi-hi” qorxusunnan gülüy. Nəsə, çağıran kimi ses eliyi san, a. Balacə çönən kimi görüsan, ki, yoxdu. Elə də oluy ki, heş gidənini də görmüyüsan, Şəxsən mən unu görmüşəm. Səhər-səhər su doldurmağa gidiydim. Biədəflığıma görə məni bağışdıyın, Məmmət (oğlunu nəzərdə tutur – top.) tezə dünyayə gələn vaxdı. Ovaşdənnən durdum, su götürəndə gördüm ki, iki dənə şey həvlə keşdi, ha çapıldım⁵¹ dalıncə, çatmadım. Bulağın başında buları itirdim. Sora qəyidif buların iziynən maraxlandım. Heş hağlıma da gəlməzdi ki, hunda bular Hal olar deyın. Sora baxdım ki, balacə qadın duflusunun izidi, dihdavan. Gəldim öyə, mal-qaranı sekıtdədim⁵². Sora getdim ki, ay Cuma, mən həvlə şey görmüşəm, nə olar holar.

Didi:

– Haldı, Pırrıxdə holar çoxdu.

46.

İdris danışıydi ki, ineyi bağlamışdıx bi gün. Anam getdi ineyi sağmağa. Gəlif didi ki, a bala, iney deli olufdu, yaxın dura bilmənəm. İdris tufengi də götürüf gəliy guyə ineyi atmağa. Gəliy ki, heş nə yoxdu.

⁴⁹ Sazdıxdı – qamışlıqdı

⁵⁰ Beyxavar – qəfildən

⁵¹ Çapıldım – yüyürdüm

⁵² Sekıtdədim – otunu, suyunu verdim

– Ay ana, sən heş nə görmədin, mı?

Diyi:

– Yox.

Diyi:

– Haldı, ineyi incidiymiş.

Amma İdris diyi ki, mən gözümənən gördüm ki, ineyin üsdən düşdü bi qırmızı şey, qaşdı bulağa tərəf.

47.

Bi kişi vardı Kar Musa adında. Kardı, qulağı eşitmiyi yaxşı. Hündür adamdı. O da danışıfdı ki, məəm əmim tutmuşdu hunu.

– Ədə, nəətər tutmuşdu?

Didi ki, məəm atım varyıdı. Yalmanını hörüydü. Bi gün əmimə didim ki, habını kim eliyər? Didi ki, Hal miniy sənın, atın, ı.

Didim:

– Bes mən nağarım?

Didi:

– Qırsaqqızı erit, atın çulunun üsdə yey⁵³, atın üsdə qoy.

Sora, diyi, gəlif gənə atın üsdünə minifdi. Amma təsadüf oluf ha... Hal atın üsdə çul görsə, üsdə minməz. Atı çilpax minən şeydi olar. Nəsə, yəqin bunun praktikasını olmuyübüş də. Səhərdən duruf görər ki, atın üsdündə oturuy bi qırmızı şey.

Diyər:

– Kafir, sən habra niyə minifsan,?

Başdiyər:

– Hihi-haha, hihi-haha, hihi-haha, hihi-haha.

Diyər:

– Məni burax.

⁵³ Yey – yay

Başdiyər insan kimi danışmağa.

Diyər:

– Yox, səni buraxa bilmənəm. Saxlıcam, işdətcam.

Diyər:

– Məni saxlasan, da bi gün qaşcam. Amma sora sənənən qisasımı alcam.

Diyər:

– Nətəəri?

Diyər:

– Filan vaxı Əlhüseyn addı biri də tutmuşdü.

Diyər:

– Körpə uşağa ki, habı iynəni çıxart, san, a bi cüt qırmızı alma vercam.

Uşax da bilmiyif çıxardar. Uşağın iki yanağını da elinə verif getmişdi. Həvlə bi hadisə olufdumu?

Diyər:

– Olufdu.

Diyər:

– Bax, mən də helə elicam.

Diyər:

– Unda and iş ki, yeddi arxa dönənən, a qədər mən sənən, nəslən, nan heş kesiyə deymicam. Nə atın, a, nə malın, a, nə həyətın, a hərrənmicam.

Əmim, diyi, hunu üç gün saxlıyif üsdünə üç dənəmi, yeddi dənəmi (yadımda qalmıyifdi) iynə sancif məhlədə işdədifdi, damı kürüyüfdü, odun getirifdi, odun xırdalıyifdi. Habı öydə nə ağır iş var, elətdirifdi. Amma üç günənən sora diyifdi ki, gəl elədiğin, zəhmətin halallığını ver, özün, a da icaza veriyəm, çıx get. And işdirif, diyi, buraxıfı. Diyi, atın üsdünə, ordan da yerə tullanıf, məhlənin ortasında itifdi. Sora dəə görünən olmadı.

48.

Cuma dayi diyi ki, onun əsl görünüşü qız şəklində oluy. Hamıya görünmüyü. Amma mən görə biliyəm. Diyidim, a Cuma dayi, axı sən yenqiloysan, san, a nətəər görünüyü? Didi ki, mən imenni holardan ötrü qobuda⁵⁴ çimif gidif baxıyəm.

49.

İdrisin uşağı ölmüşdü. Rüsəmə mələlim diyən bi kişi varyıdı Almalıda⁵⁵. Hindi də yaşiyi. O vax məytəf direxdoruydü. O gəlmişdi yasa. Nəsə, biz bunu gecə buraxmadıx. Səhər didi ki, Mirzalı, mən hökmən şəhərə getməliyəm. Get, iki dənə at yəhərrə geti, mənə ötür, gidim. Getdim iki dənə at yəhərrədım, başdədix yanaşı getməğa. Bi vaxı didim:

– Mələlim, ho atı görüsan, mı?

Didi:

– Görüyəm.

Didim:

– Üsdekini də görüsan, mı?

Didi:

– Yox.

Didim:

– Üsdə Hal var.

Didi:

– Olmaz.

Didim:

– Vallah, var.

Didi:

– Sür atın, ı gidax, baxax.

⁵⁴ Qobu – su axan yarıqan

⁵⁵ Almalı – Qax rayonunda kənd

Biz ata çatmağa bi otuz-qırx metir qalmış atdan düşüf getdix ki, bi ağ atdı, mıxçəsini çıxardıf qaçıfıdı. O, ən çox ağ atnan maraxlanıy də. Atı getirif qoruğun ortasına bağladıx ki, yiyəsi tez tapsın. Amma məəlim heş nə görmədi.

50.

Məhlənin buyəni başında taxdadan dam tihmişdim. Səhər-səhər ayağa durdum. Bi ağ atım vardı. Hər səhər terin-süyün içində olardı. Gecədə neçə dəfə duruf baxdım ki, heş nə yoxdu, at də sakit deyənıfıdı. Takqıltı gəliy, gidif baxıyəm, at deyənıfıdı. Axırda gidif oyənki aynəni açıf başdədim hordan baxmağa. Gördüm ki, atın belində oturuıfdu. Tələsiy tullanıf aradan çıxdı. Eynində qırmızılı, sarılı paltar, başında yaylıx, ayağında da dufflu. Oların elləri pərdəlidi, barmaxlarının arası bitışıxdı.

51.

Rəhmətdix anam duruf su almağa gidər. Rəhmətdix Zöhrə məəlim ölmüşdü ha, bax, Hal götürüıfdu hunu. Hal arvadın uşaxlığını götürüıf aparıf, çeyə⁵⁶ salıf çalxalıyif yiyəndə rəhmətdix anam çıxar üsdünə. Hər adama görünmüyü kü ho. Adam kimi söhbət eliyıfıdı huynən. Diyıfıdı, manə deymə, yeddi arxa dönənınə deymicam. Yekə xoruzuymüş, dimdiyi də həvlə, eyməli⁵⁷. Cıyarı caynağına keçirif aparıf suyə salanda anam görüf söhbət eliyıfıdı.

52.

Qəynənəm danışıydi. Albeyin arvadının uşağı oldu, diyi. Sora diyi, çıxıf getdix hammız. Kişsi də eşdə olar. Hal da nədi? – Xoruz.

⁵⁶ Çeyə – çaya

⁵⁷ Eyməli – Burada aşağı doğru əyilmiş mənasında işlədilib.

– Oy, Albey, xoruz yidi məni!

Kişi gələr ki, hanı xoruz? Nə xoruz⁵⁸ yidi səni? Arvada görünər, diyi, kişiyə yox. Adi xoruz gözündə⁵⁹ Hal var. Arvadı yimaxdan qutarıfıdı. Girə bilmiyıfıdı, diyi, girincə çıxıfıfıdı.

53.

Qadına uşağ olanda gereh yanında adam ola, yatmağa qoymuyə, danışdırəsan, güldürəsan, yatmağa qoymuyəsan, ki, Hal aparmıyə. Hal da balacə şeydi, qırmızı paltar var eynində. Mən unu görmüşəm. O, sənın, üsdunə, mindisə, sən öldun, balacə olmağına baxma. Axmax şeydi Hal aparmax. Anamın anası rəhmətdix tutufdu Halı. Bu nəətər olar? Bu Hal üsdünə minər. Bu da minən kimi ayağa durar. Qaçəndə üsdündə oturar. Qapıları, hər yeri bağlıyif unu tutar. Tutanda diyer ki, məni burax, mən sənın, əslaa, nəslaa, cinsaa deymicam. Bunu buraxar. Honnan sora rəhmətdix nənəmin bütün nəslini, hələ bizi də tutmuyıfıdı Hal, gəlmiyi Hal. Halı tutsan, sənın, nəslaa, əslaa deyməz.

54.

Zahının yanında adam olmasa, yuxlasa, Hal aparıy. Ağzına başının tükünü verisanı ki, ağzında xırt-xırt eləsin, gəlif ağzına girməsin də. Helə giriy, arvat ölüy də, aparıf gidiylər. Gereh yuxlamağa qoymuyəsənı ki, unu Hal aparmasın.

55.

Şəfdəli deyən vax olufdu. Nənəm mamama diyıfıdı ki, yeri⁶⁰, lovyə dennə gəl. Məhlədə göy lovyə olufdu, şəfdəli-

⁵⁸ Nə xoruz – Hansı xoruz anlamında işlədilib.

⁵⁹ Xoruz gözündə – xoruz kimi

⁶⁰ Yeri – get

zad deyən vax. Bu gəlif görüdü ki, şəfdəlinin divində bi dənə ağ arvat oturuy. Bu elə bilifdi ki, qonşudü, burda oturf şəfdəlini yığıy. Sora bu diyifdi ki, Firzat baci, nağarısan,? Diyən kimi eteyinnən şəfdəlini atıf, ağaşdən asıllanıf, özünü o tərəfə atıfıdı. Daşquradan o tərəfə tullanıfıdı. Hordan qorxuf mamam nə qədə vax xəsdələnif yatdı.

56.

Əmimiz arvadı vardı, qocə arvadıydı. Buun uşaxları-zad olufdu çoxlu. Hamsı seyvana düzülüf yatıfıdı, yiri-yiri uşaxlar olufdu. Bular da axşəminnən dolmanı büküf, yiyəni yiyifdilər, yimiyəni də boşəltmiyifdilər, helə qoyüfdülər qazın üsdünə. Uşaxlar yuxlüyüfdülər, amma arvat özü yuxlamıyifdi də. Bi vaxı görüdü ki, seyvana bi arvat çıxdı, ağ parlallı. Buların üsdünnən addiyə-addiyə keçif gəlif, qazaan ağzını açif dolmalardan bir-bir, iki-iki alıf, tələs-pələs⁶¹ yiyir. Yiyif qutarannan sora qazaan ağzını örtüf gidifdi.

57.

Məəm əmim olufdu. Evə qonaxlar gəlifdi. Buna diyifdilər ki, sən çıx seyvanda yat. Bu da cavan uşağ olufdu də. Buun yerini salıfdılar ki, çıx sən seyvanda yat, qonaxlar da öydə yatsınnar də. Tühmannar (qaraçıları nəzərdə tutur – top.) olufdu o vaxı, qapı-qapı gezən tühmannar. Yay olufdu, isdi vax olufdu. Bu da çıxıf seyvanda yatıfıdı. Sora bu ağ partallı arvadı itdər qova-qova getirif seyvana çıxardıflar. Buun üsdə çıxıfıdı də. Çalınıf hunnan da öldü. Ho ağ arvatdan bizim mülkdə var.

⁶¹ Tələs-pələs – tələsik

58.

Onnan (Halı nəzərdə tutur – top.) nətəri can qutarmax olar? Torpağı osunnuyüfdülər də. Torpağa mollalar surəmi, nəse oxuyü. Getirif məhlənin dörd böörünə sepisan, ki, biz tərəfə keşməsinlər diyə. Nə qədə vax keşmədilər də. Babam getirif özü sepdi ki, məəm uşaxlarım, nəvələrim qorxmasın. Hindi nə qədə vaxdı gəlmiyilər, dəə heş görmünux. Varsa da biz görmünux, keşmiyi dəə biz tərəfə.

59.

Hal aparən hak-halal mənim xalam olufdu. Mən gözüm-nən görmüşəm. Uşağıydım də, həvlə kiçiy. Xalamı köçürdərxi kişiyə Kişə (özüm Kişdiyəm məm). Bu, kişiyə gidər⁶². Buna ilkinə⁶³ uşağ olar. Uşağ olanda buun yaanda heş kim olmaz. Hal bax habı boydə oluy (söyləyici əli ilə göstərir – top.). Gəlif diyi, xalam başdədi çığırmağa:

– Hunu oynə eliyin, Hunu oynə eliyin,

Ho arada ciyim (bacisi) çatıfıdı yaana:

– Ho nədi, ho?

– Görmüyüsan,mı nə boydədi?

Gəlif, diyi, ağzınnan girdi qarnına, girən kimi caanı alıfıdı. Xalam öldü helə.

60.

Arvat doğanda uşağı tutuydülər, yatdıriydilər. Bi vaxı arvadı qan aparanda diyifdilər ki, arvadın içinə Hal girifdi. Guyə Hal da qara bişiy kimi görünüfdü buna. Hal aparıfıdı. Bacimin baldızı varyıdı, öydə doğdu. Dördüncü uşağıydı. Arvadı götürüf hora qoydülər. Arvat hunuynən çıxdı, getdi, qan aparıf. O vədə qanmiyidilər, diyidilər, Hal aparıfıdı.

⁶² Kişiyə gidər – ərə gedər

⁶³ İlkinə – birinci, ilk

61-62. ƏRDOV

Dimax, 1975-ci ildə mən Balakənin Tülü kəndində işdiyəndə bi yoldaşım vardı, adı Əhmədiydi. Yetimov Şəhruddinin evində qalırdıx. Axşam oturuf söhbət eliyirdix. Gecə mübahisəmiz düşdi, qorxmamaxdan, qorxmamaxdan. Ev də qavırırığın yanında idi. Şərtləşdix ki, hansımız qavırırığa gidə bilərix. Evin sahibəsi vardı, yüz yaşındeydi. O, bizə öyüt-nəsiyət elədi ki, bala, gecə qavırırığa getmax düzgün döyül. Keşmişdə qavırırılarda Ərdovlar olufdu. Mən soruşdum ki, xala, Ərdov nə olan şeydi?

Didi:

– Ərdov saçı qurşağına qədər tökülən qadın xeylağıdı. Döşdəri də lap aşağı sallanır. Birdən elə oluydu ki, olar döşdərini qaldırır çiyinnərinnən arxıya atıylər. Kişiyənən də höj olufdular⁶⁴. Oların belinə miniydilər, oları çırpıydilər, üzünü-gözünü cırıydilər.

Unnan sora bizi qavırırığa getmaxdan çekindirdi.

62.

Atın həvlə tühləri oluy, saçaxlı-saçaxlı oluy, çatax-çatax, üzəngi kimi. Bi gün nənəm gəliy ki, Ardov gəlif atı miniy. Nəsə, diyi, bunun belinə qırı yapışdırdıx. Səhər gördux kinə⁶⁵, bunun belində safsarı irəng, ağappax saşdı bi qız xeylağı. Minif bu atı səhərə kimi sürürmüş. Sora bunu tutuf gətirif, nənəm buna xana toxutdurur.

Diyi:

– Sən nə bilisan,?

Diyi ki, heş nə, nə biləcəm? Yaxşı xana toxuyürəm.

Diyi:

⁶⁴ Höj olmaq – can atmaq, xoşlamaq

⁶⁵ Kinə – ki

– Unda gəl sən kömey elə, habı xananı toxuyax.

Xana nədi, kilimdi də. Sora qayıdıf gəlif qoyufdu xananın üsdünə. Bunun yaxasında o qədər muncux varyıdı, diyi, həddən artıx. İynə-sancax taxıylər. Sora, diyi, duruf bunu oxuyü:

Haxçada, haxçada,

Paltarım qaldı boxçada, ay ana,

Hanı mənim haxçam?

Hanı mənim boxçam?

İynəmi, sancağımi üsdümnən götürən gəlsin,

Dərdimi bilən gəlsin.

(Ay Allah, nənəm çox oxuyardı, yadımnan çıxıf).

Sora bu xaniyi ağılyə-ağılyə toxuyər. Özü də göcceh şeymiş. Bi gün nənəmə diyər ki, ay nənə, mənim üreyim darıxıy, maa bi cürdəy⁶⁶ ver, su gətirim qızdarnan. Nənəm buna cürdəy verər. Cürdəynən gedər dəniz qırağına, cürdəyi salıf doldurmağ isdiyəndə qızdara diyər ki, nolar, habı iynə-sancağı mənən götürün, əyləndə ürəyimə batar, mən suyü doldura bilminəm. Qızın biri iynə-sancağı götürər. Bu, özünü dənizə verər, qaçıf gedər. Cürdəy horda qalar. Nənəm gəlif bulara diyər ki, siz mənim qızımı hara elədin, z?

Diyər:

– Belə-belə.

Diyər:

– Axı mən onun üsdünə iynə-sancağı tihmişəm ki, qaçmasın. Nə üçün bunu siz aldın, z?

63-65. XORTDAN

Dayım gələr irəhmətdix.

Diyərəm:

⁶⁶ Cürdəy – su qabı

– Ay dayi, məni də apar.

Diyər ki, Xortdan var. Gəlif kəlin üsdünə minif boğuy, gözdərini dakqılladı⁶⁷. Gənə giyinərəm, diyərəm, əşi, gidim. Unda ciyimə diyər:

– Un dənə pişqa⁶⁸ ver.

Soyux vaxdı, yorğana çurğalanıf geyərəm⁶⁹. Bi vax Ay doğar, görərıx ki, bi şey gəlir. Zəncilliyə-zəncilliyə, döşdəri də belə larap-lurup, larap-lurup. Gəlir, qıllı, gözdəri həblə (söyləyici gözlərini bərəldir – top.)

Diyərəm:

– Ay dayi, mən niyə gəldim?

Diyər:

– Sesin,ı çıxartmıyəsən, amandı, sesin,ı çıxartmıyəsən.

Öz-özünə ağzım-zadım uçxluuyər. “Ay Allah, mən niyə gəldim?” Gəlif kəlin üsdünə minir, kəlləri boğur, kəllər anqırır. Pişqanı çalır, atır, çalır, atır, qılı od tutmur e. On dənə pişqadan bi dənə pişqa qalar axırda. Daa kişiyə hücum eliyi. Kişini boğdu⁷⁰, məni də boğcaxdı də. Ha eliyi, eliyə bilmiyi. Kəl ölüür də. Biddən⁷¹ axırını pişqada, axırını dənədə bunun qılıni od tutdu. Həblə söyə-söyə isdiyi ki, özünü suyə sala, gəlif buları yiyə. Ha çığırır, bi bədrəh⁷² sözdər danışır ki, döşdə də belə (söyləyici əllərini sinəsinə tutur – top.), qıllı, eyvəcər. Gedif bu özünü suyə saldı, kəllərə bi qunut eliyən⁷³, gidif çatarıx. Dala baxıyıx, görax gəlirmı? Axı qılı od tutmuşdu. Geyif dayımgilə

⁶⁷ Dakqılladıf – burada bərəldib anlamında işlədilib.

⁶⁸ Pişqa – spıçka, kibrit

⁶⁹ Çurğalanf geyərəm – bürünüb gedərəm

⁷⁰ Kişini boğdu – kişini boğdusa

⁷¹ Biddən – qəfildən

⁷² Bədrəh – pis, vulqar

⁷³ Qunut eliyən – qovan, hürküdən

çatarıx. Dayim diyər ki, habına cöftə suyu⁷⁴ verin, qorxufdu. Görərəm ki, dalımdeki yorğan suyə dönüfdü, tərremişəm axı qorxudan. Dayimin arvadı mərş keçışər. Diyər ki, ho gəlsə, mən unu səkidən⁷⁵ atıf, zıpbadan yerə sallam. Dayim diyər ki, eliyə bilsən, saa nə isdəsan, alcam. O diyər:

– Aaz, Vallah, gəlcaxdı.

Daşqanın⁷⁶ iziynən gəlir. Dayimin arvadı səkidə yatır. Qapını bağlıyərıx. Bi də görərıx bi şey gəlir, həvlə yol dağılıy. Gəlif darap-durup səkiyə çıxar. Dayimin arvadı da cannıdı, çağdı. İsdiyər ki, g.ümü qaldırım, həvlə yerə vurum. Dördüncü mərtəbədə öyü var, varrıdı. G.ümü həvlə eliyim ki, biddən tərpaşif çaxım yerə. Akuşqadan⁷⁷ hamısı baxıy, qapını bağlamışıx. Çıxır zincirriyə-zincirriyə, vı-vı, vı-vı, vı-vı. Arvadın üsdünə minif sıxır, həvlə at kimi. Arvad altda ölüür. Dayim də diyir ki, havına mən nağarım, öldürəcaxdı köpeyin qızını. Qapını aşmağa qoymurux. Biddən yavaş-yavaş, yavaş-yavaş həvlə eliyən, zıqquadan götürüf çaxar, arvad güjdü olar. Biddən qapını açarıx, arvad girər. Ho qapıya dəyif o qədər zingilliyər, axırda çıxıf gidər.

64.

Anam sağınçı işdiyidi, qavaxcılıydi də. Yeddi də uşax, yetim, ho arvadın yazıxlığını görən, daldan da tumanı havra kimi buz oluydü. Həyin qış olmuyü ki, qış ho vax oluydü. Biz qoyüf gidiydi. Öyümüzdən (havı nə qədə aralı diyim, havırdan Vədutgilə qədər) aralı qavırrıx varyıdi. Horda yolun qıra-

⁷⁴ Cöftə suyu – cəftə suyu. Qorxan adamlara qapının cəftəsini suya salıb içirirlər.

⁷⁵ Səkidən – pilləkəndən. Bəzən pilləkənlə cyvanın arasına artırılmış yerə də səki deyirlər.

⁷⁶ Daşqanın – atın arxasına qoşulmuş qoşqunun, arabanının

⁷⁷ Akuşqadan – pəncərədən

ğı da balacə-balacə dağdağannarıydı. Hordan keçəndə qavır-
rıxdan ağapbax şey çıx, dağdağanın üsdə otu. Arvat gəlif hor-
dan keçəndə dalıncə qıpıl⁷⁸, çığıra-çığıra. Andışiy⁷⁹, diyi, həb-
lə, habı uzunnuxda (söyləyici əli ilə göstərir – top.) tühləri va-
riydi. Ho arvadı habı asfaltın qırağındakı fermiyə kimi qovuf-
du. Arvat xəsdələnif ölmaxdan qutardı. Havı Əsməlin qızı Əs-
mayənin qəynatası aparıf, arvada çay, çörey yidirif, zoran ar-
vadın dili açılmışdı. Anam diyi, dişdərinə elə şakqılladıydı, iki
yana cırılydı üreyim. Nəsə, arvada bi yirmi-otuz iynə vurul-
du. Ho vəziyətə düşdü.

65.

Anam ala qarannıxdə Möösünnən fermiyə gidiymiş. O,
su sulamağa baxıfıdı, bu sağına. Həmişə bu tez gidifdi, mal-
qaranı sekinniyifdi⁸⁰. At da yaman bilən şeydi də. Qavaxda nə
var, nə yox, hunun hamsını biliy. Bivaxd, diyi, at timtih deyə-
nif qulaxlarını qaldırdı. Dəə Möösün maa heş nə dimədi. Di-
dim, diyi, noldu yərəf⁸¹ havı.

Didi:

– Heş nə. Atdı də, ülküfdü⁸².

Qavaxda duruymuş yiyəsi ölmüş Xortdey. Nəsə də, biz
gidiyıx, o da yavaş-yavaş gəliy. Gəh elinə daş alıy, gəh bilmi-
yisan, nağarıy. Getdix, diyi, ho fermiyə çatan vaxı, qavırır-
dan keçənnən sora bi dənə habı boydə daşı (söyləyici yumru-
ğunu göstərir – top.) şarakqadan atdı. Daş atdı, amma, diyi,
tutmadı. Ho gözümüz görə-görə qavırırığa girdi.

⁷⁸ Qıpıl – cum

⁷⁹ Andışiy – and içir

⁸⁰ Sekinniyifdi – rahatlayıbdı

⁸¹ Yərəf – görəsən

⁸² Ülküfdü – hürküb

66-94. CİN

Cindili boytu balacə, özü də Əzreyil kimi işdiyən adam-
nara diyilər. Fırillağı, bijdığı çox olan, hər şeydən baş tapan
adamnara Cindili diyilər.

Biz uşax olanda o qədər danışıydilər ki, Yuxarı Məhlə-
dən kimisə Əsgərin daşqurasına apardılar, Şin çayinnən keçir-
dilər, Kölgə Quvaxlara apardılar. Oralar qədim Cin məsgən-
nəriydi. Cin xaraba yerrərdə çox oluydu. Öyü boş qoyuf
gidiydilər də, lap çox oralarda oluy. Una görə diyilər ki, öyü
boş qoymax olmaz. Lap qədim öylərdə oluy. Oranın sahibi
bilinmiyi, hora Cin yiyələnifdi diyilər.

Qadamnan soruşıydux ki, habı öyü kim tikifdi? Diyirdi,
bilminəm. Atamın da öləndə bi seysan yaşı variydi. O da ata-
sınnan soruşmuşdu. Atası da bilmiyidi. Diməli, lap qədim öy-
lərdi. Bizdə, Gönühdə çox öylər helədi. Ulu babalarımızdan
qalıfıdı. Oların ruhu, nəfsi gəliy horalara. Gecə yatısan,, larap-
tarap-turap sesdər gəliy.

67.

Mən aynənin qavağında yatmışdim, axı hora işıx düşüydü.
Gecənin yarısı oyəniyəm ki, üsdümə nəsə minifdi elə bil. Özü də
tez-tez helə oluyəm. Heç olmasa, iki günnən bir. Sora öydə da-
nışdim. Ciyim üsdümə sancax vurdu. Başımın altına güzgü, bi-
çax, tuğun⁸³ qırığını qoydu. Amma mən soralar dəə qorxuf hor-
da yatmadım. Helə olanda başın altına quqal⁸⁴ da qoyülər. Özü
də bi bizim öy yox, çox öy heleydi. Çəmən bacimgilinki də he-
leydi. Bi ağır öyüydü ho öy. Bax, yaşıydilər-yaşıydilər, biddən

⁸³ Tuğ – ev süpürmək üçün istifadə olunan süpürgə. Tuğu sucuq yer-
lərdə bitən qamışın çiçəklərindən bağlayırlar.

⁸⁴ Quqal – kiçik çörək. Quqalı, adətən, kiçik yaşlı uşaqlara yapırlar.

altı ay öy boş qalıydı. Köçüf Qarasova gidiylər. Adam yaşiyif sora buraxıf gidiy ha öyü, unda gəlif yiyələniylər. Hoların bi hündür öyü vardı. Horda dünyasında yata bilməzdın. Gecənin bi vaxı görüydun, kü, bi küñşdən qırmızı giyimni arvat çıxdı, birinnən bi gelin çıxdı. Səfyə bikəm rəhmətdıx (Çəmən bacimin qəynəsi⁸⁵) o qədər danışıydı, adamı vahimə basardı. Çıgırıylər, qaldırıydilər, üsdun, a miniylər, yuxluyə bilmiyisan. Oyənəndə çox ağır, üzgün durusan. Qədim öylərin hamısında var.

68.

Bi qonşumuz varyıdı, həyin rəhmətə gidıfdı. Bunun bi xəsyəti vardı. Gecə yatırdı, bunu nəsə çaarırdı yuxuda. Dururdu, helə gidirdi. Buların da horda çoxlu zoğal ağaşdəri var. Adətən, zoğalın yanında Cinnər çox olur. Görür ki, yaxın bi adamı unu çağırıy, amma əslində Cindi ha. Yaxın adamın simasında hunu çaarıy. Gidənnən bi az o yənə qaçif çağırıy, gənə bi az da o yənə qaçif çaarıy, helə-helə lap uzağa aparıy. Dömüt⁸⁶ diyilən yer var (çeylax, sel-zad gələn yerdı, Qaranıx Dömüt diyilər), hora kimi aparar bunu. Getirif qavağına yimax-zad qoyər bunun. Biddən yadına “Bisimillah” düşər, diyənnən ayilif görər ki, Dömütdədi, oturufdu, qavağında mal peyini. Özü də tehdı, yanında heş kes yoxdu.

69.

Bala, cinnər hər yerdə var. Adicə yerə su tökəndə gereh “Bisimillah” eliyəsan. Suyü töküf oları yandırarsan. Günbattannan sora gereh ayağın,ı hara qoysan, “Bisimillah-ir rəhman-ir rəhim, ənzübillahi himinə şeytan rəcim” diyəsan.

Yerə ağaş vurusan, diyirəm, a bala, beh vurma, birinin başini, qolunu, qıçini yaralıyər, sora özün, a təsir eliyər.

⁸⁵ Qəynəsi – qaynanası

⁸⁶ Dömüt – Baş Göynükdə dağ

Qəynər süyü yerə atma. Cinnərin balalarını yandırarsan, olar da sənın, balan,ı, özün, u yandırallar. Bələ şeylər var.

Sora rəhmətdıx Çolax Həsəni (Qarasovda işdiyidi də) Muxdar dayinin sesiyənən tarvaldan düşürüf, aparıf fındıxlıxdə bunu nə qədər oynədəllər, çalgıynən-zadnan, əməlli-başdı. Bi vaxı o qədə oynuyər, ölümçül halında “Bisimillah-ir rəhman-ir rəhim” dilinə gələr. Diyər: “Ay, mən gəlif hara düşmüşəm?”

Səni o qədər oynədər, oynədər, partdıyif ölə də bilərsan.

70.

Mənim bacım Şəfiyqa ramka⁸⁷ sürəndə axşəmüsdü, gecə qalıfdı. Bunun yaanda qonşüsü olar Rüksarə adında. Bi şey çıxar unun qavağına ramkanın üsdüynən, burdan ora upbanar, ordan bura. Bi də gördüm diyi, qız qışqırıy:

– Ay Şəfiyqa, ay Şəfiyqa.

Getdim ki, diyi, bi qırmızı, balacə şey burdan ora, ordan bura upbanıy.

– Ay Şəfiyqa, ho nədi?

Didim diyi:

– Bisimillah-ir rəhman-ir rəhim.

Ho deyqa gözümüzdən itdi. Amma gereyh “Bisimillah” dimiyəsan. Hunda ağzın,ı eyillər. Gereyh “Bisimillah-ir rəhman-ir rəhim” diyəsan, ki, gözün, nan itə.

Ədəti⁸⁸ adamnar kimi şeylərdi xırda-xırda eli, ayağı, umburu⁸⁹ başı, siri-sifəti, insan formasında görünüy də san, a. Giyim-kecimnəri də ki, həməşə qırmızı oluy. Olarınkı qırmızıynəndi, balacə qırmızıpapax-qırmızıpapax şeylərdi.

⁸⁷ Ramka – tütün qurutmaq üçün istifadə olunan dəzgah

⁸⁸ Ədəti – həqiqi

⁸⁹ Umburu – yumuru

71.

Bi dəfə partalım⁹⁰ itmişdi. Axdarıf qıçəlıxdan⁹¹ tapdım. Didilər, guyə cinnər aparıf atıflar. Partalı qoyəndə gereh “Bismillah-ir rəhman-ir rəhim” diyif qoyəsan, yerinə. Unu o məment götürüylər ki, partalı çıxardıf Cinin üsdünə qoyüf çıxıf gidıfsan, də, olar da götürüf çıxıf gidıflər. Amma “Bismillah-ir rəhman-ir rəhim” diyif qoysan,, qaçəllər.

72.

Bir günü bi arvat xana toxuyü. Bu, hər savax duruf düyün açar, hər savax düyün açar.

Dəər:

– Ay Allah, kim mənim xanamı belə dolaşdırır?

Bi gün bi baba⁹² gələr, diyər:

– Ay nənə, bilisan, nə var? Dəər ki, hunu eliyən Cindi. Ala⁹³, san, a qır verim, oturduğun, yerə sürt, yapışsin qalsın.

Nənə oturduğu yerə dəyirmi qırı sürtər, Cin yapışif qalar. Savaxnan gəlif görər ki, bi şey xananın qavaanda dişini ağarda ağarda oturufdu. Bu dolaşdırıfdı də bunu. Bunu tutar.

Dəər:

– Nə sənətın, var?

Dəər:

– Mən san, a bi sənət öyrədim, məni burax.

Dəər:

– Nə sənətın, var?

Dəər:

– Mən xamır yoğuruyəm.

⁹⁰ Partalım – paltarım

⁹¹ Qıçə – bitki

⁹² Bi baba – biri

⁹³ Ala – al

Gidər, qollarını çirmiyif xamırı yoğurar.

Dəər:

– Mən cavanam, mənim nişannım məni gözdüyü, nolar, məni burax.

Arvadın buna yazığı gəlif bunu buraxar. Xamırı da bişirər, xamır qutarmaz, bişirər, xamır qutarmaz.

Dəər:

– Ay Allah, bu nətəəri işdi mənim başıma gəlifdi?

Xamır da aşif-daşır. Nəsə, arvat başına-gözünə döyəndə, bayax irəhim eliyif buraxdığı qız bajadan baxıf diyər:

– Ay nənə, ay nənə, sənın, xamırın, aşif-daşır. “Bismillah” elə, unnan kəs. Xamırın unda qutarcaxdı.

Arvat diyi, “Bismillah” eliyif xamırı kündəliyəndə görüfdü ki, xamır qutardı. Diyi, xamırı kəsməx Cinnərdən qalıfdı.

73.

Bi atın beli həməşə yara olarmış minilif sürülmaxdan. Ha eliyəllər, sağalmaz. Bi günü, gənə bi baba diyər ki, bunu Cin minir. Alın, belinə qır yapışdırın,. Atın belinə kim minirsə, üsdündə gəlcaxdı. Qırı töküf yatıllar. Savaxertə görüllər ki, kukla kimi bi qız atın belində irişə-irişə gəlir. Unnan nə qədər muncux qalıfdı. Nənəm düyünçədə saxlıyırdı. Cinnən qalannardı diyidi.

74.

Aşağıda bi Züleyxa diyən arvat varidi. Gecənin bivaxı bunu alladıf aparıylər şeylər ki, gəl, sahiyə gidiyix (Həyin də ho arvat yaşıyi, doğsan dörd yaşı var). Gecənin bivaxı ayağına bürətkən topu⁹⁴ sarışər, ayilər. Hordan gidif gecə kimisə çağırar ki, mən həvlə azışmışəm⁹⁵. Gecə gəlif məni çağırdılar ki,

⁹⁴ Bürətkən topu – böyürtkən kolu

⁹⁵ Azışmışəm – azmışam, çəmişəm

sahiyə işə gidiyix. Sən də gəl. Heş nə, eynini-başını giyindirif, aparif oğluna təhvil verdilər. Alt paltarında gəlifdi bu.

75.

Atı ağıla salsan,, gereh atın quyruğunu özün, düyəsan,, Düyməsan, gəlif atı miniylər. Ey... yoruylər saçını-zadını, bi də səhər duruf görüylər ki, atı ter-su aparıfdı gidiy. “Bismillah” eliyif quyruğunu düyüf gereh⁹⁶, unnan sora ağıldan çıxasan,, Düyməsan,, olar gəlif özdəri düyü.

76.

Bizim habı qonşuluxda Avarmıxlı oolu Üseyin diyilən kişi var. O, Qarasovda olanda gecə gəlif yatan yerinnən aparıflar ki, dur gidax, filan yerə. Özü gidəsidi hora, hindi intaası bunu özü bilmiyən şeylərdi də aparıy. Gecə aparıf bunu bir hündür ağacə çıxardıylər. Olar da hunuynən çıxıfdılar ağacə. Nəsə, səhər açiliy. Fikirrəşiy ki, ağac hara, mən hara? Ağaşdə kişi savaxı açıfdı. O yənə, bu yənə baxıf görüy kü, heş kim də yoxdu. Yatdığı bina qalıfdı üç kilometr aralıda. Bi söyüt ağacinin başinə kişini çıxardıf qoyüf gidiflər.

77.

Bizim kətdə Ağəli diyən kişi vardı. Öylərinə gidiymiş. Meçit başinə çatanda görüy ki, qırmızı partallı qız uşağı ağılyi horda.

Diyi:

– Bala, kimin qızısan,?

Uşax ağılyi, heş nə dimiyi.

Diyi:

– Gə gidax bizə, gecə yatax, səhər ertə duruf atan,ı-ananı, axdararix. Görax kimin uşaasan,?

⁹⁶ Gereh – gərək

Uşaan qolunnan tutuf öylərinə aparıy. Gidif öylərinə çatanda, dokqazda uşax diyi ki, məəm qolumu burax, it cırımını atcaxdı⁹⁷. İçəri girənnən buların da bi bed iti oluy, yəəsiin üsdünə upbanıy. Upbanannan bu, qızın elini buraxıy. Qız yox oluy. Qız yox olan kimi it də kişiin üsdən duruy. Ayağa duruf görüy qız yoxdu, it də bööründədi. Bunnan xəsdələrif nə qəddə vax xəsdəxanalarda yatıy. Ho uşax Cin olufdu də.

78.

Yuxluyən vax aparıy. Şok vəzyətinə salıf, çaara-çaara aparıy. Toyə aparıylər, özdəri çalan. Yimax qoyülər. “Bismillah” eləsan, holar yoxa çıxıylər, ya da ho qavdan tutuf “Bismillah” eləsan, ho qav qızıl qavdı, helə elin,da qalıy. Amba, diyi, sora san,ə ömrü boyü dişdix⁹⁸ vermiyilər ho qavı sənnən qəytərif alana kimi.

Həqiqi olmuş əhvalatdı. Bi yaşdı kişi olufdu. Buna heş dişdix vermiyifdi holar. Gündə toyə aparıfdılar, çalıfdılar, eliyifdilər. Bi günü gənə bunu alladıf aparıfdılar toyə. Qavaana getirif dolma qoyüfdülər, aş qoyüfdülər. Sora diyifdilər ki, ho qazannarda yaxşı yimaxlar var. Sənin, aşbazdıxdan başın, çıxıy. Dur, sən töh, hamımız yiyax. Bu kişi də duruf “ya Bismillah” diyif həvlə qazannan tutufdu. Qazan da yekə qazan olufdu. “Bismillah”dan sora görüfdü, nə toy var, nə adamnar, elində qazan qalıfdı, yimax-zad da yoxdu. O yənə baxıfdı, buyənə baxıfdı, diyifdi, mənə cinnər getirifdi, mən qazanı vermicam. Öyə gəlifdi. Öyə gələn kimi nə gecəsi olufdu, nə gündüzü. Başını palaza qoyən kimi üsdə hücuma çəkifdilər:

– Ver qazanı.

⁹⁷ Cırımını,ı atcaxdı – parçalayacaq

⁹⁸ Dişdix – dinclik

Gənə “Bisimillah” eliyif durufdu. Nə ayəmnər⁹⁹ helə olufdu. Buun gecəsi, gündüzü olmuyüfdü də, yuxluyə bilmiyifdi heç. Görüfdü kü, dəə işin orası döyül. Bu, günnərin bi günü diyifdi ki, veriyəm də. Qazanı alannan sora kişidən el çekifdilər.

79.

Cin tutufdular. Görüfdülər ki, bi dənə qocə arvatdı. Qocə diyəndə ortaqrəl¹⁰⁰ arvatdı. Bu öy yəəsiin də balacə qızı olufdu. Cinə sancaxları vurufdular ki, qoy qaçə bilməsin. Öyün işdəriin hamsını buna gördürüfdülər. Bi günü qonşüdə toy olufdu. Hamısı yığışif toyə gidifdi. Uşaa da bu arvada taşbirif¹⁰¹ gidifdilər ki, buna da bax. Bi dəfə bu uşax arvadın üsdündə sancağı qurdalıyifdi (Cinin üsdündə). Qurdalıyən kimi bu diyifdi ki, aç hunu. Özü açə bilmiyi, diyi. Uşax sancağı açən kimi arvat dönüf olufdu Cin. Partal yumaa su da qoyüfdü. Partal yümax da taşbirifdilər buna. Cin də uşağı aparıf odun əvəzinə partal süyünün altına başini soxufdu. Sora da gidifdi toyə, uşaan anasının yaana ki, partal süyun, qəyniyi, uşax da yatıfdu. Get öyə, diyif itifdi. Arvat tez gəlifdi öyə ki, görax nolufdu? Görüfdü ki, uşax partal süyünün altındadı. Su qəyniyi, uşağın da yarsı yanıfdu.

80.

Allah, diyi, başermiyənnəri Cinin öhdəsinə tulluyü. Diyi, get, sən nə başərisan, holarnan elə.

81.

Diməli, bi günü öz anamıza uşax olar, yatar də. Yoldaşi də olmaz öydə, uşaxlarnan teh yatar. Buna tezə uşax olan

⁹⁹ Nə ayəmnər – nə qədər vaxt

¹⁰⁰ Ortaqrəl – orta yaşlı

¹⁰¹ Taşbirif – tapşırıt

vaxd olar. Bi də, diyi, bi bişiy aynədən baxıfdu düz anamızın gözünə, üz-gözünü eyif baxıfdu. Baxan kimi horda çalınıfdu ciyim. Çalınan kimi ağırtaşıfdu də, dili də tutulufdu. Bunun atalığı olufdu (İslam baba diyirix biz), Şotavarda. Ho gidif şəhərdə kitav aşdirifdi buna, bi molliyə. Molliyə kitav aşdirən kimi diyifdi ki, bu qorxufdu. Bişiy şəklində Cin unu qorxufdu. Həyin habı kitavı mən açif “Bisimillah” diyən kimi uun dili açılcaxdı. Gidif soruşərsan, özün, da qorxma, yaxşı olcaxdı. Una kitav aşdirif, dua-zad yazdırannan sora bu gəlifdi bizə. İslam baba qapıdan girən kimi ciyim duruf palazda oturuf, diyifdi ki, eh, nətəəri hüngülləşdim¹⁰². Dua içəri girənnən ciyim dirilifdi. Amma orda kitav aşdirənnən diyifdi “ox, Allah” eliyif gözünü açıfdu. Ho duanı-zadı verənnən sora, nə qədə vaxdan sora durufdu ayağa.

82.

Molla Yaqufgilin anası olufdu, Fatma qarı. Bu, hər gün öydə teh yatıfdu. Həməşə “Bisimillah” eliyif palaza girifdi. Olar da gəlif diyidilər:

– Pısimı yi.

Ho, diyi, işığı qaraldıf yatannan göz görə-görə qəyidif işığı yandıriydilər. Bi qırmızı partallı qız, bi dənə də qırmızı partallı oğlan qol-qola tutuf ühdən¹⁰³ çıxıf gəliydilər, hər gün qocə qarının üsdünə də. Ağzına g...dərinə qoyüdülər uşaxlar. Arvadı o qədə incidilər, sıxıflar, sıxışdirilər ho iki uşax. Arvat qanın-terin içində, dəə ölən mamentdə duruf “Bisimillah” eliyən kimi diyiflər:

– Pısimı yi.

¹⁰² Hüngülləşdim – yüngülləşdim

¹⁰³ Ühdən – yükdən

“Pısıımı yi” diyə-diyə gənə işığı qaraldıf ükə girifdilər hər gün. Həməşə ho qarı danışıydi ki, ho iki oğlannan qız mənı öldürüy.

83.

Çiçeh qarının danası itər. Gecə yolnan gələr, vaxsızdı də. Gələr, gələr, gələr, malın çövərinə çatanda bi bişiy balası “miyo”, “miyo”. Qarını alladar. Çiçeh diyər ki, habı bizim öy-eşih dolu keseyəndi¹⁰⁴. Bişiyi qoyər eteyinə, güyə ki, aparıf gidiy. Bişih miyilliyər, Çiçeh diyər:

– Kiri¹⁰⁵, yəən, ölsün.

Çiçeh gidər, eyy..... düz İsitmə bulağın¹⁰⁶ üsdəki uçürümə dirənər. Hunda Ay doğar, yoxsa Çiçeh dərəən divində olcaydı. Bivaxı görər, ədə, dağ, dərə. Eteyində də bişih-zad nə geziy. Camahat da meşəl-zad¹⁰⁷ düzəldif bunu axdarar. Gəlif görəllər ki, uçürümün üsdə deyənifdi.

– Aaz, habırda narısan,?

Diyər:

– Heş nə. Bi bişih tapbışdim, o da mənı getirif habra çıxartdı.

84.

Bi dəfə çəltiy ekiydıx. Məmədəli didi ki, axşəm mənı aparıf gidiydilər.

– Ədə, nətəri?

Didi:

– Gah orda çaariydilər, gah burda. Bivaxı diyi, məəm qavağıma at gəldi. Ata elimi uzananda mənı çehdilər, qoymə-

¹⁰⁴ Keseyəndi – siçandı

¹⁰⁵ Kiri – sakit dur

¹⁰⁶ İsitmə bulağı – Baş Layısqı kəndindədir.

¹⁰⁷ Meşəl – məşəl

dilər minim. Nəsə, diyi, bivaxı “Bisimillah” eləmişdim, gördüm kü, heş nə yoxdu.

Hindi Cin hodu, bala, şeytandı.

85.

Çılpaş şeylərdi, məzəli şeylərdi, həblə quyruqlu, vahiməli şeylərdi də. Adama da oxşamır, habı xırda meymunnar olur, opbanır oynə-buynə. Helə şeylərdi, qırmızı tuman, gəlif belin, a yığılıylər, nağara çalıylər. Nə bilim, çıxıf belin,ı tafdıyılər. “Bisimillah” eliyisan, olar sənın, ağzın,ı eyillər. “Bisim, bisim” eliyilər. Yanın,da adam olsa, hiss eləsə ki, sən qanın-terin içindəsan, boğuluf ölüsan, amma çıxa bilmiyisan, səni hordan dartıf qırağa çıxartsa, ya dilin, a Bisimillah gəlsə, canın, qutardı.

Cinnər qırmızı finkalı¹⁰⁸, gödehboy şeylərdi, quyruqlu. Həmən ho biddən gəlif beynın, a giriy də.

86.

Biznən ova gidən yoldaşın biri didi ki, Bırqaş yaylağında, orda lap yekə daş var. Biddən ova-zada getsan,ız, o daşın altında qalmıyın.

Didim:

– Niyə?

Didi:

– Ho daşın altına şeylər yəələnifdi.

Bırqaş yaylağı ov məsgəni olan yerdı. Həmin yerdə tap¹⁰⁹ var. Yekə tapdı. Havı tala də. Talada öy boydə yekə daş var. Uun altına girif yatıllar. İmenni bu belə şeylər, Cin, Şeydi, belə şeylər ən çox ağac olan yerdə, qəyəli yerrərdə, vərənə¹¹⁰ kimi

¹⁰⁸ Finka – ayaqlıq

¹⁰⁹ Tap – dağın yuxarısındakı böyük, düz yer

¹¹⁰ Vərənə – viranə

yerrərdə oluy. İnsan olan yerrərdə bi helə olan şey döyül. Hər şey insannan qorxuy.

87.

Mənim həməşə atım olufdu. Qara at olufdu. Buları həməşə mən ağıla bağlamışəm. Diyilər ki, sizin, ağıla şeylər yəələnifdi. Həməşə atdarı, məsəlçün, gidif saçını yooran görmüşəm. Saçını elə bil ki, qız saçi kimi yoorur, üçünü də düyür. Atnan höjdü nəşə. Həm də ho yooran saçi açə bilmirsən, a kişi, nətəri yooruysə. Qız saçinə nə var ki... düyünü açisan, balacə sirkəliyən kimi açılır. Amma bunu aşmax qeyri-münkündü. Gereh kesif atasən, Helə yoorüy ha.

88.

Gönühdə Damba addı bi qız var. Tıs Musaan qızıdı diyir. Vedrələri qoyür zoğalın altında, su getirəndə dədəsi çaarıy də. Səhər-səhər vedrələri axdarıy, tapbiyi. Biddən yadına düşüy kü, zoğalın altında qalıfıdı, sora da yadınnan çıxıf götürmüyüfdü. Gidif görüy kü, oyy, vedrələr ezih-üzühdü. Yerdə də ocax qalanıfıdı. Cinnər vedrələri o qədər döyüfdülər ki, vedrələr ho vidə düşüfdü.

89.

Çəmən xalamın qəynatası Məmətasılginin köhnə öyləri varıydi axır¹¹¹. Öy də lap köhneydi ha. Allah biliy, hansı nəşildən qalmışdı. Biz yatdıxmı başdıyidi, diyi, öydən cürbəcür sesdər gəlmağa. Sora elə bil ki, öyün bütün taxdalarını söküylər səhərə qədər. Öyün altında da ağıl olufdu. Ağıla da iki dənə at bağliyimişdər də. Atdar da ağılı dağıdıylər gecə olanan. Sora diyi kimsə çaarıy:

¹¹¹ Axır – axı

– Ay Çəmən, ay Çəmən.

Qəynatası axırda bezif busufdu, görəx, habı nə olan şeydi də, atdar da qan-terin içində. Busanda görüfdü kü, qırmızı xələtdi, balacəboy, qırmızı hörühlü şeylərdi. Burunnarı da uzundu. Özdəri də həməən öyün uşaxlarının addarını sayıf nəşə danışıylər. Bu kişi də elə bilifdi ki, qonşünün uşaxlarıdı. Həmin uşaxların adını çekifdi ki, ədə, naarisin,ız horda? Niyə atın üsdünə minifsin,ız? Kişi ad çekənnən bular düşüf qaçiflər. Gəlif görüfdü kü, atın yalını da, quyruğunu da elə qeşeh hörüfdülər ki ho şeylər. Çəmən xalam ho hadisəni sora gəlif anasına danışıfıdı. Anası da diyifdi ki, Cin piri var ha, ziyarət. Həmin ziyarata nəzir ver. Həmin Cin pirinə nəzir çıxannan sora dəə deyənifdi holar.

90.

Sabirin anası danışıydi ki, bi kişinin atı oluy, bunu miniy nəşə. At pis gündə gəliy öyə. At oyən-buyənə vurnuxuy. Atı çöldə hörühlüyüf gəlifdi də. Kişi atı getiriy öyə. Səhəri atın çulunu qırıyif belinə qoyər. Axşəməsdü at öyə gələndə görəllər ki, atın belində safsarı, pinti şaşdəri olan, eybəcər qız oturuf, dişdəri ağarda-ağarda gəliy. Gəlif kişiyə çatanda diyi:

– Hi-hi, hi-hi, dayi, mən gəldim.

Kişi diyi:

– Qələt elədin, axmağın biri, axmax.

Getirif buun üsdünə iynə taxıf nə qədəşə vax işdədiylər. Sora uşağı alladıf iynəni çıxartdıf qaçif gidiy.

91.

Cindi, Haldı yaman ağır oluy. Gereh üsdünə minəndə “Pisimillah” dimiyəsən, Unda diyi: “Bısımy yi, bısımy yi”. Gereh ya “Bisimillah-ir rəhman-ir rəhim” diyəsən, ya da diyəsən, “İynə geti, bel geti, biçax geti” diyəsən, unda qaçiy.

92.

Bi arvat Cin tutar. Buna iynə batırif hər işini gördürər. Uşağa diyifdi:

– Habırdeki iynəni çıxart, san, a oyuncax verim.

Iynəni çıxardannan sora diyifdi ki, arvada:

– Məhlən, nən zibil esgih olmasın, çəpın, da da su tapılmasın.

Xalamgil diyi ki, həyin də məhləən ortasında bi topa zibil, nə qədə də su alıylər¹¹², gənə çatmıy.

93.

Bizim bi Qəfər əmimiz olufdu. Dirniyini¹¹³ suluyə bilmiyifdi. Nə qədə çavalıyifdi, dirniy suluyə bilmiyifdi. Bi gün də acığı tutuf, küreyini yerə çaxıf gidifdi. Soram Cinnər küreyi alıf gidif, diyi, uun dirniyini suluyüfdü. Guyə, rəvayətə görə, helə danışıylər. Bizim yeşimizdə olan işdər döyül holar.

94.

Bi molla yatıy. Yuxuda görüy kü, gəlif buna diyilər ki, biz toy eliyirix, sən də gidax zaks kes. Bunu aparıf gidiylər yuxuda. Molla da gidiy yuxuda, görüy oynuyülər, eliyilər. Mollıyə yimax-zad getirif yidiriylər. Sora diyilər ki, hindi sən dur, kəbin kes. Bu, kəbin də kesiy. Bizdə, diyilər, kəbin kesilənnən sora halva qatıylər, sən halva qatmalısın. Bizim işimiz var, biz oynuyürux. Mollıyə getirif veriylər badyəni, bööründə də halvıyə tökülən şeylər də. Molla badyəni götürüf isdiyi ocağa qoysün, “Bisimillah” diyi. Oyənif görüy elində qızıl badyə. Sora bu, güvənə-güvənə¹¹⁴ diyi ha, diməli, mən Cinnər diyarına düşmüşəm də yuxuda. Sora saxlıyi iki gecə,

¹¹² Alıylər – alırlar, gətirirlər

¹¹³ Dirniyi – dirriyi

¹¹⁴ Güvənə-güvənə – sevinə-sevinə

üş gecə. Bunu Cinnər qoymuyü yatmağa, “qavı ver” diyə haray eliyilər. Axırsı diyi, yatmıcam də, yuxlamıcam. Nəsə, çox adam diyi ki, bes səni boğuf öldürəcəxlər ver qavlarını.

Diyi:

– Bes nətəəri verim?

Diyi:

– Gecə yatanda sən dinə, gəlın, götürün, amanatın, ızı.

Helə dinə, qavı da böörün, a qoy yat, hunda gəlif götürəcəxlər.

Kişi də helə diyif gecə yatıy, səhər duruf görüy qav yoxdu.

95-102. CİN TOYU

Kiçih uşağam. Özümüzün də iki dənə camışımız var. Axşəm camışdər gəlmədi. Gidif axdarası oldux. Ho vədə habraların hamsı vərəneydi. Qəzənfərin öyü də at-eşşey girən vərəneydi. Burdan (əli ilə dağ tərəfləri göstərir – top.) başuxarı da helə mal örüştydü. Biz getdix dədəm rəhmətdixnən Soox bulağı, şeyi axdardıx. Qəyidif gələndə ho öyün qavağınnan keşməliyix (Olan şeydi ha. Mən özgə görəən diminəm. Özüm görəən danışıyəm). Öyün də qapısı yoxdu, aynələrində iki-üş dənə sınıx aynə varıydi. Gördüm, horda habı boydə şeylərdi (əli ilə göstərir – top.). Hamsının da başında ağ tesey¹¹⁵ var. Bax, vıjdan hakqı, hindi də gözümün qavaanda duruy. Bi nağara-zurna var, bi çal-çağır var. O zurna elə sesdəniy ki, həvlə nətəər. Ho ortada balacə şeylər elə oynüyü, nətəər. Deyəndim həvlə. Atam qolumnan tutufdu. Uşağam, qorxaram diyif də. Mən deyənmişəm, tamaşə eliyirəm. Atam “gəl də, gəl də” diyə-diyə dartıf apardı (Baba diyidim atama).

Didim:

¹¹⁵ Tesey – təsək

– Baba, içəridəki toyü görmüyüsan,mı? Uşaxlara bax, nə cür oynüyülər. Gə biz də hora gidax.

“Gəl, gəl” diyif, qolumnan tutuf yelli-yelli¹¹⁶ apardı. Öyə gəldim, hələ də ho zurna-nağara məəm beynimdə duruy.

96.

Qonşümüz danışıydi ki, kişi müharibiyə gidifdi, məəm də qucağında bi uşax var. Öydə yatıydım, diyi. Bi də, diyi, məni çaarallar (Yatdığı yerdən, nə bilsin). Çağırif çıxartdılar, duruf gidər giyinif-eliyif. Gidiyəm, diyi, amma bilminəm, nə var, nə yox. Gethaget, gethaget. Yaxşı üzüm ağacımız varyidi. Üzümünər kəlləmə, ağzıma-zada deyir, bilminəm. Amba qavaxda toy var, çala-çala gidiylər. Gidif, diyi, ho toyə çatdım. Çatanda gördüm, diyi, hamının qavağında boşqafda dolma var. Mənim də qavağıma qoydülər ho dolmadan (Lağa qoyüf gülüydux arvadı). O diyi, yi, bu diyi, yi. Bivaxdı ağaşdəki üzüm giləsi tapbadan üzümə, ağzıma deydi, ayildim. Dolmanı ağzıma çatdırı bilmədim. Baxıf görüncə nə? At peyini. Boşqava qoyüf arvada yidiriymişdər. Hindi yiseydi, arvad özdərinə qoşülüf getcaydi də. Ayilif görüncə nə? Gecənin yarsı, baxcənin ayağı. “Bismillah-ir rəhman-ir rəhim, bismillah-ir rəhman-ir rəhim”, ağlıyə-ağlıyə gəldim ki, Rəşid də beşihdə cırıma çekiliy¹¹⁷. Didim diyi, Ay Allah, bi adam bilsə diyər, gelin gecənin havvaxdı¹¹⁸ hara gidifdi, şərriyəllər də. Bi kes də bilmədi. Gəlif uşağı da kiridif, beşiyin qırağında ağlıyə-ağlıyə oturdum. Baldızı gələr, arvat diyər ki, məhlənin qavağında zurneynən toy çalıydilər. Getmişdim diməz. Məni çarıydilər oynəmağa, düşmədim. Ho nolar? “Bismillah-ir rəhman-ir rəhim” eləmişdim, dağılıf getdilər.

¹¹⁶ Yelli-yelli – tez-tez

¹¹⁷ Cırıma çekiliy – Bərkdən ağlayır.

¹¹⁸ Havvaxdı – bu vaxtı

97.

Sən,ın sözün,un qüvvəti (mətni danışan söyləyici digər söyləyiciyə müraciət edir – top.) biz axı Eyri qırağına¹¹⁹ gəlmişix (Biz sifdə hora düşmüşdux). Ədə, bi də, gecənin bivaxı bi zurna-nağara çalınıy, talampa-tulam, talampa-tulam, talampa-tulam (Ziyarat hakqı, olmuş əhvalatdı). Axı ho vax danışıləndə eşitmişix ki, Cin, Bisimillah toynən, nağareynən gəlif adamnarı aparıy. Didim, görax uşaxlardan hansını durquzum? Toy sesi eşidiymi diyə. Didim, yox, uşaxları heş durquzarammı? Cavandı də, tez çalınar. Heş nə, qapını aşmışəm, “Bismillah-ir rəhman-ir rəhim”, toy sesi gənə çalınıy. Didim ki, qoy bi “Əlhəm” oxuyüm. Oxuyüf didim ki, Cinnər, sizə bağışdiyirəm. Diyif, gəlif yatdım. Hunuynən də toy sesi kesildi. Səhərdən də irəhmətdığa gəlif didim ki, gecə Cinnər gəlmişdi uşaxları aparmağa, “Əlhəm” oxuyüf dala qəytərmişəm. O da gəlif qardaşımə didi ki, Bayrəm, gidif hər gecə Nazilənin yanında qalısan,. Biz yığışənə qədər Bayrəm gəlif biznən qaldı.

98.

Bacanağım Hüseyini şeylər alladıf aparıflar.

– Hüseyin, Hüseyin, ə, düş habra gəl.

Gördüm kü, İdris çağırıy. Çıxdım ki, İdris yoxdu, sesi də oyənnən gəliy.

– Ə, bi deyən görax.

Get-gedə uzaxlaşıy. Didi ki, səni toyə çağırmağa gəlmişəm. Baxdım gördüm ki, nağara-zurna, bizim məhlənin hamısı hordadı. Umar kişi, Qulu, mənim qardaşım. Didim, Bismillah-ir rəhman-ir rəhim. Gördüm, nə toy, düz Qaraşım oğlunun döngəsinnən¹²⁰ çıxıf, Aşağı Tapa¹²¹ gəlif çıxmışəm. Üş dənə

¹¹⁹ Eyri qırağına – Əyri çayının sahilində

¹²⁰ Qaraşım oğlunun döngəsi – Qarasovda yer

hənd¹²² keşmişəm. Göynüyün sərhəddidi. Ay aman, ay dad. Cinnər, fərişdələr alladıf aparıflar kişini. Olar ən çox üreyində qorxu olan adama, sora yolunu azan adama irasd oluy. Olara Cin, sora Vəsvəsə də diyilər.

99.

Malımız bağda qalar. Yeznəm gidər bunu axdarmağa. Yeznəm gecə gəlməz. Gidəllər bunu axdarmağa. Görəllər ki, bağın bi gözəl yerində, göy çəmənnyda bi toy var, ərəsət¹²³. Çalıylər, oynuyülər. Mənim bu yeznəm də oynüyü. Diyər ki, ay qardaş, nətəri girax hora? Böyüü diyər ki, “Bismillah” eləsax, dağılcaxdı. Həvlə diyi, elə oynuyülər, elə çalıylər, həvlə nətəri.

Diyi:

– Vallah, məəm yeznəm cinnərin toyünə düşüfdü.

“Bismillah-ir rəhman-ir rəhim” eliyənnən cinnər dağılıf-
dı. Getirif gələllər. Ey, dəə unnan adam olarmı? Bi dənə ağaci götürüf başdiyi çalmağa, oxumağa. Sora da başdiydi bacimi döymağa. Mən balacə uşağıydım. Olara getmağa qorxuydüm. Axırı¹²⁴ öldü də. Bi dəfə də getmişəm bulara. Köşmağa çatan qızam. Baltalıyə toxa vurmağa¹²⁵ gidəsiyix. Bacim də təndirə çöreh yapıy.

Didi:

– Apar, yığ öyə.

Didim:

– Axı qorxuyəm.

Didi:

¹²¹ Aşağı Tap – Baş Göynük kəndinin dağında yerləşir.

¹²² Hənd – əkin yeri

¹²³ Ərəsət – müsibət

¹²⁴ Axırı – axır ki

¹²⁵ Toxa vurmağa – kətmən vurmağa

– Qorxma, qapını aç, asda-asda içəri qoy.

Həyqətən də heş nə eləmədi. Unun vaxdı varyıdı, həfdə-
də, on gündə bi dəfə. Mən hunu görmüşəm. Havayi yerə¹²⁶
deli elədilər də hunu.

100.

Bi kişi olur, bunun olur biçin sahəsi, əkin sahəsi. Cinni Qovunun¹²⁷ bərunnən keçir həmişə. Bu kişi burdan səhər-axşam işə gedəndə, qayıdanda həmişə ho qovudan səs gəlir, gah ağlamax səsi, toy səsi, çalılıf-oynamax səsi. Bu kişi də eşidifdi ki, bu qovuun adı Cinni Qovudu də. Fikir vermir, ötür gedir həmişə. Bi günü bu burdan keçəndə bunu adıynən çağırılırlar. Kişi baxır diyi: “Məni çağırən kimsə tanış adamdı də. Gedim görax kimdi, nə diyi?”. Gedir, bu getdixcə səs uzaxlaşır. Qovunu keçir, keçir ayrı sahiyə. Unu çaaara-çaaara uzaxlaşır. Bi vaxı görür kü, toy yaxındadı. Bütün tanıyən adamnar, kət camahatı, qohumnar burdadı.

Diyilər:

– Ədə, sən də gəl.

Bu da gəlir. Çalıllar, oynüyüllər, bu da düşüy oynuyü. Bivaxı diyilər ki, bəs yimax yimiyicasan? Diyi ki, yiyim də, nə diyirəm ki? Gidax yiyax. Nəsə, bu tanışdarnan çıxılıf oturur. Buların qavana ho toydə olan bütün naz-nemət gəlif tökülür. Kavaf, aş, dolma, nə bilim, toydə nə olursa. Kişi əlinə qaşığı alıf: “Bisimillah-ir rəhman-ir rəhim” diyən kimi görür nə toy, nə şey, nə adam, nə çaaaran¹²⁸. Özü də gidif girifdi bi yekə mürəkgəm ləmbəliğin¹²⁹, topunun içinə, qavaanda da bi yekə

¹²⁶ Havayi yerə – boş yerə

¹²⁷ Cinni Qovu – Baş Göynük kəndində yer adı

¹²⁸ Çaaaran – çağırən

¹²⁹ Mürəkgəm ləmbəliği – böyürtkən kolluğu

mal peyini. Baxa-baxa qalıy ki, Ya Rəbbi, şükür sənın, böyüklüğü, a. Allahın adını çekif bu bələdan qırağa çekiliy.

101.

Mən traxdur briqadiri işdiyirdim. Bi günü bizim kətdən bi on beş kilometr aralı Biləcih həndi¹³⁰ diyən bi sahə var. Ora traxdurisdərin işini yoxlamağa gidəndə gördüm ki, Mehralı deyənif kötənin¹³¹ altında işdiyi, sınığını düzəldiy. Getdim buna mən salam verdim, başını qalxızdı, gördüm bunun başı qanıyifdi (Gözüm gördüğüdu ha).

Didim:

– Mehralı (traxdurisin də adı Mehralıdı), san, a nolufdu?

Didi:

– Ə, bi axmağın biri gəlmişdi. Gəldi, didi ki, dur, toyə gidax.

(Biləcih həndi də elə yerdə ki, yə kət döyül, yə kəndə yaxın yer döyül, nə çayçıyə yaxın döyül, heş bi şey, kolxozun taxıl sahəsidi). Nəsə, dur toyə gidax diyənnər də diyi, iki dənə qızdı, qırmızı giyimdə. Mən bulara acıxlanıf ayağa duranda man, a bi tepih vurdu, diyi, yıxıldım, kötənin demirinə başım deydi.

– Bes, holar hara getdi?

Diyi:

– Holar tepiyi vurannan yoxa çıxdı.

Diməli, bunu şeylər alladıfıdı. Yaxında da sazdx var. Toyün sesini də, diyi, özüm eşidiydim, getmax isdəmiyidim. Ho deyqa, diyi, başə düşdüm ki, bular mənı allatmağa həyrəniylər¹³². Haman adam hunnan qorxuf əməlli-başdı xəsdələnif yatdı. Mən una çox üreh-direh verdim ki, səni doourdən da toyə aparcaydilər. Niyə getmiyifdən? Mən qorxusunu almaxdan ötəri diyidim, amma gənə əməlli-başdı xəsdələnmişdi.

¹³⁰ Biləcih həndi – Qarasovda əkin yeri

¹³¹ Kötənin – kotanın

¹³² Allatmağa həyrəniydilər – Aldatmağa çalışırdılar.

102.

Mən Qarasovda işdiyirəm, yorğun gəlif üh yerində yatarım. Özümüzdən də uxarda bi sazdx var, at girəndə hora, adamnar hunu atnan çıxardıy. Hora gəlif bi göy-çoman, bi düzənnix oldu, bi göy çoman, bi çiçəhlx oldu. Gəlif al-əlvan giyinən qızdar mənı toyə apardı.

Didi:

– Sən Qarasovda tütünə toxə vuran yerdə oynüyüfsən. Həyin ho oyunü didi, habırda oynücasən.

Həyqi də oynəmişdim. Duruf mənı aparıylər. Guyə gəcədi. Ho sazdx, göy çomannıxda, zurnaçilərin boynünə mən başımınən çıxardıf yaylıgımı da saldım, güyə pay. O qədə oynərəm, oynərəm, bi vaxdı görərəm ki, dəə canımın getdiğıdı. Şeir diyə-diyə oynərəm ha. Bi vaxı mənım zarımağıma yoldaşdərım çaarar ki, aaz, san, a nolufdu? Bular mənı el salıf ayağa durquzanda elə bil elın,ı süyə saldın.

Didi:

– Boy, bunun öldüğüdu.

Mən yatan öydekinnən üsdə də məəm əmim oğlannarı, məəm əmilərim yatıy. Çardılar ki, ay Söynalı dayı, dur gə, görax buun başınə gələn nədi, bunun hissiyatı itifdi. Duruf man, a ayrı paltar giyindirif, mənı deyişif çölə çıxardallar, heş bilmənəm yerdı, göydü? Səhəri günü mənı at daşqasına qoyüf Aşaa Gönüyə doxdura aparallar. Orda irəhmətdix İse doxdur varyıdı. O doxdura söylüyərəm, o da diyər, bala, yaxşı qutarıfsən. Səni çatdadıf öldürmüyüflər, yaxşı qutarıfsən.

103. CİN DƏYİŞƏYİ

Bakqal kəndində bi dənə arvadın uşağı oluy, qız uşağı. Bu da elə göcsey uşağ oluy. Özü də tek oluy. İş işdəmağa gö-

rə aparıy yaana, yörtməc¹³³ salıy. Yörtməcə qoyür uşağı, horda uşax oynüyü-oynüyü, bi vaxı yuxluyü də. Bi günü də helə eliyər. Gəlif uşaa götürəndə görər ki, bi əcayib şey yatıy. Gözəl uşaa oğruyüf ho uşaa qoyüfdülər yerinə. Ho uşax böüyüfdü həyin duruy Bakqalda. Uşaan, diyi, üzünə baxan kimi, boylü-buxunnu döyül, cansız, cürəfə¹³⁴ bi qız uşaadı. Diyi, üzünə baxanda elə bil adam vəhvələniy¹³⁵. Arvat hunnan qorxuf ölüfdü, heş uşaanı böödə bilmiyifdi. Görüfdü ki, öz uşaanın yerində başqa uşax var. Hal-hazırda ho uşax yaşıyi. Diyi ki, adamın üzünə baxanda bilmiyidin, canını, hara qoyəsan, Özünnən kiçiy bacilərinin hamsı köçüfdü, qardaşdəri toy eliyifdi. Ho gənə elə bil, Qazax Tükəzdi¹³⁶. Qızdarnan həyrənmiyi, həməşə teh həyrəniy, teh geziy, atını teh çarıy həməşə.

104-111. KAFTAR

Diməli, mürəkgəm deyən vaxdı. Mürəkgəm yığmağa gıdıldilər, qadam, bacilərim. Əməlli gidiylər, bura meşənin ortasıdı. Görüylər ki, ağappax şey, yarıbükülü halda durufdu. Diməli, iki ayağının üsdə durufdu. Elə bil ki, donqa¹³⁷ kimi də. Diyi ki, bu boydə də dişdəri var, yiri-yiri də. Belə elədixcə ağzında dişdər belə eybəcər görünüfdü, lap yaxınnan görüflər. Qadam başə düşüfdü ki, bu, Kafdardı. Başə düşüf diyifdi ki, bala, tez-tez gəlin, buları qaçırifdi də. Uşaxlar ha diyifdilər ki, ay qada, ho nədi, ho nədi? Diyifdi ki, a bala, görmüyüsu-

¹³³ Yörtməc – Yayda çöldə, ağacdan asılan beşik. Adətən, dörd ədəd yarı metrlik taxtanı iki-iki, bir-birinə paralel olmaq şərtilə ağacdan asılmış kəndirə sarıyır, üstünə də kilim örtürlər.

¹³⁴ Cürəfə – cılız

¹³⁵ Vəhvələniy – qorxur

¹³⁶ Qazax Tükəz – ataman arvad

¹³⁷ Donqa – qozbel

nuzmu, kişi xeylağıdı, alt paltarında durufdu, mürəkgəm yiye. Amma yaxınnan görüfdülər. Bu Gülüsdan bacım də eləmə tənbellix, deyən, buna tamaşə elə. Baxıf gördüm, diyi, dişdəri bu boydə, canını da tük örtüfdü, ağappax. Donqa kimi deyənifdi. Diyi, boynünün kökunnən bu boydə (yumruğunu göstərir – top.) şey çıxıfdı, bədheybət şeydi. Bi vax görüfdü ki, qadamgil əməlli uzaxlaşılər. Qaçıf də holara çatıfdı. Gəlif də buyənnən mürəkgəm yığıf gəlilələr. Öydə də qızdar soruşüyüdlər ki, a qada, ho neydi?

Diyidi:

– A bala, heş nə, kişiydi, mürəkgəm yığıydi, görmədin, izmi? Ağ paltardeydi.

Uzdolun üsdünə uzun surfa salınıfdı. Mən də uşağam, girmişəm hora. Gördüm ki, qadam ciyimə diyi ki, arvat, həvlə şey gördüm. Mən də usdolun altdan çıxıf el çaldım ki, bes bax oları alladıydın, Diməli, siz Kafdar görüfsun,uz.

105.

Qadam, mən, Hürü, Mehın getmişdix mürəkgəm yığmağa. Gördüm kü, bi ağapbax şey mürəkgəm yiye, adam kimi qalxıf, dalı bizə dooru. Tala qavırığıında, mürəkgəm topunun bööründə. Elə də yaxşı mürəkgəm var ki. Hindi kişi bizi zornan uzaxlaşdırıy. Ay qada, qoy yığax. Kişi bizi darta-darta zornan uzaxlaşdırıy. A qada, Valla, yaxşı mürəkgəm var. Kişi baxmadı, amma heş nə də dimədi. Ciyim diyər ki, a kişi, niyə boş gəldin,ız? Diyər ki, arvat, dimə, mən həvlə şey gördüm, uşaxları qorxuzmadım, özüm də qorxuf gəlmişəm. Mən həvlə şey görməmişdim. Həyqi də helədi ha. Ağapbax şeydi. Əslində cımdı¹³⁸ ağ da döyül ha, bozartdaxdı¹³⁹. İki ayağı üsdə du-

¹³⁸ Cımdı – tam, bütöv

¹³⁹ Bozartdaxdı – boz təhərdi

rufdu, qıllı bi şey. Nə adama oxşəmiyi, nə heyvana. Unnan sora nə bizi mürəkgəmə aparmadı, nə qoymədi özümüz gidax.

Söyləyicidən Kafdar barədə soruşduqda bu mətni danışdı – top.

106.

Nəhrə çalxıydıx. Nəhriyə töhmağa serin süyümüz ol-muyüdü. Tezdən duruf suyə gidiydıx. Nəhriyə soyux, buz ki-mi su tökəndə yaxşı yağ oluy. Səhər ovaşdən duruf gidiydi ar-vat. Bi gün gidəndə qavağına bi ağ şey çıxar sakqallı, qıllı-mıllı, qavırırğın yanında. Arvat bi utuzuf¹⁴⁰ gəldi ki, Kafdardı. Qorxan arvat döyüldü o hər şeydən. Qorxmuyüdü, gənə gidiydi.

107.

Bi ağ at oluy. Atı yiyəsi sürüy çölə, at gündə gəliy qan-terin içində. At gündə arıxlyi.

– Ay Allah, bu nədi?

Bunu başə salıylər ki, Kafdar miniy gecə atı. Bu, qara qırı atın belinə sürtüf buraxar. Kafdar gəlif, diyi, minər atın belinə, düşə bilməz. At gəlifdi düz yiyəsin qapısına. Kafdar görüy düşə bilmiyi də. Başdiyif gülüfdü Kafdar.

Diyifdi:

– Ey, minmişəm, düşə bilminəm hindi.

Yarışif qalıfdı də qıra. Hindi ho məsələ də hunnan qalıf-dı: “Kafdar kimi minmişəm, düşə bilminəm”. Qoca adamnar-zad maşinə minif düşə bilmiyəndə həməən məsəli çekiylər ki, Kafdar atı minən kimi minmişəm, hindi düşə bilminəm.

108.

Kafdarın arxa ətrafları uzun oluy, qavax ayaxları qısa. Dırnaxları da uzun oluy. Sifətinə baxanda dişdəridi, ağzıdı,

¹⁴⁰ Utuzuf – qorxub

adam formasında. Başı keçəldi, elə bil ki, boynünə dooru tük oluy. Boynünün kökündə yumburux boydə şişqası¹⁴¹ oluy. İt kimi gezişi var. İt kimi də geziy, adam kimi də. Ancax itdəre hücüm eliyi, itdəri boğuf çaxıy. O, gəlməmişdən qavağa itdər, toyuxlar, ineylər, qazdar, hamısı xəbər veriy də. Amma tek it-dəri döyür, ayrı şeyə deymiyi.

Göynühdə olan işdi. Quraxlıx olufdu. Dağda meyvə ol-muyüfdü diyə, bu, dağda yimağa şey tapbiyifdi. Una görə də düşüfdü Gönyə. Axı Göynüh dağ yeridi. Düşüfdü kəndin ca-nına. Bütün öyləri bir-bir geziy. Toyux da yiyir, hinə giriy, sora öyə giriy, qazannarı-zadı aşırıy. Donqulluyə-donqulluyə elə qaçıy ki, elə bil at qaçıy. Qazannarı tepiyliyif aşırıy. Əyər, sən görüf söylənsən,¹⁴² sənə çörüluf g...nü döyüf qaçif gidiy. Yimağı da yiyənnən sora diyi: “Datdıdı, datdıdı”. Tullananda da iki-üş metro tullana biliy. Nəvax disələr ki, hunu pusquyə alax, tutax, həmin gün horalarda görünmüyü. Əyər görsə ki, hinin qırağı setqadı, altını qazıy, it kimi. Tehcə xoruzdarı apa-rıy, yiyi. Dünyasında¹⁴³ toyuğa deyməz, ancax xoruzdarı gö-türüy. Busmax da isdəsan, yoxa çıxıy. Özü də çox danışən ar-vatdar kimi ağzı bi deyqa deyənmiyi. Ha ki var, donqulluyü. Öyə də gəlif yimax axdarıy, ayrı şeyə deymiyi. Öy də diyəndə ki, ancax kuxnuyə giriy, kuxna da təndirxanadı də kətdə. Qa-pını bi dəfə toxunuy, açıldı, açıldı, açılmədi, donqullana-don-qullana çıxıf gidiy. Yimağı yiyənnən sora qazanı da ağzıüsdə çöörüf gidiy. Yimax tapbasa da, helə eliyi. Adılların¹⁴⁴ Qələm görüfdü kü, bu, təndirxananı dağıdıy, qazannarı çöörtüy. İçəri girif qışqırıfdı ki, sən nağarısan, habırda, ay yaramaz, ha? Tez

¹⁴¹ Şişqası – donqası

¹⁴² Söylənsən, – deyirsən

¹⁴³ Dünyasında – heç vaxt

¹⁴⁴ Adılların – Baş Göynükdə nəsil adıdır.

çölə çıxıf buna qaçə-qaçə g....nü döyüfdü. Əsas da dolmanı yiyir. Ən xoşünə gələn yimax dolmadı.

109.

Bi günü gecə dermana (Gersin yaana) den üyütmaa gidi-yəm. Maa dermançı dimişdi ki, axşam saat unda gəl. Mən də qış vaxı axşam saat unda yağış, qar yağıfdı. Yer-göy palçıxdı. Qavırrıxdan keçən cığırman gidəsi oldum. Qavırrıxdan setqa vardı. Setqaan yaanan addıyıf keçəndə gördüm kü, bi dənə şey uzanıf yatıy. Meyiti çıxardıf qavırdan qırağa qoyüflər, ağappax. Cığıra. Mən dala durdum, özümdə də silah vardı. Didim, bu meyitdi yəqin, çıxardıf qoyüflər də qıraa. Mən dala durmuşdüm, bu şey məni görüf ayağa durdu. Heş nə dimə, bu cır Kafdarmış. Sora bu ağır-ağır mən gidəsi cığırman getdi. Mən də buna qorxa-qorxa bi güllə atdım. Gülləni atmışdim dağda, qavırrığın dalında çoxlu sahibsiz itdər var, hamsı düşdü, cığıra çatıflar bu cır Kafdardan qorxuylər, yaxına getmiyilər, amma üyürüşüylər¹⁴⁵. O da dişini elə çaxıy ki, dişdərinən od çıxıy. Helə dişdəri var. Mən burdan düşüf ayrı yolnan getdim, Eyif oğlu Nəsifgilin dokqaznan. Sora qayıdıf gələndə dermanda olannara didim, gəlin, habırdan gidax, mən horda həblə bi şey görmüşəm. Olar qorxdular ki, sənnən başqa da görənnər olufdu horda cır Kafdar çox oluy. Qəyidif ayrı yolnan gəldix.

110.

Anam danışıydi ki, sünbülə gidiydıx, sünbüldə Kafdar arabıyə mindi. Babamız didi ki, qorxma, ay bala, heş nə olası döyül. Gəlif arabamıza mindi, biziynən getdi. Dayim didi ki, qorxmuyun,, bu keçidi, minifdi. Keçi kimidi də. Elə bil ki, Kafdar keçi sifətdidi. Ho keçini ayif də olsa, elləşdiriyilər ki,

¹⁴⁵ Üyürüşüylər – hürüşüylər

görax erkeydi, yoxsa dişidi? Bıvaxı həməən Kafdar dilə gəliyi ki, mənim neyimi elləşdirisan, ki? Elinə çox yekə gəldimi? Bunu elləşdirəndə belə diyi də. Ha... Hindi, a bala, anamız bı-zə nağılları çox danışıydi.

111.

Bi dənə qocə kişi o vaxdı un aparıfdı deermana. Yolda biddən buun arabasın üsdündə bi ağ şey oturufdu. Kafdarmış. Bu, həddən artıx ağır oluymuş, aparmax zulummuş. Sora bu kişi diyi ki, “Bisimillah”. Düşmüyüfdü. Göz ağardıfdı çörül¹⁴⁶ kişiyə, gülmağa başdıyifdi. Kişi diyifdi:

– Bes mən nağarım sən düşəsən?

Kafdar diyifdi ki, sən ananın, üzünə çox qəyidifsən, hindi mənim yükümü daşıməlisən. Qoy bu da olsun san, a əzyət.

112-117. DİGƏR MİFOLOJİ VARLIQLAR

Babam danışıydi. Diməli, buların təndiri köhnələr. Bunu söküf, yerinə tezəsini tihmax lazım gələr. Təndiri sökən vaxdı, nəşə eləməlidilər də. Guya təndiri sökəndə qonşülərə şirin-nix paylənməliidi, nəşə helə bi adət var. Təndir dağıdılmalı döyül, sağlam çıxarılmalıidi. Əslində təndiri götürmax olmaz. Günahdı, ho helə də qalmalıidi horda. Diməli, təndiri sökəndə görəllər ki, bi dənə qadın keçir hordan. Burda da hamı bir-birini tanıyi axı. Mehribançılıxdı, hamı bir-birinə “Qüvət olsun” diyi axı. “Uğur olsun”, “İşiniz avand olsun” diyillər. Nəşə, bu qadın heş nə dimiyif keçər də yannarınnan. Bular fikirreşəllər ki, habı kimiydi, niyə bizə heş nə dimədi, biz nağarmışix ki? Soram bi də babam gidər görax kimdi də, tanımaxçün. Bıyaz gidənnən bi deydada yoxa çıxar. Soradan diyəllər ki, bu, ayən olufdu də şeylərə.

¹⁴⁶ Çörül – çevrilib

113.

Dədəm diyi ki, balacə uşağıydım. Ciyim, diyi, harasa getmişdi, mən də hunun dalıycə gidiydim. Bi də, diyi, bi arvat maña didi ki, a bala, hara gidisan, qəyit, ciyin, çoxdan getdi. Helə diyif, diyi, zoğalın bəöründə cincarrıx¹⁴⁷ varyidi, arvat hora girif yox oldu. Mən də, diyi, berk qorxdum, qaçə-qaçə gidif öyə girdim. Dəə ciyimin dalıncə getmədim.

114.

Bi dəfə də Almalıda olanda Orucə toy oluy. Maña verdlər paketdəri¹⁴⁸ ki, Qorağannan¹⁴⁹ Baydərriyə¹⁵⁰ kimi paket paylə. O vaxı da maşın az tapılardı. Hər yerə atnan gidilərdi. Gəlif gördüm ki, dədəmgil də aş bişiriflər. Aşdən də yidim. Dədəm didi:

– A bala, getmə. Niyə gidisan, axşəm vaxı?

Yerdə də qar var.

Didim:

– Yox.

Duruf atı minif gəldim. Caleyri¹⁵¹ stalovası var də, stalovanın yanınan keçif, qovuyə düşdüm. Qovuya atı salanda at girmədi. Düşdüm yerdən iki dənə daş aldım. Didim: “Belkə canavar-zad var”. Qovuya iki daş atdım, heş nə olmadı. Atı yedeyimə alıf düşdüm. Gördüm ki, suda bi tühlü şey çimiy. Tühlərim ayağa durdu. Məni görüf başyuxarı sudan çıxdı. Üsdümdə də heş nə yoxdu. Tüfeng də götürməmişəm. Ay Allah, mən nağarım? Biddən yadıma düşdü kü, arvat dimişdi, iynə yoxdu, öyə iynə al. Mən də alıf (Allah üzümə baxıfı), ya-

¹⁴⁷ Cincarrıx – gicikənlik

¹⁴⁸ Paket – toy dəvətnaməsi

¹⁴⁹ Qorağan – Qax rayonunda kənd

¹⁵⁰ Baydərri – Baydarlı. Qax rayonunda kənd

¹⁵¹ Caleyri – Qax rayonunda kənd

dımnan çıxıf verməmişəm. İynəni çıxardım ki, kafir, bədəni-nə sanşcam, irədd ol. Helə çığırmişdim yavaş-yavaş aralandı. Donqullana-donqullana çıxıf getdi. Gidif bir ay yatdım sora.

115.

Diməli, uşaxlar daldadı, mən qavaxda gidirəm. Mən tüfengə də evdən çıxanda patronu qoyənəm. Dimax, mən patronu qoyüf dala baxanda gördüm bi ağ, çilpax insana oxşuyən şey qavaxda duruy. Hardasa mənən bi əlli metir uzaxdadı. Mən isdədim hunu atam. Həmən ho şey durduğu yerdə tihlə-nəsi¹⁵² oldu, bu getdi Kamalsıya¹⁵³ dooru. Kamalsıya gidəndə mən isdədim ki, atam. Amma dalda da yoldaşdər var. Olara da diminəm ki, ses-haray olmasın. Birəz getdim. Mən gidirəm, bu gidir. Getdim çaylağa düşdüm. Mən getdim, o getdi. Ədə, gördüm yox, uşaxlardan aralaşırım. Nəzirin evinnən də keçif çaylax uxarı gedirəm. Ay aman, habı mən hara gedirəm? “Bisimillah”. Nə ho şeyi görmədim, nə atan oldu, nə qovan. Birəz keçənnən sora uşaxlara çatdım.

– Ə, hardeydın?

Didim:

– Həvlə bi şey qavaama çıxmışdı, hunun dalıncə düşmüşdüm. Aparıf gidiydi məni, inanısan, Faktiki aparıydi.

116.

Bayramxatın bikəmi ziyarata çaarıylər. O da bi dənə xoruz aparıf gidiy də. Bayrəm dayim diyi:

– Sən get, mən də atı bağlıyım, gəliyəm, qoy otdasın.

Atı bağlıyənən sora görüy kü, bi sklet kimi şey, kolun divində dişdəri şakqıllada-şakqıllada duruy. Gəlif öydə da-

¹⁵² Tihlə-nəsi – mətndə yuxarıya doğru getmək anlamında işlədilib.

¹⁵³ Kamalsı – Baş Göynük kəndində dağ

nışiy, buna inanmıyılar. Sora Bayrəmxatın bikəm bunu nüydə görüy. Gəlif diyi ki, a kişi, sən diyən şey nüydə ağacın di-vində oturuy.

117.

Nərimə bikəm danışıydi ki, müharibə vaxı qıtdığıydi. Oların öyləri də kət başındədi. Qavırrığa yaxın yerdə olufdu, diyi. Hər gün ho qavırrıxdan bi dənə ağapbax giyinən gelin gəliy, diyi, oturuy pelekanın¹⁵⁴ altında. Ağlıyi, ağlıyi, sora çıxıy gidiy, diyi. Hər gün, diyi, bu, belə təkrar oluy. Özü də, diyi, ağlamax sesi eşidiliy, işıxnan düşüf baxıyox, heş nə yoxdu. Berk qorxmuşux diyi. Nəsə, Quran-zad oxudannan sora dəə gəlmədi bizə. Diyi, getdi qonşulərdə ağladı. Hansı öydə ağla-seydi, ya ho öyə meyit gəliydi, ya ho öyə ziyannıx oluydü. Ağ partallı geliniydi, qavırrıxdan çıxıydi, ağlıyə-ağlıyə. Harda ağlasa, horda bi bədbaxlıx oluydü, diyi.

118-136. ƏZRAYIL

Bi yetişən oğlan, un sekgiz yaşındə, mala gidifdi, diyifdi:

– Ana, axşəmə xingal bişir mən gələnə.

Anası diyifdi ki, yaxşı bala, bişirərəm, gəl.

Diyər:

– Gəlcəm də. Gəl, gəl, gəlmıyif hara olasıyəm? Sən bişir, gəlcəm.

Çıxar ağacə, baxar, görax mallar hardadı. Hordan təpəsi üsdə düşər. Hordacə başi daşə deyif ölər. Nə xingal yiyə bilməz, nə çöreh yiyə bilməz. Hindi Əzreyil diyifdi ki, qoy mən-nən görməsinnər. Cavan oğlandı, bunun vaxdı bitifdi, ağacə çıxıf hordan yıxılıf ölsün. Bu da yıxıldı öldü hordan. Heş dox-

¹⁵⁴ Pelekanın – pilləkənin

dura da çatmadı. Nə çöreh yiyə bilmədi, nə anasının xingalını yiyə bilmədi. Bələ də işdər var.

119.

Ölü öləndə hər yer qan oluy. Ölü can verəndə sən görmüyüsan, ki. Əzreyil ölünü bişqıynən¹⁵⁵ kesiy, nətəəri odunu bişqıynən kesəndə hər yerə atılıysə, qan da helə atılıy. Öydən ölü çıxanda öyü yarıdan aşığa şirəliyilər, kıraqasa, siliyilər. Yanındeki adam da çimiy ki, üsdündə qan var. Yaxşı kesəni¹⁵⁶ diyi, gül iynədiyilər, diyi, gülnən aparıylər. Kesərnən¹⁵⁷ kesiyilər pis adamı, bişqıynən kesiyilər.

120.

Bi nəfər həməşə sudan qorxarmış. Bu, səfərə gedən adam olufdu. Həməşə də piyada gedərmiş. Bi dəfə də elə bir ölkeyə getməli olufdu ki, ora piyada getmax mümkün döyülmüş. Bu, hökmən gəmiynən getməliymiş. Gəmi də axı bir nəfəri aparmır, bir neçə nəfəri aparır. Bunun da anadan olanda taleyinə yazılıfdı ki, ölümü sudadı. Dimax, bu, ho sudan qorxan şəxsın üreyinə düşübbüş əvvəldən (Diyilər ki, insan anadan olanda taleyi alınına yazılıy. Əyər, diyi, ho, alın yazısını özü oxuya bilsə, heç vaxt böyüməz. Yaxşı ki, alın yazısını hərə özü oxuya bilmir). Dimax, bu adam səfərə çıxır, minir gəmiyə. Bir az gidənnən sora gəmi batır. Gəmi batanda Əzreyil buna görü-nür ki, gör bi sanıa görə mən bu boyda adamı suya qərç elədim.

¹⁵⁵ Bişqıynən – mişarla

¹⁵⁶ Kesəni – kəsəni. Burada adamı anlamında işlədilib.

¹⁵⁷ Kesərnən – kəsici əşyalarla

121.

Qavaxçöldə¹⁵⁸ bi dənə qocə arvat danışıydi. Diməli, iki dənə gelin oluy. Biri mahnı oxuyü, o biri də qəmgin-qəmgin duruy, elləri qoynündə. Sən dimə, o mahnı oxuyəən canı Əzreyil alasıymış. Diyi, ədə, bu Allahın xoşbaxdıdı ki, oxuyü. Qoy ho bayquşün, eli qoynündə duraan canını alım. Qolunu həvlə eliyif duraan (söyləyici əllərini qoynuna qoyur – top.) canını alar. Gelinlərə həməşə diyirəm ki, siz Allah, qolun,uzu həvlə qoymuyun,. Pis işdi.

122.

İrəhmətdix anam xaravıydi. Yanında yatmışdıx. Bi vaxı gördux ki, başımizin üsdünnən, yuxardaki direhlerin üsdünnən bi ilan gidiy.

– Oy! Habı ilan məni vurcaxdı.

Hamımız qorxdux. Bi yarım sahat keşmədi, ho ilan anamın canını alıf çıxıf getdi. Əzreyiliymiş də.

123.

Bi də görüsan, beh xəsdə olan yerə bi quş gəlif girdi. Heş kesə¹⁵⁹ unu görmüyü də. Bir azdan gəlif qonuy xəsdənin üsdünə.

– Hindi nətərisən,? Tez elə cavaf ver.

Canını alıf , “pırr” uçüf gidiy.

124.

Əzreyil də bələdi. Əzreyil özünə qarğatmamaxdan ötəri çox hərəkətdər eliyi. Bəzi adamnar diyi, yıxıldı öldü, filan oldu. Əzreyil gidər Allah-taalanın yanaa.

¹⁵⁸ Qavaxçöl – Qabaqçöl. Balakən rayonunda kənd

¹⁵⁹ Heş kesə – heç kim

Diyər:

– Qurban olduğum, sən məni göndərdin,, get filankesənin canını al. Mən getdim, qiymədim. Gördüm uşağı böörünə alıfıdı, uşağı kiridiy. Mən onun nətəri canını alım? Qiymədim.

Diyər ki, sən işın,da ol, mən elə iş yaratcam ki, heş sənin, günahın, olmucaxdı. Ana yatar, döşü uşaan ağzına düşər, boğuluf ölər. Bu Əzreyilin elindədi, ana eləmiyifdi ki. Bunun da qisməti bələdi. Elə olar ki, ananın canını almaz, uşağın canını alar. Anıyə qiyməz. İkinci uşax olanda anaan da canı¹⁶⁰ alar.

125.

Bi arvadın bi dənə oğlu oluy. Uşax xəsdələniy.

Diyi:

– Ox, oğul, san,ə gələn Əzreyil man,ə gəlsin.

Bivaxı uşax sayıxlıy qızdırması qalxıf:

– Anam odu, anam odu.

O da diyi:

– Ey, qələt eləmə, Əzreyilə məni tanıdısanı? O, özü öz işini biliy.

Hindi insanın canı hər şeydən şirindi, oğuldan da, qızdan da. Ana Əzreyili özünə gəlmağa qoymüyü.

126.

Peyğəmbər dosduna diyifdi ki, suralar yazarsan, (Habı bizdə konstusiya olan kimi peyğəmbərin kitabında da maddələr var də). Qırx dənəsini yaz. Hunun otuz dokquzunu yazıfıdı dosdu. Bi günü qırxınciyə başdiyəndə Əzreyil gəlifdi ki, sənin, vaxdın, bitifdi, səni öldürüyəm.

Diyifdi:

¹⁶⁰ Canı – canını

– Əşi, mənə icaza verifdilər ki, qırx dənə ayə yaz. Mən qırxıncıdeyəm. Holar da biliy ki, hələ qurtarmamişəm. Niyə məni sən öldürüsan,?

Diyi:

– Yox, mənə diyifdi ki, get, hunun canını al.

Yəni dimax isdiyi ki, nə qədər var-dövlətin,, şansın, oluy, olsun, vaxdın, bitdi, Əzreyil gəldi, qutardı.

127.

Əzreyilə Allah-taala şərəyitdər yaradıy. Eləsi oluy kü, gül iyələdif canını, alıy. Ya yıxılan kimi çatıf canını, alıy. Qərər özündə günah qoymuyü Əzreyil. Hərə bi vasteynən gidiy. Biri avarıyeyə düşüy. Hamısı Əzreyilin elindədi, avarıyeyə düşüf ölmüyü kü. Hordadı onun qədəri-qisməti. Özü yolnan gidiy, Əzreyil kolnan gidiy. Harda sənın, tarixın, tamamsa, Əzreyil də sənın, yanın,dadı də.

128.

Əzreyil öləsi adamın özünə görsəniy. O görüy, biz görmünux. Gəlif qapını döyür ki, açın,. Yanı horda adam ölüy. Öləsi adam da bunu görüy. Diyi ki, qapını açın,, adam gəliy. Huunçün can üsdə olan adamnar qapını aşdiriyələr. Qapını açən kimi birazdan görüsan, öldü.

129.

Bir günü bir kişinin bir dənə uşağı olar. Uşağı olanda Allah-taala Azreyilə dər ki, yeri get, ho uşaan canını al, gəl. Diyər ki, axı ho bi dənədi, mən nətəri uun canını alım? Dər ki, sən ged al, mən onu elə şey elicəm ki, sənən görmüjəhdi.

Dər:

– Baş üsdə.

Gədər. Uşax yıxılıf ölər. Uşaa gətirif öyə uzadallar. Çırpınallar, keçinəllər. Sora anasına dəəllər ki, sən güdeydın,,

uşax ölmüyeydi. Sən eşiyə buraxdın,, getdi, yıxıldı öldü. Azreyil, diyi, duruf gedər ki, Allah sanə şükür, mənən görmədilər. Hunnan qalıfdı ki, Azreyil özünə qarğatmır.

130.

Emişin qaynanası Şafıqa xala ölmədimi? Emiş diyi, tezə çay içif, ayağa durmuşux. Oyənnən¹⁶¹ gördüm, diyi, həvlə ağərbax, süt kimi bi şey gəlir. Amma elə bil toyux gər¹⁶², toyux boydədi. Gəlif məhliyə girdi. Eyni, diyi, toyux, amma ağərbaxdı. Diyi, gəlif məhliyə girif, ho sekiin qavaanda deyanıfdı. Üreyimdə didim, habı nədi? Biz, diyi, öyə girdix, arvat, yerə düşdü güyə ki, ayağını yüyüf gəlivəni yatasıdı də. Horda, diyi, arvadın canı çıxdı. Heş dimə, diyi, Əzreyil gəlifdi arvadın canını almağa. Açıx-ağvədiyə¹⁶³ mən Əzreyili gördüm, diyi, horda. Bi dənə Emişin gözünə görünüdü. Oluy də, qurban olum Allaha.

131.

Əzreyili hərə bi donda görüy. Bacım didi ki, öyə aynədən bülbül girdi. Nənəm gənə uşax fasonunda gördü. Didi ki, qonşünün uşaanı¹⁶⁴ ayaamın¹⁶⁵ üsdən götür. Yoldaşimi gənə oğlan fasonunda gəlif apardı. Didi ki, habı oğlan kimdi? Oyənə elə hunu qavaamnan. Nə qədə didix, Valla, heş kes yoxdu. Didi, yox, oğlan var öydə. Bilisan, Əzreyil sortbasort donda oluy.

¹⁶¹ Oyənnən – o yandan

¹⁶² Gər – gəlir

¹⁶³ Açıx-ağvədiyə – açıq-aşkar

¹⁶⁴ Uşaanı – uşağını

¹⁶⁵ Ayaamın – ayağımın

132.

Yengəm¹⁶⁶ ölüm ayaanda didi ki, öydə sərçə var, durun, qovun.

– Ay qız, Allaha bax, bəndiyə bax, gecə sahat dörtdü. Habı vaxı öydə sərçə nə geziy?

Didi:

–Yox, qonufdu hora.

Getdim qardaşını çaardım, gəldi. Səhər açilər-açılməz yengəm öldü.

133.

Əzreyil gəliy bi öyə. Görüy kü, nə? Burda bi zıqıltı var, toy, camahat. Çalan-oynüyən. Dəə qəyidif gidər. Qurban olduğuma hayəndi də.

Diyər:

– Nooldu?

Diyər:

– Heş nə. Mən girən kol döyül. Uun, buun ayaan altda toza dönərəm.

Səhər açilər (Üzümüzə xeyirri savaxlar açilsin).

Diyər:

– Hindi dur, filankesin canını al, gəl.

Gələr, görər məən kimi baş-başə veriflər horda, ulaşıylər¹⁶⁷.

Diyər:

– Nə firsantdı. Mən buun canını alım.

Di, salamat ol. Horda nicə əzizinin canını alıy.

Diyi:

– Unsuz da bular ağlaşıylər. Dəə yaxşı ağlaşsinnər.

¹⁶⁶ Yengə – Göynük kəndlərində toyda gəlinin yanınca gedən qadından əlavə, qardaş arvadına da yengə deyirlər.

¹⁶⁷ Ulaşıylər – ulaşırılar

Hindi, ay oğul, ağlıyən həməşə ağlıyi, gülən həməşə gülüy. Çalış həməşə gülmağa. Allah həməşə güldürsün, Ya Rəbbi.

134.

Bayrəm dayim can verəndə Çəmən xalam hirsdənif Allaha asi düşüf kü, dəə bəsdı, alma canını. Sora bu duruf qapıları, aynəni, hər yeri örtüfdü kü, Əzreyil gəlməsin.

Diyifdi:

– Qoymucam gəlmağa.

Guyə ki, bunur qarşısını almax isdiyifdi. Öydə də peç olufdu. Bir azdan elə bil ki, peçin içinə tapbıltıynən nəşə düşdü, diyi. Hunnan, diyi, bi üş saniyə keşmişdi ki, kişi can verdi. Diyifdilər ki, bax, sən hər yeri bağladın, Əzreyil gənə peçin durbasınnan düşüf aldı canını.

135.

Əzreyildən hunu biliyəm ki, Allah bizdən uzağ eləsin, ölü oluy, ya mənim, ya sənın, ya kiminsə. Bizi kimi mollalar da danışif, bilif diyirix. Diyirix, nə başi qatda oturma, nə ayax qatda. Bööre çekil, böördə otu. Həzrət Əzrayil gəliy qapın ağzına. İncidiy, ləngidiy ölünün canını tez alası.

Diyi:

– Ayağınnan, başınnən durun, tez canını alım. Bu öldən savay yüz dənə ölünün yanına getcam mən hələ. Bi ho döyül kü?

Axdara-axdara geziy də, canını almağa.

136.

Əzreyil gəliy, diyi, bi qocənin canını almağa.

Diyi:

– Dəə sənın, vaxdın, bitifdi.

Gidif buun başın üsdünü kesdiriy. Bu qocə çox buna yalvarıy, diyi ki, Əzreyil, gəl mənim canımı alma, həyat şirindi, yaşəmax isdiyirəm. Biraz da ömür ver.

Diyi:

– Yox, sənın, vaxdın, bitifdi.

Diyi:

– Unda mənim habırda canımı alma, horda al.

Təxminən bi om beş-yirmi metro uzax diyi, çəmənıhdə də.

Diyi:

– Yaxşı, olsun.

Bu qocə duruf sürünə-sürünə ho çəmənınyə gıdiy.

Diyi:

– Hindi al canımı.

Əzreyil diyi:

– Yox, qocə, dinən görax burda nə sırr var. Horda canını, almağa razı olmadın, burda canını, almağa özün, razısan.

Diyi:

– Əzreyil, həyat o qədə şirindi ki, ordan-bura sürünə-sürünə gəldim, azı iki deyqa vax keçirdim. Mən sənən iki-üş deyqa oğradım. Sən mənim üş deyqa qavağa canımı alcaydın.

Həyat şirindi.

Də Əzreyil uun canını almıy.

Diyi:

– Yaşə, saa qurbandı həyat.

Də nə qədə yaşıyıfı unu Allah bılıy.

Mətn B. Vahabzadənin "Həyat, sən nə şirinsən" şeirinin məzmunudur. Söyləyici özü də mətni orta məktəb kitablarından oxuduğunu qeyd etdi – top.

137-148. XIDIR İLYAS, XIDIR NƏBİ

Habı Baş Layısqıda Hacı Soltan diyən bi kişi vardı. Diyi, gəlif bi günü biri diyər ki, Soltan dayi, ho seyizin¹⁶⁸ birini maa verərsən,mı?

Diyər:

– Sən, a qurbandı.

Bu da eşidıfı ki, rəvayətdə həvlə bi insan var (Xıdır İlyası nəzərdə tutur – top.). Taniyif verıfı. Tutuf atına ühlüyüfdü¹⁶⁹. Səhərdən görüfdü ki, gənə ho seyiz qavaxda gıdiy. Dıməli, Allahın yoluna verilən şey itən şey döyül. Atın üsdündə adıca insanıyđı.

Söyləyicidən Xıdır İlyas barədə soruşanda bu mətni danışıdı – top.

138.

Cavan gəlınıyđım. Qaynanam-zadı m yoxdu. Bi kişi gəldi. Üsdü cırım-cırıx, nə zənbili yoxdu, nə çantası yoxdu.

Didim:

– Nə axdarırsən,?

Didi:

– Heş-zad axdarminəm.

Kişiyə mən akuşkadın baxdım. Mən kişini busdum, kişi məni busdu. Dokqazın ağzında hayva vardıyđı. Kişi maa baxıf oturdu horda. Bu kişi itdi. Getdim gördüm ki, hayvanı həblə sıgallıyif-sıgallıyif, bi badyə düyü vermişəm, hora töküfdü. Getdim qonşuda didim ki, ay Durna xala, bi kişi gəldi amba heş nə isdəmədi. Eteyini aşmışdı, bi badyə düyü verdim, məni sındırmadı. Amma əli içərdəyđı.

Didi:

¹⁶⁸ Seyiz – erkək keçi

¹⁶⁹ Ühlüyüfdü – yükləyibdi.

– Ay oğul, tuteydın, əllərini. Barmaxlarının arası heləcə toriydi. Nə diseydın, muradın, a çatardın. Əlinnən öpeydın. Ay oğul, ho, sənnən heş bir şey isdəmiyifdi. Diyifdi gorax habınnan pis cavaf çıxarmı? Bu, Xıdır İlyasıydı.

Bi üşütmə gələr, bi üşütmə gələr canıma həvlə nətəəri. Gecə görərəm ki, ho kişi diyi ki, iyirmi qepey isdiyicaydım, iyirmi qepeyi tapbadın, Babaratmada – ziyarətdə namaz qıl, o ziyarətə qoy. Horda ciyim namaz qılıf, pulu hora qoyufdu.

139.

Keşmişdə kolxozda findıx sklatı olurdu. Mənim atam findıx sklatında qapançı işdiyifdi. Bu, findığı camaatdan nəm götürüfdü. Anbardan dövlətə təhvil verəndə findıx çəkisini itirmişdi. Esgiyi olmuşdu. Esgiyi olduğuna görə atamı gəldilər tutdular, isdədilər iş versinnər. Sora gəlif gördülər ki, altı dənə uşağıx. Dəə atam gidəndə biz çörehsiz qalcax. Atamı buraxdılar. Bizim üç otaqlı öyümüz varyıdı, amma onun ikisini dövlət götürdü, bizə biri qaldı. Olmuş əhvalatdı. Dimax, sora bu otaxların qapısını qufulladılar, dövlətə keçifdi axı öy. Biz qaldıx bi göz öyün içində. Günnərin bi günü (əməlli vax ötüfdü üsdünnən) qapıdan bi kişi girdi. Eynində də uzun şuba. Gəldi, atam yoxuydu, anam vardı, bi də biz uşaxlar. Anam da (qızım, iyul ayıdı, buğda biçilir ha) sünbül yığıf gəlmişdi. Gəlif çatan kimi sünbül meşığını¹⁷⁰ yerə qoyuf dəsədamalmaz isdiyidi guyə. Kişi gəldi, xurcunu da varyıdı. Salam verdi dini qaydada, “Əsalamün-əleyküm və rəhmətullah” didi. Anam da xoşgəldın, elədi. Didi ki, Allah yolunda gəlmişəm, verəsın,ız sadağa. Anam fikirrəşdi-fikirrəşdi, didi ki, ox, qardaş, elə kasıf vaxı gəlifsən, ki. Ho meşığı görüsan, sünbül yığıf gəlmişəm. Amma anamın rus puluyunan yirmi səkgiz

¹⁷⁰ Meşığını – meşokunu, kisəsini

manat pulu varyıdı. Anam didi ki, qardaş, üç manat pulum var. Amma biz özümüz biliydıx ki, yirmi səkgiz manat pulumuz var. Üh diyirdıx, onun altınnan anam çıxartdı üç manat pulu verdi həməən kişiye, didi:

– Can qardaş, unnan başqa pulum yoxdu, görüsan, sünböldən gəlmişəm.

Qızım, o baxdı-baxdı anamın üzünə. “Xala”, didi, “nəzirin bööyü-kiçiyi olmaz, Allah qəbul eləsin. Sənin, pulun, var, Allah özün, a qismət eləsin, özü də yirmi səkgiz manat.

Biz bilmədih, bu kişi nə bildi ki, bizim yirmi səkgiz manat pulumuz var. Kişi çıxıf getdi. Anam belə fikirrəşdi (yaman dındarıydı anam, Allaha yovux¹⁷¹, orücünü tutan, namazını qılan bi qadınyıdı) didi ki, ay bala, ho nə bildi ki, bizim yirmi səkgiz manat pulumuz var? Sora şeyx olar e. Mən nahax yerə üç manatı verdim, o, axı mənim pulumun qərəlini düz didi. Çıxdı həməən ho yirmi səkgiz manatın içinnən beşdiği götürdü. Aparın, bala, qaçə-qaçə çatdırın, una, o şeyxdı. Pulu mən götürdüm, qaşdıx (qardaşım da, kiçik bacım da, mən də). Qapıdan çıxdıx üç dənə yolayrıcı var. Nə qədər qaşdıx, qonşulardan soruşdux, kətdən soruşdux, “gördüm” diyən olmadı. Dimax, həyqətən də, bu, Allah tərəfinnən göndərilmiş adam oldu. Çıxıf getməzdən əvvəl anama dimişdi ki, bu sahat sizin, vəziyyətin,ız həyqətən ağırıdı. Sizin, çox ağır üh düşüfdü belin,ıza. Amma heş narahat olmuyun, uzaxbaşı didi, iki gün narahat yatcasın,ız, üçüncü gün sizin, fikrin,ız dağılar, sizə xoş xəbər gələsidi. Staliniydi də rəhbər. Atam rəhmətdıx una məytuf yazmışdı ki, ev müsadirə olunub. Kişi diyən gün məytuva cavaf gəldi ki, evi qaytarsınnar. Rayonnan adam-zad gəldi, findığı-zadı götürüf, evi də bizə bağışdadılar. Dimax, bu gələn şəxs həyqətən də bilici olufdu.

¹⁷¹ Allaha yovux – Allaha yaxın

Söyləyicidən Xıdır İlyas barədə soruşduqda bu mətni danışdı – top.

140.

Bi nəfər bizə gəldi. Anama didi ki, ana, siz çox zəhmət-keşsınız, özünüz də halal çöreh yiyən adamsınız, Allaha ibadət eliyən adamsınız. Amma sizin, böyüh bi dənə nəziriniz var. O nəziri verincə siz, çöreyi çetinnixnan tapcasınız. Anam çox fikirraşdı, az fikirraşdı, didi:

– Ay dayı, sizcə, nə olar bizim böyüh nəzirimiz?

– Sizin, evdə nəzir olunmuş adam var, şəxs var.

O da mən olmuşam, qızım. Mənim adım Cənnətdi, iki Cənnətimiz ölüfdü də atamın, anamın, üçüncü mən olmuşam. Ziyarətin nəzirini yığan adam mənim uşaxlarımla babası olufdu, Bilal əfəndi. Belə ölümcül olmuşam, bu Bilal baba üzümə əl çəkifdi, diyifdi ki, havı ölmüyəsidi, amma böüyəndə bizə verərsiniz.

Anama diyifdi ki, siz ho nəziri verincə, çöreyi həmişə məşəqqət tapcasınız. Mənə da balacalıxdan diyifdilər ki, sən bizim qız döyülsən, səni ziyarətə vermişix. Gəlif bura düşdüm.

141.

Biriqadir işdiyən vaxdımydı. Sahədəyəm, özümün də iki diferri UAZ maşınım var. Gecə təxminən sahat on bir olardı. Evə gəlmax üçün də mən heç olmasa, bi otuz kilometr gəlməliydim. Kimsəsiz, heş bi sahiyə, adama yaxın olmuyən yerdə maşınım batdı. Dala baxdım, qavağa baxdım, bilirəm ki, horalarda maşın yoxdu, adam yoxdu, kömeh də yoxdu. Yerə düşdüm. Yerə düşəndə gördü kü, mənə dooru bi maşın gəliy. Maşın də gələsi yer döyül hora. Gəldi, maşını saxladı.

– Trosun, varmı?

– Var.

Mən trosumu saldım maşınə. Sora aparıf onun maşınına saldım. Kim olduğunna xəbərim yoxdu hələ. Diyirəm ki, maşını çıxardım, sora buna “sağ ol” diyim, həm də görüm kimdi də bu? Mənə kömey elədi. Bu, maşını çıxardı qırağa. Natərəsdıxdan¹⁷² mən bunun maşınınnən kuruçokunna trosu çıxartdım. Qəyidif öz maşınınnən də çıxardıf trosu, isdədim una “sağ ol” diyim. Nə maşın görmədim horda, nə adam görmədim, heş maşın izi də yoxüydü. Amma mənə dartıf çıxartdı. Unda özüm bildim ki, bu ilahi bi qüvvədən meydana gəlifdi.

Mən uşaxkən orucümü tutuydum. Dədəm mənə didi ki, orucun, u kimə bağışdicasan,?

Didim:

– Kimə bağışdiyim?

Didi:

– Bala, unu kimə bağışdəsan, sanə hüngül¹⁷³ bi padarka verəcxadı. Sən gəl bunu Xıdır Nebiyə bağışdə.

Mən də orucümü Xıdır Nebiyə bağışdədim. Atam dimişdi harda berkə düşsan, o sanə kömey olcaxdı. Haman maşınımi çıxardan yerdə o kişinin adını çehmişdim, o kömeh də mənə gəlif çatmışdı.

142.

Salman traxdurnan yer ekif gəliymiş. Traxdurun da dal aynəsi olmuyüfdü. Biddən görər ki, bi kişi gəlif yaanda oturur. Bu düşünər ki, ho sürətnən gidən şeyə bu nətəri mindi? Salman qorxufdu. Sora görüfdü ağ, uzun sakqalı olan, nurani sifət kişidi. Bu, Salmana diyifdi ki, “qorxma, qorxma”. Bu, Salmana qəlet¹⁷⁴ verifdi ki, sən bunu yisan, ən varrı adam

¹⁷² Natərəsdıxdan – tərslikdən

¹⁷³ Hüngül – yüngül

¹⁷⁴ Qəlet – peçenyə

olcasan, axı bu, zəhmətkeş kətçidi. Bu da qəletdəri yimağa qorxuf bacilərinə verifdi, Şirmayeynən, Reyhana. Huna görə də varrı olmuyüfdü. Qəletdər də helə gidiy.

143.

Xıdır İlyas su ziyarətı olufdu. Həyin çaydən keçəndə unu çağırıylər ki, sağ-salamat keçirsin. Bööh çaylərə düşəndə unu çağırıylər. Hunçün diyisan, ki: “Nə derin sulara girmə, nə Xıdır İlyası çağırma”. “Ya Xıdır Nebi, sən sağ-salamat keçir”.

144.

Sel gəliydi kəndə. Didilər, ay aman, Xızır Nəbi gəliy suyün qavaancə. Dedim, Xızır Nəbi nədi, kimdi? Didilər, seli ho kişi getiriy. Su peyğəmbəridi də.

145.

Su gələndə Xıdıl Nevi, Xıdıl İlyas qavaancə gidiy, elində çıraxnan. Helə gözünə görünən də olufdu. Suyün qavaancə gidiy ho. Ho hara gessə, su da uun dalıncə gidiy. Qədimnən diyilər ki, suyü Xıdıl İlyas, Xıdıl Nevi aparıy. Seli-suyü holar həyrəşdiriy¹⁷⁵.

146.

Çaydan keçəndə, diyi, Xıdıl Nevini çaarmalısan: “Xıdıl Nevi, Xıdıl Nevi man,a kömey elə”. Atdı, yıxıla bilər, nə sə ola bilər. Xıdıl Nevi diyi, suyün içində gidir, suynən gidir, sən mutlax unu çaarmalısan, sənın, kömeyın,a çatsın diyə. Hindi diyildığına görə, rəvayətə görə.

Sora dağdan, qəyəlıxdan-zaddan keçəndə “Ya Xıdıl İlyas, man,a kömey elə”, diyif keçisan,

¹⁷⁵ Həyrəşdiriy – idarə edir

147.

Xıdıl Nəbi Allahın buyruçsüdü, buyruç qulu. Xıdıl Nəbiyə diyi ki, sən get, filan yerdə filan şey var, hunu al gəl. Ho da gidiy, gücü çatıy alıy. Gücü çatmıyəndə gəliy diyi:

– Ya Allah, saa hayəndi, mən hunu ala bilmədim.

Sora Xıdıl Nəbiyə diyifdi ki, get ho dəryaan qıraanda bi molla cadu yazmax isdiyi. O vaxı, dimax, adamnar ölüydü, həmən ho molla gidif dirildi, adamnarı. Allah-taala Xıdıl Nəbiyə diyi ki, get ho quluma dinə ki, mən öldürdügüm adamın irizqısını kesmişəm, oları diriltməsin. O da diyi ki, məəm neyimə boşdü, mən diriltcam, sən isdiyisan, irizqı yetir, isdiyisan, yetirmə. Allah Xıdıl Nəbini göndəriy ki, ho kişi əməl örgəniy, göyərçin donunda get, hunun elindəki kitabı vur, sal dəryeyə, axsın. Xıdıl Nəbi bunu bi kərə gidif çalar, ala bilməz. İkinci kərə alif tulluyəndə elində cırığı qalar. Kağızın cırığı qalif, havı əməl, cadu, dua hunnan qalmadı. Xıdıl Nəbi helə şeylərə baxıy. Ho Hax-taalanın qulluxçüsüdü.

148.

Xıdıl Nəbi, Xıdıl İlyas qardaşdəri su Allahıdı guyə. Su gələndə suyün qavağıynən olar gəliymiş də. Suyə hardan getmax lazımdı Xıdıl Nəbi, Xıdıl İlyas gösdəriş veriy. Su oların əmriynən axıy, hardan lazımdı. Sudan keçən adamnar Xıdıl Nəvi, Xıdıl İlyasın adını çekiylər ki, Xıdıl Nəvi, Xıdıl İlyas suyü azaldın, o tərəfə, bu tərəfə eliyın, biz keçax. Ho haxdı.

149-208. OVÇULUQ HAQQINDA

Mirzəbala çox məşhur ovçüydü. Bu adam ova getmağı çox xoşduyandı, özü də ovu yaman uğurru oluymüş. O, bi dəfə ova gidəndə bi heyvan una yaxınnaşiy, dönüf oluy insan. Diyi ki, bi də ova gəlmə. Ov sənın,çün qutarıfdı. Sən bi də

ova gəlsən, özün,çün pis olar. Mirzəbala da sözə baxmıy. Bir az vax sora bi də ova gidiy. Hava da yaxşıymış. Amma bu ovdeykən dağ-daş biddən-birə dumana, çəmriyə¹⁷⁶ bürünüy, yağış, çiskin. Kişi həyqətən də, bi də qəyidif öyünə gəlmıy. Meyitini bir-iki ay sora qar uşqunun altınan tapdılar.

150.

Qadam biz kiçiy olanda arabir ovçu Mirzəbaleynən ova gidərdi. Bi gün gənə bunnan ova gidiy. Şin dərəsində olurlar. Həmən bu ovçu kişi qadamı ocağın bööründə qoyür ki, ocax keşməsin. Mən gidim ov bərələrini busum, görax, ov hardan gəlir, hardan keçir. Qadam ocağın bööründə oturanda görür ki, biddən bööründə bi ağsakqal kişi var. Gəlir, salamlaşır:

– Axşamın, xeyir, nağarısın,ız?

Diyi ki, bes biz ova gəlmişix. Kişi qayıdıf atama diyi ki, bala, bilisan, nə var, sənın, ov yoldaşın, ovladığı ovun həddini keçıfdi. Çalış hunnan ova gəlmə, ovun sayı var, ho həddi keçəndə ov adamı dərədən də tulluyar, qar uçqununa da salar. Belə ziyannıxlar olar. Dəə, diyi, heş nə dimədim. Kişi, diyi, ocaxdan aralandı, iki addım da gidən, gördüm kişi yoxdu. Elə bil ki, heş kəs gəlmıyıfdi. Bir az keçənnən sora Mirzəbala gəldi, həmən ovçu. Gördü ki, mən pəjmürdeyəm də, qorxmuşam. Didi, diyi, nolufdu? Didim, diyi, bes belə-belə. Mənə bes belə bir kişi göründü, bu sözdəri didi. Bu qəyidif güldü kü, ə, mənə yüz dəfə görünüfdü. Fikir vermə helə şeylərə, olan şeydi. Nəsə, hordan qayıdıf gələnnən sora qadam ova getmədi. Bir az vax ötənnən sora eşıtdıx ki, həmən ovçu kişi, Mirzəbala yoxa çıxdı. Yaz açılıf, dərələr əriyif təmizdənnən sora bunun meyidini dərələrdən tapdılar, insan keçə bilmıyən dərələrdən.

¹⁷⁶ Çəmırə – sis, duman

151.

Şıx Mahmut diyidilər Baş Göynühdə. O, çıxıfdı dağa ovçulux eləmağa. Gidiy, düşə bilmıy, axı Göynüyün dağları yekədi. Gecə qalıy dağın başında. Qarannıxda duruf bi dənə ocax qalıy, özünə kavaf bişiriy. Kavavı bişirəndə kişinin gözünə çalınıy¹⁷⁷ ki, bi dənə qıllı şey, gəldi ocağın bööründə oturdu. Kişi baxıy ki, ay Allah, bu nədi? Amma çalışıy ki, dəə buna fikir verməsin. Əlacı nədi? Gözəl eti doğruyü, bu eti doğradıxcə, o da yekə xazallardan böörünə-başına, qavağına yığıy. Kişi gözəltdan buna baxa-baxa (maa da ciyim danışıfdi buları) gözəl götürüf bi dənə ağacı yonuy, qorxusunnan özünü məşğul kimi gösdəriy. Qıllı şey də bi dənə ağacı götürüf özüyçün düzəldiy. Bu nağarsa, o da eliyi. Kişi başdıy ki, etdəri ağacə keçirsin, bişirsin. Bu da xazalları bir-bir elindəki ağacə başdıyı taxmağa. Kişi eti tutuy ocağa, bu da xazalı tutuy ocağa. Xazallar da yanıy də. Kişi çox fikirrəşiy ki, ay Allah, mən bunuyənən nağarım? Bu qıllı şey hara olsun? Kişi də qanan adam oluy. Duruf sessiz bi dənə ağacı düzəldiy, bu da düzəldiy. Hordaki xazallardan yığıf ağacə taxıy. O da eliyi. Qeşeng ocağa tutuf xazalı özünə vuranda bunu od tutuy. Heş nə, bu qıllı şey çığıra-çığıra özünü qəyədən başsağı atıy ki, söndürsün də özünü. Şıx Mahmut da tez ordan aralanıf diyi ki, malades də özümə, bunnan can qutardım. Gəlif gecəni də ağaşdə yatıy. Amma hordan qəyidənnən sora dili tutuluy. Bir azdan dili açılıfdi. Danışıfdi ki, bes həvlə-həvlə.

152.

Dokquz il bunnan qavağın sohbətidi. Dosdum gəldi ki, gəl ova gidax. Nəsə, horda bi ziyarət var – Şkaflan baba. Hora

¹⁷⁷ Gözünə çalınıy – gözünə görünü.

nəzirim varyıdı, aparıf ho nəziri hora qoyüf başqa dəreynən getdıx. Bu didi ki, dəə mən burdan o yana keçə bilmənəm.

Horda bi ovçü küməsi varyıdı.

Didim:

– Horda otura bilərsən,mı?

Didi:

– Ha.

Didim:

– Bes gecə teh qalcasanı. Gözün, alıymı?¹⁷⁸ Sora qorxuf eliyərsən.

Didi:

– Yox, heş nədən də qorxmunəm, qalaram.

Didi:

– Oldu.

Nəsə, biz getdih. Dəə biz üş yoldaşix, biri qaldı kümədə, biri qalxdı üsdə, bi də mən. Mən bi tekə atdım, umalandı, tapbadım. Səhərisi gün yoldaşimə didim ki, dur gidax başqa yerə. Nəsə, hordan da bir az üsdə getdıx. Horda da üş dənə gədir¹⁷⁹ gəldi, birini atdım, umalandı. Getdim, hunun dalısınca baxdım. Gənə axşamüsdüdü. Diməli, sıyrıxdan¹⁸⁰ iki dənə yol ayrılır. Altdan baxdım, gənə tapbadım.

Didim:

– Ə, dur, unsuz da bizimki alınmadı.

Nəsə, gəldix birinci yoldaşın yanına. O da yaman siqaret çəkəndi. Gəldix gördux kümədə nə siqaret kötüyü, nə sipişqa dənəsi yoxdu, nə də həməən adam yoxdu. Çox fikirrəşdix, çağırıldıx, tüfeng atdıx. Oğlannan xəvər-ətər yoxdu. Sora mən

¹⁷⁸ Gözün, alıymı? – Bacararsan?

¹⁷⁹ Gədir – dağ keçisi

¹⁸⁰ Sıyrıx – böyük qaya. Sıyrığa bəzən üzgün də deyirlər. Bu qayada torpaq sürüşməsi olduğu üçün təhlükəli sayılır.

yanımdekinə didim ki, sən düş dəreynən get, mən də sirt-nən¹⁸¹ gedim çağıra-çağıra. Görax havı hara getdi? Diməli, axırını dəfə meşənin başında ocax qalamışix. Ocax qalıyif çıxıf getmişix. Gördüm ki, ocağın qırağına siqaret başqası¹⁸² düşüfdü. Didim, bura gəlifdi də həməən adam. Baxıf gördüm kü, ədə, bi nəfər baxıf həvlə eyildi. Şüpələndim. Sora bi də baxdım. Gördüm ki, gənə mən baxan kimi bu eyildi. Göynühlülərdən ova gidən çoxdu. Didim, ha, yəqin göynühlülərdəndi bu, kimsə məni görmax isdəmir. Üzümlü çöördüm ki, qoy gəlif keşsinnər də. Sora gördüm ses gəliy. Çöörtüldüm ki, həməən oğlandı. Rəngi tamam qaçıfdi, bi gündədi ki, bu.

Didim:

– San,a nolufdu?

Didi:

– Heş bi şey yoxdu.

Didi:

– Siz hələ getmiyifsın,ızımı?

Didim:

– Yox.

Didi:

– Horda man,a didilər ki, sənın, yoldaşdərın, gidiflər.

Didim:

– Kim didi?

Didi:

– Bi dənə çoban.

Didim:

– Oturax görax nolufdu san,a? Sifətın, xoşümə gəlmiyi.

Didi:

¹⁸¹ Sirt – dağın beli, təpə

¹⁸² Başqası – paçkası

– Ə, siz məni ho kümüyə qoyənnən sora bi dənə çoban gəl-di, hardasa saat dörd olardı. Gəl-di, ma,na didi ki, havira niyə gəlifsın,ız?

Didim:

– Ova.

Didi ki, bura ov gələn yer döyül, dur mənim dalımcə. Məni qavağa keçirdi.

Didim:

– Axı sən hora keçə bilmədin,. Nətəər oluy, hunuynən keçisan,, məniynən yox?

Didi:

– Nə bilim.

O, ayağüsdə getdi, mən də həvlə imehliyə-imehliyə, keşdih. Ho gecə səhərə kimi ho qayalıxları (elə qayalar var, adam görsə, vahimə aparar) diyi, gecə səhərə kimi ma,na gezdirdi. Nəsə, səhər didi:

– Mən gidiyəm qoyün otarmağa, sən də yoldaşdərini, gözde.

Bu gün belə ötdü. Səhəri gün gənə gəl-di.

– Dur ayağa.

– A kişi, mən getminəm.

Gənə diyi, məni apardı, ho qayalara saldı. Qayıdanbaşi gəldix oturdux. Axşam olufdu hak-hesaf. Axşam məni aparıf hora qoydü. Ho arada iki dənə heyvan çıxdı. Ma,na didi, sən at. Özü də atdı. Ma,na didi, mən atan heyvanı götürüf apararam. Götürüf apardı, diyi, heyvanı. Səhər getdim ki, heyvan yoxdu. Bir azdan çıxıf oturmuşdüm, gördüm iki dənə heyvan dumbuyə¹⁸³ çıxıfdı, paravoz kimi fit çalır. Mən də, diyi, yorulmuşam. Nəsə, könlüm isdəmiyi bunu atam, amba gənə atdım. Diyi, sora biri də çıxdı, hunu da atdım. Hava elədi ki, həvlə yağıf çəmərə gəliy.

¹⁸³ Dumbuyə – təpəyə

Didim:

– Bes horanı ma,na gösdərə bilərsən,mı?

Didi:

– Ha.

Hələ o biri yoldaş gəlmiyifdi.

Didi:

– Sən məni apar birinci kümüyə qoy, mən sa,na gösdərcəm.

Nəsə, getdix, didi:

– Bax, heyvanı horda atmışam.

Gördüm, həyqi qan-zad tökülüfdü, amma heyvan-zad yoxdu horda. Sora həblə başsağı dəreyə boylandım, gördüm bi qızartı var. Keçi bir az qırmızı oluy. Gördüm horda həyqi bi keçi var. Buna didim, sən göy çomannan¹⁸⁴ düş, mən havırdan – bir az qayalix yernən. Düşdüm dəriyə. Gördüm, ha, keçi hordadı. İçini-zadını çıxardıf, soymuyüf, boynuma aldım. Dəə bunun qavağına çıxdım hordan. Ho arada gördüm tüfeng atıldı. Mən gidənnən on deyqa sora olardı. Didim:

– Ho nə sesiydi?

Didi ki, mən atan o biri keçini nəsə aparıf bi quyünün ağzına dirəmişdi, ha isdiyifdi quyuyə dartsın, mən də əlinnən almax isdədim, buraxmadı, tüfeng də atdım xeyri olmadı. Qorxdum, buraxıf gəldim. Yenə ma,na şüpe gəl-di ki, yalan danışır-mı görəsən? Yorğunam, lap bərk yorğunam. Didim, bi də hora niyə qalxım, düşüm. Nəsə, o biri yoldaş da gəl-di, keçini üş yerə böldüyh. Çıxıf gəldih. Hindi yol gəlirix, yoldaş çıxıf gedir.

Diyirəm:

– Ə, hara gidisan,?

Diyi:

– Ə, görmüyüsan,mı, bizi çağırılar.

– Kim çağırır?

¹⁸⁴ Çomannan – çəmənle

Diyi:

– Horda ocax qalıyflər. Ocağın qırağında altı nəfər oturufdu.

Bir-bir didi, hansının başında nə var, nə giyinifdilər.

Diyi:

– Hodu¹⁸⁵. Horda oturuf, bizi çağırıylər.

Amma biz heş nə görmünux. Bizə berk şüpe gəliy ki, helə şey ola bilərmi? Hamısında papax var diyi, hamısı da balacəboy adamnardı, diyi. Nəsə, yenə gidirix, bir az gidən kimi bizdən aralanır ki, mənə çağırıllar.

Diyirəm:

– Ə, kim çağırır?

Diyi:

– Hódura bax, horda oturufllar.

Diyirəm:

– Holara qulax asma.

Diməli, bunun adını çəhməlisən, başa düşmüyü, adını çekən kimi ayılır. Möhlütdü adı, habı aşağı tərəfdəndi. “Möhlüt”, “Möhlüt” diyən kimi qayıdır. Unda tüfəng də var. Elinən almağa qorxuram ki, biddən pisinə gələr. Qavaxda da gəlməyə qorxuram, dalda da getməyə. Bivaxı gördüm elə pis vəziyyətdi, özüm unnan da pis olmuşam. Nəsə, bu minvalnan gəlif çıxdıx öyə. Mən hunda arax işmirdim. Nəsə, arağ gətirif qoydum. Didim ki, arağ içax.

Didi:

– İşminəm.

Didim ki, mən içirəm. Pis vəziyyətə salıfdı də mənə. Nəsə, mən işdim, bu işmədi. Matasqileti varyıdı, bunu minif çıxıf getdi.

¹⁸⁵ Hodu – odur

153.

Bizdə Niyazi diyən ovçu ən məşur ovçudu. O, ova gəndə buun yaana bi ortaboy, papaxlı kişi gəlif didi ki, bi də bura gəlmə. Sifdə heyvan gəldi, keşdi, diyi. Neçə dəfə atdım, deymədi. Sora bu kişi gəldi, diyi. Helə hadisələr oluy. Amma man,ə helə rasd düşmüyüfdü. Mən çox ovçulux eləməmişəm.

Mən də neçə dəfə atdım, sora heyvanı tapbadım, sora da oğlanın ho işi, man,ə dərs oldu (söyləyici əvvəlki mətnə bəhs etdiyi oğlanı nəzərdə tutur – top.). Helə də ovu tərgitdim.

154.

Çox məşur ovçu oluy. Ömrü boyü başindəki tühlərin sanı qədər ov vuruy belkə. Nəsə, bi dəfə də ova gidər, diyi, heş nə vura bilmiyi. Məhətdəl qalıy bu. Ay Allah, man,ə nolufdu? Ovsunnamışəmmi, diyi. Sora bu, diyi, bi dənə heyvanı yüz metro aralıda bağliyi ki, gəlif oyənnən atım. Atanda güllə kəndirə deyif, kəndiri qırıfdı, heyvan qaçif gidifdi. Hunda tüfəngi yerə qoyüfdü ki, diməli, mən dəə ovçu döyüləm.

155.

Diyildiğına görə, bi ovçüyə yuxuda diyifdilər ki, sən ova gəlmə. O da axı uşaxlıxdan ovçu oluy də. Pasdayanı atır. Min bitirsə, gərəh min birinciyə getmiyəsan, də. Nəsə. Dəə axır yekunudu. Həmin bu Mirzəbəliyə də diyifdilər. Axı bu Mirzəbəla da gidirdi, vururdu, gəlirdi ovu. O ancax ov əti satıf dolanırdı, kasıfçılığın dərdinnən. Ha... Ətini satıf qurtarınca gedirdi, bi də gəlirdi. Ona diyəllər ki, gəlmə, bu sənın, axırnci ovun,du. Ha bi dəfə, iki dəfə. Görəllər də, axırda getdi, gəlmədi bu adam.

156.

Süleh quşu hinduşquyə oxşuyən quşdü. Habı hinduşqa boydə quşdü, hardasa beş kilo, altı kilo əti olar. Özü də sesi

var, oxuyü, fişdırıx çalıy. Ov varmı diyə baxanda həməən quşın sesini eşitsan,, bilisan, ki, ov var. Ovnan tay həyrəniy¹⁸⁶, ovun başinin üsdüynən. Diməli, quş yoxsa, ov yoxdu horda. Özü də unu atmağ günahdı. Ata-babalar həməşə diyiflər ki, sən dağa gidisan,, bax, Süleh gəlsə, atma. Əti yiyiliy, amma atmax olmaz. Nə vaxsa, ov atıf qayıdanbaşinə düşərsə, rasd gəlsə, atarsan,. Yoxsa, gidən kimi birinci Süleh quşu atdın,sa, bütün dünya bir-birinə qarışcaxdı; yağış, çəmrə, ıldırım, fırtına, çovğun... Ov da vura bilmicasan,, qəyidif bomboş gəlcasan, öyə. Olmuyə-olmuyə birinci unu atasan,. Dağdan helə zornan düşüsan, ki, öyə çatım. On metirdədi, dalıncə gidisan,, tapa bilmiyisan,, halbuki on metro qavaxdadı. Ho girən yeri görmüyüsan,. Qəyə rengindədi də (Süleyi nəzərdə tutur – top.), bozumtuldu. O, şornan¹⁸⁷ qıdalanıy, qumnan qıdalanıy.

157.

Süleh quşu çox yüksey qəyələrdə oluy. Hunu mən özüm gözümnən görmüşəm. Diməli, o, hinduşqa boydə quşdü. Bi də nə hunun dındığı¹⁸⁸ diməli, habı toox kimi çimçaxdı¹⁸⁹. Dala qalan yeri bütöv qılın içindədi, tükün içində. Ho həm də çinqılınan, otnan qıdalanıy, ayrı yemnər yimir. Sürətnən uçən quşdü, diməli, bu qəyədən üçüf o birinə gidəndə elə bil ıldırım sesi gəliy, helə sürətnən şığıy.

158.

Süleh quşünə bəziləri İsgəndər quşu diyir. Biz bir neçə dəfə atmışıx. Unun qursağınnan qəyir¹⁹⁰, qum çıxıy, bi də dağ ot-

¹⁸⁶ Ovnan tay həyrəniy – Ovla birlikdə gəzir.

¹⁸⁷ Şornan – duz ilə

¹⁸⁸ Dındığı – dimdiyi

¹⁸⁹ Çimçax – çılpaq

¹⁹⁰ Qəyir – çinqıldan kiçik daş parçası, iri qum dənəciyi

darınnan çıxıy. Ayri hunun qursağında qıdanı mən bilə bilmədim ki, nədi?

Süleh quşu samalyotdan berk uçüy. Olar cütdəşəndə, döl vaxdı xoruz, fərə güjdü uçullar. Adamın başinin üsdünnən keçəndə elə bil isdiribitel samalyot gidir, helə ses eliyi. Olar qayıyə gidif elə bil çırpınıf qəyidiyllər. Güjdüləri sərrasd¹⁹¹ qəyidif gəliy, zəyiflər ölüy. Unnan sora cütdəşiy. Sağlam nə sildən döl götürüy.

159.

Oların da (ov heyvanlarını nəzərdə tutur – top.) başçisi var. Mütlax o nəzarət eliyi. Sən heş vaxd o başçini ata bilməzsən,, unu ötürməlisən,. Atanda ziyannıx çekərsən,, ova deymi-yə də bilər. Ziyannıx da taparsan,. Hər yeri gözdüyü də ho. Baxan ovu sən atmalı döyülsən,, buraxmalısən,, getməliidi.

160.

Seymur danışıydi ki, ovlaxda əvvəl ha geziylər, ov tap-bıyilər. Sora bi dənə sakqallı kişi peyda oluy. Əlini hara uzat-sa, bi dənə keçi çıxıy.

Diyi:

– Vurun, götürün,, amma bi də havra gəlmiyin,.

Kişi elini hara uzadıysə, hordan ov qəyniyi.

161.

Bi dənə kişi ova gidəndə görüfdü kü, bi dənə maral başini tarıyə-tarıyə¹⁹² oturuy. Elə bil bi dənə gelindi. Sora bunu vurmuyüfdü kü, bu, qadın kimi başini tarıy. Gəlif ayri adam buna güllə atıf vurufdu tüfəngnən. Vuran kimi gəlif o biri ovlar ha-

¹⁹¹ Sərrasd – zədələnməmiş anlamında işlədilib.

¹⁹² Tarıyə-tarıyə – daraya-daraya

man ho maralı vuranı düz qəyədən yerə tulluyüfdü, parçə-tikə olufdu. Hordan gələnən sora çox adam ova getmiyifdi.

162.

Bizim məytəvin kitabxanaçisi varyıdı, Eytibar məlim. Bu həmişə ova gidəniydi. Bi günü də axırncı ovuna gidəndə arvada diyi ki, axşam yuxu görmüşəm. Yuxuda maña məslaət görünmədi büyün ova getmax. Amma axşəmnən yoldaşdərənən məslətdəmişəm, getməliyəm, hazırlaşmışəm. Ova gidiy ho. Yağış yoxdu, qurax vaxdı. Heş yerdə də bulut-zad görünmüyü. Bular ova gidənnən sora ala qarannıxlı bi hüngülvari sel gəlif buların dokqazına çatıf deyənıfdi horda. Sel süyü lilli, sarı palçıx. Bular qorxuyə düşüflər ki, bu sel-su hardan gəldi, heş yerə də düşmüyüfdü. Həbi nə hak-hesafdı? Axşəmə yoldaşdəri də gəlməz. Diməli, orda sel gəlif yüngülcə həmin ho Etibar məlimi yüyüf aparıf hansısa dəriyə salıfdı, o biri yoldaşdərinə heş nə olmamışdı. Üş gün hunu axdarıf, özdəri də üzüqara oluf gələ bilməzədr. Hunnan sora huun meyitini tapıf getidilər öyə.

163.

Birisi boğaz ceyranı vurufdu. Ovlar hunu qovuf gəlif yolun yarsında öldürüflər. Ovlar bir-birinin dilini biliy. Ovlar bir-biriynən danışıy. Qansız övçülər də ovun boğazını qanmıy, gelnini qanmıy¹⁹³. Una görə də helə ovçüləri ovlar özdəri vuruf qəyədən-şeydən atıylər.

164.

Məəm babam da ovçü olufdu. Bizim nəsildə bir mən getmişəm, bi də babam gidıfdi. Qalan getmiyifdi – dədəm,

¹⁹³ Ovun boğazını qanmıy, gelnini qanmıy – Ovun boğaz, yaxud diş olub-olmamasına əhəmiyyət vermir.

əmim, qardaşdarım. Dədəm həmişə maa acıxlanırdı ki, getmə. Yüzə kimi boydu. Hunnan aşdın, minə kimi. Yanı qorxuludu, unnan sora bu adam bi fəlakətə tuş gəlməliidi. Ya qəyədən uşməliidi, ya qorxuf bi dərde car olmalıdi¹⁹⁴. Həbi qonşumuz Qərif kimi. Bööh Çöögədə¹⁹⁵ qorxdu, helə hunnan da zay oldu, dəli oldu. Yüzdən aşdisə, diyi, qorx. Mən özüm şəxsən bi dəfə yuxuda gördüm. Mahmutnan, rəhmətdıxnan berk ova gidən vaxdıydı. Tezə evlənmişdim. Yuxuda gördüm kü, həməşə ova getdığımız yerdə, ocağa yaxın yerdə bulax var, hordan su alıf çay qoyurux. Bulağın üsdündə bi tekə yatıfdı, qışdərini də bələ qoyüf, ədəf-ərkannan, qeşey. Göyşeh çala-çala maa baxır. Ancax həməşə gördüğüm tekələrdən döyül. Una diyilər tələ təkə. Ən yiri təkələrdən oluy, boynü kəmərrı¹⁹⁶. Bəzi ayılarda da helə olur. Durdum, yuxumu söylüyən kimi dədəm didi ki, aj toox yuxuda darı görər. Fikrın, xəyalın, həməşə ovdu diyə helə görmüsən. Özüm də bu ATEİS-də işdiyidim, səhər iş gıdəsiyidim. Duruf naharımı eliyif, Mahmudu çaardım. Hunda atdar Dömutdə olurdu, gecə getmirdix.

Didim:

– Mahmut, axşəmə atı geti, gələn kimi ova gidicax.

Həfdəən beşinci günüdü. Diməli, şəmmi¹⁹⁷, bazar bizə iş olmurdu.

Didi:

– Nə xəbər var?

Didim:

– Əmoğlu, həblə yuxu görmüşəm, hunu sinəməliyəm¹⁹⁸, gidif hora baxax, görax, həməən təkə gəlir hora, yoxsa, yox.

¹⁹⁴ Dərde car olmaq – dərde tutulmaq

¹⁹⁵ Bööh Çöögə – Baş Göynüyün yaylağıdır. Dağıstan sərhəddində yerləşir.

¹⁹⁶ Kəmərrı – burada naxışlı anlamında işlədilib.

¹⁹⁷ Şəmmi – şənbə

Elə oldu ki, axşam on ikidə biz burdan çıxdıx. Səhəri günü birdə həməən yerə çatdıx, çay qoyən yerə. Mahmut ocax qalamaa tənbəliydi, qalıyə bilmirdi.

Didim:

– Mən ocaa qalıyım, sən bi su al, gəl, bi çay içax, sora yerimizə gidərix.

Bi otuz addım gidif qayıtdı ki, əmoğlu, sən diyən təkə horda yatıy. İkimiz bi tüfəhnən gidirix, uun tüfəngi yoxuydü. Mən də ocaan böörünə qətəri-zadı¹⁹⁹ açif qoymuşəm, təhlülə, yiri tüfəhdi. Fikrimə düşmüyüdü kü, gənə patron götürüm də, bi dənə güllə götürüf tüfəngə qoyüf getdim. Gidif gördüm həy-qətən, yuxuda görduğum tekədi. Heş nə, yaxınnıyif atdım, güllə mənzili yerindəcə qaldı. Mahmut hordan kəsif saldı suyün qıraana. Elə bil ki, dərinin üsdü Quran yazısıynən yazılmışdı. Nəsə, getirif gəldix evə. Dədəm tüfəngi elimnən aldı ki, sənki yüz bitifdi, getmə. Bu, axırıncidi, saa pay veriflər, gessan, ölca-san, Dərini də bilminəm, şeyixlara verdi, hara verdi. Didi ki, günahdı.

165.

Rəhmətdiy Qərifnən mən ova getmişdiy, Mahmut da varıydı, üçümüz. Bu ov atası oldu.

Didi:

– Mən birinci atcam.

Tüfəngi üzünə alırdı, diyirdi, qızdı, qıznan oğlannardı hamsı. Atmırdı. Tüfəngi yerə qoyən kimi diyirdi, bax, hindi heyvan oldu. Üş dəfə bu aldı tüfəngi üzünə. Üçündə də didi, yox, mən ata bilmənəm, qıznan oğlandı.

Didim:

– Qoy mən baxım görüm bəs nətəri qıznan oğlandı?

¹⁹⁸ Sınəmax – sınamaq

¹⁹⁹ Qətəri-zadı – qatırı-zadı

Heş nə. Mən də bi erkeyini atmışdım, dəli kimi durdu, əllərini bir-birinə vura-vura didi, ə, oğlanı vurdun,. Amma manə görünmədi hələ şey. Bu fakt olmuş əhvalatdı, üş nəfərin yaanda. Biz ikimiz heş nə görmədiy, heyvan görürux. Bu, amma cavan qızdarnan oğlannardı didi, gəzillər otdaxda. Mən erkəyini vuran kimi sıçırredı²⁰⁰, ayağa qalxdı, hələ məəm başımə qapaz da vurdu, oğlanı vurdun,. oğlanı vurdun,. Mən üzünə baxdım, gördüm qızarıfdı.

Didim:

– Sən özündasan,, yoxsa dəlısan,? Oğlan naariy burda?

(Yazsan, da, bular hamsı boş şeylərdi, rəvayətdi bular). Hindi ovçütün də qorxağı da var, məsalçün, özünən vəhvələniy, gözünə yüz şey görünüy. Ancax mən qorxmamışəm heş vaxdı. On iki yaşımən büyünə kimi. Tək yatmadığım yer yoxdu.

166.

Undan oğlu Vaqifnən ova getmişdiy biz. Nəsə, bular qayıdıf gəldi, mən deyəndim. Hunda Mahmutnan məniydım. Usdoğlu²⁰¹ diyən bi yer var, arxası Rəhmanquluyə²⁰², Gödey Sirtə²⁰³ baxıy. Puzux Qəyəən²⁰⁴ belidi. Sora bu yoldaşım durquzdu kü, horda adam var. Durdum, baxdım gördüm kü, adam döyül, amma sifətdən də adama oxşuyü, duruşu da, domuşuf oturmağı da toşnü adamdı. İki dəfə tüfəngi aldım üzümə bunu atmağa. Əliynən belə işarə elədi ki, atma. Üçüncüdə durdum kü, qaşsın, qaşmadı.

²⁰⁰ Sıçırredı – sıçradı

²⁰¹ Usdoğlu – Usdoğlu Hacının koması. Baş Göynüyə məxsus Bırqaç yaylağında yerləşir.

²⁰² Rəhmanqulu – Rəhmanqulu qayası Bırqaç yaylağında yerləşir.

²⁰³ Gödey Sirt – Şəki ilə Dağıstan sərhəddində yerləşir. Şəkiyə məxsus dağ adıdır.

²⁰⁴ Puzux Qəyə – Pozuq Qaya Bırqaç yaylağında yerləşir.

Didim:

– Qaşmırsan,sa, şüurun, varsa, get, yoxsa atıcam.

Yenə elini helə elədi. Baxmadım, atdım. Ancax getdix yerinə, qan var, özü yoxdu, tapa bilmədim. Çünki dalı insan düşə bilən yer döyüldü, helə uçurümdü. Sora gəldim, həmən Vaqifə söylədim ki, başımə həvlə iş gəlirdi. Didi ki, Şeytannı-²⁰⁵ da mən hunu görüf qaçif gəlmişəm. Mənim də başımə gəlirdi helə şey. Məəm yeganə şahidim hodu – Undan oolu Vaqif. Mən amma atmışəm. Ho atmıyıfı. Atıf da tapa bilmədim. Toşnü habı Qar adamı-zad dimiyilər? Habı yiri meymunnar kimi də. Amma bədəni tühlüydü, oturuşu adam kimi, qulaxları da adam qulağı kimi. Amma hunun başı tapıydı²⁰⁶. Mən gözümnən görən diyirəm ha san,a.

167.

Keşmişdə, diyi, bu kənd – Gönüyh kəndi olmuyüfdü. Buralar helə ağaşdix olufdu, keçilməz meşəlix. Həmən vaxlar da yerinnən ağacı qırıf, ev tikiflər. Meşəni açif. Nicə ki, habı Cəvilgilin dokqazda palıt var ha, ziyarət. Habraların hamsı helə palıtdix olufdu habraların. Hunda Şıx Mahmut Qocə diyən kişi olufdu. Ho, ova gidıfı. Bizim ulu babamız də. Şıx Mahmut uşaa bizix. Hunda da buralarda insan hərrənən yer olmuyüfdü. Nəsə, ova gidıfı tufəhnən. Ov atıfı, düşüf kavaf çekəndə bi dənə insana oxşuyən tühlü şey – bu da gəlif bööründə oturuf başdıyıfı xazaldan kavaf çehmağa. Bu qorxufdu bunnan. Ha... Mən nağarım? Yağlı tikələrdən kəsif yaana qoyüfdü kü, unnan kavaf çəhsin. Kavaf bişənə yaxın yağı axan vaxı alıf öz döşünə sürtüfdü. Şıx Mahmut Qocə də bədəncə tühlü olufdu. Həmən bunun bööründə oturan vəəşi də başdıyıfı tühlərinə yağ

²⁰⁵ Şeytannı – Şeytanlı Baş Göynüyə məxsus yaylaqlardan biridir.

²⁰⁶ Tap – burada yastı anlamında işlədilib.

sürtmağa. Heləcə sıxıf döşünə sürtənnən soram bu Şıx Mahmut Qocə ocaxdan yanan kösövü götürüf, döşünə vuruf həblə ovuf qaraldıfı də, yanmasın diyə. İsdıyıfı ki, ho, özünü yandırsın. O da qanmıyıfı. Gıdıf oddu kösövü alıf özünə vuran kimi od alıfı. Duruf başdıyıfı qaşmağa.

– Yandıım, yandıım, yandıım.

Guyə yoldaşdəri rəvayətə görə, soruşıfdülər:

– Ə, kim elədi?

– Özüm.

– Çıxsın iki gözün.

Həmən söz hunnan qalıfı.

168.

Diməli, üş yoldaş olar. Bular gidəllər ova. Bulardan biri həkim olar, özü də biraz kök olar. Ovda da süreh sürüllər. Diməli, hərəsi bi tərəfdən düşüf haray-həşir sala-sala gəliylər ki, ov məsələ, o tərəfdən belə gəlsin. Ovu ortuyə salıylər, sora da gəlif bərədə durıylər də. Həkim aşağıdan qalxır. Hava da biraz soyux olar, buların da bi dənə kürkü olar (həvlə qara paltun). Həkim bunu üsdünə salıf aşağıda bi yerdə, çökehdə yıxılıf yatar. Bunun da yatanda xorulluyən xəsyəti varmış. Bular da yuxarıdan süreh sürə-sürə gəlif görüylər ki, ədə, bi çökeh yerdə nəsə yaman xorulluyü. Ha baxallar, görəllər ki, heş tərpanmiyi. Bular da fikirləşəllər ki, yəqin qabandı, nədi? Biraz uzaxda olar, yerdə də qar. Tuşduyüf bi güllə. Yaxınnaşif görüylər ki, dosdarı. Dəə haray hara çatcaxdı ki?

169.

Bizim qonşümüzdə Hümmət dayı vardı, yaşıdı kişiydi. Tez-tez dağa ova gıdiydi. Bizim Baş Gönühdə bi Dağ Almalı diyən yer vardı. Hora ova gedir. Sora elə oluy ki, axşam horda qalmalı oluy. Ot tayasının yanında yatıy. Tufəngi də palıtdan

asır. Gecənin bir vaxı görür ki, Ay işığıdı. Belinə nəşə minifdi. Çavalıyır-çavalıyır, belindəki yükü aşağıya eliyif bular vuruşullar. Baxıf görür ki, bu bi dənə qadındı. Dırnaxları-caynaxları olan, saçı üzünə tökülən bi şey. Əvvəl elə biliy ki, mən yuxu görürəm, burda qadın nə geziy. Sora görüy ki, yox, bu qadındı, fakt bunu boğuf öldürmə isdiyi. Bu kişi də elə zəyif kişi olmuyü, canı oluy. Bi xeyli vax vuruşənnən sora yadına düşüy ki, axı mən yaxındakı ağaşdən tüfeng asmışəm. Bitəhər qadını kənarlaşdırıf tüfengi alanda qadın qaçıf çıxıf gidiy. Amma diyi ki, səni anan, namaz üsdündə doğufdu. Bir az qorxseydin,, səni boğuf öldürəydin.

170.

Mamam söylüyüdü kü, ovun da yəəsi var, sağanı var. Özbaşına döyül. Hər ova gidən ovçu ov ata bilmir. Ovun da qaroolu var. Dəsdədən biri hündür yerə çıxıy, saatdarnan başını tərpatmədən eyni hədəfə baxıf gələsi təhülükəni gözdüyü. Keşmiş ovçular, yaşdı ovçular diyidilər ki, kim iyitsə, gessin həməən ho ovu oğrasın. Yanı həməən ovu vursun kü, ho ov təhülükənin yerini bilif qaçır, hamsı uun dalınca qaçır, o biri ovçular ata bilmir. Ancax həməən ovu vuranda, qaroolda duranı atanda yerdə qalan hara qaşsin diyə bilmir. Hunda hamsı dağlır da, diyilər, pərən-pərən düşdü ov.

171.

Maralı atmazdar. Günahdı diyilər. Erkeyini də, dişisini də. Hunu kim atırsa, mütlax bi hadisə baş verir. Biz atmışıx. Səkgiz aylıx oğlan uşaa varyıdı bizim birincisi. Böörümdə gülə-gülə öldü. Unnan sora mən maral atmədım. Çox ov atmışəm, maral atmamışəm, ras gələndə də atmamışəm. Qorxmışəm.

172.

Göynühdə məşur ovçu Avdullah kişi olufdu. Özü də yaxşı ovçu olufdu. O, min ov atıfdu. Yenə Çaxılın²⁰⁷ başında oturanda bi qocə kişi gəlif bunun bööründə oturufdu, özünün danışdığına görə.

Diyi:

– Avdullah kişi, bi də ova gəlmə, sənın, norman, bitifdi. Sən min ov atıfsan,, get, tüfenginı da qaz, torpağa basdır, gəlmə.

Bu kişi də axı vərdisə düşən adamdı. Gəlif bir ay, iki ay una-buna danışıfdu ki, bi kişi məni dəə ova getməyə qoymür, icazə vermir.

Camaat diyifdi:

– Getmə, san,a xata gələr.

Yenə həməən yerə ova gedəndə yenə həmin adam buna diyifdi ki, bax, bi dənə ov gəlir, hunu at, amma dəə gəlmə. İkinci dəfə özü, ovun güdühçüsü²⁰⁸ una bir ov da bağışdiyifdi. Avdullah kişi ovu atıf gəlifdi. Gələnnən sora diyi:

– Əşi, hindi yenə gidirəm, nolar ki?

Gedif həməən adam hunu, Goruarası diyirix, bööh qəyədi, həməən hunun başinnən alıf tulluyüfdü. Camaat gidif hordan tüfengini də, özünü də getirif basdırıfdu.

173.

Musdafa məlim ova gidər dağa. Tek olar. Gidər dağda bi yerdə deyənər. Görər nə, bi sürü dağ keçisi gəliy. Tüfengi sinəsinə qoyuf bunu atmax isdiyəndə görüfdü nə? Qoyünnərđi. Bu bi dəfə, iki dəfə baxar. Üçüncü baxanda görər bi sürü qızdar gəliy. Gah qoyün görünüfdü gözünə, gah qız. Hamsını atıf yığıfdu bi üjdən²⁰⁹. Hordan deli oluf gəlifdi.

²⁰⁷ Çaxıl – Baş Göyntük kəndində dağ

²⁰⁸ Güdühçüsü – gözətçisi

²⁰⁹ Bi üjdən – ucdantutma

174.

Heyvannarın diyi, güdühçüsü oluy, özbaşınə döyül. Mə-yən qədə ova, diyi, icaza var, heyvannarın nə qədəriniyə vur-max olar. Ovçu kefi isdiyəni vura bilməz. Diməli, heyvan yə-ələri vurağannarı, şiltaxlarını, tepih atannarını ovçuyə veriyələr. Ovun da sözə baxmıyənı oluy. Hoların da yəəsi var. Sora diməli, vaxı çatanda ehyam eliyi ki, dəə gəlmə. Gəldin,sa, qəyədən tullanmalısən, Ho cümlədən Mirzəbala helə olufdu. Mirzəbala diməli, gidifdi, uun vurduğu ov minnən də çox olufdu. Una neçə dəfə xəbərdarrix verilifdi ki, gəlmə, kişi, sə-nin, də norman, bitifdi. Bu da uun sözünə baxmıyif, təkrar gi-dəndə ovlar unu götürüf qəyədən tulluyüfdülər.

175.

Ovun norması min dənədi. Həddini aşəndə ho görünüy. Normanı keçəndə diyi ki, sən həddi keşdin, dəə gəlmə, yoxsa qəyədən tullancasan, sən. Ho güdühçülər xoşdərinə gəlmıyən heyvannarı veriyələr vurdurmağa. Məməsi kor olanı, nəəm brakları, obşüm, güdühçünün sözünə baxmıyənnəri icaza veriliy ki, hoları at.

176.

Ovun içində bi heyvan, oların sərəkəri oluy, başçisi oluy. Olar su içəndə, otduyəndə, ya öz aralarında vuruşəndə o bi tik yerdə duruf həm ovları müşahidə eliyi, həm də oları qoruyü. Bi yad heyvan, ya da ovçu görəndə fit veriy, ya da bi hərəkət eliyi, olar da qaçışif dağılışıylər.

177.

Heyvannarın içində tekələr oluy – dağ keçilərinin təkəsi. Bi də görüsan, ki, iki-üş dənə tekə var oların içində. Olar du-ruylər dağın başında. Sürüyə kimsə başçılıx eləməlidi. Arıla-

rın şahı olmuyümü? Oları axı adamnar vuruşdürüylər. Öləni tulluyülər, qalanı arı yuvasına şah eliyilər. Tekələrdə də var ho iş. Tekələr amma özdəri vuruşüylər. Hansı güjdüsə, zəifi vuruf salıy. Ayriləri una kömey eləmiyi ha. Hamısının gözü-nün qavağında. Elə bil duel kimi. Üş dənədisə, o birisiyənən də vuruşüy, biri qalmalıdı. Əyər ovçu unu tapsa, götürüy. Ölən ov heyvanın eti muddal²¹⁰ sayilmıy. Unun yaşını də biliylər, buynüzündəki çertdərdən²¹¹.

178.

Sürünün içində biri ataman oluy. Sora o qocələndə cavan erkeh qoceynən vuruşüf, unu məğlub eliyif, özü sürüyə atamannıx eliyi. Sürünün bütün məsuliyyəti oluy atamanın üsdündə. Aylə kimi yaşiyilər də olar özdəri də.

179.

Səhər dağa, ovlox yerinə çıxanda dağ yeli olur. Səhər-sə-hər çıxa bilərsən, çünkü səhər üsdən aşağı yel vurur də, küley üsdən aşağı. Amma sən dağın başında olsən, ov beş kilometr-dən sənın, nəfəsın,ı duyür. Dağda dayanmır. Üşqurux²¹² çalıy e, olar. Üşqurux çalanda nə varsa dağda hamısı siyrilif gidiy. Heş səni görmür, ho havadan tutur səni. İyın,ı alır də. Məsəlçün, başuxarı gidəndə küley altdan uxarı vurursa, sənən ova dooru-sa, gənə heyvan gidiy. Gereh elə eliyəsən, ki, sən dağa gidəndə ümumiyyətnən küley olmasın. Həmşə evdən çıxanda baxmalı-sən, dağın başında yumruş boydə bulut varsa, gereh öydən ba-yirə çıxmıyəsən, Bulut varsa, ov eliyə bilməzsən, ya çovğuna düşməlisən, ya da borumboş gəlməlisən, Gereh hava olduxə

²¹⁰ Muddal – murdar

²¹¹ Çertdərdən – xətlərdən

²¹² Üşqurux çalıy – fit çalır.

sakit ola. Elə vaxd olufdu, qeşey hava olufdu, sakit, günəşdi günnər olufdu. Bi metro qarda, yanvar ayində, fevral ayində ova getmişəm. Hava pis oldusa, qarın hamısını dolduruy gözünə, ayaan,ı addıyə bilmiyisan,. Soorux diyilər huna. Küley oluy, qar burula-burula qalxıy göyə. Yolnan gidəndə bi də görusan, küley tozu qaldırır e, yerdə. Burulğan, “Şeytan küleyi” diyilər hunda.

180.

Tekə adicə bu keçilərin cınsıdı də. Keçi buynüzdəri kimi buynüzü oluy. Keçi çəkisi kimi də çəkisi də oluy. Hardasa yirmi-otuz kilo çəksi gəliy. Amma tekə diyən beş yaşdan sora tekə oluy. Oların buynüzü bi metrə, bi mertə yirmi santı oluy. Beş yaşə kimi gedir sayilir. Gedir yanı ki, kəlçə²¹³ kimi də. Tekələrin buynüzü sınıx olur. Ho da neyə görə? Hopbanır, özünü saxlamaxdan öteri. Buynüzünü veriy qəyiyə, çırpılır, amma özü upbanıf keçir.

Çövkər, qarapaçə də diyilər oların sortuna. İndi çövkərin nəslı kəsilməx üzrədi. Ho da habı keçilərin sortunnandı.

181.

Çövkər keçiyə diyilər. Yaşdi, calğa²¹⁴. Dağ çövkəri diyilər. Dana boydə oluy. Ov heyvanıdı də. Ho halçaxlarda²¹⁵ olmuyü. Ovları yalnız suyə gələndə ata biliylər. Bərəni kesiylər, oyənnən də ülküdüylər²¹⁶, gəlif bərədən keçəndə ata biliydilər. Ho ov elə iybilən, cəlt, tez duyux düşən heyvannardı ki, hər diyən atmax olmuyü hoları.

²¹³ Kəlçə – təxminən iki yaşdan yuxarı yaşı olan erkək camış

²¹⁴ Calğa – burada iri anlamında işlədilib.

²¹⁵ Halçaxlarda – alçaqlarda, aşağılarda

²¹⁶ Ülküdüylər – hürküdürlər.

182.

Biz çövkər diyirix, kitab dilində bilminəm, qaçağan diyilər, alapaçə diyilər. Keçiyə oxşuyü, buynüzdəri qarmax kimi dala əyri oluy də. Keçi növünə ayitdi. Holar qayədə olmur. Holar meşə qayəlixlərində olur.

183.

Bi ovçü boğaz heyvana güllə atıf, gəlif daşın üsdə oturufdu. Hunu, diyi, daldan gəlif ovlar düz qəyədən aşaa atıflar. Dalınnan gəliflər. Ceyran, cüyür, tekə, çövkər. Çövkər dana boydə oluy.

184.

Dağda heyvannarın qarolçüsü oluy. Gereh heyvannarın qarolçüsünü atmıyəsən,. O gəlif hər yerə baxıy, gözdüyü. O, heyvannara siqnal versə ki, qaşmax lazımdı, hamısı qaçır. Sən gereh həmişə qavaxkını buraxıf o birisini atasən,. Oları da güdən var də, olar da özbaşinə döyül. Bi dənə heyvan hoların atamanıdı, həmməşə unu gözdeməlisən.

185.

Ovçü ovçüyə güllə atmaz. Ov eliyən heyvannara güllə atmalı döyülsən,. Məsələn, bu qırğıdı, qızılquşdü, qartaldı. Bu da səni kimi ovçüdü, ova çıxıfdı.

186.

Ovda belə bi qaydə var. Ovçü atdığı ovun ürəyini özü yiməliidi. Nicə bu vaşax kimi. Olar da ovun sifdə ürəyini yiyir. Ovun başayağının da hamsını nəmsi²¹⁷ iti olan özü götürüy. Qanunda ataan olmalıdı. Nəmsi iti olmuyən yoldaşdəriynən

²¹⁷ Nəmsi – nəfsi

bölüşdürüy. Çünkü ovun ən şirin yeri içalatıdı. Ovun qarın hissəsi, bu həzm hissəsi diyax də, mədəsi kiçiy oluy, ancax ci-yarıdı, ağ ciyarıdı, ürəyidi, qara ciyarıdı – bular yekə olur. Çünki hərəkətinə görə də. Dayim axı hərəkətdədilər olar, “ha” eliyincən qayaan başına qalxır. Heş bi texnika qalxa bilməz hora.

187.

Düzgün²¹⁸ ovçu boğaz heyvanı bilir axı, tanıyır, atmaz. Birincisi, boğaz vaxı ovçular getmiyi, gidən ovçu ərkəyini atır. Ərkəyiynən dişisini ovçu tanıyır. Maralın ərkəyində buynuz olur, dişisində olmur. Cüyürün həmçinin. Amma keçilərdə tekeynən keçinin buynüzündə yenə fərq çoxdu. Keçi adicə öy keçisidi. Amma onların ərkəyləri camışə oxşuyür də, camış ki-mi buynüzdəri yoğun oluy. Hindi ovçu özü tanıyır də, hansı erkəydi, hansı dişi. Atsan,, günahdı.

188.

Qadinnara uşax olanda, qırxı çıxmamış kim isdiyi olsun, una ət vermillər, tüfəng qırxa düşür diyə.

Mirzəbala çaylağa çıxırdı. Biz də uşağıydıx.

Diyirdi:

– Məəm tüfəngim qırxa düşüfdü.

Diyirdıx:

– Mirzəbala dayi, qırxa düşəndə nətəri oluy?

Diyidi:

– Qırxlı qadın yiyifdi məəm ov ətimi. Gedirəm, atıram, vura bilminəm.

Diyidim:

– Bes nətəri eliyəndə düzəliy?

²¹⁸ Düzgün – burada təcrübəli anlamında işlədilib.

İtin nəcisini daşdərin üsdə qururdu, sora nişan alırdı.
Hunu vurannan sora diyidi:

– Dəə vurcam gidif.

Həyqətən də, gidirdi yenə vururdu.

189.

Ov ətini tərəziyə qoyməzdər. Satmax da olmaz. Əyər satırsan,sa da, götürə verirsən,²¹⁹. Rəhmətdıx Mirzəbala dayi götürə veriydi. Satmırsan,sa, paylıcasan,. Ov əti fərz elə ki, qurban əti kimi şeydi. Ovda da helə xüsusiyyət var, rəvayətə görə, diyi ki, məni ovlamaxdan ötərin, belə diyax də, məyən qədə ət itirəsan, gereh öz bədənin,nan, məni ovluyə biləsan,. O da gənə rəvayətdi, çətinlığa görə də, axı rahat yerdə olmuyü. Rahat yerdə olsa, hamı atar, gələr. Hamı hər səfər ov atası olsa, dağda ov qalmaz. Bi də görüsan,, on nəfər gidir, amma içində bi nəfər opitni oluf ata bilir.

190.

Musurman adətinə görə, mal kəsəndə, tox kəsəndə “Bisimillah, Allahü-əkbər” diməlisən,. Bu biçaxnan kesənnərə ayitdi. Ovçülərdə amma tüfəngə hər patronu qoyəndə “Bisimillah, Allahü-əkbər” diyif patronu qoyüsan,. Çünki biddən elə mament olar ki, təntiyif diyə bilməzsən,. Una görə bu başdən hər patronu dolduranda diyisan, ki, atanda haram olmasın.

191.

Ovçuluxda belə bir adət də var ki, baxmiyərax ki, ov eliyisan, əzyətın, çoxdu. Amma gələn baş kim darışsə²²⁰, sənnən

²¹⁹ Götürə verirsən, – Gözəyarı verirsən.

²²⁰ Darışsə – rastlaşsa

yarıdı²²¹. Unu eliyən ovçuyə halaldı. Eləmiyənə, məsəl, qısif aparana, yeşirənə²²² haramdı. Qavaana kim çıxıfsa, səniyənən yoldaşdı. Una pay verməlisən.

192.

Keçilərin çepişdəri üç yeşinə qədər analarıynən oluylər. Sora də ayrılıf ayri-ayri dəsdelərə bölünüylər. Oların erkehləri yeddi yeşinə çatanda yetmiş-seysan santıyə çatan buynüzdəri oluy. Ən yeşidləri, on yeşinə çatannarı cavannar dəsdiyə buraxmıylər. Sora holar də tek yeşiyilər.

Qarmaxbuynüz oluy keçilər. Erkeylərin buynüzü habı peç durbası yoğunnuğunda oluy. Dəhşət heyvannar oluy, yiri. Hayın (mətn 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb – top.) diməli, qeşey sezonda hoları vurmağa. Sora dekabr ayında də holar qarışıylər cütə gəlmağa. Dəə hunda vurmağa icaza verilməyi. Dövlət də icaza verməyi, hoların güdüyçüləri də.

193.

Tüfehğ qırxa düşəndə it p..unu atıylər. İki dəfə atıylər ki, diməli, tüfəng qırxdan çıxsın. Qırxa düşməana da səvəf zahı qadınların ov etini yiməsidi. Zahı qırxi çıxıncən ho etdən yiməli döyül.

194.

Tüfəngin, kesərin²²³ üsdünnən addamax olmaz. Adicə ayanı uzadıf oturusa, üsdən addıyif keçənə diyilər, dala qəyit. Sora tutax ki, horda buğda meşığı varsa, ho irızqıdı, azuqədi, uun üsdən addamamalısan. Çöreyin üsdən addamax olmaz.

²²¹ Sənnən yarıdı – səninlə şərikdi.

²²² Yeşirənə – gizlədənə

²²³ Kesərin – kəsər əşyaların

195.

Turaci vuranda qışqırıy ki, ay aman, məni vurdular.

196.

Ov ətini satınsansa, ziyannıx taparsan,, gereh unu helə pay kimi payliyəsən.

197.

Ovun eti tərəziyə qoyülməz. Götürə veriyələr. Gözəyarı kesif veriyələr. Ovçülərdə bu, qaydadı ha.

198.

Heyvan boğaz oluf, una tüfəng çöörəndə ovçuyə ana şək-lində, qadın şəklinde görünüy. Yanı boğazam, aneyəm, atma. Heş vaxı qarında balası olan heyvana tüfehğ çöörülməz. Ovun laf kiçiyini atmax olmaz, boğazını atmax olmaz.

199.

Vurulan ov dilini dişdiyifdisə, bunun dalı xeyirridi, diməli, gənə də ov vurcasan,.

200.

Diyidilər ki, tüfəng qırxa düşüfdü, gözə gəlifdi. Dağa gidisan,, elə bil ki, lap yaxınnan, yirmi metrədən atısan,, vura bilməyisan,. Bunu qırxdan çıxartmax lazımıdı. Nağarmax lazımıdı? Gidisan, üç yol ayrıcında duruf əlindəki ağacı qoyü-san, iki dənə daşın belinə. Sora bu tərəfdən daşı alıf o tərəfdən bu tərəfə üç dəfə tulluyüsan,. O yənnən də daşı alıf bu tərəfə ağacın altınnan tulluyüsan, o tərəfə (uşaxlar çilingağac oynü-yən kimi). Unu eliyənnən sora dağa çatan kimi ov atıf gəli-san,. Üş yolun ayrıcında.

Ağacın, yoxsa tüfəngin?

İki daşın üsdünə tufengi qoyusan, axı altı boş oluy də. Hordan üş dəfə daşi bu tərəfdən o tərəfə tulluyusan, Sora o tərəfdən də bu tərəfə tulluyusan,

Orasını başa düşdüm, amma ağac niyə?

Qəyiyə gidəndə axır ağacdi, tufengdi. Sən ağacsiz tufeh-nən hara getcasan, tufengsiz də ağaşnən heç hara getməğ olan şey döyül. Dağda əsas ağaşnən həyrənisan, də.

Deməli, ağacı qoyursan, tufəngi yox.

Ha, ağacı qoyursan, Ağacnən qəyələrdə-zadda dirseh²²⁴ verif keçisan, də. Tufengi də qoymağ olar. Tufengi iki daşın üsdünə qoyursan, Altı boşdü də. Hündür daşın belinə qoyürsan, tufengin üjdərini. Alıf, bu yənnən daşi alıf o yənə tulluyüsan, üş dəfə. Diyisan, tufeh, səni qırxdan çıxardıram.

201.

Tufengi qırxdan çıxarmağın bi yolu da var. Ayif də olsa, ekiz doğan qadınar oluy. Ekiz doğan arvat tufengi paçəsinin arasınan üş dəfə keçiriy. Bax, bunu da eləmişəm. Gidif ov atif gəlisan, sora ho arvada da et verisan,

202.

Tufengi həməşə sökülü vəzyətdə getirməlisən, Tufeng şeytan karxanasıdı. Sən nə qədə ovçü olsan, da, yaddan çıxan şeylər çox oluy. Silahı özün, aparmalısən, özün, qoyməlisən, gülləni. Gələndə patronu çıxardıf, sökülü vəzyətdə getirməlisən, öyə. Tufehgi öyə getirif nətəri olsa, uzanıklı vəzyətdə qoyə bil-məzsan, Kimsə addiyər üsdən, tufeng qırxa düşər. Şeytan unu (tufəngi nəzərdə tutur – top.) davannıyə-davannıyə²²⁵ gidiy ki, harda yaxalıyərəm, yaxalıyərəm. Tufengi həməşə gözdəməlisən,

²²⁴ Dirseh – dirsək

²²⁵ Davannıyə-davannıyə – izləyə-izləyə

203.

Qırxlı adam ov etini yiyə bilməz. Ov qırxa düşər. Qırxdan çıxartmax üçün də gereh qırxaçər cəminin suyüynən tufengi yuyəsan,

204.

Ova gidən adam təmiz getməlididi, təmiz çimməlididi. Haram yiməli döyül, haram iş tutmalı döyül.

205.

Elə tufeng var sən çiyinə, a sal, bir il dağda-daşda gez, heç Allahdan san, a bi dənə dooşən də ras gəlməz. Amma elə tufeng var, unu çiyinə, a alıf çıxan kimi una atmağa bir ov qismət oluy. Una qansevən tufeng diyilər. Ovu yaralı, qannı buraxan tufenglər var. Görüsan, atsan, ova deyir, yaralıyir, dəyənmir. Amma tufeng var, atısan, yerindəcə qalır. Qansevən tufeng hodü.

206.

Cuma günü ov atmax olmaz. Ağaş də kesmax olmaz. Baş kesmax olmaz. Huna görə ziyarata-zada qurban aparanda cuma günü aparmıllar. Həmən işə görə mən cuma günü ya dağa ağaş kesməğa, ya da ova getmirdim, diyidilər, yaramaz.

207.

Zahı arvat ov etinnən yisə, tufeh qırxa düşər. Una görə ov etini yiyən zahı saçının üçünü düyüf sora yiməlididi.

208.

Ov ovlamağ üçün ovçü öz bədəninnən məyyən qədər ət itirməlididi.

209-211. RUH HAQQINDA

Bi qız yolda üşüyür. Yoldan keçən maşinnər bunu görmür. Axırda bi dənə maşın nətər olarsa, buna irasd olar.

Diyər:

– Ay qız, sən niyə ağlıyisanı?

Diyər ki, mən habırda oturmüşəm, bi maşın mənı görmür. Diyər ki, mən bi dənə baltun²²⁶ almışəm, mənım də varım-yoxum habı baltunum var. Sən də mənım qızım boydəsən. Gə mən sənın, əynaa habı baltunumu verim, səni öyaa çatdırım. Ha... Bunu, diyi, maşınə mindirər, aparar öyünə. Qızı qapıdan içəri salanda qapı bağlanar. Soonkü gün²²⁷ diyər ki, gidim baltunumu isdiyim ho qızdan. Sora, diyi, geyif zvanogü basar, bi dənə kişi çıxar.

– Dünən bi qız gətmişəm sizə, huna diyin, baltunumu versin.

Diyər:

– A kişi, sən nə danışsanı, mənım nə qızım yoxdu, nə arvadım yoxdu. Arvadım da ölütdü, qızım da ölütdü.

Diyər:

– Ay dayi, mən yalan diminəm, mənı içəri qoy, ho qızın şekli varsa, man,ə görsədin,.

Diyər:

– Baş üsdə.

Görər horda bi şikil²²⁸ var.

Diyər:

– Habı qızı havı qapıdan buraxmışam.

Diyər:

– Ənzibillahi əsdafrüllah, mən belə şey görməmişəm.

²²⁶ Baltun – palto

²²⁷ Soonkü gün – səhəri gün, sabahı gün

²²⁸ Şikil – şəkil

Kişiyə diyər:

– Bi dənə söz disəm, mənım sözümə baxarsanı?

Diyər:

– Baxaram.

– Qavırırğa gidax, mən o qızın qavrını san,ə gösdərim.

– Gəl gidax.

Geyif görər ki, həmən o kişi baltun vermiyifdi? Baltun qavır daşınnan asılıfdı. Fikir ver, tarixdə olmyən bi şeydi ha. Qızın ruhu una görsənıtdi, bu çılpax gəzıtdi. Yollarda bunu bi kəsə görmüyütdü, yaxşı kəsə olutdu uşax. Atası diyıtdi ki, mənım qızım yetim olutdu, öyə ana baxmiyıtdi huna. Möcüzatdı da.

210.

Bi qatar şoferi olar. Yolnan əməlli yer gidənnən sora gecə görər ki, bi ağ partallı qadın relsdərin üsdü uzununu oynə qaçiy, buynə qaçiy. Çöörülüy, bööründekinə diyi ki, qatarın yolunda gelin var.

Diyi:

– Heş nə yoxdu, mən görmünəm.

Diyi:

– Axı gelin var, ağ partallı qadın var.

Yaxın-yaxın getdıxcə²²⁹ qəyidif diyi:

– Habıdı ba, gənə göründü gözümə.

Bööründeki diyi:

– Axı heş nə yoxdu, maa heş nə görünmüyü.

Diyi:

– Var, məəm gözümə görünüy, sən heş nə görmüyüsanı.

Əməlli²³⁰ gəliylər, ho arvat şoferin gözüne görünə-görünə gəliyi. Şofer dözmüyüf dəə yaxınlaşdıqca

²²⁹ Yaxın-yaxın getdıxcə – yaxınlaşdıqca

²³⁰ Əməlli – xeyli

Düşüf baxıf görüylər ki, qatarın relsində bi dənə uşax, çağa. Kimsə qoyüfdü. Görüylər anası da yoxdu, heş kim də yoxdu, amma uşax var. Uşağı götürüf sahibini axdarıylər.

Diyilər:

– Bes buun anası bir ay bunnan qavağa ölüfdü, çağa qalıfdı.

Çağaa hora qəsnən qoyüflər ki, gəlif kimsə alsın. Anasının ruhu gəlif görünüfdü kü, biddən qatar uşağı basar. Sürücü qorxu-sunnan susdalıf, iki günnən sora ayilifdi.

211.

Mənim anam öldü. Yasını, adnalarını kətdə verdih. Mən axırınıcı adnanı da şəhərdəki evimdə verdim. Axırınıcı adnadan sora yola çıxıf evə qayıdırdım. Deməh, gəldim evin pəncərəsinin qavağına (hələ padyezə girməmişəm). Elə bil, isdər-isdəməz mənə dedilər, pəncəriyə bax. And olsun Allaha, anam pəncərədə dayanmışdı. Bu rəhmətdix qara, yun, saçaxlı şal örtərdi. Başı da xınalı, qıpqırmızı, xoruz quyruğu kimiydi, saçı da sığallı. Gördüm pərdə aralandı belə. Belə gözəl gülüşüynən, işıxlı sifətiynən, başında da saçaxlı şalnan belə baxdı, əl elədi. Unda isdər-isdəməz mən həblə elədim: “Ay aman”. Elə bilirəm ki, çöldə döyüləm e. “Ay aman, mamam gəlirdi”, qaça-qaça padyezə girmişəm, qapıya çatmışəm. Hindi ha eliyirəm, içəri girə bilmirəm, elə bil, qılçam tutulutdu. Qışqıra-qışqıra:

– Ay aman, mamam evdədi, muşdulux.

Dilbər xala qapını aşdı, həvlə elədi:

– Ay aman, bu nə səddi, ay Rubuş? Nootdu²³¹?

Elə bil havalanan kimi olmuşdum. Qapı açıf içəri girif pərdəni qaldırdım.

Didi:

– Aaz, sən dəli olmusan? Gözaa görünütdü, ruhdu.

²³¹ Nootdu? – Nə olub?

Ruhu gəldi, pəncərəən qavanda durdu. Ruh həyqidi. Elə bil, həyatdakı adamıydı. Möcüzə qaldım e...

212-213. NAXIŞ

Bi eybəcər gəlin olar, bi dənə də gözəl nişannısı. Bular yol gidiylər. Bi dənə də gözəl gəlin buların qavağıncə gidiy. Bu çirkin gəlin buna baxıf pərt oluy kü, ay Allah, bu unu gör-caxdı, mənə isdəmicaxdı. Ho arada bi yaxşı kesə²³² gəliy, qavaana çıxıy.

Diyi:

– A bala, sən niyə fikirrəşisan,? O sənın, naxışın,dı, qavaanca gidiy. Səən yoldaşın, səni uun gözdə görüy. Mən səni unu sifətdə una gösdəriyəm. Sən helə şeyin dərdini çəhmə.

Unnan sora gəlin sakitdəşiy.

213.

İki baci oluy. Biri sulançaxda²³³ sulanıy həməşə, biri də elində iş görüy, yırtıx-yamax yamıy. Hər iş bu qızın boynündə oluy də. Həməşə bacisiynən boğuşüy²³⁴ kü, sən man,ə kömey eləmiyisan,. Bi günnəri naxış yazan kişi gəliy, yaxşı naxışı yazıy sulançaxdəkinə, pis naxışı yazıy hər iş bacərəne. Sora hər iş bacərən qız diyi ki, a dayi, axı mən hər iş bacəriyəm, sən niyə naxışı huna yazdın, man,ə yazmıyisan,? Man,ə pis naxış yazısan,?

Diyi:

– Bala, sən hər iş bacərişan, hara getsan, özün,ə bi gün ağılyə bilcəsan,. Ho yazıx heş nə bacərmiyi, yalnız sulançaxda

²³² Yaxşı kesə – övliya mənasında işlədilib.

²³³ Sulançax – yelləncək

²³⁴ Boğuşüy – dalaşır

sulanmağı bacəriy. Hunçün yaxşı naxışı huna yazıyəm ki, uun da naxışı helə olsun. Sən özün, a bi gün bacərcasan.

Huunçün diyilər ki, heş nə bacərmiyəən naxışı yaxşı oluy, yaxşı yerə düşüy, hər iş bacərən gidif pis yerə düşüy. Naxış sulançaxda sulananındı, öy süpürəən yox. Huna görə də qızdarımızın çoxusu sulançağa qaçıylər ki, olara naxış yazılsın.

PEYĞƏMBƏRLƏR, DİNİ ŞƏXSİYYƏTLƏR, ÖVLİYALAR VƏ VERGİLİ ADAMLAR HAQQINDA

214-215. NUH PEYĞƏMBƏR

Nuha xəbər gəlirdi ki, dəə dünya korranıfıdı, hər şeyin cütünü götü, erkəh, dişi. Dünya suyə qər q olmalıdı. Guyə o vaxdı da gəmini düzəldifdi, yığanda bu xaçpərəsdər diyax, ermənilər diyax, hamsı acığa Nuhun gəmisinə gidif oturuflar, murdallıyflər də. Bivaxdı Nuh peyğəmbər gəlif baxıf görüfdü kü, gəmi bi şeyə yaramır. Murdallıyflər, tualetə döndəriylər. Allaha şikaat eliyəndə Allah diyifdi ki, elə iş eliyərəm ki, olar özdəri təmizdiyər hunu. Gəlif bulara qotur düşüy. Ha... Bivaxı gənə horanı murdallamağa gidəndə buların içində bi axsax, eybəcər arvat olufdu. Bu, isdiyifdi ki, murdallasın, qurtarıf düşüfdü bunun içinə. Çekif çıxardıflar. Görüfdülər tər-təmiz oldu bu. Qoturu-moturu hər şeyi gidifdi. Helə oluf başdiyiflər bular tezdən zibillə-dıxları şeyləri üsdərinə-başdərinə sürtüf sağalıflar. Öz zibillərini özdərinə dərman kəsifdi Allah. Helə oluf gəmini təmizdiyir. Sora da dünya suyə qər q olur. Hər şeyin erkəyinnən, dişisinnən bir cüt götürüf çıxıfıdı. Unnan sora biz artmışıx.

215.

Nuh peyğəmbərin üç oğlu olur. Han, San, Qasım (Bəlkə də əyri, düz də ola bilər). Nuh peyğəmbərin arvadı kafər olur. İki oğlu mömin olur. Nuh peyğəmbər həmişə hazırx görür, diyir:

– Ay Allah, qurban olum sana, axı həmişə oxuyuram, görürəm kin, qarşıdan bəlalər gözdənilir. Bu bəlalərin qarşısını almağ üçün nəğarmalıyam? Mən nədən bilim bəlanın gəlişini? Mən bəlanın necə qarşısını ala bilərəm?

Camahatın cahilləşmiş, pisdəşmiş, manqutdaşmış, az-qınnaşmış bir vaxdı olup. Onda deyir ki, yuxularında mələklər gəlip deyir ki, ya Nuh, nə zaman ki, həyəətə çıxanda gördün, təndirinin içinnən su qaynıyır çıxır, onda bil ki, bəla yaxınlaşır. Axır zaman gəlir, bəla yaxınlaşır.

Ama Nuh peyğəmbərnən arvadı həmişə tərs mütənasib-də olur. Gəlir deyir ki, sən qurduğun təndir budu.

Diyir:

– Ay arvad, axı neçə illərdi, orda çörəh yapırsan.

Diyir:

– Səən təndirinin içinnən su qaynıyır.

Diyir:

– Oldu.

Yüürür arvadını da çağırır, oğullarını da çağırır, kəndə də məlumat verir kin, üş gūnnən sora bizə bəla var. Üçüncü gün bəla gəlicaxdı. Gəlin gəmiyə minin.

Gəmi hakında çox olufdu rəvayətdər. Onu danışsam, çox uzun gidər. Nuha əyan olur ki, bəla gəlir qarşıdan.

Diyir:

– Ya Rəbbi! Bəla gələndə yer, göy suya, selə qər q olanda bəs mən nə eliyim?

Diyir:

– Gəmi qayır.

Nuh peyğəmbər də ən gözəl dülgərrəri, usdaları, xar-
ratdarı topluyur. Mələkələr ona böyüh bir quşun sinə
sümüyünü gösdərilər ki, bu fason, böyüh bir gəmi
hazıramalısən. Çağırır ən gözəl, qüvvətdi usdaları. Usda-
lar gəlir, çertyojunu verir, əməy hakqısını artıxlamasıynan
verir ki, belə bir şey yaratmalıyıx. Usdalardan ən gözəli,
ən qoçağı yiməhdən doymur. Onu çağıranda diyillər:

– Ay Nuh, onu yiməhdən doydura bilmicəhsən.

Diyir:

– Gəlsin baxarıx.

Diyir:

– Əli səliqəlidi, bacarığı var, ama yiməhdən doymur.

Gələndə diyir:

– “Ya Bismillah-ir rəhman-i rəhim” deyin, işə başdıyın.

Hər işə Allahın adıynan başdasan, hər iş uğurlu keçər.

Usda çörəh yiməyə başdıyanda diyir:

– Ay usda, əl saxla, bir “Bismillah” elə.

Diyir:

– Yox, mən o sözü diyə bilmərəm, dimərəm.

Diyir:

– Mən san,ə nə didim ki, ay usda, sənin acığın tutur, du-
ruf mənənən küsüf gidirsən.

Diyir:

– Sən man,ə didin, “Bismillah-ir rəhman-ir rəhim” di-
nən. Mən də onu diməy isdəmirəm.

Diyir:

– Oldu də. Başda.

Bir az yiyir, görür ki, ay aman, mən doymuşam, artıx yi-
yə bilmirəm.

Diyir:

– Sən man,ə nağardın? Mən yiyə bilmirəm.

Diyir:

– Mən ki san,ə heş nə eləmədim. Allahın hökmü bu qə-
dər güjdüdü.

Bular gəmini hazırrıyıllar, düzüllər, qoşullar. Bu inam-
sız cahillər peyğəmbərimizə çox nanəcib, alçax, təhqiredici
sözdər yağdırıllar. Yağdıranda diyir:

– Ya Rəbbi, qurban olum, Allah, saa, mən sidqi-ürəhdən
sənin hər əmirrərinə yerinə yetirirəm.

Bir gün də gəlir görür, gəmi hazırıdı. Tərtəmiz, gözəl,
hazır gəmi. Evə gidip, qayıdıp gəlir ki, hamısı insan nəcəsa-
tıynan doldurulufdu. Peyğəmbəri təhqir eləməy üçün onu çox-
lu batırıflar. Baxır, baxır, diyir:

– Ya Rəbbi, özün bilən gözəldi.

Onda yenə məlakələrdən biriynən (dört böyüh məlakə
var), Allah-taala xəbər göndərir ki, ya Nuh, keyfini sındırma.
Millətə qotur xəsdəliyi verir. Hələ Nuhun gəmisini işə düşmə-
mişdən, sular-səllər qarışmamışdan. Millət qotur xəsdəliyinə
tutulur. Qotur xəsdəliyinə tutulanda yenə də məlakələrnən vəh
gəlir Nuh peyğəmbərə ki:

– Ya peyğəmbər, ya Nuh, qalx ayağa, dinən, ey cama-
hat, siz bu qoturdan azad olmalısınız.

Durur, millətinə diyir:

– Siz bu bələdan azad olmalısınız, bunun da dərmanı gə-
midəki nəcasatdı. O nəcasatdan kim alıb üsdünə, başına belə
çəkərsə, sağalcaxdı (Onnan qalıfdı ki, murdarı murdar aparar.
Həmin sözün yaramma kökü ordandı).

Kimi inanır, kimi inammır, bəziləri diyir:

– Əşi, diyir, diyir. Gidiv eliyax da, hər şeyi su təmiz eliyir.

Bax bı söz də gəlir ki, hər şeyi su təmiz eliyir. Kim gö-
rür o nəcasatı, sürtür üsdünə, başına, qoturdan azad olur. Bu-
nu görən ətraf mahaldakılar da gəlir ki, bəs Nuhun gəmisində-

ki nəcasat bu eybəcər xəsdəliyin dərmanıdır. Axırda gələnlər görürlər, gəmidə heş nə yoxdu sürməyə. Yanı bəs bizə nə olsun? Bizə axı heş nə yoxdu, o çirkəfdən, nəcasatdan heş nə qalmadı. Götür vedrəni, suyu, əsgini, o gəmini sil, suynan bədənini ooxala. Bı vasdəynən gəmi elə olur, gül kimi, tər-təmiz. Allah-taala hər şeyə qadirdir. Gəmi də hazır olannan sora genə də peyğəmbərimizə – Nuh peyğəmbərə vəh gəlir ki, indi bəliyə²³⁵ hazır ol. Təndirdən su çıxanda bil ki, o, sənin üçün bir eyhamdır. Bir də baxır görür kü, arvat səhər tənqinəfəs gəlir ki, sənin tutduğun iş andıra qalsın, sən fərsiz, sən pis adamsan. Düz iş tuta bilmirsən, sənin təndirinnən su qaynıyır.

Diyir:

– Ay arvat, bu qədər illərdi sən bu təndirdə çörəh yapırdın, indi mən pis olası oldum?

Durur ayağa, diyir ki, camahat sağ olsun, bizə bəla gəlirdi. Hamımız suya qərq olcax. Gəlin gəmilərə yığılın. Su gəldixca gəmi üzə qalxcaxdı, sağ qalacasınız. Onda birinci arvadı iman gətirmir. Diyir ki, elə dünya yıxılısın, sənincə nəcasatdı gəmin qalmışdı, mən gəlif minməyə? Mimmirəm. Mən hündür çinarın başına çıxaram. O böyü oğlu da diyir:

– Mən inammıram, ata, sənin işdərinə. Mən o minarənin, nə bilim, o binanın, hasarın belinə çıxaram.

Hərə bir tərəfə gidiy. İnanannar gəlir, inammıyannar gildir. Bütün dünya suya qərq olur. O zaman hər şeydən həyatda canlı, hər şeydən çüt-çüt – heyvanat aləminnən çüt-çüt gəmiyə götürür ki, gələcəhdə nəsil artsın deyə. Çüt-çüt götürəndə birçə ilanı qəbul eləmir. İlan sürünüf gəlir, keçəndə Nuh onu görür. Görür, diyir:

– Ya məlun, qayıt dala, səni aparmıram. Nuh bələ diyəndə şeytan tez upbanıf gəmiyə minir. Bu, axı məlun dimişdi. Diyir,

hindi də hal-hazırda da (məllimimiz bizə onu deyifdi) hər kim ilannan qorxulu bir yerə gidərsə, disin:

– Ya heyvan, sənin Nuh peyğəmbərə verdiyin vəd yadınnan çıxmasın. Nuh peyğəmbərə nə vəd vermişdinsə, vədini yadına sal.

O zaman ilan onu vurmaz. Onda orda olan heyvan çəkiliş yoxa çıxar.

İlan da gəlif gəmiyə girir. Qara irkli zəncilərin yaranışı həmin gəmidə yaranır. Peyğəmbərin oğlunən gəlini görür, dünya alxam-çalxamdı²³⁶, hamının əli ibadətədədi, haxdadı, duadadı. Bir vaxnan Peyğəmbər geriye dönəndə görür kü, oğlunən gəlini öz aləmindədi.

Diyir:

– Ay evlat, üzün qara olsun sənin, indi ibadət dövrüdü. İndi Allaha yalvarış dövrüdü, bu işin dövrü döyül. Səni üzüqara olasan.

Bir də dönəndə görür, oğlunən gəlini zil qara rəhdədi-lər. Neqir orda yarandı.

216. SÜLEYMAN PEYĞƏMBƏR

Süleyman Peyğəmbər varrı, hər şeyin, bütün yaradılışın dilini bilən ən gözəl peyğəmbərdir. Onun hakqında qısaca onu deyərəm ki, ölüm qabağı deyifdi ki, mənə basdıranda bir xayışım var sizdən. Cənazədə mənə aparanda qəbr evinə qədər mənim iki əlimi cənazədən çöldə qoyun.

Adamnar narahat olur ki, görəsən bu nədəndi? Diyir ki, çox sinənizi sual parçalamasın. Bir nəfər diyir:

– Ay peyğəmbər, onun da mənasını denən, sora bizdən ayrıl.

Diyifdi:

– Qoy bütün millət bilsin ki, həddinnən artıq işdəməsinnər, yorulmasinnər, əldən-əyaxdan getməsinnər. Mən Mül-

²³⁵ Bəliyə – bəlaya

²³⁶ Alxam-çalxamdı – altı üstünə çevrilib

kü-Süleyman bu dünyadan əliboş gəldiyim kimi əliboş da qayıdıram. Ona görə deyir, mənim əlimi çöldə qoyun, qoy millət görsün ki, mən əliboş qayıdıram bu dünyadan.

217. MUSA PEYĞƏMBƏR

Musa peyğəmbər bir yetim oğlan olur. Musa peyğəmbər bir səhrada gələndə görür ki, üç qıznan bir qoca kişi var orda. Bu elə bir səhradı ki, su yoxdu orda. İki tayfa yaşayır orda. Biri biraz zorru, qollu-qüvvətdi, biri biraz aciz. Zorru, qollu-qüvvətdinin oğulları var, acizin üç qızı var. Gözdüyüllər ki, o qolu qüvvəli, oğullu tayfa suyu qoyunnarına içirdif gessinlər. Sora yerdə nə su qalarsa, bular qoyunnarına içirsinlər. Baxır, baxır, görür qoyunnar suya qaçır, qızdar qoyunnarı qovur. Saxlıyılar ki, ora gessə, vurallar, qoyunnar ölər.

Deyir:

– Siz niyə bu qoyunnarı qovursuz?

Musa deyir. Deyəndə deyir:

– O tayfanın qoyunnarı içif, doyuf, aralaşif burdan gəməsə, bizə qoyunnarımızı suya aparmağa icaza yoxdu. Bizə diyiflər, olmaz. Ona görə.

Deyir:

– Niyə ki? Bir gün olar gətirsin, birinci su içirsin, bir gün də siz.

Deyir:

– Biz acizix. Bizi olar əzişdirillər.

Qızdar suyu içirif qayıdanda qızdara deyir:

– Gün axşamdı. Sizin atanız məni qonax qəbul eliyərmi?

Deyir:

– Bilmərix. Atam bilər.

Gəllilər kişinin yanına.

Deyir:

– Bu gecə məni bir Tanrı qonağı saxlıyarsan,mı?

Deyir:

– Tanrıya da qurban olum, qonağına da. Buyur!

Oturur, deyir:

– Niyə bu tayfa səni incidir?

Deyir:

– Ay oğul, mənim həyat yoldaşım ölüfdü. Həbi üç qızım var. Həbi üç qıznan bu qoyunnar mənim dolanacağımdı. Mən olarnan əyaxlaşa bilmirəm. Olarnan dilləşə, olarnan bərabər-rəşə bilmirəm. Olardan nə məhsul qalarsa, o da mənim bəsim olur. Şükür Allahın hökmünə.

Deyir:

– Olmazmı ki, məni saxlıyasan yanında? Mən işsiz adamam. Bir yetim oğlanam. Mən sənın qoyunnarını güdüm.

Deyir:

– Bəs sən danış görəh, sənın hakqın, muzdun nə olcaxdı? Baxır, qoyunnarın hamsı ağ rehdədi.

Deyir:

– Hakqım, muzdum odu ki, ilin axırında qoyunnar nə qədər balalasa, ağ rehlər sənın olsun, onun içində Allah-taala başqa bir rəh peyda eliyərsə, o başqa rehlər də mənim olsun.

Beləlihnən, Allah-taala qoyunnara başqa rəh də verir. O rəhdə olan qoyunnar da Musa Peyğəmbərin olur. O qızdarın üçü də Musa peyğəmbəri əziz adam kimi, öz aylə üzvü kimi isdiyir. Qəşəh də bu ayleynən dolanşığı olur. Bir qədər vaxdan sora bir küləhli hava olur. İldırım, göyün şakqıltısı, yerin guvultusu²³⁷ gələndə qoyunnar qaçışır. Qız qabaxda qaça-qaça qoyunnarı qaytaranda Musa tez çağırır ki, qayıt. Qayıt dala.

Deyir:

– Niyə?

²³⁷ Guvultusu – uğultusu

Diyir:

– Qayıt, sən mənənə arxada gə.

Unnan sora həmişə qadın kişidən arxada gidir (İndi düzdü, bu dəyqə hamı diyir ki, qadınar qabaxda gessin. Hörmət-nən diyilər ki, xanım, qabağa keş). Ama xanım arxada getmə-lidi, qabaxda kişi xeylağı getmə-lidi.

Diyir:

– Keç arxaya, bu qoyunnarı yığ.

Bir xeyli gej gəlillər. Bu qızdarın atasının qanı çox qaralır ki, niyə belə gej? Axı bu olmamışdı. Artıx Musaan bizdən ayrılması vaxdı çatıfıdı. İli bitifdi. Bu, geri qayıdasıdı. Niyə bu gecə belə gej gəldilər? Gəlir, diyir ki, ya Musa, heş mən inammazdım ki, belə iş olar. Axı mən qızdarımı san, a həmişə eytibar eləmişəm. Niyə bu gecə gej gəldiniz? Diyəndə diyir:

– Ağam sağ olsun, bu küləyi, bu çovğunu görmədinmi? Biz qoyunnarı yığışdıra bilmirdix.

Helə hunda qız ağlıyır, diyir:

– Ata, mən qaçırdım. Qoyunnarı yığışdıraf tez gətirmağ isdədim. Musa qoymadı ki, keç arxıya, mən yığaram. Musa da bu qoyunnarı topluyuf bir yerə cəm eliyə bilmədi, biz gecışdıx.

Diyir:

– Oğul sağ olsun, otur görüm, neyə görə sən qızı qoy-madın, gecışdirdin,?

Kişi isdiyirdi, hər şeyi açıqlamasıynan bilsin.

Diyir:

– Ay ata, soruşmasan, yaxşıdı.

Diyir:

– Disən, yaxşıdı.

Diyir:

– Qızdar çixsın ki, mən diyim san, a.

Qızdar çixır çölə.

Diyir:

– Qız qaçanda küləy unun paltarını qaldırır. Orda hər şey görünür. Göz alladar mənə. Mənim saflığıım itər. Siziynən olduğum ünsiyətə mən xələl gətirmiş olaram. Allahın qabağında üzükara olmuş olaram. Una görə qızınızı dala keçirdim.

Qızdar yaxşı, saf qızdar idi. Ataları da çox yaxşı idi. Musanın adamnarı yığılır.

Diyir:

– O qızdardan birini al, evlən.

Diyir:

– Axı mən onu diyə bilmərəm ona. O kişiyə mən nətəər diyim?

Diyir:

– Almax lazımdı qızdardan birini.

Bi kişi – Musanın adamlarınnan biri diyir:

– Biz gəlmişix Musuya elçiliğ eləmağa. Qızdarın,ın han-sını məsləhət bilisan,sa, birini ver.

Ata belə baxır, baxır, diyir:

– Musa oqqədər qabliyətdi, o qədər mərfətdi, o qədər gözəl, saf adamdı, mən bilmirəm, mənim qızdarım ona layıxdı, ya yox?

Qızdardan biri diyir ki, ata, mən sənəin gösdərdiyin bütün tərbiyələri alcəm. Məni ver Musuya.

Buların toy vaxdında ata gəlir, qız qapıdan çixanda bir dənə daş qoyur cibinə.

Diyir:

– Ay oğul, daş qoymuşam cibinə, daşa dönəsən. Kanfet qoy-muşam əlinə, şirin olasan. Ayaxdan küt olasan, gözdən kor olasan, dildən lal olasan. Özün, da bu daş kimi olasan, gidif xoşbəxd olasan.

Bular gəlillər. Musa gülümsüyür. Hamı diyir:

– Bu nə nəsiyətiydi ki, ata qızına didi?

Görüllər, Musanın gözəlliyi bir az da artdı, qəlbi şən oldu. Daa aylə quruldu. Bular, ər-arvat öz mahallarına gəlmədilər, böyüh suyun üsdünnən keşməlidilər. Gəllilər, gəllilər, bir tərəfə çatanda görüllər, bir qoca kişi namaz qılır. Gəlif keçən vaxı diyir:

– Qardaş, mən də namaz qılıram, gəl çüt qılax.

Bular təkrar namaz qılırlar. Gidəndə ikisi də bular sudan keşməlidilər. Sudan keçən vaxı diyir:

– Ya mömin bəndə, bu sudan keşməliyix.

Diyir:

– Yaman çətindi.

Diyir:

– Axı sən Allah qulusan, niyə keşmaxdan koruxursan? Keç!

Diyir:

– Suda boğularam, bataram.

Musaan əlinə Allah-taala bir əsa yetirir. Əsanı belə atır suyun üsdünə, əsa körpüyə dönür. Əl-ələ tutuşuf bılar keçililər. Bular keçəndə namaz qılan kişi diyir:

– O əlindəki əsanı atdı, körpü oldu. Mən də keşcam ordan.

Bu da əlində namaz qılanını atır, onun üsdündə özü oturur. O da keçir o üzə.

Diyir:

– Şükür san, a, ya Rəbbi, mən bu qədər də imannı dölüyüdü. Musa, san, a minnətdaram. Sən səvəfsan.

218. MƏHƏMMƏD PEYĞƏMBƏRİN MİZAN-TƏRƏZİNİ DÜZƏLTMƏSİ

Diyi, Allah-taala Məhəmmədi peyğəmbər eliyənnən soram didi:

– Ya Məhəmmət, saa mən hər şeyi vermişəm. Sənin, ixdiyarın, dadı, millətin.

Millətinnən ötəri ağılyi ho. Diyi, günahı, suvavı olannarın hamısının günahın üsdə elini qoytur, tərəzini düzəldiy, mizan-tərəzini. Mənim millətimin günahı çox olmasın, diyi. O qəddər millətini çox isdiyir.

219. PEYĞƏMBƏRİN YARASANI YARATMASI

Peyğəmbərə diyiflər ki (hansınasa də) həvlə bi dənə quş yarat ki, elə bil ki, qadın kimi aybaşısı olsun, güləndə adama oxşasin, uçəndə qanadı olsun, quş olsun. Unda inanarix sənin, peyğəmbərriğin, a.

Diyir:

– Yaxşı.

Yaradıy yarasanı. Eşiyə tulluyü ki, buyurun. Hindi həy-qətən də yarasa güləndə adama oxşüyü, aybaşısı oluy qadınar kimi. Həm də kor oluy.

220. DƏMİRÇİLİK PEYĞƏMBƏRDƏN QALIB

Dədəm dəmirçiydi. O diyirdi ki, dəmirdən insan düzəldərəm, ancax nəfəsini Allah versə. Dəmirçilix peyğəmbərdən qalıfdı. Bilminəm, Davut peyğəmbərdi, hasıdı, yadımda yoxdu. Bu, dəmirçi olufdu, ilk dəfə bu işdiyəndə kəlfətin-zad ol-muyüfdü. Pramoy oddan qızmış dəmiri əlinə götürüfdü. Bi vaxı it yatanda qıçını qıçının üsdə çəp qoyüf (qavax qışdərini), yatıfdı. Dəmirçi də, peyğəmbər də fikirräşifdi ki, helə bi şey düzəldim ki, əlimi oda soxmuyüm, unnan isdifadə eliyim. Başdiyifdi kəlfətin düzəltmağa. Başdiyifdi kəlfətinən almağa. Görüfdü kü, heş udobnu döyül də. Əlnən tutan şeynən işdəməh hara, bi də var ki, ayri şeynən tutuf işdədəsən. Ha... Kəlfətini tulluyüf təzədənnən əlini uzadıfdı almağa, əli yanıfdı. Unnan soram çox fikirräşifdi. Allahın elçisi Cəbrayıl gəlifdi.

Diyifdi:

– Axır məəm həblə oldu.

Diyi:

– Allahdan soruşərəm. Allahdan soruşüf gəlifdi.

Diyi:

– Bijdih çıxdı. Bijdih çıxartdığına görə, mən də hunu qadağan elədim, əl yanmalıdı. O, özü çıxartdığı bijdiynən işdəsin, dəə əlini oda vurmasın.

Bayax yumruğuyun əzirdi, hindi çəkişnən əzifdi dəmiri.

221. CƏRƏNİN²³⁸ BÖYRÜ NİYƏ YANIQDIR?

Dimax, Məhəmməd peyğəmbərin qızı gidifdi havı Həsən, Hüseyinin – hoların atasına, Əliyə. Bunun kişi arvad alif getirəsi olufdu. Arvad gələndə Məhəmməd peyğəmbərin qızı da sacə çörey bişiriy. Bu da nə qədə eliyi, çöreyi bişirif qutarmıy. Dəə arvat gəlif çaçcaxdan içəri girifdi (O vax çaçcax olufdu). Çaçcaxdan giriy, xamır qutarmıy. Atası da, diyi, başiin üsdə duruy.

Diyifdi:

– Ay ata, naarım? Bu xamır qutarmadı. Arvat da gəlif çatıy yaxına.

Diyifdi:

– Bala, kündədən qopart, xamırın içinə çırp, hunda berekəti çekilcaxdı.

İki dəfə helə eliyən kimi görüfdü qavaanda xamır yoxdu. Cəlt duruf (eşdə cərə ağacı olufdu), cəriyə dalını söküyüf həvlə baxıfdı gələn arvada. Baxanda bi də görüflər arvadın taraan-nan²³⁹ tüşdü qalxıy. Taraan isdisi cərəni yandırıfdı. Arvat gəliy

²³⁸ Cərə – calaq vurulmamış tut ağacı

²³⁹ Taraan – kürəyindən

diyə yanqısından od alıfdı güyə (Nağıl kimi şeydi). Cərədən görüflər tüşdü qalxıy. Cərənin, calğa²⁴⁰ ağacının bi böörü baxısan, ki, yanən kimi olufdu. Qaralıfdı elə bil. Hunnan qaralıfdı.

222. VEYİS BABA

Veyis baba qırx il dünyüyə kor baxıfdı. Sora Allah-taala diyi, buna bi vergi verifdi. Bütün millət bunun yanına gəlifdi ki, Veyis bala, mən qavağa düşə bilminəm, mən nətəri eliyim? Yol gösdəriy də, düzgün yol. Buna məsləhət verifdi. Hələ də hamı, diyi, buun məslətiynən yaxşı yaşıyifdi. Bi gün, diyi, ho dağı dağıdası bi dənə cavan oğlan gəliy buun yaana. İşdəmağın dərdinnən bekar-bekar orda oynüyü, burda nə axmaxlıx eliyi.

Diyi:

– Ə, mən də ho Veyis babaan yaana gidicam. Görüm maa nə diyi? Dolana bilminəm mən.

Nəsə, diyi, gəlir görtür o qədər camaat var. Diyi, bivaxı nöübə buna çatdı. Axşəmtəri olufdu diyi, həblə (biz söhbətləşəndə hava qaralırdı – top.). Bu əlinnən tutuf bilirmiş, diyi.

Diyi:

– Oğul, əlin, maa ver.

Əlini veriy, baxıy buun əlinə. O dəyqa biliy ki, bu cavandı. Enerjilidi də. Nəsə diyi, ki, oğul, sən gəl bi eşiyə çıx, qarandıx vaxdı. Ora-bura bax, sora gəl man, dərdin, dinə. Nəsə, bu düşüy, görüy ə, Ay dağın dalınnan doğuf qalxıfdı, yarasalar uçuy, yerdə xazallar. Görüy də hər şeyi. Girir içəri.

Diyi:

– Bala, nə gördün,?

Hayəndi də buna.

Diyi:

²⁴⁰ Calğa – calaq vurulmuş tut ağacı

– Valla, baba, Ay doğuf dağın dalınan qalxıfıdı, yarasa belə uçüy, xazallar belə tökülüfdü.

Diyi:

– Ay oğul, gör sən taleyin, nan nə boydə nəməhrum²⁴¹ adamsan, Sən elə dolanası adamsan, ki, sənini, qavaan, a heş kim çıxa bilmiyə. Amma sən özün, u axmax yerinə qoyuñsan, Mən qırx ildi kor baxıyəm dünyayə. Amma Allahıma naşükür rux eləməmişəm. Get, mən diyənnəri elə, diyi. Ged işdə, yer ek, yer şumna, taxıl biç, mal saxla.

Oğlan ordan kor-peşman gəlif diyi, buları eliyi. Sora diyi, ə, doordan²⁴², mən nə alçax həyat sürmüşəm.

223-230. PİR BABA

Məhəmməd əleyhissəlam salavatullah dünyayə gəlmaxdan, islam dinini yaymaxdan qavağa Pir babanın hökmü olufdu. Diyilənə görə, Həzrət Əli yəhudilərnən dava eliyəndə gəlif görüfdü kü, bi kişi cüt eküy.

– Salam.

– Əleyküməsalam.

– Baba, bizim ajdığımız var, bizə harda bi loxma yimax verəllər?

Diyi ki, qoşunun, u saxla, mən san, a yimax verərəm, yiyərsən. Baxıf görüylər ki, bi adamnıx qazandı ocaxda.

Diyi:

– Baba, bizə kim verəxdı yimağı?

Diyər:

– Mən.

Diyər:

– Hardan?

Diyər:

– Qazannan. Qoşun, unu saxla.

Qoşun atdan düşüy, dincəliy, yimağı qazannan töküy, veriy. Baba diyi:

– Kim doymasa, disin, bi də verim.

Görüylər ki, qazan balacə, içinnən çıxan çox. Atını minif süvar olanda diyifdi ki, baba, mən Həzrət Əliyəm, həblə gidiyəm. Biddən berkə düşsəm, man, a kömeh eliyə bilərsən, mı?

– Berkə düşsan, dinə, ya Pir baba, özün, u yetir.

O da gidiy, nə sə yəhudi çox oluf, diyi:

– Ya Pir baba, özün, u yetir.

Eteyində arpa sepən yerdə arpeynən qoşünü qırıy. Özü-nə də diyi ki, qəyidif burda axşəmliyərsən. Yəni qazan asdığı yerdə. Gəliy bu qazannan yiyi, diyi:

– Baba, axı mən san, a yalvardım, niyə man, a kömeh eləmədin,?

Diyi:

– Gəlmişəm.

– Görmədim.

Diyi:

– Axı sən məni görə bilməzsən, dalın, a el çemişəm ki, ... (Burada kaset qurtardığı üçün söyləyicinin nitqi qırılır – top.)

Göndəriy, qoşununnan, bi neçəsini ki, ölənnərin üreyinən arpanı çıxarıy. Ölən yəhudi qoşununnan yarıf, aprasiyə eliyif görüylər ki, üreyin içində arpa. Diməli, salavatullahdan qabağa o kişi olufdu, burda yaşıyifdi.

224.

Bi gün bi kişi yoldan keçəndə (əkin zəmisinin bürün-nən) görür ki, bi kişi başında çalma, əlində orax, biçin biçir. Una salam verir, böördən keçif gedir. Arpa biçən kişi də diyi:

²⁴¹ Naməhrum – burada naşükür anlamında işlədilüb.

²⁴² Doordan – doğrudan

– Nəvax lazım olsam, mənim adım çəkərsən.

Diyi:

– Yaxşı.

Bir az gidiy, meşiyə giriy. Bunu meşədə diyax ki, qaçaxlar tutur, soyullar bunu. Bu görüy ki, əl-ayağı heş yerə çatmır. Qaçaxlar da çoxdu. Baxıy Allaha, yerə, göyə.

Diyi:

– Ey biçin biçən kişi, sən özün mənim köməyimə çat.

Adını bilmiyi bu kişinin. Hunda bu kişiylə elə bil hayan olur. Ho bişdiği arpanı xaşmeynən²⁴³ atır holara. Horda qaçaxların hamısı yıxılır, qalır. Bu gəlir biçin biçən kişinin yanına.

Diyi:

– Ay qardaş, bu nə sirdi, maa agah elə. Məni soyan adamnar elə bil ki, biddəncə öz dəri yıxıldılar helə.

Diyi:

– Ay qardaş, mən Allaha ən yaxın adamam. Man, a hayan oldu ki, sən bəhdəsan, horda. Bişdiğim arpanı olara atdım, qırma kimi. Ho, onların bədəninə sancılıtdı. Kim isdəsə, gedif yoxlıya bilər.

Diyi:

– Bes sənın, adın, nədi?

Diyi:

– Mənim adım Pir babadı.

225.

Pir baba qocə kişi oluy. Əkin əkir, toxum səpir. Şah qoşunüynən keçif gidirmiş yolnan. Şah bunu lağa qoyür kü, ə kişi, qocə kişisan,, get bi tərəfdə otu. Sənın, bu vax işdiyəsi yaşın, döyül. Belə, helə.

Diyi:

²⁴³ Xaşmeynən – xışmayla, ovucla

– Şah, hara gedirsən?

Diyi:

– Qonşu şahnan dava eləmağa, müharibə eləmağa.

Diyi:

– Harda?

Bu bilmir bu kimdi də.

Diyir:

– Əyər bərkə düşsan,, məni çaararsan.

Gedir, horda görür bi vax, qoşun qutarıfdı. O biri, əks tərəf bunu yiyir də, qoşun qutarıfdı tamam. Nəysə, yadına düşür.

Diyi:

– A kişi, kömeyimə çat.

Bu, burdan, diyi, o səpdığı toxumu elə tulluyür kü, o toxumun hər biri bi güllə əvəzində gedir ho düşmən tərəfin hansı əsgərinə deyir, öldürür. Bir vaxı bu qələbə çalır. Gəlir. Hordan keçəndə diyi:

– Ə kişi, sən gənə burdasan,?

Diyi:

– Ə kişi, dara düşdün,, məni çağırdın,, hindi man, a gənə belə diyisan,?

Çaardım, diyi, gəlmədin.

Diyi:

– Mən gəldim, sən görmədin.

Diyi:

– Nətəri? Necə sübut eliyə bilərsən,?

Diyi:

– Sən get, yoxla. Sən öldürən əsgərrəri qılışnən öldürüfsan,, mən öldürənnərin hamısı arpeynən ölüfdü. Nə qədər arpeynən ölən var, oları mən öldürmüşəm. Qılışnən ölən sən öldürüfsan.

Gidif görüy özü cüzi öldürüfdü, çoxu arpeynən ölüfdü. Arpa deyif, deşif öldürüfdü.

Bi günü hardansa bir ordu gəlir, səf eləmirəmsə, Gür-cüsdana gidillər – muharibiyə. Bıllar da ac olullar. Nəsə, Pir babanın yanında dayanıllar. Diyillər ki, bes belə-belə, biz aj-mışix, bizə həm yimax, həm su lazımdı.

Diyir:

– Gözdüyün, səbirri olun,

Onun bir balaca qazanı olur, orduda da yüz-iki yüz nəfər olur də indi. Balaca bir qazanda yimax bişirir. Ofşum, yimax bişir. Gətrir qazanı qoyur, payliyəndə sərkərdə diyi ki, bəs bu qazan kimə yetcəxdı? Bu, üç-dört nəfərxıxdı.

Diyi:

– Sən səbirri ol.

Nəsə, qazannan hərəsinə bir çömçə verir, paylıyır. Ofşum, hamıya çatır yimax, hamı da doyur. Baxıf məhətdəl qalıllar. Yəni bu boyda balaca bir qazanda bu boyda orduya yimax? Bu, Allah-taalanın möcüzəsidi. Sora bular gidillər muharbiyə. Diyi ki, Pir baba, sən möcüzələrin, çoxdu, sən Allah-taaliyə dua elə, biz qalib gəlah.

Diyir:

– Yaxşı, siz gidin,

Diyi:

– Bəs sən gəlmirsəmmi?

Diyi:

– Yox.

Diyi:

– Bəs bizə nətəər köməy elicasan?

Diyir:

– Siz gidin, orda görcəsin,ız məni.

Nəsə, diyir, bular gidillər, muharibədə bu gidən adamlar uduzullar. Görüllər ki, düşman çoxdu, qayıdıf gələ bilmillər.

Burda da baba arpa sepir. Sora buna vəh gəlir, elə bil ki, Allah-taala tərəfinnən. Bu, arpanı belə atanda həməən o atdığı arpa orda düşman tərəfin əsgərrərinə deyir, qırma əvəzi bulara derişir²⁴⁴. Başdiyir oları öldürməğa. Bular da məhətdəl qalıllar ki, biz qılınç çalmadan buların hamısı qırıldı töküldü. Sora muharbədə qalib qayıdəndə babanın yanına gəlillər.

Diyillər:

– Baba, sən gəlmədin, bizə köməy eləmədin, biz özümüz zornan qalib gəldix.

Diyir ki, orda ölənnərdən bi nəfər gətirin gəlin, mənim yanına. Nəsə, diyir, gidillər, düşman tərəfinnən ölü gətirillər.

Diyir:

– Ona baxın görün, siz öldürüfşünüz, yoxsa mən öldürmüşəm? Baxıllar görüllər qılınç izi yox, bi iz yox. Bədəninə baxıflar, görüflər, arpa. Arpanın dənəcihləri bədəninədə.

Diyir:

– Mən burda arpa sepmişəm, arpa orda oların bədəninə qırma əvəzi doluşdu, oları öldürdü.

Yəni babanın möcüzələrinnən, rəvayətlərinnən biri də budu.

Zakataladan bi dəsdə adam Pir babiyə ziyarata gəliy. Qurban kesif bişiriylər. Biri gəlif qazanın ağzını açıy, doğranan etdi də, qəyniyi qazanda. Baxıf görüy kü, bi yekə ilandı, qazanda qəyniyi. Arvat qorxuf tez dala çekiliy. Oğruncə²⁴⁵ öz adamnarına diyi ki, həblə iş var. Kesdığımız qurban ilana dönüf qazanda qəyniyi. Gəlif hamsı baxıf, sesdərinə çıxartmıyiflər, qoyüf helə gidiylər. Bular gidənnən sora horda adamnar məhətdəl qalıylər ki, hablar niyə yimiyif getdilər? Qazanın

²⁴⁴ Derişir – dərişir

²⁴⁵ Oğruncə – gizlinçə

ağzını açif görüylər ki, adi etdi, qəyniyi. Bayax buların asdığı etdi, qəyniyi. Diyilər, haa, qurban eti haram olufdu, hunuçün ilana dönüfdü, yiyə bilmeyiflər, qismət olmuyüfdü. Oğurrux olufdu, nəysə. Pir baba unu qəbul eləmiyifdi.

228.

Bi kişi haram pulnan qoç alif Pir babiyə aparar. Orda yı-ğışiyələr qoom-əqrəba hamı. Qurbanı kesif yaxşıca, doğruyuf asıylər, bişmağa. Dəə hərəsi öz işində, ziyarətı gezmaxda oluy. Birazdan başdıylər ki, guyə yiyif-işsinnər də apardıxları qurbaan etinnən. Bivaxı qazaan ağzını açəndə görüylər ki, qazaan içində ət-zat yoxdu, ilannar var, ilannar qəyniyir qazanda. Səysənif hamısı dala çəkilillər. Mollanı çaarıllar. Molliyə diyillər ki, bes habı nədi? Molla da başə salıy ki, bu haram pulnan alınan qurbandı. Get, zəhmət çek, qazan, öz alın terin, nan qazandığın pulnan qurban al, öz əhdini yerinə yetir. Bu, Allah tərəfinnən qəbul olunmuyüfdü, una görə də gözə belə görünüy.

229.

Həmin ho Pir babada su çıxan yer at nalı formasındadı, Ay formasında. Pir babaan atının ayağının basdığı yerdən su çıxıy. Pir baba susuyü, su tapbiyi. Getdiği yerdə at ayağını berk yerə vuruy. Hordan su qəyniyi. Pir baba su içiy.

230.

Pir babada dağdağan ağacı var. Ho ağacın toxumnarını uşağı olmuyən arvatdar atıylər²⁴⁶, uşağ olsun.

²⁴⁶ Atıylər – udurlar.

231-252. ŞEYX BABA

Represiya döründə Şeyx Əhmət babanı tutuylər. Əlləri qandallı arabeyə mindiriyələr ki, aparsınnar milisiyiyə. Arabaçi öküzdəri nə qədər vurursa gessin, öküzdər qan-terə batiylər, ayaxlarını götürüf qoyə-qoyə duruylər. Şeyx Əhmət baba diyi ki, ay oğul, öküzdəri döymə. Diyi ki, axı getmiyi araba. Arabaçi yə diyi:

– Sən qaç²⁴⁷.

Özü üzünü çöörüy öküzdəre diyi ki, ay Allahın heyvannan gidin. Öküzdər arabanı sürüf aparıllar milisyyə.

Sora bunu aparıllar elləri qandallı. Bunu salıylər demir qapının arxasına. Guyə ki, ən təhlükəli din xadimi də bu. Hunu helə salıylər. Səhər gəlif yoxluyəndə görüylər ki, kişi²⁴⁸ həyətdə – göy çəməndə namaz qılır. Bi gün, iki gün belə. Sora bu yuxarı milisyanın böyühlərinə xəbər veriyələr ki, bes belə bir adam tutmuşux, amma belə bir vəziyyət alınır. Böyühləri buna diyi ki, una deyif dolaşmiyin.

232.

Şeyx babaan məhləsinə gəlif iki dənə oğru girivəni savax kimi partdiyitdilər, çıxa bilmeyitdilər. Savax ertə Maral baci duruf görüdü ki, məhlədə duruflar.

Diyifdi:

– Kafər, çıxın, məhlədən, biiləm nəyə gəlmisiniz. Yeriyn.

Ziyarat yəəsidi ho. Fatma nənəən qızıdı Maral xala. Şeyx babaan nəvəsidi.

²⁴⁷ Qaç – burada kənara dur anlamında işlədilib.

²⁴⁸ Söyləyici Şeyx Əhməd babanı nəzərdə tutur – top.

233.

Qaynatam danışdı ki, bunu anası uşax vaxı aparırdı ho Şeyix babaan öyünə, Şeyix babaan saalığında. Uşağıydım, diyi, mən, anamnan getdix. Öyün alt mərtəbəsində arvatdar otururdu uşaxların. Üsd mərtəbədə də kişilər. Şeyx baba da hordeydi. Sora, diyi, mən beh susamışdım. Üreyim yanıydı, həvlə nəfəs ala bilmiyidim. Sora, diyi, öydə işdiyən qulluxçu gətirif, diyi, məən qavama bi isdekan çay qoydü, uşaan qavaana. Sora, diyi, burda olan arvatdar didi:

– Niyə bi dənə ho uşağa? Bes biz də susamışıx.

Didi:

– Hunu maa baba diyifdi, altda uşax var, uun üreyi berk yanıy. Una tez bi isdekan çay dəmnə, apar ver.

234.

Bi dana oluy. Bunu Şeyix babıyə qurban diyilər. Daniyə baxıylər, yekə öküz oluy də. Hindi aparmax isdəmir. Nəysə diyillər, a kişi, sən dimisan,, apar. Gedəndə yolda diyi ki, baba almaseydi, qəytərif gətirərdim. Aparır çatdırır. Şeyix baba çıxır, diyir ki, ziyarətı hərrə, qaytar apar, get.

Diyi:

– Yox, san, a getimişəm.

Diyi:

– Sən man, a dana dimişdın,, Hindi bu öküzdü. Uyğun döyül.

Hordan qaytarıf gətirir.

235.

Mütəbillah baba, Pir baba, Mahmıt Axund baba, bi də Şeyix baba – hoların üçü qardaş oluflar, diyi. Şeyix babaan bi atı olufdu. Ho at havada uça bilifdi. Şəxsən mən özüm mal ax-

daranda ho Karxana qoruğunda²⁴⁹ qavırtıx var. Ho qavırtığın bööründə bi yekə daş var. Ho daşın üsdündə atın nalının izi duruy. Guyə Şeyix baba uçıf atnan qardaşdərinin yaana gidəndə, at havadan düşüfdü ho daşın üsdünə. Nallarının izi hora düşüfdü.

236.

Biz Zakatalada işdiyidix, bi qocə kişi söylüdü kü, babamgil bura ziyarata gələllər, Şeyixlərə. Molla Musdafaan dədəsi (əsas Şeyix ho olufdu) Şeyix Əhmət babaan yaana gəlirmişdər. Buyəndə paprusdarını, neyləri varsa, yeşirif²⁵⁰ gidiflər. Sora yolda biri diyifdi ki, mən bal isdiyirəm. O biri də diyifdi ki, mən salma çay isdiyirəm (Şirin çayə salma çay diyidilər. O vaxı axı qənt-mənt qıt olufdu. Məyən²⁵¹ varrı adamnarda, addım adamnarda²⁵² olufdu). Bular gidif oturuflar babaan öyündə. Yiyən vaxdı bal isdiyənə bal gəlifdi, şirin çay isdiyənə şirin çay gəlifdi. Paprusçü²⁵³ birəz oynə-buynə qurcələnifdi. Bunun yaanda işdiyən olufdu də, suxdası²⁵⁴, neyi olufdu. Buna işarə eliyifdi ki, apar huun qavaana paprus qoy. Paprus qoyəndə bu çəhməy isdəmiyi də, utanıfdı babadan. Diyifdi, adam heş vaxdı yol yoldaşını yolda yeşirif gəlməz. Sən paprusçusan,, burda qurcuxman, tutufdu çəhmağa. Çəh, mən icaza verirəm.

237.

Guya sifdə una şeyxlix veriləndə Qarasovda çəltiy əkilərmiş. Xəsdələnifdi. Belini hora sancif gəlifdi (Bel hökumət

²⁴⁹ Karxana qoruğu – Baş Göynüklə Baş Şabalıd əndinin arasında yerləşir. Əvvəllər orada qirəmit bişirərmişlər.

²⁵⁰ Yeşirif – gizlədib

²⁵¹ Məyən – müəyyən

²⁵² Addım adamnarda – adlı-sanlı adamlarda

²⁵³ Paprusçü – siqaret çəkən

²⁵⁴ Suxdası – ziyarət müceyiri

buraxannan yox, hindikilərdən yox ha, unu demirçilər düzəl-dirdi, yalnız çəltiçilərə lazım olurdu). O da çox ağır olufdu. Gəlif uzanıfdu. Yoldaşdəri isdiyiflər ki, buun belini ordan gö-türüf gəlsinnər. İki gücənif çıxarda bilmiyifdi yerinnən. Gə-liflər buun yaana.

Diyiflər:

– Sən axı belin,ı gətirmədin,.

Diyifdi:

– Filan yerdədi.

Diyifdi, yoldaşdərinnən birinə ki, get, al, gə.

Diyifdi:

– Axır biz ikimiz çıxarda bilmədiy sən sancən yerdən.

Diyifdi:

– Hindi mən icaza verirəm. Sən get, al, gə.

Gidif rahatdıxnan alıf gəlifdi.

238.

Şeyx babaan nəvəsini Sovet hökmətinin adamnarı güllələ-mağa aparırlar. Faytunə (iki atmı, üç atmı qoşulən arabıya) min-diriflər. Nə qədə döyüflər, bu atdar dartmıyifdi. Soradan bunun yazığı gəlif diyər ki, aç atdarı, bi at bəsdı.

Diyər:

– Əşi, üç at dartmıy, nətəri yanı bi at bəsdı?

Diyi:

– Əşi, mən san, a diyirəm, o biri atdarı aç, döymə. Mən ica-za veriyəm, hindi gidəsidi.

Unnan sora bir at dartıf aparıfdu. Salıflar bunu kepezeyə də, türməyə. Diyifdi ki, məm qapımı bağlamıyın, hökmət-nən hökmətdix eləmax olmaz. Amma qapını açıx qoymuyülər. Bi vaxı bunun qapısında durannar görüflər ki, Şeyx baba hər namaz vaxı eşdə namazını qılır, gənə qufullu qapıdan keçir, gidir. Gidəllər, bööhlərinə diyəllər ki, həvlə-həvlə.

Diyər:

– Ho kişiin qaşmax fikri olseydi, qaçardı. Uun qapısını açıx qoyun,.

Qapını açıx qoyuflar, görüflər qaşmıy. Gəlif diyiflər:

– Niyə qaşmıyisanı?

Diyər:

– Mən Allaha tabeyəm. Ancax bu da hökmətin bööyüdü, bi-zim də bööyümüzdü. Una da tabe olmalıyıx. Məni tapıf gətirməyə nə var ki? Mən qaşsam, qaçaram, ancax qaşmıram. Qanuna rayət eliyirəm, bu, yerin qanunudu, olara da rayət eləməliyıx.

239.

Şeyx babaan yaana gələnər, diyi, paprus qutusunu, qəl-yanı çöldə, daşquraan arasına qoyuf, sora yaana keçərdilər. Gəlif keçəndə diyi, oturuf danışırdı, dərdiyənən maraxlanırdı. Sora diyidi, di dur get, ho daşquraan arasına qoyduğun, yolda-şın, səni gözdüyür.

240.

Şəkidən biri gəlmişdi, arxitektur oğlanıydi diyi. Elə hərə-kətdər eliyidi, on adam tutuf saxlıya bilmiyidi. Otu-zadı götürüf yiyirdi. Yaana getirdilər, diyi, oturduf bir az söhbət elədi. Oğlan elə bil sehirlənmişdi. Də əvvəlki adam döyülmüş elə bil.

Sora, diyi, bi də gələndə anam bunu yolda görüf qaçər. Dalında da güyüm²⁵⁵. Su, diyi, lakqa-lak axıf tökülüy. Sora gəldi ki, diyi, ay Hidayət dayı, yer yarılmadı ki, yerə girəm. Mən ke-çən dəfə nə hərəkət eləmişmə, ho gəlin məni görüf yolboyu qaçıtdı.

Dəlidi də, zincirənif gəlifdilər, sora da olurdu hağıllı-baş-dı. Helə şeylər çox olutdu. Lap elə habraan özündə də, bi də gö-rüsan, cavan qız uşaxları-zat gəlirdi, dədəm irəhmətdığın sağlı-

²⁵⁵ Güyüm – səhəng

ğında da. Soradan görüydün, kü, yaxşı olurdu. Bi də görüydün, kü, biri it kimi hürür, biri xoruz kimi çaarır. Yaana getirən kimi sağalırdılar.

241.

Sovet qurulan vaxı, Şeyx babaan oğlunu tutuf, nəvələrini tutuf aparıfdılar türmiyə. Öylərini dağıdıflar. Nəsə, çox zərbələr dəyitdi. Nəslini aynəmağa²⁵⁶ qoymüyüfdülər. Məəm əmilərim hamsı represiya olunudular günahsız. Yeddi-səkgiz dənə qar-daşdən bi dənə dədəm rəhmətdix qalıtdı. Hamsını bi dənə-bi dənə aparıfdılar, gülləliyitdilər.

242.

Yoldaşımın bööh qardaşını – Məəmət qadanı oxumağa qoymədilər. Stalin dövründə buları oxumağa da qoymədilər. So-ra gəlif bu Selxoz texnikumunu oxudu. Bu, təyinat alar Aşağı Şavalıda. Orda tif xəsdəliği olar, ağır. Horda una yoluxuf ölər. Gəliflər aparmağa. Əhmət diyi ki, kəllər qalıfdı suda. Kəllər di-yi, həblə göyə qalxıy, araviyə heş cür keşməyə yol yoxdu. Hora gəlif arabanı salan, diyi, ocax gəlif düşdü. Ocax gəlennən, diyi, su neçə yerə ayrıldı. Yol verdi, arava keşdi, diyi.

243.

Məəmət baba məəm yoldaşımın əmisidi. Bu, Dağısdana gidiymiş. Həməşə hora gidif-gələmiş, amma diyi, teh gidiymiş. Atnan gidiymiş, çünkü Şavalıtdan hora bi cığırdı, maşın yolu yoxdu. Biddən nətər olarsa, Zambır çayinnən keçəndə at hürkər, Məəmət baba da Zambır çayinə düşər. Bi vaxı adamnar görəllər ki, at var, yaanda da meyit var.

Diyillər:

²⁵⁶ Aynəmağa – artmağa

– Ay Allah, habı kimdi?

Suraşix salıf²⁵⁷ görəllər ki, Şeyixzadə Məəmət – Şeyix ba-baan bööy oğlu. Heş nə. Orda unu basdırallar. Unnan sora qavı-rın qıraanı da məhəccərə alallar ki, ziyarət özü gəldi, bu boydə yolu basa-basa ziyarata gidiydix. Allaha qurban olum, dəə ziyar-ət özü bizə gəldi.

Atası diyər:

– Yox, meyiti getirməx lazımdı.

Heş nə. Diyi, beş-on adam yığar, gidəllər Dağısdana. Qa-vırı qazıf meyiti çıxardıylər. Bunun meyitini çıxardan kimi gənə qavrın dörd qırağını bağliylər ki, unsuz da ho kişi habırdə yatdı, durdu. Bura ziyarətımızdı bizim.

Həyin Şeyix babaan büründəki Rəhlə büvüdü, Şeyix baba-an arvadı. Yaandeki də Məəmət babadı. Qəynənəm diyidi ki, Miçit kəndinnən ho cinaza Baş Şavalıda çiyində gəldi. Hamı di-yirmiş ki, nolar ho cinaza məəm də çiyinə deysin. Elə adam olufdu ki, cinazanı çiyinə deydirə bilmüyüfdi. O qədə adam gə-lifdi ha. Suvaf qazanma isdiyidilər də, ziyarət balasıdı.

244.

Bizim nəslə quduz dəymir. Baş Gönühdə yeddi nəfər Soox bulağın üsdündə su oçeretinə duruflar. Ho bulağın üs-dündə quduz it gəlifdi. Əhmət babam da horda olufdu, gəlif unu iyliyif deymiyif, qalannarın hamsını dalıyitdi.

245.

Biz Qüreyşi nəslinəni. Fatimə anaan öylatdarıyix. Bak-qallı Mahmut Axunt babaan qohumlarıyix. Mahmut Axunt baba o vaxdı Səudiyyə Ərəbisdanınnan göndərilidti bura dini yaymaxdan ötəri. Gəlif burda dini yayıfdı. Üş nəfər gəlitedilər

²⁵⁷ Suraşix salıf – soraqlaşib

bura. Üş qardaş olufdumu, bilmirəm, yoxsa əmi uşaxları. Şeyx Sənan olub, bu olub, bi də bu birisilər. Habırda dini yayıb. Bakqalda da rəhmətə geyif, helə horda da bassırılıfdı, ziyarətdi. Ho öləndə diyifdi ki, məəm yeddi arxa dönən nəslimnən bi dənə məəm kimisi çıxasıdı. Həmən uun yeddi arxa dönəni məəm Şeyx Əhmət babamdı da. Şeyx babam da öləndə ho sözü diyitdi ki, yeddi arxa dönənimmnən bi dənəsi çıxcaxdı. Hindi habı helə ki, dördüncü nəsilidi.

Buların Bakqalda öyləri olutdu. Alı baba da bööh ziyarətdi. Qavrı Mahmut Axunt babaan qavrınnan biraz daldadı. Onun üsdünə yel xəsdəliyi-zadı olannar gedir, düzəllilər. Sora biri də var: Ağası baba. Mahmut Axunt babaan oğludu o da. Bakqalda bööh ziyarətdi. Uun da nəvəsi Şeyx Əhmət babam olufdu. O da horda doğuluf, horda öy-eşih oluf, sora köçüfdü hordan Baş Şavalıta. Baş Şavalıtda çomağını yerə vuranda görüfdü kü, su çıxdı. Diyifdi, helə habırda məsgən salcam. Helə horda da məsgən salıf, horda da ölüdü.

246.

O vaxı Balakənnən aravalarnan ziyarata gəlirdilər. Aravaan da dalına öküz bağıyidilər də yekə, qurban kəsmağa. O vaxı da maşın yox, şey yox. Araveynən üş sutqa, dörd sutqa yol gəlirdilər. Gəlif heylə Aşaa Gönüyü keçif Baş Gönüyə çata-çatda öküz kəndiri qırif özünü meşiyə vurur. Uxarı dooru qaçır, tuta bilmillər.

Diyilər:

– Ay aman, biz habı boydə yolu ziyarata gəldix, öküz qaşdı. Hindi nə üzənən gidax hora?

Diyilər:

– Qayıtmağına dəyməz. Gidax başımıza gələni danışarix. Dəə əlaş yoxdu, ziyaratdan qayıtmax olmaz ki.

Burdan kor-peşman gəlillər ziyarata. Sakit, kor-peşman oturallar da. Buların qavaana çay-zat gəlifdi. Şeyx babam diyifdi ki, çayozu için, peşmançılıx eləmax olmaz. Niyə peşman oturursooz? Narahat olmuyun, diyər, narahat olası şey yoxdu, sizin, ho axdardığınız şey uje burdadı.

Narahat olmuyun, diyəndə, bular bir-biirin üzünə baxıllar.

Diyi:

– Ho sizin, öküzü diyirəm e, qırif qaçən öküzü. Qırif qaçif ho sizdən qavağa gəlifdi havra, töylədədi.

Hamsı, diyi, məhətdəl qalırlar.

247.

Balakənin Katex kəndində Əfəndilər diyilər, Əfəndi ocağı. Horda bir Məhəmmət Əfəndi var. Həmən ho Məhəmmət Əfəndiyən Şeyx babam dosd olufdular. Şeyx babam gidif holara düşür həmişə. Horaan camaatı o vaxdı maşın olmuyən vaxdı çaydan keçə bilmillər, gəlillər əziyyət çəkillər. Una görə də o tapşırır ki, ziyarata gəlmax isdiyən ora da gəlsə, məəm üsdümə gəlmiş kimidi. Ora öz əsasını qoyufdu, şəkli də var. Həmən Şeyx babamın əsasıdı, təsbehidi, bi də darağı. Bi də sakqalının tükünən hora qoyufdü. Ora ziyarata gələn olanda təsbehin süyünü içirdi, başı ağrıyan olanda darağnan başını darıyirdi.

Sora bi də diyi, uzun müddət quraxlıx olarsa, camaat dəsdəmaz alıf, namaz qılıf, sora zikir çalırmuşdar. Zikirdən sora əsanı, diyi, üş dəfə sulu yerə vurmuşdar. Diy, unda yağmur olur. Unu çox sınaxdan keçiritdilər. Və yaxut da yağmur həddən artıx çoxdusa, zikir oxuyuf, Quran oxuyuf, həmən əsanı quru yerə üş dəfə vuranda, yağmur kəsir. O vaxı da eliyitdilər, hindi də eliyilər.

1975-1976-cı illərdə o əsa olan öy qazdan lopa düşüf yanır. Öydən dimağ olar ki, heş bi şey çıxara bilmiyitdilər. Bi dənə özdəri cannarını zornan qurtarıtdılar. O öyü görsaaz, nə üsdə bi kirəmit qalmiyitdi, nə bi şey. Heləcə külə dönüfdü.

Həmən əsa, tarax həmən evdə taxçaan üsdə qalıtdı. Daşı əriyif tökülən öydə ho əsa olan yerə heş nə olmuyutdu. Yanmiyif, heyləcə durutdu. Əsanın üsdə çəkilən parça da yanmiyitdi, təsəvvür eylə. O boydə yangında.

248.

Balakənnən bi arvat gəlmişdi. Gəldi didi ki, Baş Şavalıda ziyarata getmişəm. Ziyaratdan çıxanda horda bi ağac xoşuma gəlif ho ağacı götürmüşəm hordan. Gidif öyə çatan günnən sağ çilovum²⁵⁸ olufdu çolax, ağrıyı. Hindi mən nağarım? Mənə bi məslaat verin, (Adı da Samratıydi). Didix, heş nə, apar çomağı yerinə qoy, nəzirin,ı da qoy, dinə, qələt eləmişəm. Bura qoymağ isdiyidi. Atam qoymadı ki, hardan almısan, apar hora qoy.

249.

Şeyx baba öləndə diyitdi ki, mən ölmürəm, yox oluram. Buyünnən sora da nə olsa, maa hayan olcaxdı.

250.

Şeyx baba diyifdi ki, mənim balalarım toxunanın cəhənnəmdə yırtığına yamax tapılmıcxadı. Kim mənim övlatdarıma, nəvələrimə dəysə, mənim qəbirdə sümüyüm göynər. Diyifdi ki, mənim nəslimin, cürməcücüyümün səhvi olarsa, onların tənbehini mən özüm vercam, heş kim verməsin. Sora diyifdi ki, afdafamı dolduruf pilekanın başına qoyənə cəhənnəm odu yoxdu.

251.

Şeyx babamın sağlığında söhbət yayılar ki, filan yerdə bööh şeyx var. Vartaşendə bi nəfər buna şüpə eliyər ki, yox, mən helə şeylərə inanmıram. Diyər, mənı aparın uun yaana,

²⁵⁸ Çilovum – ayağım anlamında işlədilib.

helə tərif eliyirsooz, görüm. Bu, Şeyx babıyə hayən olar. Bular gəlif ziyarətə girəndə Şeyx babam qarıda bularnan görüşər, amma buun üzünə başını qaldırır baxmaz. Beş deyqadan sora şüpə eliyən yerə yıxılıf partdamağa başdiyər. Yanında gələnnər Şeyx babaan əlinə-ayağına düşüf yalvarıf halallıx alallar. Sora buna Şeyx babaan tutyəsini içirdənnən sora əmələ gələr, dəə Şeyx babadan üzür isdiyif gedər.

252.

Şeyx Əhməd babaan Baş Göynühdə Şeyx Alı adında yaxşı biri müridi olutdu. Həmişə Baş Göynühdən gəlirdi Şavalıda, Şeyx babaan yaana. Bi gün gələllər Şeyx babaan yaana ki, Alı xəsdədi, səni sayıxlıyı, isdiyi ki, sən yaana gələsan, Şeyx baba durur, Şavalıtdan Baş Göynüyə piyada yolu var, horeynən gəlir. Quru çayı keçənnən sora horda bi yekə qoz ağacı var. Şeyx baba ho ağacın altında deyənif dua verdi, diyi. Yanındakilər diyi ki, a baba, nə xəbərdi? Didi ki, diyi, Allah rəhmət eləsin. Diməli, bular ho qoza çatanda Şeyx Alı canını tapşırıfmiş. Hindi də ho ağacın yaana çatanda hamı Şeyx Alıya dua verir.

253-256. MƏCİD BABA²⁵⁹

Habı diş doxduru Cuma bi gün gələr ki, qızımı köçürüyəm, halallıx verin, Diməli, bunun qızı uşax vaxı xəsdə olar, üsdə Quran da oxunar də. Biddən yoldaşı elini göyə qaldırar ki, ya qurbanolduğum, habının canını alma, habı uşağı Məcit babıyə veriyəm. Uşax sağalar. Hindi habını getirmişix sizdən halallıx almağa ki, qızı köçürüyux.

²⁵⁹ Məcit baba – Şeyx Əhməd babanın nəvəsidir.

254.

1953-cü ildə Şəki şəhərinə quduz canavar düşüdü, yüz nəfəri dalıyıtı. Habı İsmətin tükəniin bööründə olutdu ho hadisə. Əvvəl babası Baqı dayı horda işdiyitdi. Bööh uçeret olutdu, ət uçereti. Ho ət uçereti olan vaxdı hora quduz canavar gəlif, ho camahat qarışx Baqı dayını da tututdu, əlavə iki dənə dosdunu da. Soradan da bu millət düşər balinsiyə, hamsına iynə vurular. Bu Baqı dayı diyər ki, bala, siz heş yerə getmiyin, Mən sizi bi yerə aparcam. Baqı dayı özüynən iki nəfər getirif gəliy, qan tutyəsi²⁶⁰ isdiyif alır. Heş nə. Camaata da iynə vurallar. Hamısı qırılar, ho üş nəfər ölmədi. Doxdur gürcüydü, uxarı balinsiyədə işdiyidi. Bəhram buna diyər ki, hamı qırıldı, amma üş nəfərdən başqa. Diyər ki, niyə?

Diyər:

– Bes bi yer vardı, hora getdilər.

Diyər:

– Ay Bəhram, helə yer var ki, varyidi, bes habı qədə milləti neyə qırdırdıx?

Diyər ki, ho kişi qorxuy, hoların nəslini Stalin üzüfdü. Bi də yüz nəfərə qan versə, ayax üsdə yıxılıf ölər.

255.

Kətdə nə qədə adamın malını sığırd²⁶¹ canavar dalamişdi. Ho malların hamısına, dimax, sağ elinin çeçələ barmağının qan tutyəsini verdi. Əyər özü öydə yoxsa, yeddi yaşdı oğlan uşağının da barmaannan olar, qız uşaannan yox.

²⁶⁰ Tutyəsi – tutyası

²⁶¹ Sığırd²⁶¹ – naxırd

256.

Bayağı²⁶² burda Şeyx babaan nəvəsi Məcit baba varyıdı. Uun yaana qudurannarı, quduz deyənnəri aparıydılar. Ho kişi barmağınnan qan alıf çöreyin üsdə Ay şekli çekərđi, haman quduran adama verərđi. Yiyərđi, yiyən deyqa da yaxşı olardı. Arabiyə bağı, zincirri adam hunu yiyif yaxşı olardı.

257-258. SADƏDDİN BABA²⁶³

Sadəddin babamın qollarını bağıyif salıfdılar türmüyə. Gəlif görüfdülər ki, qolları açıxdı. Üş-dört dəfə helə olufdu. Bular da diyifdilər ki, yəqin özü açıfdı də. Sora görüflər yox, bu, öz-özünə açılıy, özü kiriyif oturuy. Gəlif başçilərənə diyifdilər ki, bes həvlə-həvlə. Diyifdi, açın, buraxın, kimdisə, yaxşı kesədi də.

258.

Sadəddin babamı (dədəmin atasını) o vaxdı sürgün eliyitdilər Krasnovodskiyə, orda da ölütdü. Balakən meçitinin imamı özü gəlif dədəmnən söhbət elədi ki, özüm öz əlimnən yuyuf dəfn eləmişəm, üsdünə də gəlif ocax düşüfdü. Hal-hazırda horean bööh ziyarətıdı. Türkmən xalqı da gedir üsdünə, azərbaycanlılar da. Axı hər yerdə azərbaycanını da çoxdu. Üsdə də ocax gəlif düşür, diyi, hər gün.

259-261. MÜTÜBİLLAH BABA

Mütübillah baba atamızın əmisi uşağıdı. Bakqalda Mahmut Axund baba ziyarətçilərının nəslinnəndi. Baxanda diyisan, ki, Quran-zad bilmiyən kişidi. İntaası ho kişi məleylənən

²⁶² Bayağı – əvvəllər

²⁶³ Söyləyicinin dediyinə görə, Şeyx Əhməd babanın oğludur.

danışıydi. Bi günü Bərdiyə toyə getmişdix. Bərdədə toy yiyəsinin anası gəldi.

– Sən hardasanı?

Didim:

– Habı filan kətdən.

Didi:

– Horda bi şeyix kişi var. Hunu tanıyisan,mı?

Didim:

– Ha, tanıyirəm, atamıznan əmiuşağıdı.

Didi:

– Bi günü mən balkonda duruydüm, özüm də ho kişiye nəzir verəsiydim. Gördüm kişi ayaxdan²⁶⁴ gəliy. Üreyimdə didim ki, ox, ho kişi gəliy, elimdə də pulum yoxdu. Həzir²⁶⁵ gəliy də, verərdim. Kişi gəliy diyi, ayaxdan qapıya çatanda, yolun qırağında öyümüz varyıdı. Qapını açif didi ki, ay oğul, niyə fikir eliyisanı? Nə vax olar, hunda verərsan.

Olan işdi ho. Ho kişi helə kişiyydi. Kimin malı itşə, nə ziyannıx olsa, gəliydi hunun yanına ki, baba, bes mənım malım itifdi.

Diyidi:

– Filan yerdədi, get getir.

Helə bilən kişiyydi.

260.

Mütübillah babaan arvadının bacisi uşaxlarına sünnət toyü eliyidi çalğısız-zadsız. Kiminsə parçəsi itdi horda, bilmədilər. Ses düşdü hora. Ses düşəndə kişi gəldi, eliyənən qapının hər iki tərəfinnən tutdu. Nolufdu, nolufdu, didi.

Didilər:

²⁶⁴ Ayaxdan – aşağıdan

²⁶⁵ Həzir – hazır. Burada bir halda ki anlamını verir.

– Heş nə, heş nə. Əşi, habırda parçə itifdi.

Didi:

– Eh Allah, sən mənı öldür.

Üş dəfə didi kişi. Gecə dağılışif öümüzə gəldix. Səhərə yovux kişi can verdi. Kişi helə hunuynən də getdi. Helə öz ölümünü bilən kişiyydi.

261.

Mütübillah babıye mənım dayım nəzir daşiyidi atnan. Qırmızı da atı varyıdı. Çağırdı, didi ki (dayimin də adı Ağakişiydi), Ağakişi, mən atımı bi dənə sanıca icaza veriyəm, ho da nəzir getimağa gidəndə min get. Nəzir yığ, geti, gəl. Sora bunun arvat dalıncə gələn öyə²⁶⁶ qızı varyıdı. Kişi rəhmətə gidənnən sora atı mindi, isdədi bacisi öyünə gessin atnan (O vədələri at oluydü də, araba, maşın nağariydi). Ho at didi, ölərəm, getmənm, bi addım getmədi. Qəytərif getirif hündür tayə vardı (ot tayəsi), onun yaana bağladılar. At horda yıxılıf başını çaxa-çaxa öldü. Getmədi heş yerə. Kişi icazə vermiyifdi də. Bələ adamnar varyıdı.

262. YUNİS ƏMRƏ

Yunis Əmrənin məlumata görə, yeddi dənə qəbri var. Həmən qəberrərdən biri Qax ərazisində olan Uncəlli ziyarətinin həyətindədi. Hacı Tafdıx baba ölməmişdən qavağa diyifdi ki, məəm üsdümə gələn əvvəl gidif Yunus babanı ziyarət eləsin, sora məəm üsdümə gəlsin. Biz Uncəlli ziyarətinə getdix. Əvvəl horda bi puzux²⁶⁷ qəbir varyıdı, getdilər hora. Biz xırda uşaxlarıydıx, yaşdı adamnar getdilər hora. Ho qəbri

²⁶⁶ Öyə – ögey

²⁶⁷ Puzux – pozuq, uçulmuş

ziyarət eliyif dua verdilər. Didilər ki, bu qəbir Hacı Tafdix babaan şagirdi Yunus babaandı. Sora qayıdif Hacı Tafdix babanı ziyarət elədilər. Sora hora gələn qadınar dağdağan ağacıin altında oturuf başdədilər dağdağan toxumu axdarmağa. Niyyət eliyif kiməsə, görax gelinin uşağı oğlanmı, qızımı? Umburu tafsa, oğlan olcaxdı, yox, yasdı tafsa, qızdı.

263. HACI SALAH BABA

Bu Hacı Salah babanı çox hərriyfdilər ki, öldürsünnər. Nə qədə güllə atıfdılar, buna güllə batmıyfdı, öldürə bilmıyfdilər. Giriflər arvadın qılığına ki, örgənax görax buun ərinə niyə güllə batmıy? (Kənar adamnar də, həvlə diyax də, pis düşməsin). Ha... Buun yoldaşinin qılığına giriflər ki, bes sən nətəri arvat-san, nətəri ayləsan, sənın, yoldaşın, a niyə güllə batmıy, hunu bilmıyisan,? Səni nə bilim isdəmiyi, nə bilim nə. Bunu tovluyülər. Bu da hər gün, bi gün, iki gün, beş gün... Bunu ərinə diyifdi. O da diyifdi ki, bunu mənnən sorüşmə. Ha diyifdi, axır olmu-yüfdü. Arvat da el çehmiyfdi ki, yox, diməlisan, Arvat da şeytanı qüyüdən çıxardan şeydi.

Diyifdi:

– Dəə sən el çehmiyisan, bunu san, a diyirəm. Amma də məəm axırımdı. Ma, a yalnız namaz qılanda güllə batıy.

Namaz daşı olubbuş, uun üsdə namaz qılıymış hər gün. Bunu da arvat həməən adamnara, bunu soruşənnərə, kişini isdəmiyənnərə diyifdi ki, bes belə-belə. Məəm yoldaşimə güllə an-cax namaz qılanda batıy. Kişini busuf, namaz qılandacə atıf öldürüfdülər. Hacı Salah baba ho ziyaratdı. Ən böyüh ziyaratdı. Bütün hər yerdən hora gəliylər.

264-266. ŞKAFLAN BABA

Mürsəlin arvadı atnan gidər Şkaflan babıyə. Oturuf qurbanını kesif, yiyif-içəllər. O ziyaratda da uxarı çıxmağa icaza yoxdu. Ho da ata minər ki, (gözümüz görən, özümüz bilən ha...) mən çıxıcam. Qalxan kimi uxarıdan bi daş qopuf arvadın bi qıçını götürüf getdi. Arvat bi qışnən hordacə canı çıxdı, getirif gəldilər öyə. Hindi hora gidən biraz əşaada oturuy, ho diyən yer var, horda yiyif-içif qayıdiy.

265.

Ovçülər gidiylər dağda Şkaflan babada keçiləri vurıylər. Həməşə gidif ovluylər. Bi dəfə də gidiylər ov tapbıylər. Görüylər ki, dağın üsdündə bi dənə nurani, sakqallı kişi durıfdu. Diyi ki, siz bi də havra ov eləmağa gəlsəniz, pis olcaxdı. Nəsə, ovçülər buna bənd olmuyülər²⁶⁸. Gənə gidiylər. Tüfəngin çaxmağınını çekiy, atılmıy. Ha atıy, atılmıy tüfəng, kişi də yoxa çıxıy, tüfəng də qınlıy tökülüy. Unnan sora də qorxuf bi də ova getmiylər.

266.

Pir baba nə yiyifdisə, töküfdü yerə. Axı o vaxdı xingalı, aşı elnən yiyərdilər. Şkaflan baba una görə ordan qaçıfdı, diyifdi ki, dəə bu ma, a qismət olmadı, sənın olsun. Hindi dağa (söyləyici Şkaflan babanı nəzərdə tutur – top.) gidən aş, xingal, sürfüllü²⁶⁹ qəərif²⁷⁰ aparıy, Pir babıyə gidən heyvan aparıf kesiy.

²⁶⁸ Bənd olmuyülər – fikir vermirlər.

²⁶⁹ Sürfüllü – xəmiri qalın yayıb barmaqla eşərək bişirilən yemək. Su ilə, yaxud südlə bişirilir. İçinə qaxac ət atılır.

²⁷⁰ Qəərif – qayırtı, bişirib

267. QAFUR BABA

Bizim babamız vardı Qafur baba. Yüz yirmi yaşında ölüdü. O vaxı tez-tez Ay tutulurdu, Gün tutulurdu. Hayındı helə şeylər yoxdu. Tarapbatarap duruvanı gecələr savaxa kimi tüfeh ata-ata həyrənirdi.

Diyilər:

– Ay Allah, habı Qafur deli oludumu?

Heş dimə ki, bu da Allahın adamı olutdu. Bu, əlli yeddinci ildə, martın on altısı yerə qoyuldu, yüz yirmi yaşında. Yerə qoyulannan üç gün sora gəlif qızına diyər ki, oğul, man, a heş kim inanmıcaxdı. Belkə sən inasan, Düyünün ağ xırda-sıynən məəm üsdümə gəlsinnər, boğazdan uxarı nə bəla varsa, mən götürürəm. İnçədədi²⁷¹ ho ziyarət. Ha... İnçədə, yolun qıraandadı qavrı. Neçə adama göründü. Helə oluf ho kişi oldu bööh ziyarət. Min dokquz yüz əlli yeddinci ildə bazar ertəsi məəm üzduvağım olutdu, xas günü ho ölüdü. Özü də diyilər, xas günü ölən adama mütlax ziyarət verilir. Həqiqi də, ho kişi helə olufdu. Hunnan sora da mən iki adamı helə görmüşəm, xas günü yerə qoyüluf ziyarət verilmağını.

268-269. MAHMUD AXUND BABA

Mahmut Axunt baba bizim ziyarətədi. Şeyx babaan qar-daşidi. Bu ölənnən sora üsdünü götürüflər, səhər gəlif görtylər ki, üsdü yoxdu. Gənə tezdən götürüflər, səhərisi görüflər, gənə üsdü yoxdu. Buna inanmıyif gənə də üsdünü götürüflər, gənə də alif tulluyüfdü (Savax getsan, görcasan, savax ziyarət günüdü horda). Üsdü açıx duruy qara. Üsdə dünc²⁷² var.

²⁷¹ İnçə – Şəki rayonunda kənd

²⁷² Dünc – kötük

Yekə ağac oluf, ho da öz-özünə od tutuf yanif bi qara dünc qalıfdı, qara kösov.

269.

Mahmud adında axunt, Ərəb ocağınan gəlif düşüfdü bura. Məsgən salıfdılar, dimax, bizim kəndin yuxarı hissəsində. Burda su yaman qəhət olufdu, sudan qıtdıx çəkifdilər. Gidiflər ho dağa dooru, işdəməyə gidillər də. Horda İncilli adında böyüh bir səhra, sahə var. Orda əkinçiliynən məşğul olurdular, amma su olmuyufdu. Burda yorulanda Mahmud Axund baba qurban olduğuma yalvarıfdı ki, ay qurban olduğum, çox gözəl havası var, çox gözəl də təsəvüfatnan məşğul olmağa torpağı var, bura sən su yetir.

Helə bax, ho dağdan, ho dərələrin divinnən bulaxlar başdiyifdi xırda-xırda qaynamağa.

270. MOLLA QASIM

Məniynən işdiyən bi oğlan vardı. O danışıydi ki, babam olufdu, Molla Qasım. O, diyi, gecə səhərə yaxın öydən duruf itifdi neçə dəfələrnən. Axırda arvat diyifdi ki, a kişi, sən öydən duruf itisan, neçə saat sora gəlisan, Hara gidisan,?

Diyifdi:

– Əşi, soruşmə.

Çox dirəniy. Bi günü də Şkaflannan gəliy, öyə giriy. Yatan vax arvat dirənəndə diyi:

– Görmax isdiyisan,sa, dur çarığa, bax, gə. Duruf görüy kü, çarığın başi qardı, hələ erimiyifdi, yay vaxdı.

271. TAMAM NƏNƏ

Tamam nənə vaxdıynən diyifdi ki, üsdümə kişi xəylağı gəlməsin, utanıram. Yalnız göyərtməni, göy ösgüreyi sağaldıy.

Tamam nənənin üsdünə sütdü çörey aparıylər, göy parçə aparıylər. Diyillər, nəzirrəri də qabul olunuy. Dərman sağalda bilmiyən gidiy, ziyarət qabul eliyi, nəzir eliyi, sağalıy.

272. CİN PİRİ

Cin piri Zakatala tərəfdədi. Ora gidisan, nəzirrəni, qoyusan, Allahı çaarıf yeddi kərə firranısan, şəfa tapısan. Düzü, mən adını eşitmişəm, amma özüm getməmişəm. Bizim rəhmətdix iki kərə getdi, üçüncüyə çatmadı, öldü. Hora üç dəfə getmax lazımdı, iki dəfə gidisan, üçüncüdə də qurban aparıf gidisan. Birincidə yimax-işmax aparısan, yiyif-içənnən sora yaxşı yuxluyusan. Canın, nənə dərət-bəlanı çıxarannan sora durusan, gəlisan. İkinci dəfə gidəndə iki metro parçə aparısan, ziyarata bağlamağa. Diyisan, Allah, sən özün, dərət-bəlanı əhv elə, gələn səfər qurban getircam kəsməğa.

Hansı xəstələrin getdiyini soruşduqda "şüuru qaçənnər", – deyə cavab verdi – top.

273-275. SÜDLÜ BULAQ

Calğaların²⁷³ yaanda yer var, Sütdü bulax. Ora da ziyarətdi. Uşağı olan qadınların bəzilərinə süt olmuyü. Qırx dənə sütdü çöreh bişirif aparısan, həmən ho krantın yaana. Oturuf horda qırxının da başinnən dişdiyif, qırx udum su alıy ağzına. Bi vaxı gəlif döşünə süt doluy.

274.

Pir babadan aralı, ağaşdı yerdə Sütdü bulax var. Yanında da tut, yasəmən ağaşdəri var. Ekiz uşaxlar olanda ho qara

²⁷³ Calğalar – Pir baba ziyarətəğahının yaxınlığında yerləşir.

tutun meyvəsinnən, behməzinnən yidirdiyilər ki, canı sağlam olsun. Unda holara ziyannıx, xətər olmuyü.

Bi də diyi ki, ho Sütdü bulaxdan ilin hansısa vaxları, deyəsan, yaz başında, Nooruzda səhər sahat altıdan on ikiyə kimi süt gəliy. Əyər ho sütdən götürüf işsan, canın, da sağlam oluy, özün, da uzun ömürrü olusan. Hələ ki, ho sütdən heş kes içə bilmiyifdi, amma süt gələnə görənnər olufdu.

275.

Quzu kişi dağda qoyun otarar. Görər ki, keçinin biri düşdü aşaa, Sütdü bulağa dooru. Bu da gələr dalıncə, görər ki, keçi hora yaxın yerdə otduyü. Quzu dayi oturar tutun kölgəsində. Biddən görər ki, su çoxaldı, tökülən yerdə kövühləndi, ineh sütü qəyniyi ha, qazanda, helə kövühləndi. Kişi tutun altınnan sütə çatıncə, süt itiy, gənə su axıy bulaxdan.

Unu işmax olmuyü. Çünki süt ani gəliy, o deyqa da kesiliy, gereh yaanda olasan. Elə vax da oluy kü, səhər altıdan on ikiyə kimi gələn vaxları oluy hunun. Çox adam görüfdü, bosdan, tütün ekənnər, qoyun otarannar, amma heş kimə işmax qismət olmuyüfdü ho sudan.

276. AĞASI BABANIN BULAĞI

Ağası baba haseynən²⁷⁴ gəliymiş. Hindiki bulax olan yerə çatanda üreyi yanıfdı, bi udum su yoxdu. Bax, ho hasasını qoyuf:

– Ox qurbanolduğum, bərk üreyim yanır, sən su yetir.

Həmən hordan bulax qaynıyıfdı. İndi huun adını qoyufdu-lar Ağası babaan bulağı. O vaxdan, hordan su qaynıyır. Bu, olmuş əhvalatdı.

²⁷⁴ Haseynən – əsa ilə

277-278. NİŞANLI QIZ ZİYARƏTİ

Nişanı qız nətəri olufdu? Bir oğlan bi qızı isdiyifdi, atası vermiyifdi. Oğlan qızı götürüf qaçifdi atnan. Bizdə Burun diyilər, Şin yolundadı. Bular hora çatanda qızın atası xəbərdar oluf, duruf dallarınca tərpenifdi. Gidif Burunda qıznan oğlanın qavağını kesif, xəncəlnən ikisini də nətəri doğruyüfdü, onların ətdərini bir-birinnən seçə bilmeyif ikisini bi qəbrə dəfn eliyifdilər. Horaan adı qalifdi Nişanı qız. Hindi başı ağrıyən, dişi ağrıyən hora nəzir eliyi. Qurban olum ziyarata, arzusuna da çatıy. Neçə dəfə özümün, uşaxların başı, dişi aarıyif mən hora nəzir dimişəm, niyyət eləmişəm, üsdə getmişəm, didiğima nayil olmuşəm.

278.

Biz o gün ziyarata gidif, horda eşitdix. Oğlan Dağısdan-nan olufdu, qız Şinnən olufdu. Ho gəlif qızı isdiyifdi, vermiyifdilər. Sora gəlif qızı götürüf qaçifdi oğlan. Qızın da atası xəbər tutuf atnan gidif üç-dört nəfər tapıf qızı da, oğlanı da tikə-tikə doğruyüfdü, ho qıznan oğlaan meytini ayirə bilmeyifdilər ki, oğlan hansıdı, qız hansıdı. Camaat getirif ho Layısqı tərəfdə təndir kimi qazıf həvlə hora bi yerə töküfdülər. Mən özüm sual verdim kişiyə ki: “Havı qavır niyə həblə təndir kimidi, yumburudu? Axı qavır uzun olan şeydi”.

Didi:

– Bala, o oğlannan qızı ayirə bilmeyifdilər. Helə bi dənə torviyə yığıf getirif töküf üsdünü də örtüfdülər.

Təndir fasondadı huun qavır. Nişanı qız ziyarət addanıy ho.

279. OXUD YOLUNDAKI ZİYARƏT

Bizim havı Oxuda gidən yolda ziyarət var də. İki dənə atdı olutdu. Yol gidən yerdə bular su isdiyitdi. Atın üsdündə uşax da

olutdu də. Su tapılmıtdı. At, diyi, hora ayağını çırpın kimi hordan su çıxıtdı. Sora birəz geyitdilər, uşaq ağlıyifdi, yuxum gəlir diyə. Diyiflər ki, nətəri eliyax? Arvat diyifdi, beşiy isdiyi buna. Yerə qoyan kimi bi daş olufdu beşiy. Ho daşi görsən, elə bilərsən, daş bi beşiydi. İnçədən Oxuda²⁷⁵ gedən yoldadı ora.

280. QƏBİZ ZİYARƏTİ

Allahın elində olan işə nə var ki? Mən atamın üzünü görməmişəm. Axşəm gəliydi öyə. Taxıl-maxıl almağa, un getirmağa gidiydi. Bi gün gənə gidər bu. Gecə qalmağa qonax öyünə gidər, diyi, oturan kimi canı çıxar. Orda köhnə bi daşqura olar. Atamın canı çıxan kimi hordan bi qrant açıldı, su axdı, diyi (Söyləyicinin dediyinə görə, bu hadisə Qaxda olub – top.). Burdan da bizim camaat geyifdi dədəmin meytini getirmağa. Dədəmin meytini getirmağa gedəndə horda öy yələri diyəllər:

– Sən nə danışısən? Hordan axan suya bax. Bu kişiin qismətinə açılıtdı ho su. Bu ziyarət yəəsidi ki, havı su açılıtdı.

Heş nə, irəhmətdix dədəmi verməzdər. Horda basdıral-lar. Qəriflər qavırısdannığı var, Deymədağlıda²⁷⁶. Həbi Qəriybəən anası maa dədəmin üsdən innaf getirifdi, hunnan sora mən yaxşı oldum. Huun üsdünü götürütdülər, amma belə götürütdülər ki, çaçcaxliyitdilər²⁷⁷. Ho öyün yələri də mən hav-ra gələnnən sora da (söyləyici ərə gəlməyini nəzərdə tutur – top.) gəldilər. Gəlim-gidim olsun diyivəni. Dünya yağmıyənə²⁷⁸, uşağı olmuyənə, su yoluna gidə bilmıyənə görə gidillər uun üsdünə.

²⁷⁵ Oxud – Şəki rayonunda kənd

²⁷⁶ Deymədağlı – Qax rayonunda kənd

²⁷⁷ Çaçcaxliyitdilər – Ətrafını taxtalarla hasara alıblar.

²⁷⁸ Dünya yağmıyənə – yağış yağmıyanda anlamında işlədilib.

281. SARILIQ ZİYARƏTİ

Kəndin uxarısında, yolun alt tərəfində bi həyət var. Boş həyətdi. Uun məhləsində mənim anamın atası dəfn olunufdu. Adı Surxaydi. Anam anadan oluncə ölüfdü. Sarılıx düşüf ölüfdü. Üsdə ocax düşüfdü. Ora Sarılıx ziyarəti hesab olunuy kətdə. Orda Məməthasan oğlu Məmət oğlu Fikrətə öy tihmax isdiyi. Bu gözüne döndüğüm da getirif daşi töküy hora ki, burda öy tihcam. Sahibsiz həyətdi də. Gecə töküy daşi, bunu savaxa kimi döyüllər öydə, yuxuda. Səhər də gidif görüylər ki, daş yola tökülüfdü. Ho töhdüğü daş yoxdu yerində. Həyətdən çıxarılıfdı, qırağa tökülüfdü. Bi gecə, iki gecə, üç gecə, də Məmət kişi çıxıf yolda danışər ki, məm başımə həvlə iş gəlifdi. Savaxa kimi mən döyülüyəm öydə, yuxuda. Töhdüğüm daşi də çıxardıf yola atıylər, mən də gidif hamsını qəytərif məhliyə yığıf gəliyəm. Sora qanan adamnar diyi ki, ə kişi, ho ziyarətin sahibi var. Sən unnan halallıx almıyif, horda öy tihmax isdiyisan.

Diyiflər:

– Get uun sahibini tap, san, a halallıx versin.

Heş nə, o da oyənnən, buyənnən axdarıy, diyilər:

– Sahibi Ümmü xaladı. Uun dədəsiin qavrıdı ho, hoların həyətidı.

Gəliy bizə. Diyi ki, rəhmətdix qadama, Məmmədəli, mən ziyarətin müceyirriğini isdəminəm. Gənə qalsın arvadın, özünə. Amma nə qədə isdiyisın, ız pul verim, həyətin halallığını man, a ver. Halallaşax, mən öyümü tikim. Qadam da diyi ki, ziyarətin halallığını da sənın, arvadın, a veriyəm. Mənim arvadım yalnız ildə bi dəfə gəlif dədəsinin üsdünü ziyarət eliyif getcaxdı, bi irət²⁷⁹ də getirif, bişən şey²⁸⁰ də getirif. Reşotqalıyın,

²⁷⁹ İrət – kələğayı

horanı da. Anam da diyi ki, mən nə sizdən pul isdəminəm, nə para isdəminəm. Gidin, tikin, Obşüm, nəşə, bunnan halallıx alıf gidiylər. Gidif öyünü tikir, dəə daşdərinə də töhmüyülər çölə, nə buları döymüyülər, nə heş bi şey eləmiylər.

282. DƏMİROV ZİYARƏTİ

Biri də var Keçal Zamangilin məhləsində. Demrov ziyarəti. Demrov düşən adam gidiy hora. Şirin bişən şeylər aparıylər hora, şirin bisqivitmi, sütdü şörehmi, şirnimi. Nəşə, şirin şey aparmalıdı. Nəzirini qoyü, horda olan həməən daşdən suyə salıylər, bi isdekaan içinə, çalxıyif ho demrov olan yerərə sürtüylər. Üş çərşəmbə gidiliy hora. Üş çərşəmbədə uje demrov təmizdəniy. Daşdəre baxanda daş cadar-cadardı, ağ daşdı. Kül fasonundadı, kül ovuntusu kimi. Mən görmüşəm. Bi həvlə (əli ilə göstərir – top.) ağ yerdi.

283. SIXAN ZİYARƏT

Bilminəm hansı ziyarətdadı. Qavax-qavağa iki dənə daş var. Ho iki daşın arasınan kim pis adamsa, keçəndə, diyi, adamı sıxıy. Yalnız Quran oxuyəndə adamı buraxıy. Əyər, ananın, üzünə qəyidifsan, sa, sözünə də baxmıyifsan, sa, ho daşdər adamı sıxıy.

284-289. ƏJDAHA DAŞI

Pir baba dağda qoyün otarıy. Əjdaha gəliy Pir babaan qoyün-nərinə yiyir, uduy. Pir baba da hirsdəniy, Əjdahiyə ox vuruy, sora da qarğıy ki, səni daşə dönəsan. Bu da horda daşə dönüf qalıy.

²⁸⁰ Bişən şey – bişmiş

Özü də Pir baba tepiy vuruy Əjdahiyə. Pir babaan həm oxlarının, həm də at tepiyinin izi həmin o Əjdaha daşının üstündə duruy.

285.

Mən eşitdiyimə görə, Əjdaha yimağ²⁸¹ isdiyi. Pir baba hər gün buna bir qoyun veriy. Dəə qoyun də qutarıy. Adam vermağ olmaz də. Əjdaha da diyi ki, adam ver maña yimağa. O da götürüf öz oğlunu veriy. Allah-taala da göydən bi dənə qoyun endiriy ki, unu versin, oğlunu yox. Əjdaha bu qoyunü də yiyi. Sora su içəndə una ox vuruy, diyi ki, səni daşə dönəsan,. Əjdaha dağa dooru qaşdıği yerdə daşə dönüf qalıfdı.

286.

Pir babamın da başinə oyunnər gəlifdi. Unu bi dənə əjdaha məhv eləmağa həyrənifdi. Allah tərəfinnən buna bi dənə nizə peyda olufdu. Nizəni aparıf haman əjdahiyə soxuf öldürüfdü. Həbi deyqaan özündə də dağın eteyində ho əjdahanın daş heykəli duruy. Biz gidif baxmışıx hora. Ortasında da deşiy. Nizənin deşiyi.

287.

Əjdaha gündə gəlif Pir babadeyi suyü quruduf qaçıymış. Dəə Pir babaan canını tamam boğazına yığıfmış. Pir baba əsəbləşif Əjdahanı nizəynən vuruf daşə döndərifdi. Başı də qırılıf bir az aralı düşüfdü diyidilər. Həyin o daş Pir babadan bi dörd yüz-beş yüz metir aralıdeyi dağdadı. Nizənin yerinnən su gəliydi əvvəllər. Mən özüm gidif görmüşəm. Həyin dəə quruyüfdü o su. Guyə o da Əjdahanın gözünün yaşıdi. Helə eşitmişəm. Amma Əjdahanın başi dəə yanında döyül. Uşaxlar

²⁸¹ Yimağ – yemək

itəliyif aralı salıflar unu. Mən uşax vaxdı ora gidəndə amma o daş də Əjdaha daşinin yanındeydi.

288.

Bu ziyaratın adı Babarat babadı. Bura dini yaymağa gəlifdi Ərəbisdannan. Burda bi dənə Əjdaha da olufdu. Ho Əjdaha da camahata, mal-qarıyə yaman ziyannıx veriymiş. Babarat baba hirsdənif dua eliyifdi ki, səni daşə dönəsan,. Əjdaha dağa dooru qaşdıği yerdə daşə dönüf qalıfdı.

289.

Pir baba Allaha o qədər yaxın olufdu ki, o nə dua eləsə, qəbul olufdu. O vaxdı diyi, kəndin camahatını Əjdaha yaman incidifdi. Əjdaha gah qoyunnarı yiyifdi, gah malları yiyifdi. Sora gəlif camahat diyifdi ki, hər il biz zulum çekiyo. Camahatın şikaatınnan sora Pir baba çomağıynan Əjdahanı vurufdu. Əjdaha ordaca daşa dönüf qalıfdı.

290. BEŞİK DAŞI

Burda müqəddəs övliyalardan üç bacı yaşıyifdi. Heş birisinin də uşağı olmuyüfdü. Ölənnən sora oları habırda dəfn eliyifdilər. Hindi oların qəbrinə gəlif altınnan keçiyler uşağı olmuyən gelinnər. Unda oların uşağı oluy.

291-301. ZİYARƏTLƏRİN QARDAŞLIĞI

Ziyaratdar yeddi qardaş olufdular. Yeddi qardaşdən iki qardaş beş qardaşə yaxın gəlmiyifdi. Birinin adı Veysəl olufdu, birinin adı İsə olufdu. Həmsı ziyaratkarrar olufdu. Ziyaratda (söyləyici Pir babanı nəzərdə tutur – top.) bi daş var. O daş hunnan ötrüdü kü, uşağı olmuyən qadınnar unun altınnan

keçif, üsdünnən parçə götürüf, elinə də parçəni bağılyif, nəzirini qoyüf, Allaha ibadət eliyif gidiy. Allah qismət eliyi una verərsə, getirif qurbanını da kesiy. Bi daş də var Yelbaba. Yelbabiyə ağıryən yerrərin,ı sürtüsan,ı, yanın,da kişi-zad olmasa, qıçın,ı-zadı açıf töküsan,ı. Unun da yanında xırda daşdər var, alif bədənın,ə sürtüsan, ki, Allah, sən mənim dərət-bəlamı əhv elə. Ya baba, san,ə inanıf gəlmişəm, sənın, adın,ə gəlmişəm sənın, ziyaratdərın,ə. Sən özün, mənı əhv elə.

292.

Bax, Hacı Tafdıx, Mahmud Axund, Şeyx baba, Şaafruz baba, sora Şkaflan baba, unnan sora Pir baba, nəsə yeddi qardaş oluy. Bi dənə də baciləri var – Tamam nənə. Olar Ərəbistannan gəlmələrdi bura. Nəsə, hamısına ərazi paylaşıylər, Pir babanın hindiki sahəsi düşüy Pir babiyə. Pir baba çox məyus oluy. Qardaşdəri diyi ki, sən niyə peşman oldun, Pirə düşməğinə? Pir baba diyi ki, axı horda su yoxdu, siz mənı saldın,ız hora. Şkaflan baba diyi ki, qorxma, sən get, süyun, gəlcəxdı. Qurban olum Allahın hökmünə. Ho kişi nağarıysə diyi, su gəliy. Sudan da Şkaflan babanın əsası çıxıy. Əsanı görəndə Pir baba biliy ki, suyu man,ə ho kişi göndərifdi, qardaşı. Hasadan tanıy. Dəə fakt göz qavağında. Su horda qəyniyi.

293.

Tamam nənə hoların bacisidi, Şkaflan baba hoların qardaşidi. Holar haxda habları biliyəm. Tamam nənə də habırdadı, Köndələn²⁸² ho başında. Topa ağaşdıxdı, dörd böörünü sel apardı, özü duruy, horda. Göyərtmə ocağıdı. Uşaxlara göyərtmə, ösgürmə deyəndə hora aparıylər. İki bacidilər – Ta-

²⁸² Köndələn – Aşağı Göynük kənd sovetliyinə aid yaşayış məntəqəsi.

mam nənə, Zilbikə nənə. Zilbikə Gürcüsdan tərəflərdədi. Üş də qardaşdilər – Şkaflan baba, Şalbruz baba, Pir baba.

294.

Dört qardaş gəlirdilər Ərəbisdannan. Düşüfdülər Azərbaycana, habı bizim dağa. Biri bizim babamızdı – Mahmut Axunt baba. Şeyx baba Şavalıda gidif hora düşüfdü. Şkaflan baba da dağa çıxıfdı. Qalıfdı bi dənə Pir baba. Balacə qardaşdi Pir baba.

Diyirdilər:

– A qardaş, sən də Daşüzə²⁸³ get.

Diyirdi:

– Horda su yoxdu axı, mən hora nicə gidim?

Qardaşdər diyirlər:

– Yox, sən get.

Bu, gidif hora çatıncən görüfdü hordan su qəyniyif çıxır. Sudan Baş Şavalıdın şavalıt ağaşdərinin xazalı çıxıfdı. Şeyx baba göndərifdi ki, sən get hora, qardaş, san,ə mən su göndərcəm. Hordan Şavalıdın şavalıt ağaşdərinin xazalı gəlif çıxıfdı. Həmən bulax hələ də işdiyi. Ho, ziyaratdaki bulaxdı.

295.

Pir babadı, Şkaflan babadı, Hacı Tafdıx babadı, bular qardaşdilər. Hərəsi bi tərəfə düşüy. Pir babanı da salıylər bura. Pir baba söyləniy ki, burda nə su yoxdu, nə yaşayış yoxdu. Heş bi şey yoxdu. Burda nətəri qalım? Ata minif gidəndə,

²⁸³ Şəkinin ayrıca Daşüz adlı kəndinin olmasına baxmayaraq, Cumakənd kəndini Göynük kəndlərinin əhalisi rəsmi adıyla deyil, Daşüz adlandırır. Rəsmi adı Daşüz olan kənd isə Cumakənddən xeyli aralıda yerləşir. Həmin kəndin əhalisinin bir hissəsini Qərbi Azərbaycandan gələnlər təşkil edir.

at ayağını zərbeynən yerə vuruy. Horda nalın izinnən su qəyniyi. Ciyim²⁸⁴ danışiydi hunu.

296.

Pir baba narazılıx eliyi ki, mənim ərazimdə su yoxdu. Şkaflan baba qəyiyə ox atıy. Ho oxun izinnən dumduru su axıy.

297.

Şkaflan baba, Şeyix baba, bi də Daşüzdəki Pir baba – oların üçü qardaşdı. Diməli, o vaxları, Pir babaan suyü olmu-yüfdü, Daşüzdə. Çox sudan kasad olufdu Pir baba.

Şkaflan baba diyifdi:

– Qorxma. Mən hasamı uzatcam, haseynən san, a su çehcam, bulax çehcam.

Hasanı buraxıfdı, yerin altıynən huna Sütdü bulax gidifdi. Şkaflan babadan Pir babıyə yerin altıynən hasa aparıfdı suyü.

298.

Mən bilən Şkaflandı, Daşüzün ziyarətı, bi də Şaafruz – üçü qardaşdı, diyi. Ha... Daşüzdekinin bulağınnan fisdıx qa-qası²⁸⁵, fisdıx xazalı gəlif çıxıy. Pir baba susuz qalıfdı.

Diyifdi:

– Axı mən susuzam.

Diyifdi:

– Unda mən hasanı vururam. Gəlif ho sənın, yanın, nan su çıxasıdı.

Pir babadaki su Şkaflannan gidir. Hindi də ho sudan fis-dıx xazalı-zat gəlif çıxır arabir.

²⁸⁴ Ciyim – Ciyi Şəkiddə ana mənasında işlədilsə də, mətndə nənəm anlamındadır.

²⁸⁵ Qaqası – qozası

299.

Qocə kişilərin fərziyəsinə görə, Pir babeynən, Şkaflan baba qardaşdı, guyə bütün ziyarətdar qardaşdılar. Pir babey-nən Şkaflan baba gidəllər dağa, Şin dağına. Şkaflan baba bu-na diyər ki, sən get düz səhraan ortasına. Diyər, get sən hora. Mən hora su göndərcəm. Sənın, neyin, a boşdü.

Sora bu gidər Daşüzün dağına də. Gidər hora günortuya çatar, görər bi avad²⁸⁶ olmuyən yerdı. Ağaşsiz, daşsiz, heş nə-siz. Bi düzün ortasıdı. Nəsə, bu gidər, oynə baxar, buynə ba-xar, diyər, məni nə diyif göndərifdi havı? Havırda ağaş yox, su yox, yaşəmaa bi yer yox, bi şey yox. Nəsə, bu oturur. Biva-xı Allah tərəfinnən, ziyarət tərəfinnən göndərilən adam gəlif bunun qulaana²⁸⁷ diyər ki, xazalı eşələ. Xazalı eşəliyənnən su çıxar. Qardaşı də buna qavaxcədən diyər ki, bax, su çıxcaxdı, özü də hasamı göndərcəm. Hasa da suynən gəlif çıxar. Baxar, görər nə? Qardaşın adı yazılıfdı. Diyər, ha... bu suyü qarda-şım göndərifdi. Nəsə, qəyidif gəlif diyər ki, hasanı ala, su gə-lif çıxdı. Diyər, get horda məsgən sal, yurt-yuva sal, ağac ek. Nəsə, bu da horda yeşiyər²⁸⁸. Qocə kişilərin fərziyəsiynən. Bi-vaxı horda ölüf, ziyarət düşər hora.

300.

Bular – qardaşdər diyi (vaxdıynən atamgil danışiydilər ki, hindi mollalar da, yaşdı adamnar da danışiy) ölüfdü, basdı-rıflar. Ziyarətdı də, ocaxdı, düşüfdü üsdünə. Diyiflər, o Pir ba-badı, bu Şeyix babadı, o birisi də Şkaflan babadı. Üsdərinə düşüfdü. Pir babaan suyü olmuyüfdü. Axı Pir baba da təpədə-di də. Bu Pir baba diyifdi ki, axı mənim suyüm yoxdu. Şkafl-

²⁸⁶ Avad – abad

²⁸⁷ Qulaana – qulağına

²⁸⁸ Yeşiyər – yaşayar

lan baba diyifdi ki, sən get, mən san, a su göndərcəm. Ordan diyi, bulağın gözünə qamış salıfı. Qamış gəlif Pir babadan çıxıfı. Ho qamış çıxan kimi hordan su qayniyifdi. Həmən su ho sudu. Sudan fisdıx xazalı da çıxıfı.

301.

Pir babagil yeddi qardaşdılar. Bu qardaşdar bunu bura qoyuf gidəllər İslam dinini yaymaxdan öteri. Yaşamağ üçün su lazımdı. Bunun malı, qoyunu, otu olmalıdı axı. Əvvəldən su olmuyüfdü də orda. Pir baba qardaşdərinə diyir:

– Orda mən nağarcəm, susuz yerdə?

Diyir ki, sən getmaxda ol, biz saa su göndərcağıx.

Diyir:

– Nədən bilim, suyü siz göndərifsın,ız?

Diyifdilər:

– İçinnən bir dənə hasa çıxıxıxdı, bi dənə də şabalıt yarpağı.

İşdiyən oluflar da o vax. Dindar olsalar da, taxıl zəmiləri-zad olufdu. Biçinnən gələndə ürəyi bişif, diyifdi:

– Ay Allah, mən nağarım? Su yoxdu.

Atnan gəliymiş özü də. Helə hunda atın ayağının altınan, diyi, həblə ayağı deyən yerdən fışqırif su qalxıfı. Həmin o babanın içindəki su həmən oradı bax. Sora orda elini-üzünü yuyuf, suyunu içif gedif, Allaha dua eliyifdi ki, şükür san, a, Yarəbbim, susuz qalmadım. O arada gəlif yarpaxnan hasa çıxıfıdı sudan. Diməli, suyü qardaşdəri göndərifdi. Allah-taaliya dua elədilər, ora su gəldi. Yəni çox təmiz oluflar. Okqədə təmiz oluflar ki o insannar, Allaha elini açıf nə disə, o qəbul olufdu.

302-303. ZİYARƏTLƏRİN MÜXTƏLİF ŞƏKİLLƏRDƏ GÖRÜNƏSİ

Bi gün işdən gəlif pelekaan üsdə düşdüm. Axşam çölə çıxanda gördüm kü, üş dənə lopa, göy, qırmızı, sarı, habrama deyif (çiyini göstərir – top.), həblə uşdü. Uçuf gəlif habı külluğa düşdü. Gəlif habra deyif, sora da bulanıf-bulanıf getdilər Şkaflan babiyə. O dağda Şkaflan baba var, Şinin başında, hora getdi. “Ay dədə, öldüm” – , diyəndə bu məəm qəynəm didi ki, qorxma, qorxma, ziyaratdı. Bi həfdədən ayıldım. Həvlə şeyləri görmüşəm.

303.

Pir baba öz isdəmədiği adamı qəbul eləmiyi, una ilan kimi görünüy. Unnan sora nə bilim nə bəla veriy, gidif hora çıxa bilmiyi.

304-305. ZİYARƏTLƏRİN CƏZASI

Həyin o Təpəl oğlunun gədəsi gidər uxarı – Şin dərəsinə. Horda ziyarət var də. Diyəllər ki, hora çıxmağ olmaz. Orda da yaxşı ovlar oluy. Yoldaşdəri çıxmaz. Diyər, əşşi, nə çıxmağ olmaz. Çıxıf gidər, horda cüyür ovluyər. Ho arada bi qara duman gəlif, tufan bunu hordancə götürüf aparar. Cavan oğlanıydı, bi dənə uşağı, öyü-eşiyi olan. Ha... Tapbazdar, nə qədə eliyəllər tapbazdar. Bi də görəllər, bi qolu çöldə duruy. Yoldaşdərini saymiyif gidifdi ki, nə ziyaratıdı, mən ovlucəm, mən vurcam. Getirif bassırdılar. Lilin içinnən bi qolunu tafdılar. Çıxardıf getirif bassırdılar.

305.

Şıx Mahmudun məhləsinən kötüyü kesiyələr (Qadamın dayisiin məhləsi di hora, babasının məhləsi). Hordan kesiyələr,

aparıylər Məryəmgilin məhliyə. Məryəm də ho öyün qızıdı, Qafar məəlimin arvadı. Uun məhləsinnən ağacı kesiyələr. Ho ağacı sürütdüyə-sürütdüyə traxdura qoşuylər, sermağın²⁸⁹ qavaana deyın²⁹⁰ bavət getiriylər. Hordan aşaa apara bilmiyi, traxdur əlli dəfə xarav oluy. Ayri traxdur getiriylər, naariylər, axır ki, bavət qavırırğa çatdırıylər. Qavırırxdan oynə yüz traxdur getiriylər, mümkün olmuyü. Darta bilmiyilər, nəşə, yüz iş çıxıy ortadan.

Axırda diyilər:

– Habı nə hak-hesafdı?

Qanan adamnar diyi:

– Habı hardan kesilifdi?

– Filan yerdən.

Məlum oluy kü, ziyarət ağacidi. Axırda getirif gəliylər məhləsinə. Dəə nə traxdur xarav olmuyü, nə bi şey. Qoşuf ho boydə yolu bi deyqada getirif gəliylər.

306-308. AĞAC PİRLƏR

Habı Aşaa Gönühdə Palıt baba var də. Həyin ağacı yıxılıfdı böörü üsdə. Əlbəndə məlimin arvadı Ceyran Palıt babaan yaanan keçəndə görüfdü kü, ho ağaş boydə bi dənə uzun plaşdı, qocə kişi. Həblə baxıf dala çekilifdi. Həyqi olufdu özü də. Həyqətən də, baxıf görüfdü bi qocə²⁹¹, hündür adam. Dodaa-başı püçüruxluyüfdü²⁹². Gəlif yaanan keçif sora dala baxıf görüfdü gənə ağaşdı. Sora danışıfdı ki, bes mən həblə şey gördüm. Diyiflər ki, qocə kişidi, hunuçün sənın, gözün, a helə görünüfdü.

²⁸⁹ Sermağ – Baş Göynük kəndinin mağazası

²⁹⁰ Qavaana deyın – qabağınadək

²⁹¹ Qocə – böyük

²⁹² Dodaa-başı püçüruxluyüfdü – Dodağı uçuqlayıb.

Sora uşaxlar olufdu horda, qoyülən nəziri götürüflər. Həvlə Baba kimi (yanında dayanan qardaşı oğlunu göstərir – top.) uşaxlar. Yaman²⁹³ da nəzir qoyülər hora. Bi günü gənə nəziri götürəndə bi dənə yekə ilan buları qovufdu. Ziyarat ilan şekində görünüfdü də. Ki gəlmıyın, qismət kimindisə, ho alsın. Siz bura müceyirix eləmiyisın,ız ki. Bi həfdə ho uşaxlar alıfdı ho pulu. Bi həfdədən sora ho ilan uşaxları qovufdu, dəə ata-anası da qoymüyüflər ki, getmiyin. Yolun qıraanda tek, qocə ağaşdı.

307.

Qəyçi Əhmədin qızı Şahnaz danışıydi ki, nənəmgilin məhlədə bi dənə ağ daş varıydi. Üsdündə incil ağacı varıydi. Ho incil ağacının üsdə həmişə tooxlar çıxıf s...f batırıydilər də, ho daşın üsdünü. Axı uun dayisiin hağlı qarışmışdı də. Huna görə diyi ki, dayimin yuxusuna girdilər ki, bi dənə ağsakqallı kişi. Neçə dəfə də diyi oturanda bi kişi görmüşux horda. Kişi görüf qaşmışıx diyi hordan. Ho kişi buna diyifdi ki, ho daşın üsdünü təmizdiyın, tooxları da incil ağacinnən düşürün. Yuxuda diyifdi. Ho daşın üsdünü təmizdiyənnən sora, bi də incildən tooxları düşürənnən sora dayim helə olmadı. Ho daşın üsdə balacə daşdər var, oları başə sürtəndə başın ağrısı gidiy.

308.

Ciyim anadan oluncax buun atası ölüfdü. Çöldə, işdiyən yerdə ağacın divində ölüfdü. Sora hora ziyarət düşüfdü. Atasının can verdiği yerə. Ciyim anadan olannan sora qəbrə də ziyarət düşüfdü. Oranı ziyarətə başdiyifdilər. Diməli, anam atasının üzünü görmədiği üçün hora uşaa olmuyənnər, uşaa gəzmıyənnər gəliylər. Övlad isdiyilər. Şəxsən bizim Təranəni aparmışıx hora. İki dəfəmi, üç dəfəmi gedillər hora. Aparıf

²⁹³ Yaman – burada çox anlamında işlədilib.

dört böörünü fırranısan, sora da gereh dala çöörüluf baxmiyəsan. Həyin bax, horaan dörd böörünü sel-su yüyüf açır, qəbir helə durur.

Soram anam xəsdə olanda çox ziyaratdara, doxdura-zada geyitdi. Bi gecə yuxuda gördüm kü, bi kişi maña diyi ki, ay bala, sən hər yerə ziyarata gidifsan, Niyə öz ocağımıza gəlmirsən,? Didim, diyi: “Nətəri öz ocağımıza”. Didi, diyi: “Mən sənın, atan,am. Ziyarat da mən ölən yerə düşüfdü. Mənim qəbrim ziyarətədi”. Ora gedif hərrənənnən sora nə boydə²⁹⁴ una şəfa olmuşdü. Soradan Məmməthasan oğlu Fikrətgil həməni ziyarətin məhləsində öy tihdilər. Gəlif anamnan icazə isdiyəllər ki, biz horda öy tikax. Ciyim diyər ki, mənim horda öy-zad tikəsi işim yoxdu²⁹⁵. Amma ata yurdudu, xayış eliyirəm, ho ziyarətə bəriyə alın, unnan sora həyətdə öy tikin, Olar ziyarətə bəriyə alif sora həyətdə öy tikdilər. Hindi bax, çox vax həyətdə sel düşür, hər yer dağılır, tökülür, amma ziyarət helə durur.

309-318. VERGİLİ ADAMLAR

Aşağı Layısqıda Zamaan qızının qəynənəsi Minayə diydiki, mən gidiyəm məclisə, hamı dua verəndə mən diyirəm ki, ya Rəbbi, hamunki hara, mənimki də hora. Axı bilmiyi bu adam. Bu, xəsdələnif gidifdi Qaxa. Aprasiyə olunuf yatıfdı. Aprasiyədən sora bu ayilmiyifdi. Narkozdan ayilmiyifdi. Səkgiz gün, dokquz gün bu, narkozda yatıfdı. Yatanda buun adamlarına xavar eliyiflər. Adamları da diyiflər ki, deymiyn, qismətimizə, nolar, olar. Bu arvat ho səkgiz-dokquz gündə diyi, bi isdekan şərvət işmişəm, bi qaşix da bal. Ho qədə pendir-zad getirif qoydülər. Diyi ki, hansınnan isdiyisan, al. Mən də yarım isdekan çayimi işdim, bi qaşix da bal aldım diyi, dokquz

²⁹⁴ Nə boydə – nə qədə

²⁹⁵ İşim yoxdu – fikrim yoxdu anlamında işlədilib.

gündə. Dokquz günün başında bu arvada nəfəs gəlifdi. Nəfəs gələn kimi heş nə bilmiyəni arvat başdiyifdi Quran oxumağa. Bax, olan söhbətədi ha bu. Arvat da yaşiyi. Özü də yeznəmin bibisi qızı var həməni kətdə. Yuxuda görüfdü kü, buna diyilər ki, sizin, barının yaanda armud ağacı var, yanında da ayaxyolu. Ho ayaxyolunu təmizdiyərsən, hordan armudun divinəni su damcaxdı. Qurban olum Allaha. Armudun divi, ho da su – hora sənın, ziyarət yerin,di. Arvat maşinnən düşüf, pramoy gidiy ho armudun divinə. Gidəndə, öydəkilərə də söyləmiyifdi ki, həvlə şeylər görmüşəm. Gidəndə görüy ki, ho armut, ho quruşqa, hordan da su damıy ağaşdən. Gədələri diyiflər ki, sən hara gidisən, a ciyi? Diyifdi ki, hora baxıf qəyidiyəm. Sora başdiyifdi söyləməyə ki, mən həbi müddət yatdığım yuxuda həblə şeylər görmüşəm. Hooranı ziyarət kimi saxlıyilər, ziyarət eliyilər. Arvat da Quran oxuyəni görsən, mat qalarsən,

310.

Həbi tərəflərdə biri vardı, öldü, dirildi, vergi verildi. Nəm²⁹⁶ gəldilər yaana. Una Şeyx baba vermişdi. Həbi baxicilər kimi. Bu da baxıydı adamlara. Bi vaxı naardısa, nə naruşeniye elədisə, hunnan çıxdı getdi. Şeyx babaan hələ hökmü var. Una verəndə diyifdilər ki, bunu saña mən veriyəm, qədrini bil, işdət. Nə iş gördü bilminəm, yalan danışdı, noldu, gəldi, aldı elinnən. Nə varyidisə, biliydi, üzün,ə baxıf diyidi.

311.

Mənim bi əmim iyirmi yaşında ölüfdü. Ho, bəriqadiriydi kətdə. Bu, Şəkiyə araveynən kalxozun xiyərini aparıf gidiydi. Gidif horda xəsdələnif gəldi öyə. Gəldi, öyə girdi, gülə-gülə yatıydı. Nənəm də öyə girdixcə soruşuy:

²⁹⁶ Nəm – nə bilim

– A bala, niyə güllüsan?

O da dimiyi. Üş dəfə soruşənnən sora, diyi ki, ay ana, soruşusan, sən də məəm anamsan, sənnən dana bilminəm. Disəm də, maña yaxşı döyül. Nənəm diyifdi ki, nolufdu, dinə. Bu da nənəmin avamnığı. Diyər ki, heş nə. Mən bu gecə bi qocə kişinin qucağındeydim. Ho maña didi ki, sən ziyarət öyladısan, nə pis iş eliyifsan, hamsına tova elə. Haram yimə, düz yolnan get. Heş nə. Hunu diyər nənəmə. Diyər ki, dur, su düzət, mən eynimi deyişim. Tova elicam, bi də haram yimicam. Nə insannan işim olan döyül. Hunnan bi-iki gün qavaa da bi dəhrə çıxar sapınnan, bu da dəhrəni kola tulluyər (Həmən əmim). Horda qalar. Nənəm də danışər ki, ay oğul, sən niyə dəhrəni hora tulluyüf gəlifsan? Çıxıfdı, getirərdin, saplıyər dıx də. Ha... Diyər ki, ana, dəhrəən hak-hesavını mənən aldılar. Mən bütün hak-hesavı verdim. Çimif yatannan sora nənəmə danışər. Bunu danışif əmim durdu, qaşdı. Gəlif oturdu. Sora gənə durdu qaşdı. Babam maa diyifdi, üş gəl. Mən də uçüf gidiyəm. Ha... Sora baxıf didilər ki, huna vergi verilifdi, duruf danışıfıdı. Danışməseydi, yaxşı olcaydı. Yirmi gün qaldı, aynəsi demirdən olan öyə saldıx, dağıdıydı oraları.

“Buz getirin, buz. Mən qız isdəminəm, buz verin,” diyirdi. “Ay Allah, mən qız isdəminəm. Maña qız veriylər, saz veriylər” diyif öz-özünə helə danışıydı. Helə iyirmi gün bitəndə nənəmi çaardı yaana ki: “Ana, maña iyirmi gün, iyirmi sad vaxdımdı. İyirmi il, iyirmi gün”. Helə diyif canı çıxdı.

312.

İki ay xəsdə yatmışəm. Uun on-on beş günü laf ağır olmuşəm. On-on beş gündə elə bil ki, kor olmuşəm, lal olmuşəm, görməmişəm. Heş nə hiss eləməmişəm. Elə bil insannar maña

bi qarışqa hesabı²⁹⁷ oluflar. İnsan görmüyüdü. Yanıma gələnnəri özüm görmüyüdü, amma elə bil televizorun, ekranına getirif gösdəriydilər ki, sənın, qəbulun, a havı adam gəlifdi səni görmaxçün. Mən hunu elə bil güzgüdə görüyüdü. Uzun sözün qıçası, bu aləmdə olmuyüdü. Bağlı, baxçəli, güllü, gülüsdənı yerrərdə oluydü. Bu dünya maa heş bi şey oluydü elə bil. Helə hiss eliyidim. Hiss eliyidim yox, həyqi də helə bi yerdeydim. Sora didilər ki, oxumalısan,

Didim:

– Nə oxumalıyəm?

Didi:

– Quran oxumalısan,

Helə diyəndə didim ki, mən heç Quran nədi, açığıni diyim, heç “Bisimillah” kəlməsini dilimə getirən adam döyüləm.

Didi:

– Yox. Biz dicax, sən öyrəncasan,

Danışmiyidim, amma möhgəmnən oxuyüdü. Bular (evdəkiləri nəzərdə tutur – top.) diyidi ki, sesin, çıxmıy. Sora didilər ki, bes səni dəli qələminə qoyüflər. Hər kes bi söz danışıydı. Hunda də didilər ki, qoy dəə bunu açix-açığına verax. Açix-açığına verəndə sesimi ucadan çıxartdılar. Başdıyif də helə möhgəmnən oxudum, avazıynən. Avazını da yaxşı tutdum. Sora didim ki, mən siz diyəni isdəminəm. Siz diyisiz, mən diyirəm. Mən öz-özümən oxumax isdiyirəm. Diyəndə didi, kitav tapbalısan,

Didilər:

– Sən hər şeyi bilməlisən,

Didim:

– Mən aciz bi adamam. Heş orta təhsilim də o qədə üsdün olmuyüfdü. Yox, bacərmərəm.

²⁹⁷ Qarışqa hesabı – qarışqa kimi anlamında işlədilib.

Didi:

– Bacərərsan,. Biz də sənnən işdicax.

İşdiyəndə didim ki, nə bilim, bacərsəm, işdiyərəm.

Didilər:

– Bes zülümnrə dözə bilərsan,mı?

Didim:

– Bacərən kimi dözcam.

“Qarşın,da” – , didi – “ölüm ayağı da var”.

Diyəndə didim ki, nə bilim, qismətim sə, ölcəm, qismətim döyülsə, qalcəm. Helə diyəndə didi ki, unda sən bacərərsan, gözümüz alıy. Sual-cavafdan hiss elədiy ki, bacərərsan, Çox zülümnrə elədilər. Dəə Qurana da götürdüm.

Didim:

– Özüm oxumax isdiyirəm.

Sora didilər:

– Bes baxmax üçün havadan isdiyisənmi?

Didim:

– Yox, Qurannan isdiyirəm. Havadan zehnim o qədər də yoxdu.

Didi ki, biz iki il sənnən çalışcax, iki il sənnən olcax. İki ildən sora baxcax, sərbəs götürsan, biz sənnən olmucağıx, özün, işdicasan,. İki il olarnan işdədim. İşdədim budu ki, işdətdilər. Olar diyəni mən diyirdim. Sora buraxdılar. Həndi də sərbəs işdiyirəm. Amma çox zulumnar çehdim. Ölüm ayağı da kesiydilər. Bağışdiyın, məni, pis yola da dəvət eliyidilər. İki uşağım vardı hunda, birini sora özdəri verdilər. İki uşağı üsdüsdə qoydülər, nöyüt töküydülər üsdə, yandırıldılar. Qəynənəmi də qarşimə qoydü kü, o öldüsə, sən teh qaldın,. Unda dil didim, ağladım. Didi ki, dilçi²⁹⁸ də bacərcasan,.

Didim:

– Həməşə məni pis yola dəvət eliyisin,ız. Yaxşın,ız var verin, pisi isdəminəm.

Didilər ki, bes səni filan yerə aparax. Pis yol mənada. Mən də didim ki, ho mənçün döyül. Getmədim. Sora didilər:

– Getsan, yaxşı olcaxdı, getməsan, pis. Uşaxların,ı yandırmalıyız.

Didim:

– Özün,uz bilərsin,ız.

Uşaxlar yananda düzü çığırdım. Şişi qızdırıf qıfırmızı, bədənimə basıydilər. Yandırırflar da, öldürüflər də, dirildiflər də.

Yimax yiirdim. Yimağa beş deyqa vax veriydilər. Ho beş deyqada yimağı yiməliydim. Axır vaxda məəm yidiğim yalnız pamidor olufdu. Bəzən çığırta yiyirdim, bəzən helə çiy pamidor olufdu. Düzdü, adamnarı görmüyüdüm, amma hiss eliyidim ki, yanımda kimsə var. Yalnız mamam verəni, bi də eltimin kiçih qızı Ramilə verəni yiyirdim. Başqa adam verəni yimiyidim. Axırncı pamidoru ağzıma uzadan yerdə, vuruf elimnən salıydilər. Dəə vax bitdi yanı. Doysəm də, doyməsəm də qalıydım. Sahat onnan sora düz sahat birə kimi deyənəmdən işdiyirdix. Zulum veriydilər. Sahat birdən sora toxdamax üçün yarım sahat, bi on-on beş deyqa fasilə veriydilər. Hunnan sora dəə ən ağır zulum oluydü. Başdıyidix işdəmağa. Olar diyəni qavriyə bilmiyəndə, tərs diyəndə vuruydülər. Başın, nan vuruydülər, ya çiyin, nan vuruydülər ki, tez götürməlisən,. Sahat ikidən beşə kimi ho zulumda qalıydım. Dəə beşdən sora el çekiydilər. On-on beş gün, yarım ay, həvlə zülüm elədilər. Vergi verilmax yolu on-on beş gün oluy. Amma iki ay xəsdə olmuşəm.

O tərəf Cənnət bağı kimi yerdı. Hər dayım, günü büyükü günə kimi mən horda, hoların məclislərində oluyəm (Biz toy diyirix, holar məclis diyi). Biz işgi diyirix, arax. Olar şərab diyi. Hoların şərablari da elədi ki, habı qazdı sular, şirin

²⁹⁸ Dilçi – ağıçı

sular kimi. Hoların ən aciz²⁹⁹ yimaxları bizim ən daddı yimaxların yerini vermiyi. Hindi-hindi hoların yimaxlarına uyğunlaşmışəm.

– *Vergini sizə kim verdi?*

Vergini Şeyix baba verifdi man,a. Şeyix babaan yanında şagirdi, mavini var. Adı Aytajdı. Nurtaj adında da biri var. Man,a didi ki, səni özümə qızdığa götürüyəm. Didi:

– Ancax mənim qızım adını daşydın, hörühlərin,a əl vur-mucasan,

Mənim də iki dənə hörüyüm var, uzun.

Xan Sarayi hordaki sarayin qavaanda heş bi şeydi. Bö-yüh bi saraydi. Ham yer³⁰⁰ mərmərdi. Par-par alışif yanıy. Qe-şeh gülluxdu, qeşeh meyvə bağlarıdı. O aləmə gidəndə adam bu aləmə gəlmax isdəmiyi.

– *Bəs əlavə ad da verdilərmi, yoxsa öz adınızı saxladılarmi?*

–Yox.

Didi:

– Sənin, adın, bura uyğundu.

Amma xoşunə gəlmiyən addarı deyişiydilər. Hunnan so-ra bi uşax da özdəri, zornan verdilər. Bir ay mən ho uşağa gö-rə lal-dinməz qaldım. Mən (ayif də olsa) həkimə getmağ isdi-yidim. Man,a qapıdan çıxmağa icazə vermədi. Sora man,a didi ki, huun başinnən bi tüh esgih olsa, ömürrüx şikəs olcasan,

Didim:

– İsdəminəm. Uca Allah hərəsinnən bi dənə pay verifdi, bəsdı.

Diyəndə didi:

– Bu, mənim evladımdı. Toxunmucasan, Əyər qəsd elə-san, ho günnən şikəssən. Bi yaşınə kimi sənin, heş neyin, la-zım döyül ho uşağa. Öz övladımdı, özüm baxcəm:

²⁹⁹ Aciz – burada dadsız, pis anlamında işlədilib.

³⁰⁰ Ham yer – hər yer

O uşax beşinci yaşdədi. O biri iki uşağa zülümnən bax-mışəm, çox xəsdə olufdular. Amma buna Allahın bi dərmaanı verməmişəm.

– *Adını kim qoydu?*

– Adına qarışmədi.

Didi:

– Özün bilərsən, Nə qoyürsan, qoy.

Yoldaşım didi ki, mamamın adını qoycəm. Özdəriynən məslatdaşdim.

Didi:

– Ras ki, huun adıdı, qoy də. San,a çox əzyət çekifdi.

Hindi beşinci yaşdədi. Nə dərman verməmişəm, nə heş nə. Amma qurbanı var. Üş yaşında aparmalıydıx hora. Ma-mam dimişdi ho qurbanı. Üş yaşinnən sora Şeyix baba didi ki, qızım, tələsmə. Nə qədər ki, o, mənim üsdümdədi, o qədər sə-nin,çün asan olcaxdı. Gətirmax üçün tələsmə. Tələsmə diyən-də didim ki, mən narahat oluyəm. Axı hunu san,a təhvil verməliyəm. Haqqını verif mən sənnən almalyəm. Belə də sənin, övladıdı.

Didi:

– Mən biliyəm, havax getirmax lazımdı. Sən dimə ki, evladı mən böyütdüm. Sən böyütmüyüfsən, unu böyüdən mənəm.

Həyqi də, bu uşağı olar böötdülər.

Mən yalnız hunnan oluyəm (Şeyx babanı nəzərdə tutur – top.). Əvvəllər gündə üç dəfə namaz qılıydim, səhər, günor-ta, axşam. Səhər yeddide, günorta ikide, axşam də yeddide. Amma sora baxmaa görə, çetin oldu. Didi ki, oğul, çox ağırıtix oluy san,a.

Didi:

– Gündə iki dəfə bəsdı, səhər, axşam.

Oldu gündə iki dəfə. Amma mən olar diyən kimi namaz qılıyəm. Hindi habı bizim mollalar kimi namaz qıla bilminəm, düzgün danışsax.

Bi-iki ildi özüm sərbəs işdiyirəm. Gəliy, kənardan baxıy, görüy ki, sərbəs baxıyəm. Düzgün baxa bilmiyəndə cəlt vuruy ki, bu sözü, bu cümləni ötdün, habı sözün nöqsanı var. Helə olanda gənə səhvlərimi özü düzəltdiy. Natəmiz gezməyə qoymuyü. Natəmiz oldun,sa mutlax zulum verməlidir. Əvvəllər bi baxmağıydı, baxmax yolunu alıydım. Əməl-cadunu da verdi sora. Unu götürmüyüdü. Nəsə, əməli də məjbur qarşısında verdi. Amma didim:

– Eləmicəm. Çünkü mənim uşaxlarım var, körpədi.

Didi:

– Əmələ el atısan,sa, canın,nan da keşməlisən.

Diyəndə didim:

– İsdəminəm.

Didi:

– Sən götü, qaydalarını öyrən, isdəmiyəndə isdəmə. Sora isdifadə eləmə.

Nəsə, əməli də götürdüm, amma işdətminəm. Qismət üçün duva yazıyəm, amma əməl eləminəm. Əməli pis tərəfə eləminəm ha.

– *Əməli açmaq da sizə aiddi?*

Aşmax da belədi. Düzdü, mollalar diyi ki, sura oxudum, aşdim. Hansı molla diyisə, unu aşdim, o, boş söhbətədi. Əməli aşmax üçün yalnız əməl surasını oxuyusan. Əməllər çıxannan sora diyisan, yandır, at. Hansını məsəlaat görsəm, hunu eliyillər.

– *Tutaq ki, bir başqası eliyib, onu da sizin yanınıza gətirsələr, açə bilərsiniz?*

Bura gələnərin, məsəlçün, yüz fayzdan doğsan dokquzu əmələ görə gəliy. Yerini diyirəm, gidif özü çıxarıy. Qismə-

tiyəcün, bəxdiyəcün bağliyifdisə, həmən əməli götürənnən :
üş gün vaxd qoyurəm. Üş günənnən sora elə bil ki, onun adına olası adam qismətinə çıxıy. Mən yeddi ildi habı yoldeyəm. Yeddi ildi işdəmişəm, hələ heş kimnən qiymət danışməmişəm. Rayon var, orda əməl eliyənnərin əməli rus əməli kimidi. Elə bil ki, horaan əməliynən Rusyətənin əməli birdi. Holara girişəndə incidiyələr, sıxıf suyunu alıylər, elə bil ki, özünə eliyiflər. Helə hiss eliyisan.

İyirmi yaşimdə habra gəlmişəm. İyirmi yaşımə gələnən elə bil ki, iki il sərbəs olmuşəm. İki ildən sora xəsdələnməyə başdədim. Evdə yatıydım. Gördüm, bi kişi baxıy, elə hiss elədim ki, qaynatamdı. Gördüm yox, bi sakqalı kişidi. Uzunsov, yanaxları qırmızı bi kişidi. Bir az hordan baxdı. Baxanda mən yorğanı başımə çəhdim. Çığırmax isdədim, danışmax isdədim, danışə bilmədim. Yoldaşım qıraxda yatıydı. Uşaxların üsdünnən aşdim, keşdim, elə bil elim də tutuldu. Ayağımmnan yoldaşımə vurdum, didim ki, kimsə hordan baxıy. Didi ki, heş kim yoxdu. Sora didim:

– Çıxma, nəsə olar.

Didi:

– Aaz, heş kim yoxdu. Sənin, gözünə görünüfdü.

Didim:

– Yox.

Nəsə, bu, belə qaldı. Bir müddətdən sora yenə həmin kişi gəldi. Gördüm habı boydə yerdən (qapının arasını göstərir – top.) sıgıf girdi. İçəri girəndə gördüm ki, uzun bi kişidi, sakqallı.

Didi:

– Sən manə girmə qoymüyüsan, amma mən girdim. Sənin, yanınə gəlmişəm.

Diyəndə, mən qışqırif durdum.

Didi:

– Niyə qışqırısanı? Noldu ki? Məni tanımadın, sən. Amma səniyənin işdicam.

İşdicam diyəndə, ayif də olsa, mən pis mənada başə düşdüm. Qorxdum. Didim ki, sən kimsən, öyə girifsanı? Yoldaşım var. O da didi ki, nolsun kü, yoldaşın, var. O bööyə, ki çiyə baxan şey döyül.

Didi:

– Səni aparcam sarayə.

Mən də helə qışqırır durdum, hunuynən qaldım. Dəə ho xəsdə olan oldum.

Mən ildən, aydən bi dəfə mən yuxu görüydüm. Baldızım həməşə yuxu görüdü. Kitava baxıydi, yuxu yozana. Mən buna gülüydüm kü, mən ildə bi dəfə yuxu görüyəm. Ho yuxunu axşam görüydüm, səhər mütlax xəsdələniydim. Özü də helə xəsdələniydim, ağır. Hər hasantdıxnan xəsdələnen döyüldüm mən. Nəsə, nicə ki, ho kişini gördüm hunnan sora xəsdə olmuşəm. Yeddi ildi ağır xəsdə olmuşəm. Bu ilə kimi, büyükü günə kimi mən yenə də xəsdəyəm.

– *Bəs özləri deyirmi nə vaxta qədər olacaq?*

Məəm qavaamda yeddi dənə yol varyıdı. Quran tutmağıydi, oxumağıydi, baxmağıydi, sora əməl yoluıdü, axdarış yoluıdü. Hələ ki, Qurandı, bi ziyarət verifdilər. Hunu da, ziyarətə da qəbul eləmişəm. İşdətməsəm də, əməli qəbul eləmişəm. Bir müddət uduş yolu olufdu. Qızıl udduruydülər man,a. Bir müddət özdəriynən işdədim, sora isdəmədim. Çetin oldu. Elə bil ki, habı qızıldı, hər nədi, uduydüm, sora çıxardıydım. Sırğanı açığ uduf, bağı çıxardıydım. Elə bil ki, gözbağlıca kimiıydım. Özdəriynən işdədim, amma ho sora maa çox ağır oldu. Elə vaxd oluydü kü, həfdələrnən yimax yiyə bilmıydım. Boğazımı yarıydi, cızıydi, çıxardıydi, isdəmədim. Amma yenə də özdəriynən olanda işdiyə biliyəm. Özüm özduğumda işdə-

minəm. Axdarışı də öyrətdilər. Məsəlçün, havra sən neyisə gizdədifsən. Həvlə el çekiıydım, diyıdım ki, filan yerdədi.

– *Götürə bilməyəndə nə olur?*

Ya ölüy, ya da hağı qarışiy. Zulumnara baxıy. Bi oğlan gəlmişdi bura. Heç olmasa, beş-altı dəfə gəldi. Uşağını da elinnən aldılar, özünün də elə bil ki, hağı qarışiydi. Gəldi, baxdırdı. Didim, götürcasən. Götürdü, amma düzgün əməl eliyə bilmədi. Özünü düzgün, təmiz saxlıyə bilmədi. Cavandı də. Cavannara o qədə də düz olmuyü. Nisbətən yaşdı adama yaxşı oluy. Yaşdiyə də bi helə girişmiyilər ki, birəz ömrü az oluy. Cavannara çox girişiyilər.

Didim:

– Geri götü. Sənin, qavağın,da var. Gənə də olcaxdı.

Nəsə o qorxmışdü. Qorxuynən əlaqədar elə bil ki, özünü tez itiriydi. O havadan alıydi, tutuydü. Nisbətən biliydi biraz, amma qavriyə bilmıyidi. Vergili adamı gereh gözdən qoymuyəsən. Məsəlçün, mən gəlmişəm baba cildində. Sizə görünüyəm ki, sizi sarayə aparım. Bizə helə eliyidilər də. Məsələ, aparıy meşədə başini üzüy, ya zəhərriyi, naarıy. Sora görürsan, ki, (biz Şeytan diyirix, olar İblis diyir) İblis cildinə giriy, başi götümüyü³⁰¹, başini üzüy.

313.

Bizim qonşudə bir kişi-arvat, bi də arvadın əmisi qızı gidifdilər dağa. Olar mürəkgəm yığıfdılar, qız sumax. Qız diyifdi ki, horda yaxşı sumax var, mən gidim yığım, sora sizi çaarcam. Axşamüsdü olufdu, amma helə qarannıx-zad qarışmıyifdi. Bivax diyi başimi qaldırdım ki, Nazay görünmüyü, yoxa çıxıfdı (Qızın adı Gülbənizdi, Nazay diyilər).

³⁰¹ Başi götürmüyü – gözü götürmür anlamında işlədilib.

Soradan Nazay diyi ki, iki dənə kişi ağzımı tutuf mənə dala dooru aşirdi, yıxdırdı. Çığırdım, didim, diyi ki, sən kim-san, sən mənə niyə yıxdırısan,? Bunu sürütdüyə-sürütdüyə aparırlar. Diyiflər ki, nə qədə vaxdı səni axdarıyox. Səni aparıyox Niyazi babaan üsdünə (Niyazi baba da Bakqalda ziyarətçidi, adını eşitmiş olarsan,). Mən də Təslim dayiin oğluyəm. Adım da Mahirdi (Oğlan diyifdi). Böözündə də sakqallı kişi var. Kişi də aralıdan gidiy diyi, danışımıyi. Gecə düşüfdü. Bütün kət də tökülüfdü, Nazay itifdi. Tüfeynən, şeynən səhərə kimi qız axdarıylər. Mənə diyi, həvləməsinə³⁰² aparıylər. Sora kişi didi ki, sən ləhliyan, gidə bilmıyan, gəl səni aparax Fatma nə-nənən üsdünə (Fatma nənə də habırda ziyarətədi, Nəzir Məmətdərdə). Diyənnən ki, “Ə, rədd ol, sən yalançısan,” – , toxunuf mənə yıxdırıy ağzıüsdə. Bilminəm mənə hora nətəri apardılar. Dalımda da sumax meşığı. Sora aparıflar bunu Fatma nənənən üsdünə. Sora didilər diyi, sən habırda yat, heş nədən qorxma. San,ə biz yaxşı şeylər verəcx, hamı sənın, başın,ə and işəcxdı. Səni heş kes sayımıyi, adam yerinə qoymüyü (Otuz üç yeşi varyıdi qızın. Özünə fikir vermiyən, pinti-padar³⁰³ şeydi də). Hamı sənın, üsdun,ə gəlcəcxdı. Horda diyi, mən yuxluyərəm. Bıvaxı səhər gəlif didilər, dur öyun,ə. Layısqı yolu yoxmu? Hordan bizim kəndə yol gəliy, cığır. Cığırman ho qızı getiriflər. Ayaan qalışdəri³⁰⁴ də itifdi. Diyi, gəlif Qoşdülərin Esmira var, hoların dokqaza çatanda Esmira xala man,ə didi ki, bala, xoş gəlifsən, sən hara, bura hara? (Axı hoların öyləri kəndin ayaanda, bularınki başındədi). Ağlıyə-ağlıyə didim ki, Esmira xala, başımə həvlə iş gəlifdi. Mənə iki dənə kişi döyüf həvlə apardılar. Oğlan didi, mənım adım Mahirdi, özü də səni mən

³⁰² Həvləməsinə – bu tərəfə

³⁰³ Pinti-padar – səliqəsiz

³⁰⁴ Qalışdəri – qaloşları

özüm alcəm. Səni neçə ildi mən həyriyəm³⁰⁵. Mənə aparıf horda yatdırıf, həyin də habra getiriflər. Heş nə. Qız gəlifdi. Kişilər də buna diyifdilər ki, sən get bunu hamıyə danış, inanmıcxlar. Biz san,ə bir aya kimi, iki aya kimi yaxşı şeylər də örgətcəx. Sən oxumağı da bacərcəsan, hər şeyi də. Hindi gəlif güvənə-güvənə³⁰⁶ həyrəniy ki, man,ə vergi verilifdi.

314.

Nə qədə xarəf xəsdə olutdu Gülzadaan oğlu. Bunu bilmiyitdilər ki, buna vergi verilir. Bunu nə qədə ora-bura aparıtdılar. Bıvaxı ölənə yaxın gədə diyitdi ki: “Mənə heş yerə aparımıyın, tərətmiyın,”. Ölməyinə üç gün qalmış görütdülər ki, buun eli-ayağı, dört böörü yazılır. Gənə inanmıtdılar. Dəə buun canı çıxar. Qırxı çıxanda geyif Bakqalda ziyarətə, Ağası dayiyə görünər, diyər ki, anamgil man,ə inanmıllar, mənə tovlaan qavağında çimdiritdilər, p.x-peyin olan yerdə. Özüm basdırdığım nar topuna³⁰⁷ aparıf bi qırmızı irət³⁰⁸ bağlasınnar. Düşüf hora ziyarət eliyilər. Hunnan sora gədə holardan əl götürüf getdi. Ho gədə baş ağrısınnan ölütdü. Hindi ho nar topunu başı ağrıyannar ziyarət eliyif düzəlir.

315.

Mövləyə (vergilini nəzərdə tutur – top.) danışdı ki, mənə küllüğe salıf üsdümü torpaxlıyitdilər, sora getirif ağzıma sabun yidiritdilər. Esgı³⁰⁹ verirdilər, bişqa³¹⁰ verirdilər ki, çal, yansın. Çala bilmirdim diyi. Əşi, aparıf bağda-baxçədə mənə

³⁰⁵ Həyriyəm – güdürəm anlamında işlədilib.

³⁰⁶ Güvənə-güvənə – sevinə-sevinə

³⁰⁷ Nar topuna – nar ağacına

³⁰⁸ İrət – kələğayı

³⁰⁹ Esgı – əsgı

³¹⁰ Bişqa – spıçka, kibrit

asırdılar. Gözümü həvlə, diyi, piçax salıf çıxardırdılar. O qədər maa, diyi, zulumnar veritdilər. Dalıma vəş qoyurdular ki, apar. Ürəyim gidirdi. Dilim gidirdi qarnıma, dartıf çıxardırdılar. Danışıydı ki, tavaxda qoorurdular³¹¹ məni. Çox zulumnar verirdilər. Huna da helə veritildi.

316.

Fəriydə də danışıydı. Diyi, yuxuda gördüm kü, dənizin ortasında bi ağaş var. Məni çıxartdılar ağaca ki, çıx, horda bi dənə alma var, hunu üz, düş. Almanı üzüf, suyə hara düşüm, diyi? Helə, diyi, ağaşnən bi yerdə məni dağa atdılar yuxuda. Hunnan sora huna çöpçülux verildi. Tavağa qoyüf diyi, həvlə yandıryıldilər, doğrüyüf bişiriyıldilər. Ha... Quran hakqı, manə, Fəriydə özü danışıfdı buları. Bi dənə diyi, ilan gəlcaxdı.

Diyiflər:

– İlanın çöp çıxart.

Sora, diyi, ilan gəldi.

Didim diyi:

– Oy baba, mən irgəniyəm axı hunu çıxartmağa.

Didi diyi:

– Unda çıxartma, sıgalla ötür.

Sıgallıyif ötürdüm, diyi, ilaan çöpünü. Hindi ötürüy ho, çıxartmiyi ki.

317.

Habı yuxarı tərəfdə də biri vardı. Uun əri də ölütdü, uşaa da ölütdü, qaynatası da ölütdü. Qaynatası ho uşaxları qavırtıxdı oynadanı bu, güyə əşkərdə³¹² görür. Buna helə vergi veritildi. Gecə vaxı görəni diyi, atam uşaxları oxşadır³¹³. Mən

³¹¹ Qoorurdular – qovururdular

³¹² Əşkərdə – aşkarda

³¹³ Oxşadır – əzizləyir

öydəki uşaxlara söylənən kimi atam gəliy ki, sən ho uşaxlara niyə söylənisan,? Niyə nə gəldi diyisan,?

Çaariy:

– A Şeyix baba, qurban olum, üsdümə gələnən var, qəbul eliyim, eləmiyim?

O ordan nəşə didi, bu da qəyitdi ki:

– Sağ ol, sağ ol.

Sora didi ki, gəlın. Amma narahat oluyəm, pis adam var için,ızda. O qədə də adam varyıydı biz gidəndə. İçəri girif qəyidif çıxdı ki, boğuluyəm. Çıxsın ho adam hordan. Girif çıxdı ki, natəmiz adam var, boğuluyəm. Axırda bi adam duruf getdi hordan, gejdən-gej. Ho gidənnən sora irahat baxdı. Habı Selbasannaniydi, ho adam da.

318.

Bi dənə Natik diyən oğlan oluy. Əsgərdən gəliy, xəsdə oluy. Xəsdə oluy bu, ora həriyilər, bura həriyilər. Nəşə, həvlə incələ-incələ gidiy³¹⁴. Bi günü mollıyə aparıylər. Molla diyi:

– Buna vergi veriliy, götümüyü.

Nəşə, gəlif əlqərəz oğlan ölüy, toy eləmiyən oğlan. Əzələn, ölməmişdən diyi ki, məni elə yerdə çimdirin, ki, təmiz yer olsun. Belkə, ocax-zad gəldi üsdümə. Nəşə, həvlə hər şeyi diyə-diyə gidiy də. Olacağa görə. Sözdəri də düzgün gəliy. Baxıcı kimi. Sora oğlan gəlif ölüy. Ölən günü bunu aparıf tualetin yaanda çimdiriylər. Ocax gəliy, həyrəniy, firranıy. Məhlələrinin tən ortasında bi dənə qocə nar ağacı var. Yekə nar ağacı. Sora gəliy firranıy çimən yerini, düşə bilmıy. Axı natəmizdi hora, tualet var. Oynə firranıy, buynə firranıy ocax, gəlif düz məhləən qavaanda nara düşüy. Sora gecə oluy, görüy kü, bi dənə işıx gəliy. Atası görüy. Görüy işıx gəldi, öyə girdi.

³¹⁴ İncələ-incələ gidiy – günü-gündən arıqlayır

Bu yatan kravatın dörd tərəfi uzunluğunu həyrəniyə ho işix. Görüyü kü, oğlu eşdə üzü tühlü həyrəniyə gecə. Eşiyə çıxıy, diyi ki, ay, habı Natik döyülmü? Atasıynən heş danışmiyi. O, helə firranıy. Görüyü atası. Firranıy gidiy, danışmiyi. Bu gəlif narda həyrəniyə. Sora yuxuda diyi ki, atasına, məni niyə horda çimdirifsın,ız? Məni nahax çimdirifsın,ız horda. Təmiz yerdə çimdirdydın,ız. Nəsə, helə, helə gündə gəlif görünüyü.

Diyi:

– Ba, ho nar ağacını ziyarət kimi qəbul eliyın. Ziyarətım olsun. Məəm üsdümə gələn huun üsdünə gəlsin. Nara nə nəzir disan,ız, düşcaxdı.

Gündə işığı gəliyə nara. Özü də ruh şəklinə gəliyə məhləni firranıy. Heş kimnən danışmiyi, çıxıf gidiy. Huun üsdə ziyarətə gidiylər. Partal diyilər nəzir kimi. Həvlə baş ağrısı zad tutannar gidiy. Sora niyə tutan (nakam gidiydi, toy eləmiyif də), köçəsi qızdar, toy eliyəsi oğlannar huun üsdə ziyarətə gidiylər.

319-333. İLANLAR HAQQINDA

Sənın, oyunun qarolçüsüdü öy ilanı, öldümağ olmaz. Hunu öldürsan, qarğıy. Həyin bizim öyün altında var, dalda var ilan. Öldürməmişix, helə duruy horalarda. Yaşəsin horda.

320.

Vallah, bala, ilannar yeddi qardaş oluy. Habı Əhmət məlimin xalasıgilin öydə, belkə bi milyon ilan olardı, küv olmasın³¹⁵. Nə holar hunu öldürmüyüdülər, nə də ilannar hoları vurmüyüdü. Daşquranın içindəydi öyləri. Öyə girdi, gereh sifdədən ses eliyif sora öyə girsin, ho qədər ilannarı oluydü. Amma öydə adamı ilan vurufdu eşitməmişəm. İlansız öy, yer yoxdu.

³¹⁵ Küv olmasın – yalan olmasın.

321.

Göy lovyə tezə çıxan vaxdı, didim gelinə ki, mən tezə lovyeyənə xingal isdiyirəm. Özüm də sahiyə gidəsiyəm. Öyün işi qutaran şey döyül. Didim, qoy gelinə kömey olsun. Lovyəni özüm yığım, təmizdiyim, qalanı da özü eliyər. Girdim ki, lovyə yığım, gördüm kü, lovyələxdə bi ağ ilan üzümə baxa-baxa duruy. Qorxdum. Mən ölmüş gidif tez lapatkani götürüf bunu öldürdüm. Getirif öyün padvalında basdırdım. Üş gün sora bi arvat gəlif çıxdı, elində də bi kitab. Aşdı, man, a didi ki, sən bi ağ ilan öldürüfsan, amma nahax yerə. Ho bi məlakeydi. Amma yaxşı ki, öydə basdırıfsan, öz yerində. Yoxsa san, a bi bəla olcaydı. Öy ilanı adama deyən şey döyül kü.

322.

İlanı öldürməzdər. Düşər-düşməzi olar. Mən də qocə arvatdardan eşitmişəm. İlan olmuyən öy olmaz. Diyilər ki, öydə olan ilan kiminsə bəxdinə olar. Öldürsan, bəxdın, bağlanar.

323.

Habı bi-iki ilin sözüdü. Məəm əmimqızı yerə düşər, görər ilan. Öyə girər, görər ilan. İlannın baş girriyə bilməz. Partal yüyürdüm, diyi, bi də gördüm, başım qatdan sallanıf duruy. Nəsə, sora gəlif bunun uşağının beyni batdı. Beş uşaxdan sora biri də olmuşdu. Həməni ho altıncın beyni batdı. Həvlə beyni batırdı, yumurta qoysan, gedirdi. Vartaşenin Vardan kəndinin Məmət diyən mollası varyıdı, bunu hora aparıf giddəllər. Molla buna baxıf diyər ki, ilan san, a eşq olutdu. Sən öl-sən, ilan qutarcaxdı, ilan ölsə, sən qutarcasan.

Diyər:

– Bes naarım?

Diyər ki, get yeddi cürə xonça qayır qoy. Yeddi cürə xonçiyə ho ilan gəlcaxdı. Bi dənə hunnan saa çarə var.

Bu, xonçanı qayırf qoyar ki, baxın,. Bir azdan görəllər ki, dağdan bi şey gəlir, yumalana-yumalana, amma ilan döyül. Elə bil iki doşanı g.t.g..ə calamısan,, diyi, helə bi şey. Gəlif, diyi, ho xonçıyə, potnusa bi conada³¹⁶ girdi. Hunda çağırdıx.

– Bayrəm dayi, gə, ilan gəldi.

Bi tüfeh atdı, diyi, deymədi. İkincidə cülüh-bardağ³¹⁷ eliyif hora qoydü. Hunnan sora uşaxların nə beyni batdı, nə bi şey. Bizim nəslimizin hamsı ilannan ölütdü. Bax, rəhmətdix əmim də hunnan ölütdü, bacım da hunnan ölütdü, ho da helə olutdu. Hamımız ilannan helə tərək olmuşux.

324.

Qız vaxı məni zornan isdəmədiyim oğlana veritdilər. Didim, getmicam də, üç il durmuşəm, həvlə bi qənfıtdərini də dadmamışəm. Hindi söhbət düşüf diyirəm. Sora arvat (qaynanası – top.) düşər, görər ki, məhlədə ilan var. Su almağa çıxar. Görər ki, heş nə yoxdu. Bi də çıxar, görər ki, bi ilan sementin üsdə deyirmi quyrulutdu³¹⁸ yatır. Diyər, ədə, bunu mən nağarım? Axşəmüsdü, mal gələn vaxdı. Öldürməyə gücü çatmaz. Bi potulqa³¹⁹ nöyütü töküf bu, ilanı oddıyər. İlan, diyi, yanıf para-para, geyif suyə düşdü. Loxma-tikə oldu suda. Nəsə, axşam yatıf, səhər duruf arvat incil ağacına çıxar. İncil ağacı ayrılıf arvat loxma-tikə olar. Dizinnən havra kimi (əli ilə budunu göstərir – top.) arvada səkgiz dənə tikiş qoyallar. Arvadı balınsiyə aparıf öyə getirincən camışdəri ölər. Camışın dalıncən avara³²⁰ ölər. Avaraən dalınsıncən camışın altındakı

³¹⁶ Conada – formada

³¹⁷ Cülüh-bardağ – tikə-tikə

³¹⁸ Deyirmi quyrulutdu – dəyirmi qıvrılıb.

³¹⁹ Potulqa – butulka

³²⁰ Avara – təxminən üç yaşında dişi camış

gedey³²¹ də ölər. Arvat maa xəvər eliyər ki, ho, gedəni isdəm, anası veritdi. Belkə huun ahı məni tututdu. Ciyim diyər:

– Büyün ho ölsə, gənə sizə vercam. Mən kişi kimi söz vermişəm, vəssalam.

Heş nə. Sora məhliyə bi molla gələr, diyər ki, ay qardaş, məəm başıma həvlə iş gəlirdi. Diyər ki, məhliyə saava³²² gəlirdi, ziyarət gəlirdi, sən huna diyər, dirigözdü cəhənnəm qurmuşsan. Nəfəsi öldürməyə diyər, icaza var, amma dirigözdü cəhənnəm qurmağa yox. Hunu yandırmaseydın,, diyər, yaxşı olcaydı. Nəfəsə cəhənnəm qurduğaa görə bu öy-eşih dağılcaxdı.

Bu yurt-yuva, diyər, dağılcaxdı. Tezəldən³²³, diyər, bura bi kişi gəlcaxdı. Yaman pulu-parası olcaxdı, amma qədrini bilmicaxdı. Bu yurtda bi qız uşağı əmələ gəlcaxdı. Bu gelin də burdan çıxcaxdı, dağılcaxdı bura. Bax, məən hordan çıxdım, İradə qaldı. Nə qədə pullu-paralı oldu Mürşüt məəlim. Qədrini bilmədi, dağıldı. Ho kişi didiği kimi də oldu. Kişi didi, ho ilan ziyarəttdi, saavadı də, sən hunu niyə yandırmısan,?

325.

Əfruz qarı danışıydi ki, hər öyün ilanı oluy. Əfruz qarının da axı iki dənə oğlu oluf, ikisi də ölüfdü. Bizim də öydə ilan varıydi, diyi, ağ ilanıydi. Bu uşax da, diyi, yatıy beşihdə. Qorxdum kü, uşağı vurar ilan. Mən də, diyi, xamır yeyirdim³²⁴. İlanı uxlovnan başınə-başınə vuruf öldürdüm. Unnan sora ziyannıx dalıncə ziyannıx gəldi, diyi, oğullarımın ikisi də öldü.

³²¹ Gedey – bir yaşına qədər olan camış balası

³²² Saava – övliya

³²³ Tezəldən – təzədən, yenidən

³²⁴ Yeyirdim – yayırdım.

326.

Öy ilanı adamı vurmuyü. Öyün altında oluy, çardaxda oluy, hərdən çıxıy. Məsələ, ilan görüy kü, sütə qonşü zəhər qatıf qoyüf gidıy ki, qoy aylə içif qırılın. Öy ilanı unu hiss eliyif quyruğunu salıf sütü dağıdıf gidıfı. Öy ilanının öyə xeyri var, ziyanı yoxdu.

327.

Öy ilanı yeddi qardaş oluy. Bi dənəsini atanda diyilər ki, yeddi dənəsini atmalısın, çünkü birini atsan, da, o biri qardaşdər gəlif sənən ho dağı çıxmalıdır.

328.

Bi dənə də rəvayət eşitmişəm ki, bi evdə ilan çıxır nə boyda. Atıllar. Atdıxca öyün altınnan qayniyir. Bütün dünyanın ilannarı hora yığılıfı, iclas keçirillər. Aylə evdən köçüfdü, qorxusunnan. Nə qədə ilan olanı bilminəm, bi qırax atıllar diyi. İlan öyü bütün bürüyüfdü. Ho boydə ilan varyıdı.

329.

Koramal da ilandı də. Amma ho ilannarı, zəhərri ilan-narı-zadı yiir. Koramal hakkında bi şey də diyilər:

Koramalam, kos durmaram,

Elə vurram, xosdurmaram³²⁵.

Göydə ulduz, yerdə qız sütü

Sənın, dərmanın, olar.

Göydən ulduz almağ olmaz, qızda da süt olmaz. Diməli, koramal vurana dərman yoxdu.

³²⁵ Xosdurmaram – öldürməmə.

330.

Asya diyi ki (una da ciyisi danışıfı), ciyisiin anasının üzüyü itər. Bu da axdarar, tapbaz. Sora bi dəfə bu, məhlədəki zoğalın divində oturanda görər ki, bi dənə ilan uşqurux çala-çala üzüyü getirif nənəsiin yaana tulladı də, həmən üzüyü, bu-un tapbadığı üzüyü. Sora bu molleynən danışər, o diyər ki, o sənın, nənandı, ilana çörülüfdü. Üzüyü getirıfıdı san, a vermağa.

331.

Mən eşitmişəm ki, ilan incilin divində çox oluy. Aparıf külü də hora töküylər də. Horda pasdayanı ilan oluy. İncil müqəddəs ağacdı, diyilər axı. Ziyarat ağacıdı, incildi, zoğaldı. Una görə də buların divində həmişə ilan oluy. Düzdü, biz həmişə görmünux, amma olar həmişə horda oluylər.

332.

Bi arvat həyəti yığışdirəndə görüy ilan yumurtaları. Yumurtaları götürüf ayrı yerə qoyur, yerini süpürüy. Axşamüsdü malları sağıf gəlif sütü hora qoyüfdü. İlan ha axdarıfıdı yumurtalarını, tapbıyıfıdı. Acıxlaşıf gidıf ho sütə zəhər töküfdü. Hindi gelin də bilmiyi də sütə zəhər töküləni. İlan bir az oyənə gidıf görüy ki, yumurtaları, yuvası hordadı. Bayax yerini deyişmişdi axır. Yumurtaları tapannan sora ilan diyi, gəlif tavax-deki sütü dağıdıfıdı.

333.

Çəmən xalam diyi ki, biz nüydən keçəndə, qəyəlıxdan keçəndə orda yekə, yanı əcayib formada, qıllı, helə uzun ol-muyən, amma qalın, uşax kimi ses çıxardan ilannar oluy. Bu-lar hər gün hordan keçəndə uşax səsəri gəlıfıdı, bular da ma-raxlanıflar ki, görax bu nədi də, uşax sesi? Gəlif görüylər ki, bu yekə, qıllı ilandı, qalın. Burdan da biliylər ki, burda qavır-

rıx var, ziyarət var. Qavır ilanıymış də. Çəmən xalam da qor-xuf nə qədə vax yatıfıdı.

TOPONİMİK RƏVAYƏTLƏR

334. ARVADLAR DAĞI

Gönühdə bi dağ var. Adı Arvatdar dağıdı. Didim, diyi niyə Arvatdar dağı? Didilər ki, müharibə illərində kişilər gıdıflər, arvatdar ho dağa çıxıf şəl³²⁶, odun, çırpı-zad qırıfıdılar. Huna görə də hora Arvatdar dağı diyilər.

335. DOST DAĞI

Belə bi rəvayət var. Şinin üsdündə bi dağ var, tih dağdı. Uun adını sora qoyülər Dos dağı. Diməli, bi dənə çovan olufdu. Dul arvadın oğlumuş bu. Dolana bilmədiğina görə oğlunu çovan göndərifdi. Bunun da elində örgənən bi dənə qoçu olufdu. Çörəy verifdi, hər nə verifdi. Bu da qəşəy tütəy çalan olufdu. Gəlifdi qayaan başında oturuf çovan tütəyiynən həzin nəğmə çalıfıdı. Qoş də oynəşmax³²⁷ üçün gəlif buna bi kəllə (yəəsinə). Qayədən vuruf tulluyüfdü, ölüfdü. Bi vaxdı anası gəlif başdıyıfıdı ağlamağa ki, ay dağ, hamıyə dos oldun, maña düşman. Diyif oxuyü, dil diyi. Eşidənnər də diyi ki, hamıyə dossa, bi dənə buna düşman ola bilməz. Unnan adı Dos dağı qalıfıdı.

336. RƏHMANQULU QAYASI

Bırqaç yaylağında Rəhmanqulu adında bi qayə var. O vaxları ovçu oğlan olur, nişannısı da oluy. Ov dalıncə gidiy.

³²⁶ Şəl – ağac budağı

³²⁷ Oynəşmax – oynaqlamaq

Nicə bu Bəhram Gur ov dalıncə gidif həlak olan kimi, bunun da fikri ovda olufdu. Həmən qayıyə çıxıfıdı, ov da əlinə keşmi-yif qaçıfıdı. Özünə gələndə burdan düşə bilmıyıfıdı.

Diyiflər:

– Nicə eliyax ki, bu düşsün?

Ağsakqallar diyi:

– Gıdax nişannısını getirax, belkə nişannısının həvəsinə düşə.

Toynən, nağara-zurneynən nişannısını getiriflər qayəən divinə. Gösdəriflər. Ordan bu düşüfdü. Heş nə olmuyüf, salamat düşüfdü. Çöörülüf baxıfıdı ki, ay aman, mən hordan nicə düşdüm? Qəyidif hora baxannan sora ürəyi partdıyif, ölüfdü guya. O qayaan adı oğlana görə adıynan Rəhmanqulu qayası qalıfıdı.

MOLLA CUMA İLƏ BAĞLI RƏVAYƏTLƏR

337. EŞİT MƏNƏM, GÖR MƏNƏM, BİL MƏNƏM

Molla Cumanı başqa zonanın aşığı bağlamağa gəliy. Yolda Cumeynən rasdaşiy. Unnan soruşüy kü, maña Molla Cuma lazımdı. Molla Cuma diyir:

– Eşitmənəm, görmənəm, bilmənəm.

Başqa zonanın aşığı heş nə başa düşmüyü, Molla Cuma da uzaxlaşif getmişdi. Kişi məjbur olub ayrı adamnan Molla Cumanı soruşüy. Həmən adam Cumanı gösdərif diyi:

– Odu ey, gidiy.

Kişi qaçə-qaçə gəlif Molla Cumuyə çatıy.

Diyi:

– A kişi, mən səni axdariyəm axır.

Molla Cuma heş halını da pozmayüf diyi:

– Mən də sanə didim axır. Eşit, mənəm, gör, mənəm, bil, mənəm.

Başqa zonanın aşığı pərt oluy. Dəə Molla Cumeynən deyişmax fikrinnən daşınif geri qəyidiy.

338. GEN GÖTÜRÜBSƏ...

Başqa zonanın aşığı Molla Cuma ilə deyişmağa gəliy. Molla Cuma da öydə olmuyü. Arvadınnan gəlif soruşüy kü, Molla Cuma öyə nə vax gələr? O da diyir:

– Gen götürüfsə, tez gəlcaxdı, dar götürüfsə, gec gəlcaxdı.

Kişi məhətdəl qalıy. Dəə qəyidif gidiy. Sonradan öyrəniy ki, Molla Cuma meşiyə gidibmiş. Ağaci böyüh götürüfsə, tez, kiçih götürüfsə, gec gəlcaxdı (Baltanın ağzı nəzərdə tutulur – top.).

339. MOLLA CUMA VƏ HACI KƏRİM

Qaxın Qıfcax³²⁸ kəndi var. Qıfcaxda onun dosdu olufdu (söyləyici Molla Cumanı nəzərdə tutur – top.). Bi dənə araba göndərif buna, dosdunna taxıl isdiyifdi. Burda taxıl geji biçilir. Aranda amma bir ay qavağa biçilirdi. Dosduna diyifdi ki, man, a bir az buğda göndər. Dosdu diyi ki, verərəm. Adam göndər, gəlif aparsın. Molla Cuma araba göndəriy bunun öyünə. Dosdu arabanı boş qəytərifdi, vermeyifdi. Unda ho dosduna bi dənə söz yazıf göndərifdi:

Mən səni dos bildim, ay Hacı Kərim,

Qanacağın, yoxdu, qaban diyirəm.

Əslin, yengiloydu, əslin, ı unutma,

Sıxnaxdan gəlifdi, baban, diyirəm.

Sən gəl tərək et belə ləvənd peşəni,

Kənd həyatıdı, get binələ meşəni.

³²⁸ Qıfcax – Qıpcax

Hacılıxdan yoxdu səndə nişanə,

Tərəkəmə, ya da çovan diyirəm.

Sən mənə versəydin, bi tağar buğda.

Mən də getirif verərdim nəğdi.

Verminəm, dolanırsan, gezirsən, dağda.

Həq özü qoysun san, a divan deyirəm,

Cümənin əlində biçərələnersən.

Çox dərtdərnən qaralanırsan,

Güllə deymiş kimi yaralanırsan,

Qıllı ayaq, yasdı davan diyirəm.

Elin dəyyususan, ölkənin bici,

Məkgiyə getməynən adam bil, olmaz hacı.

Pul tapbıyəsən, təndirə asasan sacı.

Yeyəsən aşın, ı yavan diyirəm.

Əyrinin sözdəri olurmuş əyri.

Yurdun, da bayquşdar eləsin seyri.

Qalmasın dörd ayaq, bir itdən qeyri,

Üzulsün qarın, an heyvan diyirəm.

Man, a yalan danışan ağzın, cırılısın.

İlahidən isdəmişəm qarın, a peçət³²⁹ vurulsun.

Sənnən sora uşaxların, qırılısın.

Cinazan, ın dalıncə qohum-qardaş düzulsün.

Qərəz onun cürmə-cücüyünə³³⁰ qarğıy.

340. CUMA DAYI VƏ QARI³³¹

Bi vaxı biçinə gidiydi camahat. Taxıl biçiydilər. Gidən adamnarı ho kətdə təşpirdilər ki, san, a habı adam, habı

³²⁹ Peçət – peçat, möhür.

³³⁰ Cürmə-cücüh – əsil-nəsil

³³¹ Söyləyici sonda əlavə etdi ki, bu, sandıxça şeyridi, kitabda yoxdur.

adam. Cuma dayini də bi dənə qarıyə verəllər. Bu, qarıyə bi-
çin biçir. Qarı buna darı cadıynən şor qoyür, yimağa. Bu, darı
cadıynən şoru götürüf sahiyə gidiy. Habı boydə darı cadı qo-
yür ağzına, bi balacə də şor. Ha eliyi boğazın, an keşmiyi. İkisi
də bir-birinnən bərk şeylərdi. Axırı təngə gəlif cada bi dənə
şeyir qoşər. Diyər:

Gürcünün babıdı qəntnən pendir,
Qavağıma getirdin, cad yapan təndir.
Gürcünün babıdı qəntnən soğan,
Qavağıma getirdin, adamı boğan.
Qalmasın öyun, da züryətdən doğan,
Gəl götür xonçəni q.....dan doğan.

341. AŞIQ ƏLƏSGƏRİN MOLLA CUMAYA QIFILLAMA GÖNDƏRMƏSİ

Cuma dayiyə qufullama yazıf göndərifdilər. Deyəsən,
Aşiq Ələsgər yazıf göndərifdi ki, bağlamaxdan ötəri. O, Aşağı
Göyçə mahalında yaşiyi, bu burda. Cuma dayiyə yazıf ki,
sizin, yer dağ yeridi. Dağ heyvanı yaxşı oluy. Man, a bi iney
al, horanın malını saxlamax isdiyirəm. O iney də ağ, qırmızı,
sarı, qara, qərəz Allah yaradan bütün rehləri sayıfdi ki, olma-
sın. Cuma dayi, ho ineyin üsdə bu rehlər olmasın. Man, a həv-
lə bi iney al, gəlüm aparım. Bunun üsdə çox fikirreşmax lazım
olmuyüfdü. Cuma dayi bunu oxuyən kimi başə düşüfdü. Di-
yifdi ki, ineyi almışəm, gəl apar. Bazar gəlmə, bazar ertəsi
gəlmə, xas gəlmə, çərşənbə gəlmə, adına gəlmə, cuma gəlmə.
Qərəz həfdənin yeddi gününü sayıfdi ki, bu günneri gəlmə,
qalan nəvax isdiyisan,, gəl apar.

342. BİR FİNCAN SÜD

Gənə bi aşix yazıy ki, sizin tərəflərə gəlmiyən maldan bi
fincan süt sağ, man, a dərmana lazımdı. Gəlüm aparım. Bu da
diyi:

– Fincanı sən göndər. Fincana usda çekici deyməsin.
Sərraf eli deymiyən bi fincan geti. Unuynən apar.
Bu da münkün döyül axı.

MÜXTƏLİF MÖVZULU RƏVAYƏTLƏR

343. NƏ ƏYRİ OLSUN, NƏ DƏ DÜZ

Biləbitdan gözəl bi oğlan olufdu. Gidifdi paccaxın qızı-
na elçi. Paccax da baxıfdi diyifdi:

– Buna qızı vermənəm, kasıf babadı.

Buna məsələ verifdi:

– Get man, a bi dənə çöp geti, nə eyri olmasın, nə də düz.

Ho Biləbitdan hələ də kolluxda həyrəniy, “çıq-çıq, yox,
bu yaramaz”. Eyriyə baxıy yaramaz, düzə baxıy, yox, bu da
yaramaz. Una görə də çəpərrərin divində cıpbəcip həyrəniy.
Bu yaramaz, bu yaramaz. Hələ də həyrəniy.

344. EŞŞƏYƏ DÖNƏN QIZLAR

Bi kişi minər maşına, gedər bir vilayətə. Bi vilayətə ça-
tar, iki dənə qız biddən bu maşini deyəndirər.

Diyər:

– Niyə dayandın?

Şofer diyər ki, bi dənə qocə kişi var, sakqalı burdandı
(əliynən sinəsini göstərir – top.) hunu mindircam. Mindirər
qocə kişini. İki dənə qız qocə kişinin altına ayaxlarını soxur.
Qızdar ayaxlarını həvlə soxa-soxa duranda şofer utuzutdu e.

Kişi çörüluf diyitdi ki, ay oğul, siz yufqanı bir az ənni giyin, ki, otura bilmirsın,ız. Amma diməz ki, dalıma toxunursun,uz. Qızdar gör nə diyər:

– Sən sakqalın,ı qırxdıranda biz də ənni giyərix.

Daa heç ağzını aşməz bu. Bir vaxdı, bir vilayətə çatanda bu diyər:

– Mən dəə düşürəm.

Diyər:

– Əmi, burda nə öy yoxdu, nə eşih yoxdu, çöllux-biyabannıxdı. Mən səni burda düşürə bilmənəm.

Şoferə üşütmə gəlirdi e, qorxur axı.

Kişi diyi:

– Düşürəm.

Maşinnən düşəndə şoferə çönüf baxar ki, bu mənim istacım³³², bu da iki eşşəhlərin istacı. Düşən kimi kişi uçutdu, kişini tapmıyitdilər maşinin divində. Bütün aftobusdakı adamlar həmin işə məhətdəl qalılar. Görüdülər ki, burdan yuxarı (söyləyici əli ilə qurşaqdan yuxarısını göstərir – top.) eşşey olutdular qızdar, eşşeyin qulağı kimi qulax, burnu kimi burun. Başdiyitdi aftobusda anqırmağa. Burdan aşağı da (qurşaqdan aşağısını göstərir – top.) qızdı. Həmən o kişi (şofer) danışırdı ki, mən qorxmuşam, iki ay yatmışam qorxuf. Bu qızdar iki kərə, üç kərə aftobusda anqırıtdı, ayağında duflu, yufqası yarıx. Gör, Allahın işinə bax.

345. İNSAN ƏTİ YEYƏNLƏR

Bi arvadın on dənə uşağı olar. Onu da ölər. Kişiyə diyər ki, gə məni bi vilayətə apar. Hunda doğduğum uşax durcaxdı. Bu, itə əməlli çörey salar, ineyə də ot. Bi vilayətə gedəllər. Geyər, görər ki, bi deyə³³³ var.

³³² İstacim – pulum anlamında işlədilib

³³³ Deyə – koma

Diyər:

– Ay ana, habı deyə kimindi?

Diyər:

– Valla, kim sığır novatına³³⁴ gessə, unundu. Kim sığır novatına gessə, una çorey də veriyix, pul da.

Gedir sığır novatına. Sığırçının arvadı səhər çölə çıxanda görər ki, bi də arvat durufdu horda, yanında kiloyarım ət. Görər ət qırmızıdı. Sığırçının arvadı diyər:

– A xala, habı ət neçiyədi?

Diyər:

– Heş neçiyə. Pulsuzdu.

Alıf gətirif bunu bişirər. Görər, ancax kövüy³³⁵ qoyur, qırmızı su çıxardıy. Axşam kişisi gələr, diyər ki, bi arvat bulağın başında maa həblə ət verdi, hindi ho ət şirin dadır. Yiyər, diyər ki, savax bi də ət verəndə soruş görax bu nə ətdi. Gənə savaxdannan gəlif iki kilo ət verər. Görər gənə çox kövüy qoyur ət. Gəlif diyər ki, a xala, sən Allah, dünən də ət vermişin, kövüy oldu, havı nətəri ətdi? Diyər ki, bizdə bərk xəsdələri kəsillər. Krip olannarı kəsmillər, amma bərk xəsdəni kəsillər. Dünən verən arıx kişinin ətiydi, büyün verən kök arvadın ətid.

Arvat qorxuf gələr öyə. Kişinə danışar bunu. Olar geceynən samalyota minif qaçallar burdan. Kişi gedif arvadı boşuyər ki, sən məni uşaxdan öteri bütün dünyanı gəzdirdin, axırda da insan əti yidirdin, əlvida. Axırda unu boşuyər, ayrız arvad alar.

346. ATASINA RƏHMƏT OXUDAN OĞUL

Bi gün bi qocə kişi oluy, dermançı oluy uzun illər. Bunun oğlu da oluy. Oğlu yetişiy, əmələ gəliy. Dermançı həməşə unu

³³⁴ Sığır novatına – naxır növbəsinə

³³⁵ Kövüy – kovük

üyüdənnən sora şahad³³⁶ alırdı. Uşağına vəsiyyət eliyi ki, bala, sənənin, ağrın, alım, mən ölcəm, bu dermanı da sənə təhvil vercam. Sən elə elə ki, gələngidən disin ki, bala, Allah atanə irəhmət eləsin. Diyi ki, yaxşı, ata, sən diyən olsun. Heş şey. Atanın vaxdı bitiy, gəliyə ölüy. Derman keçiy oğulun elinə. Oğul diyi, ha... bütün dermana gələsilər olcaxdı. Gidif dermanın qavağında duruy. Görüy kü, at yüküynən gidiylər dermana. Diyi ki, sən burda nə həyrənisən? Mənim denim üyünəsidi.

Diyi:

– Oldu. Şahadı ver, gidim üyüdüm.

– Ədə, atan, yaxşı, anan, yaxşı.

Hər dakqiyə³³⁷ bi dənə çöcə³³⁸ (bizim ho güllü kasalar-dan). Hər dörd kiloyə bi çöcə.

Diyi:

– Havırda şahadı ver.

– Qoy, çatım, üyüdüm, verim. Allah irəhmət eləsin atanə!

Atan, heç olmasa, üyüdüf alıydi şahadı, sən çatıncə alısan.

Diyi ki, ha... hələ ki, atama Allah irəhmət eləsin didirdim, dəə get. Soradan alseydim, sən irəhmət oxumucaydın.

347. QONŞUNUN KƏLƏYİ

(Soruşusan, amma heş sənə danışməli şey döyül). Bi gəlin olufdu. Kişisi duruf-oturuf bunun dədəsinə söyüfdü.

Diyifdi:

– Ay Allah, mən nağarım? Ho mənim dədəmə niyə söytür axı?

Qonşu buna diyi ki, oğul, bi cüt torva getir. İcini torpaxnan doldur, as. Soruşcaxdı ki, ho torvanı niyə asıfsan? Dinə ki, ata-

³³⁶ Şahad – dəyirmançıya zəhmət haqqı olaraq verilən dən

³³⁷ Dakqa – təxminən 8 kq tutan dəmir qab. Əvvəllər Göynük kəndlərində ölçü vahidi kimi işlədiləmiş.

³³⁸ Çöcə – mis qab

nı-ananı o qədə isdiyirəm onların xətrinə asmışəm, içinin torpağı onların qavırırınandı. Qalanıynən sənın, işin, yoxdu. Arvat getirif torvaları asıy. Kişi gənə əsəbiləşif arvadın ata-anasına söyəndə qonşu torvaların ipinnən tutuf dartıy, torvalar tərpeniy. Arvat kişiyə diyi ki, bax, torvalara, içinin torpağı atanənan-ananı qavırırınandı. Mənimkilərə nə qədər söysən, özünükülərə gidiy. Dəə özün, bil. Kişi o günnən söyüşü tərgidiy.

348-349. İLİSU BULAĞI

İlisunun bulağı var də. Hora nətəri oluf sanatoriyeyə çö-rülüfdü? Ovçu ayını vurufdu. Ayı yaralanıfdı. İziynən gidif görüfdü kü, bu, özünü aparıf ho suyə saldı. Ovçu baxıy ki, ayı sağalıf qaşdı. Gəlif diyi, həblə bi su var horda. Yaralı ayı düşdü, sağaldı, getdi.

349.

Mənim qaynəmin bacısı İlisudandı axır. Ho arvat söylüyüdü kü, ho bulağa o vax gidən az olufdu. Biz getmişdix, diyi, yoldaşımən. Soyuxlu da vaxdı. Gidif gördux diyi, iki dənə maral həməən ho isdi otax kimi yerə girif suyün bööründə yattılar. Biri erkəyi, biri dişisi. Yəqin isdidi diyə dəə. O vaxı həblə otax kimi olufdu. Diməli, daş həblə gəlifdi qayəən altına dooru təbii otax yaradıfdı. Hindi horaları sel yuyuf aparıf. O su möcüzəli, şəfalı sudu. Amma bunu birinci marallar kəşf eliyifdi, soram insannar.

350. BAŞIN DİLDƏN ŞİKAYƏTİ

Baş bi gün məhgəmiyə ərzə yazıy ki, yoldaş məhgəmə, mən qonşum dilin elinnən baş saxlıyə bilminəm. Kimə naarıysə, manə gəlif vuruy topbuzu. Dil özünü güdmüyü. Məh-

gəmə diyi ki, sən get, mən dili çağırım hindi. Baş gidir, dili çağırır. Məhgəmə dilə sual verir, danışdırır:

– Baş sənnən narazılıx eliyi, sən niyə həvlə eliyisan?

Dil sesini çıxartmıy. Ha... iki, üç.

Diyi:

– Yoldaş məhgəmə, başi çağırın, gəlsin bura, ikimiz üz-dəşax. Görax mən una nağarmışəm?

Məhgəmə başi çariy. Baş gəliy.

Diyi:

– Hindi daniş.

Diyi:

– Yoldaş məhgəmə, bu, fikirrəşmədən, düşünölməmiş fikri irəli sürüf, maa da hökm eliyi ki, hindi sən çıx dinə. Mən də diyən kimi topbuz da una deyi. Qoy ho fikirrəşsin, topbuz da yiməsin. Habırda mənim taxsırım nədi?

Ha... Bax, helə də başdər var, fikirrəşmədən eliyi bi işi. Unda da una topbuz deyməli di hökmən.

351. COMƏRD KASIB

Fağır kişi olar, bi dənə atdarı olar buların. Dəə hər şey-dən elləri üzölüfdü. Diyər ki, havı atı satıf bir az vax dolanax dəə. Atdarı da yaxşı at olufdu, bahalı at olufdu. Şəki mahalında una pul verəsi adam olmuyüfdü. Bütün SSRİ kimi böyüh vilayətə ses salıfdı ki, bes həvlə. At satıyəm. Qiyməti də baha. Orta Asiyadan eşidiflər bunu, məhdulaşiflər³³⁹, filankesdə at var, gidax, hunu alax. Hordan bi dəvə yükü qızıl da götürüf, yeddi dəvəli adam gəliyler, atı alıf gessinər. Gəlif çatıylər axşamüsdü, əvvəlcədən də xəbər veriylər ki, bu axşam sizə çatcax diyə. Fağır kişidi, baxıf görüfdü ki, qonaxlar gəlif tökülüşüfdü,

³³⁹ Məhdulaşiflər – məktublaşiflər

dəvə-zad, üh. Arvadına diyi ki, bizim ətimiz yox, özdəri də diyifdilər ki, atı almağa gəlmişix. Heş nə. Duruf qonaxlar bilincə³⁴⁰ bu atı kesif qonaxlara yimax-işmax hazırrıyifdilər. Yiyif-icənnən sora bular diyifdilər ki, biz at almağa gəlmişix.

Diyər:

– Qavağa diyərdin,ız. Atı biz kesmişix. Qonağa biz nə kesax?

Sora burdan xəbər veriflər o xana ki, həvlə-həvlə³⁴¹, biz gəldix atı almağa, ho kişinin də eti olmuyüfdü, həməən atı kesif bizə yidirifdi. Xan xəbər yolluyüfdü kü, unda siz ho atı almağa apardığın,ız qızılı tərgiyin,³⁴² gəlin,.

352. QARININ ARZUSU

Bi qoca, yumax qarını camışın belinə bağıyif dağa çıxardıllardı. Camış balasınnan ötrü dala baxıf anqıranda bu yumax qarı deer kin, can-can, gün o gün oleydi, sənın, da dalın, a minif dağa çıxeydim. Diməli, helə buun ölmax fikri yoxdu. Hələ gedeyin də dalına minmağ isdiyi (söyləyici gülür – top.).

353-357. QƏBİR HƏYATI

Ölünü çimdriyix. Çimdriəndə on iki dənə dəsdəmazi var hunun, başinnən ayağına kimi. Gözəl, nur kimi³⁴³ çimdriyif verisan, təhvil. Quran oxuyüf, kəfininə qoyüller. Kəfinin də nə ayağını bağlamınix, sarıtdamınix, nə də başini. Bu, sorğusuala gələndə durmax hasand olsun diyif bağlamınix. Sora hunu aparıf qavıra qoyüller (iraxlar olsun nəslin, nan, özün,.

³⁴⁰ Qonaqlar bilincə – burada at barəsində danışınca anlamında işlədilib.

³⁴¹ Həvlə-həvlə – belə-belə

³⁴² Tərgiyin, – burada qoyun gəlin anlamını verir.

³⁴³ Nur kimi – tər-təmiz

nan). Qavra qoyən günü una deymiyilər. Heş kim, nə Hax-ta-ala, nə ruh-muh həyrənmiyi ora. Savası günü ruhlar yığılıy yaana. Əzəl Həzrət Əzrayil, Cəbrayil gəliy yanına. Qavır qapı tayi kimi açılıy (bizə açılməməğına baxma).

Diyi:

– Ay qulum, söylə görax, sən bura nətəri gəlifsən,? Elə-dixlərin,ı danış.

Əyər yalan danışsax, dilimiz şahat durcaxdı³⁴⁴. Elə-dixlə-rimizi dansax, barmaxlarımız şahat durcaxdı. Gözümüz özü-müzə şahat durcaxdı.

Dişimiz dicaxdı:

– Mən yimədimmi?

Ayaxlarımız dicaxdı:

– Mən getmədimmi?

Gereh danmiyəsan, nə var diyəsan, huna – Həzrət Əz-rayilə, Cəbrayilə. Sora diyər bööründəki buyruxçuyə:

– Yeri, bax gör namazdı, dəsdəmazdımı? Həncəri³⁴⁵ adamdı?

Gəliy, diyi:

– Vallah, Məhəmmət peyğəmbər sağ olsun, gözəl adam-dı, namazı da var, dəsdəmazi də, hər şeyi də. Özü də çox in-safılı adamdı, yanan itə su verifdi, yanan ota su töküfdü, yol-nan ötənə çörey verifdi. Pis adam döyül.

Diyi:

– Bes niyə duruf hüzuruma gəlmiyisan,, ay qulum?

Diyi:

– Man,ə nə çörəf³⁴⁶ vermiyiflər, nə qalış vermiyiflər ayaama. Nə eynimə giymağa partal vermiyiflər. Kəfinimə çurğalanıf oturuyəm. Sənın, yanın,ə gəlmağa utanıyəm.

³⁴⁴ Şahat durcaxdı – şahid duracaq

³⁴⁵ Həncəri – necə

³⁴⁶ Çörəf – corab

Huna görə diyilər, ölun, öldü, bi kasıva, yetim-yesirə bi qat partal alıf da verməlisən,, təpə-davan³⁴⁷. Çılpxax yatıy sə-nın, adamın,, hunuçün veriyilər.

Heş nə. Balamı yiyərəm, bunnan sorğu-sual alannan so-ra axşamüsdü gəliyilər ruhlar, mələyhələr, eli-günü³⁴⁸ oturuylər ədəti, havı biz söhbət eliyən kimi söhbət eliyilər. Elinnən-gü-nünnən söylüyülər. Sora əyər hoların içində bi nurani arvat varsa, Quran oxuyü, bi duva veriy. Sora duanı verəndə başdı-yi ki, sizin, yanın,ızda yatan kimsələrin də ruhuna veriyəm. Bular oxuyü, oturuy, diyi-gülüy, dağılışıylər. Qəvri örtülüy. Örtülənnən sora getirif gəlif bi dənə kimsə³⁴⁹ haman ho ada-mın elinnən şamı yandırıf qoyür.

Diyi:

– Səni səmərəli bizə də dua verdilər. San,ə da biz habı şamı padarka veriyix.

Elinin ortasına qoyülər, yana-yana duruy.

Ha... Helə balamı yiyim. O dünyan, da bələ. Pis adam-narı da çox cəzalandırıylər. Nə bilim, onun başdıyilər ayaanı kesiyilər. Nə bilim, incidiylər, oynə tulluyülər, buynə tulluyü-lər. Yaxşi adamın bööründəsə aparıf harasa qırağa eliyilər³⁵⁰. Nə bilim, helə söylüyülər, danışıylər, mən də eşitmışəm.

354.

Ölünü aparıf basdırıf gəlillər. Gələnnən sora gəlif deer-lər ki, dur ayağa. Ayağa duranda başı taxdıya dəyir. Dəyəndə deer ki, ay, mən ölmüşəm ki. Bura hax dünyasıdı. Bunu sor-ğu-sual eliyəllər. Sıfdə ayağa sual verəllər. Tutax ki, oğurrux

³⁴⁷ Təpə-davan – başdan-ayağa

³⁴⁸ Eli-günü – qohum-qardaşı

³⁴⁹ Kimsə – adam

³⁵⁰ Qırağa eliyilər – kənarlaşdırırlar

eliyifdi. Ayax dəər kinə, mən getmişəm, haxdı, aparıfıdı. Sora əl dəər ki, Vallah, mən də tutmuşam. Sora dəər:

– Mən də bişirmişəm.

Ağız dəər:

– Mən yemişəm.

Diş dəər:

– Mən çiyənmişəm.

Burun deer:

– Mən də iyinnən bildim.

Göz də deer ki, mən də gördüm. Qaş dəər ki (san, a bu qaş köməhdi), hamın, ızdan hündür mənəm, mən niyə görmədim ki, siz gördun, uz hunu. Bu qaşın köməhliyinə deer, bunnan azad olar o dünyada. Onçün burdan (əlini alınına aparır – top.) salavatı verillər.

355.

İraxlar olsun, sizdən, bir nəsildən çox adam ölmüyümü? Unda ho nəslin o biri qavırda yatannarı həvlə eliyi:

– Oooy, kimnəndi, oooy, kimnəndi? (söyləyici əllərini dizinə döyür – top.).

O birisi də diyi:

– Oooy, gənə bizdəndi. Oooy, gənə bizdəndi (söyləyici yenə əllərini dizinə döyür – top.).

Çox adamı ölənnər diyi.

356.

İnsanın, diyi, ölümünün əlli ikinci gecəsində sümüh sümühdən ayrılıy. Hunda əlli iki oxunuy³⁵¹. Oxunmasa, diyi,

³⁵¹ Əlli iki oxunuy – Mərhum üçün keçirilən “Əlli iki” mərasimini nəzərdə tutur.

onun sesinnən bütün insannar hordacana³⁵² ölər. Helə səs çıxardıy, diyi, o. İntaası biz eşitminix ho sesi. Ho gecəsi quşdər, xoruzdar, hamısı bir-birinə qarışiy, çığırışillər. Həmin adamın sümühdən ayrılən vaxı, diyi, olar eşidiylər çığırtısını, əzabını. Günahkar adamın əzabı çox olduğuna görə çığırtısı da çox oluy. Onu yalnız quşdər, heyvannar biliy. Allah bizi helə bəlalardan, əzablardan qorusun!

357.

Olmuş əhvalatdı. Bi on beş il qavağa şəhərdə bi dənə molla vardıy, həm də yuyuculux³⁵³ eliyidi. Qadınıydı. Bu ölər. Bunu aparır bassıralar. Bivaxı buun qəbrinin üsdündə olan adamlardan (qohumdu ha) biriin pasportu itər. Pasport orda, pasport burda. Pasport lazım olduxcan kişi əli qoynunda qalar. Sora yaxınlarına, qohumlarına, dos-tarışa diyər ki, ə, bes həvlə bi iş var. Məəm pasportumu görən, bilən, eşidən varsa, disin.

Diyəllər:

– Yox.

Sora birisi qayıdıf diyər ki, bes sən filankes bassırananda horda qəbrə düşmüşdün meyidi yerrəşdirmağa. Hunda üsdündəydimi?

Diyər:

– Huna kimi üsdümdəydi.

Diyər:

– Bəlkə hora düşütdü.

Bular helə məsləətnən-zadnan gedillər ölü yəəsinin yana ki, bəs həblə məsələ var. İcazə ver, ho pasporta baxax biz. İcazə verir. Molla da götürüllər, qəbirqazan da, gedillər qəbiri açılar. Qəbri açılar, görüllər pasport burdadı. Amma paspor-

³⁵² Hordacana – ordaca

³⁵³ Yuyuculux – mürdəşirlik

tu götürəndə qəriybə bi mənzərəynən üzdəşillər. Görüllər ki, qəbrin içində olan meyitin kəfəni yoxdu əynində, qadının. Özü də tik oturufdu, əllər boynünün dalında, ayaxlar da arxadan qartdanıf gəlif əllərnən bi yerdə o boynünün dalına öz saçıynən sarınıfdı. Məhətdəl qalılar, heş cür aydınnaşdıra bilmillər ki, bu nədi. Ölənnən soraki əzaflara, günahlara ayid olan bi mən-zərədi. Ho yuyucu olduğuna görə bunnan şüpələnilər ki, ölən-nərin dişini, məsəl, zornan ağzınnan çıxardır, alır. Barmaanda üzüy varsa, barmaanı bura-bura çıxardır, alır. Təxmini belə şe-yə gəllilər ki, uun günahlarına görə olan işdi.

358. XƏBƏRİN VARMİ?

Diyi ki, hakk eylə, hüzur söylə həbibə xuda xadimi. Yəni ki, əbiqənayə salavat. (Bilmədin, ki?) O dünyanı yadına sal, qavrı yadına sal diyən sözdü. Sora diyi ki, bu dünyada əməllər işdətmağın, üçün, insana pis işdər eləməğın, üçün Milğa düzün-də at belində getməğın, nan xavarın, varmı? (Sən hunu eşidif-san,?) At da cinazədi. Diyi ki, körpü üsdən keçəndə Əzreyildən xavarın, varmı? Sora axirət öyünə gidəndə nə ilanisa diyillər. Ho ilannan xavarın, varmı? İlanın adı Mələhdi, deyəsən. Mələh, di-yi, ölən adamın bi dənə gözünü³⁵⁴ yiyif, çıxıf gidiy. Unun da gö-zünü una görə yiyir ki, insanın gözü görmüyən şey yoxdu. Nə bilim, ağdan don giyməğın, nan xavarın, varmı? Unnan sora tax-dın üsdündə uzanmağın, nan xavarın, varmı?

359. CƏNAZƏNİN ARXASINCA GEDƏN SÜPÜRGƏ

Bi gəlin olur. Bunun qaynanası, kişisi olur əzazil. Gün ver-millər buna. Günü olur bi göy əsgə də. Qonşüyə getmə, qonşüyə

³⁵⁴ Bi dənə gözünü – yalnız gözünü

şey vermə, qonşüdən nəsə isdəmə, qonşüyənən danışma. Obşüm, buna gün-güzəran yoxdu. Sora bi günü bi qonşüyə qonax gələsiy-miş. İsdıy ki, yolu süpürsün. Gəlir buun qaynanasın yaana.

Diyi:

– Noolar, ho süpürgə ver, mən də süpürüm də. Qonax gələsidi.

Bu da gedir qəşəhgənə tualetdən süpürgəni alır, gətirif verir ki, ala süpür. (Qaynana eliyi ha bunu, gəlin eləmir). Bi-raz vax keçənnən sora qaynana ölür. Eşihdə yasdı, camahat yığılıtdı. Meyit qapıdan çıxanda gəlin görür kü, cinazaan qa-vağıynan bi dənə tualet süpürən süpürgə opbana-opbana ge-dir. Bu, dodağaltı güldür. Bu kişisi hordan görür kü, gəlin güldü.

Diyi:

– Anam ölütdü, gəlin güldür.

Meyiti aparıf basdırıf öyə gəllilər. Gəlir bunu döyür polnu.

Diyi:

– Anam ölütdü, sən anama gülmüsən.

Diyi ki, mən anaa gülməmişəm, get, bi dənə başbilən əfəndi gəti gəl. Mən diyim nəyə gülmüşəm. Amma gətirmə-sən, dimiyəcəm. Bu gedir bi dənə molla gətirir gəlir.

– Gəl, görax bu niyə gülütdü məəm anama?

Molla gəlir, diyi:

– A gəlin, niyə gülmüsən?

Diyi ki, mən una gülməmişəm, adam ölüyə gülməz. Mən gördüm kü, cinazaan qavaanda bi dənə tualet süpürən süpürgə hopbana-hopbana gedir. Mən ho süpürgüyə gülmüşəm. Molla qa-yıdıf kişiyə diyir ki, sən həqiqətən də axmax adamıymışsan. Ho gəlinə get, yalvar, əl-ayağınnan öp. Ho gəlin yaxşı adamdı. Allah tərəfində olan adamdı, ho görütdü. Deməli, anan bi dənə yaxşı işi ho süpürgədi. Ho da cinazaan qavaanda gedirmiş.

360. QƏBUL OLUNMAYAN EHSAN

Bi günü yaşdı arvat oluy. Bu yasdara gedir həmişə, amma heş vax ho yasdarda ehsannan dadmır. Nə xoreh, nə çöreh, nə halva, nə çay, heş nə yemir, işmir. Helə oturur. Hamı da bunu dannıyı ki, həvlə olmaz. Sən gəlmisən havra, ölənün ehsanıdı, bunnan dadmax lazımdı ki, ho hallalığa çıxsın, ehsanı qəbul olunsun. Çox diyillər, buna kar eləmir. Ay ötür, il dolanır, bu arvad özü ölür. Ölür, buna qeşey məclis quruylər. Yaxşı yimaxlar, ət bişiriylər. Obşüm, habı yasdarda nə bişirsə, hunnan bişirirlər huna. Sora qazan ağzı açılan vaxı görüllər ki, bişirdixlərinin hamısı ilan-qurbağadı, qazanda olan. ət də, xoreh də, nə varsa. Hamı mat qalır, dala çəkilir, bunu qanan molliyə, hər şeydən baş çıxan adamnara danışıllar.

Diyi:

– Bes bu arvat özü nətəəri adam olufdu?

Diyi:

– Yasdarda ehsan yimirdi.

Diyi:

– O heş kesəən ehsanınnan dadmıyifdi, bu da Allaha acıx geyitdi. Uun öz ehsanı da qəbul olunmasın diyə, ilan-qurbağıyə dönüfdü. Heş kes disginif³⁵⁵ yiməsin diyə.

361. İKİ BACI

İki dənə bacı olur. Ho iki bacıın biri namaz qılan, oruş tutan olur, biri olur pozğun. Namaz qılan bacı bu bacıyə tənbeh eliyi ki, sən gəl yolu düzəlt, yolunna azma, gə oruş tut, namaz qıl, geyif cəhənnəmə düşcasan, sən, yazıxsan. Bu bacı də diyi ki, sən heş özüü üzmə. Axırına baxarıx, kim cəhənnə-

³⁵⁵ Disginif – iyrenib

mə geycax, kim cənnətə geycax? Vax gəlif tamam olur, bu pozğun bacı ölür. Bunu aparıf basdırıllar. Namaz qılan bacı oturuf ağlıyı ki, yazıx bacım hindi cəhənnəmədi, odda yanır. Gün gəlir, bu bacı da ölür. Bu bacını aparıf cəhənnəmə tulluyüller. Baxır ki, öz bacısı yoxdu. Baxır o yana, baxır bu yana. Ordakılardan soruşur ki, o cənnətin qapısını manə gösdərin, mən baxım da hora. Bunu aparıllar gösdərilər ki, bax, cənnətin qapısı habradı. Burdan baxır görür ki, bacısı horda kefdədi. Özüyçün kef eliyi. Bacısını çağırır, diyi ki, ay bacı, bəs axı mən namaz qılan, oruş tutan, mənə aparıf cəhənnəmə salıtdılar, sən nətəri oluf gəlif girmisən bura? Diyi ki, ay bacı, mən horda da heleydim, burda da. Gəldim qapıçıya biraz görümbaxım elədim, mənə saldı cənnətə. Sən getdin namaz qıldın, oruş tutdun, düşdün cəhənnəmə. Vəssalam.

362. LAL GƏLİN³⁵⁶

Bir gelin oluy. Bu gələn iki iliymiş, amma heş danışmıyifdi kişi öyündə. Gelinə anası qapıdan çıxanda diyifdi ki, bax, daş dinsə, sən də din (Bayağı helə sözə baxannar varıydı, həyin dəə yoxdu). Bular da ha gelin, ha gelin. Gelin çıxıfdı nol³⁵⁷. Dəə bular diyəllər ki, gelin laldı də. Gidax bi dənə də qız alax, o, yaxşı olsun. Duruf gidiylər atnan gelin getirmağa. Bu da sütü qoyüfdü ocağa bişirmağa. Özü də ocağın qırağında durufdu.

Diyilər ki, bu gelin laldı. Danışən gelinnən ötrü unsumuşux³⁵⁸. Bu gelinin də tədbiri çaşər. Be³⁵⁹ nətəər olmalıdı? Üsdünə arvat gəliy, canını od alar. Süt də daşmaxda. Dilli gelin gəliy də:

³⁵⁶ Söyləyicinin üstünə günü gəlib.

³⁵⁷ Nol – sıfır, heç nə

³⁵⁸ Unsumuşux – burnumuzun ucu göynəyir anlamında işlədilib.

³⁵⁹ Be – bəs

A lal gelin, kar gelin,
Sütun, daşdı, dur, düşür.

Lal gelin də diyi ki:

G..ün, yəhər qaşında,
Gözün, ocax başında.
Canın, yanıtı, düş, düşür.

Kişisi tezə gələni dala qəytərifdi ki, ədə, bunun dili varıymış.

Diyi:

– Aman, anam-bacım ol. Qoy bunu düşürməmiş aparım qəytərim.

Diyi:

– Noolufdu?

Diyi:

– Bunun dili varıymış. Örgənax görax o, niyə danışmıyıfıdı.

O birini dala qəytərif gəlif bunu aralığa alıylər³⁶⁰ ki, sən nə gözəl danışdın. Niyə biz bu iki ildə sənın, “cıq” sesin, eşitməmişix? Sən axı laliydin,

Diyər:

– Məni anam gelin köçürəndə diyifdi ki, daş dinsə, sən də din. Mən gözdüyüdüm kü, görax daş nə vax dincaxdı. Mənim dilim də var, hər şeyim də.

Huna görə də nə qəynə, nə qəynata, heş kişisiynən də danışmıyıfıdı. Lal olufdu gecə-gündüz. Hindi gör günü nə yaman şeysə, lallar da danışır.

363. İKİ ARVADLI KİŞİLƏR³⁶¹

Bi kişi olar. Səhər tezdən qalxıf yolda oturur. Bi kişi də gəlif buun bööründə oturur. Dəər kinə ki, a kişi, səən nətəri qoçax, diribaş yoldaşın, var ki, həməşə gəlif görəm ki, sən

³⁶⁰ Aralığa alıylər – sorğu-sual edirlər anlamında işlədilib.

³⁶¹ Əri söyləyicinin üstünə günü gətirib.

mənnən qavax habı gimgədə³⁶² oturufsan. Dəər ki, hey... məən yerimə olsan, sən gejadən gəlif oturarsan. Məəm iki arvadım var, qalxıram, biri çayımı qoyur, biri ayağımı geyindirir, tez çıxıram. Səən kimi bi arvadım yoxdu kinə, bi saada çay gətirə, məni yola sala. Dəər, bu nə yaxşı söz dedi man,a, gedim birini də mən alım. Gələr axşam, dəər:

– Arvat.

– Ha.

Dəər:

– Sənın, yükun,u elə yüngülləşdirəjəm.

Deer:

– Nətəəri?

Dəər:

– Elə gözəl yüngülləşdirəjəm. Bax, bi arvat da gətirəjəm. Sən çayımı gətirəndə, o, ayağımı geyindirəjəh.

Arvat buun ağzına baxır, deer:

– Buy..., baxtavar başıma, bunu sən hardan örgəndin, gəldin,?

Deer:

– Heç hardan. Filan kişi səhər tezdən yolda oturur. Hindi mən də tezdən yolda oturmax isdiyirəm. Sən çatışmırsan, axı.

Bu gedər, birin alar, gətirər öyə. Savaxertə qalxar. Guyə ki, hindi bu səhər tezdən çıxcaxdı. Görür, arvatdarı bir-birinin saçını yolur. Kişi tez alt paltarının üsdən çuxasını geyif yola qaçır. Gəlif görür ho kişi yenə yolda oturur.

Deer:

– Allah sənın, öyün,u yıxsın. Mənim öyümü yıxdın, ki sən. Olar bir-birini didir, mən başımı qaçirtmışam. Ho nədi, man,a öyrətdin,?

Bu birisi də qayıdır ki, bəs elə bilirdin ki, mən hər səhər kefirmən gəlif burda otururam? (İki arvatdı deersın,iz nə yax-

³⁶² Gimgə – kənd camaatının toplaşdığı yer

şı dolanır. Ona gətirirəm. Dolanır, amma olar bir-birini didişdirəndə kişi də duruf öydən qaçır).

364. DİNDAR KİŞİ VƏ LƏZGİ

Bu əhvalatı Quş Məmmət danışfdı. O deyirdi ki, Niqolay dööründə çox varrı-hallı, malı, qoyünü çox olan dindar bir kişi var imiş. Bu kişi hər yaydə qoyününü, quzusunu, malını yaylağa göndərərmiş. Bir dəfə bu, yaylağa gedəndə yolda çox ağır vəzyətdə olan, ölümcül vəzyətə düşmüş bir ləzgi tapır, gətirir evinə. Ona çörəh verir, sığınacax verir, toy eliyir. Öz oğlu kimi baxır. Bu da bu dindar adamın, bu səxavətdi adamın çörəyini yeyif yaşıyırmiş. Həmişə yayda onun mal-qarasını dağa aparır, otarırmiş. Vaxd gəlir, dindar kişi, varrı kişi, Həccə gedif-gəlmiş kişi qocalır. Yaylağa gedif öz mal-qarasına baş çəhməy isdiyir. Yaylağa gedir. Yaylaxda oğlu qədər isdədiyi bu adam kişini gəlir tutur, diyir ki, səni mən öldürcağam, mal-qaranı da man, a qalasıdı.

Kişi diyir:

– Oğul, mən san, a çөрəh vermişəm, səni kişi eləmişəm, mən dindar adamam, Allaha yovux adamam. Eləmə belə şey.

Diyir:

– Yox. Kəlmeyi-şaadatın,ı de, mən səni öldürəsiyəm.

Kişi nalac qalır, məjbur olur, diyir:

– Onda icaza ver, mən bi Yasin oxuyüm, unnan sora mənə öldür.

Kişi yaylaxda başdıyir Yasin oxumağa. Bu kişi Yasin oxumaxda olsun. Kişinin bi qaçax dosdu variymiş. Öz başının adamnarıynan bu yaylaxdan keçirmiş. Bu Yasin 'səsinnən tanıyı ki, bəs bu o dindar adamdı, hacıdı.

Diyir:

– Uşaxlar, gözdüyax, burda nəşə bir iş var. Bu kişi belə qəmni-qəmni Yasin oxumaz.

Qaçaxlar yaxına gəlif pusurlar, görüllər ki, bir nəfər əlində tufəng, Hacı da oturuf Yasin oxuyur. Yasin oxuyuf qutaranda görüllər ki, həməən adam Hacını atmax isdiyir, öldürməy isdiyir. Bular gəlillər, həməən adamı tərksilah eliyillər və əhvalatı Hacıdan soruşullar. Hacı diyir ki, bəlkə də mən biraz yaşyasıydım, amma bunnan sora çox yaşamağa inanmıram. Bu adam çöldə-biyabanda azmış, avara adamıydı. Mən hunu özümə mərhəm elədim, una çay-çөрəh verdim, una ev qurdum, una varımı, döylətimi vəsiyət elədim. Xan kimi dolanırdı. Amma axırda o maa xəyanət elədi. İndi mənə bir vəsiyət var. Mən öləndə mənə qəbrimin daşına yazarsınız ki, ləzgi musurman döyül.

365. ƏZAZİL ƏR

Bi dənə də arvat oluy. Bunu kişsi həmişə incidiy, gün vermeyi də pozğunsan, diyif. Arvat amba pozğun olmuyü də. Axırda bi günüsü arvat cana doyür. Bi kişini çaarıy öyün dalına. Özü də xamır yooruy. Kişinə diyi ki, sən tumanbağını aç, mənə elim xamırrıdı, s..mağım gəliy. Kişi tumanbağını açıy, arvat öyün dalına çekiliy, lotuynən oluf qəyidiy³⁶³. Diyi ki, dəə maa nə qədə isdiyisan, pozğun dinə, tumanbağımı da özün, açıfsan. Kişi də bi də una pozğun dimiyi.

366. BƏDNƏZƏRLƏRİN YARIŞI

Bi nəfər gözü deyən Gönühdə oluy, biri də Layısqıda. Sora diyiflər ki, gəlın, buları yarışdırax. Nəşə, çıxıflar Şin çayıin qı-

³⁶³ Qəyidiy – qayıdır

raana. Camahat da, o vaxın ağsaqqaları da yığılıfdı (Dədəm söylüyüdü bunu). Layısqılı göynühlüyə diyifdi, yarışax.

Diyifdi:

– Yox, qavağa sən dinə.

Nəsə, bi yekə daş olufdu.

Diyifdi:

– Baho!

Bu, daşə göz eliyi. Daş parçə-parçə olufdu.

Gönühlü də diyifdi:

– Gözə bax, ha!

Gözü eyriyif axıfdı. Layısqılı qavaxcədən bilifdi ki, kim dala düşdü, uun işi bitməlidı. Əvvəldən diyibmiş:

– Gönühlü, məəm işim bitdi.

367. İKİ RƏSSAM

İki rəssam oluy. Biri canrı şəkıl çekiy. Səni, məni, usdulu, usdolu. Biri amma cin, şeytan şəkıl çəkır, gözəgörmüyyənnəri yanı. Bu ad vurur, san vurur. Sora yoldaşı gəlir diyir:

– A yoldaş, axı sən mənnən savatsızıydın,. Məni ötdün,, keşdın,, mən qaldım.

Diyi:

– A kişi, mən savatsız olduğuma görə savatsız şey tapbışəm. Habı cini, şeytanı görən varmı? Una görə gəlif baxan söz tapbır, çıxıf gidir. Sən amma mənim şəklimi çəkifsan,. Qaşımda balacə eyrilix var. Ayıvını, tapır. Huna görə sən dalda qalıfsan,.

368-369. QIZLARIN SINANILMASI

Bi arvat oğluna qız axdarıymış. İki qızı gözaltılıyi. Gəliy bulardan biriin qapısına. Qızı çağırır unnan kül isdiyi. Qız

da gözəl qızıymış də. Bu gözəl qız gidif peçdən bi tavax kül götürüf gəliy. Diməli, bu, neçə gündü peçin külünü almıyifdi. Tənbəldi. Sora arvat bu biri qızgilə gəliy. Amma bu birsi qız çirkiniymış. Qız öyə girif bir azdan utana-utana bi xaşmə³⁶⁴ külnən qəyidiy ki, xala, peçin külünü səhər atmışam. Arvat çirkin qızı oğluna alıy, səliqəlidi diyə.

369.

Bir tacir oğluna toy eləmağ isdiyi. Hindi buna qız axdarıy. Özü də yaman varriymış. İki qız oluy. Üş-dört dənə ləmpəni cəryiyə³⁶⁵ düzüf, diyi ki, yandırın,. Qızlardan biri bütün ləmpələri bi spışqa çöpüynən yandırıy. O birsi amma hərəsina bi çöp işdədiy. Tacir fikirräşiy ki, habı mənim bütün dövlətimi dağıtcaxdı. Birinci qızı alıy oğluna.

370. QARAÇI QIZI

Kəndə qaraçı köçü düşübbüş. Xanın oğlu qaraçının qızına vuruluy. Atasına diyi ki, hunu man, a al. Xan diyi:

– A bala, holar hara, biz hara? Mən özümü beyavır eliyə bilmənəm.

Qərəz, oğlu çox dirəniy. Xan də ələsiz qalır qızı alıy. Bi müddət keçiy üsdünnən. Günnərin bi günüsü oğlu gəliy ki, arvadım günü-günnən arıxlıyi. Nə qədər yiyir, xeyri yoxdu. Xan diyi ki, get hunu allat ki, mən harasa gidiyəm, bus gör nəğarıy. Oğlu atası diyən kimi eliyi. Bacədən baxıf görüy kü, arvadı öyün dörd küncünə epbey qoydü. Sora kravatın altınan bi qarğı at çıxartdı, hunu mindi. Dört künşdən el açıf, epbeyləri yığdı torvasına. Sora da qarğı atı yerinə qoydü. Oğlu məhətdəl qalıy, heş nə başə düşmüyü. Gəliy atasına danışıy. Atası diyi

³⁶⁴ Bi xaşmə – ovuc

³⁶⁵ Cəryiyə – cərgəyə

ki, qaraçı peşəsinə girdər. Ho, peşəsinin xiffətini çekiy. Mən
habları biliydim. Huna görə də unu san, a almax isdəmiyidim.

371-372. ÖZ MALIN KİMİ YE

O vaxında biri deyər ki, mənim sürümə heç oğru gələm-
məz. Biri durar diyər ki, niyə gələmməz? Gəlsən, a beycə³⁶⁶ sə-
n, in sürün, un yarsını oğurruyam. Bu gecə gələr yaxşı xamıran
xaşxaşı yoğurar. Kişinin yeddi iti olar, bu da yeddi kündə yo-
ğurar. İtdərə verər, yiyif itdər in hərəsi bi tərəfdə səvərər³⁶⁷. Qo-
yünü yar eliyif girdər. Aparar qoçu kəsər. Kişinin də adı İsmeyildi.

Diyər:

– Ay İsmeyil, ay İsmeyil (qonşudü də). Axşam bizə qo-
naxlar gələcəxdı, yaxşı yimax-işmax olcəxdı, qoç kəsmişəm.
Yoldaşın, ı da götür gəl.

Qoçu kəsif yerdə qalan qoyunnəri də ağıla doldurar. Ax-
şam bular da gələr. Yeməyi süfrüyə qoyuf diyər:

– Ye, qardaşım, ye. Öz malın, kimi ye.

Diyər:

– Ə, kavaf da eliyin, katlet də eliyin,. Öz malı kimi ye-
sin. Halal xoşun, olsun.

Heş nə. Yiyif-içənnən sora diyər:

– Ay İsmeyil, sən də man, a halallıx verisan, mı? Beycə
qoyunnarın, ı gətirif qoçu kəsmişəm. Bi on-on beşi də ağıldadı.

Diyər:

– Nə danışsan, ?

Diyər:

– Vallah.

Diyər:

– Bes itdər neyə olmuşdu?

Diyər:

– Öyünü Allah tühsin! Birini göyden asmışam, o berrəri də yerdədi.

Diyər:

– Nətəəri?

Diyər:

– Səvəti hördüm, içinə kündəni qoydum, unu keçirdif
ağacın başına dardım. İti səvətin içində qaldırdım ağaca. O
berrəri də yerdə yatdılar. Ə, yeri düşür itin, ı, ağacın başında qa-
lıfdı zingilliyə-zingilliyə.

372.

Bi kişiye qonax gəlifdi, adı Qasım olufdu. Gecə oturu-
muşdər də, payız gecələrində. Qonaxlar da beş-altı nəfər oluf-
lər də. Kişi bilmiyifdi nağarsın. Öydə də yimağa heş nə yox.
Arvat vurnuxanda diyifdi ki, sən çay qoy, mən həyin gəliyəm.
Gidif qonağın öküzünü oğruyuf gəlifdi. O, iki illıx öküzü çiy-
nində getirifdi. Getirif kesif qoourma eliyif, yimax, işmax, sa-
hat birə kimi. Eldən-ayaxdan da cəld olufdu. Heş şey. Yiyif,
səhər duruf gidiflər. Gidif baxıf görüfdü ki, öküz yoxdu ağıl-
da. Bi üç aydən sora darışy³⁶⁸ Qasıma.

Diyi:

– Ay Qasım, ho sizə gələn günüm dağıleydi. Öküzüm
oğrandı ho gecəsi.

Bilmiyi də, nə bilsin ki. Qasım gülər, diyər:

– Ə, kesif yiyərsən, bilməzsən, sora.

Diyər:

– Mən kesif yisəm, səni də çağırmanammı? Dosdux.
Mən kəsməmişəm.

Diyər:

³⁶⁶ Beycə – bu gecə

³⁶⁷ Səvərər – uzanar

³⁶⁸ Darışy – rastlaşır

– Ə, siz beş-altı nəfər bizə qonax gəldiniz. Mənim ətimmi variydi? Getirdim kesdim, bi yerdə yidix də.
Dəə dosdu heş nə dimiyifdi.

373. PAXIL

Birisi diyi ki, Allahdan diley elə ki, mənim iki ineyim olsun, amma bi iney də, ya Allah, sən mənim qonşumə ver. Kişi diyi:

– Amandı, Allah, qoy mənim bi ineyim qalsın, amma qonşüyə birini də vermə.

374. İT VƏ PİŞİK

İt diyifdi:

– Yiyəmin yeddi oğlu olsun, hərəsi maa bi loxma salsa, bəsimdi.

Bişiy diyifdi:

– Yiyəmin yeddi qızı olsun, yeddisi də kor olsun, əllə-rinnən alım, yiyim.

375. KOLUN EVLƏNMƏSİ

Kola diyilər:

– Niyə, evlənmiyisanı?

Diyi:

– Niniyirəm evlənif? Hər gələnnən bi öpüş alıyəm, çim-dihliyirəm. Ho da man, a bəsdı.

Kol ilişiy axı adama.

376. ÇEYİL OTU

Hacıleyley bi çeyil otunu qaldırıy bi quvanq ağacının başınə, özünə horda yuva tikir. Yeddi il keçir, quraxlıx oluy.

Çeyil otu sekgizinci il diyi ki, a! Az qala qurumuşdüm. Yanı hunu hara atsan,, qurumuyü.

377. KEÇİ DƏRİSİ

Bi gün molların şagirdinin anasına gözü düşüy. Kişinin də gecəsi-gündüzü olmuyü. Hindi isdiyi ki, arvadı yanına gətirtsin də. Dərsdə şagirdinə diyi ki, savax ananın tükünnən birəz kes, man, a geti. Uşax da yaman bedəməl³⁶⁹ şey oluy. Gidiy öyə. Çıxıy çardağa. Orda bi dənə qurumuş keçı derisi asılıfmuş. Özü də qara irehdə. Bunnan birəz kesif savax aparıy molluyə. Guyə anasının tükünnən kesifdi də bunu. Bi-iki gün keçiy. Ədə, görüylər ki, çardaxdaki keçı derisi qopuf düşüfdü yerə. Yerdə upbanıf-düşüy. Deridə bi həşır var ki, gəl görəsən, (söyləyici gülür –top.).

378. YONQARINA BƏRƏKƏT

Peyğəmbər yolda dayanıbbış. Bi usda da taraanda meşix gəliy. Heş nə dimə, işini görüf qutarannan sora bi meşix pul alıbbış, unu getiriy. Peyğəmbər soruşüy:

– A kişi, nə getirisanı? Nədi o taraandeyi?

Usda qəyidiy ki:

– Yonqardı. Yonqar getiriyəm.

Düzünü dimiyi də bu.

Peyğəmbərə də hayəndi axı.

Diyi:

– Yonqarın, a bərəkət, ay qardaş.

Guyə diyi, unnan sora usdanın pulu bərəkətsiz oluy. Nə qədər qazanıysə, qazansın, gənə yaxşı dolana bilmiyi. Pulu azalıy, amma yonqarı çoxalıy. Peyğəmbərin qarğışidi bu.

³⁶⁹ Bedəməl – çoxbilmiş

İNAMLAR

1. Qızıl elə bi şeydi ki, unu heş kim yimiyifdi. Sən hunu yimiyif yığdın,sa, bi yerə basdırdın,sa, tapana da qismət olmur. Çünkü una şeylər yəəlaniy. Unu kimsə tapanda məsalçün, apar-malıdı, molla Quran oxumalıdı, qurban kəsməlidı, sora hunnan isdifadə eləməlidı. Qızıl da sesdi, iki adam bilirsə bunu, alınmır.

2. Qızılı tapan adam gerek unnan bi ovuc götürüf gücü gəldıxcə qavağa tullamalıdı. Diməlidı: “Bu da torpağın payı”. Yanı sən tapıf nətəri söyünüfsən,sa, uun teh-teh dənələrini ta-pan adam da helə söyünməlidı. Halallıx üçündü, yoxsa unu yi-mağ olan şey döyül.

3. Kişinin arvadı ölüy. Arvat öləndə kişi gidif ayrı aylə alif getiriy. Həmən nikah quran günü, bular aylə quran günü qavra, ya da həyvənin divinə üş vedrə su töküylər ki, qavır yanmasın. Su tökülməsə, hunda qavır od düşüf yanıy.

4. Kişi ayrı arvat alıy üsdümə. Mən də qonşüdə oturmı-şəm. Arvat gəlif qapıdan girən yanımda oturan qonşülər yoxa çıxdılar. At ölüy, it ölüy, bular gəlmıy. Heş nə dimə, Kifayət-gildə eşdən suyu daşiyif həyvə ağacının divinə töküylərmiş maa görə. Həyvənın divinə tökülən su olarmış maa məlhəm. Gözüm görəndi də, bu. Ağız, səhər açılıy. Səhərə kimi bular, bu avamnar suyu daşı, həyvə ağacının divinə töh, daşı töh. Mən də fışşəfış yuxla. Gəlif ho (üstünə gələn gününü nəzərdə tutur – top.) öyə üzünü döndərəndə suyu töhmağa başdədi. Allah heş kesə qismət eləməsin.

5. Balayın arvadı Gülarə ölmüşdü. Gülarə ölənnən sora Balay dayıya Sonanı aldılar. Sona gəlincə eşiyin yiri arvatda-rı³⁷⁰ yığılıf uun qızı Mədnıyə didilər ki, aparın, gidin, ananın, qavrına su tökun. Arvat öyə gəlincə ha. Didix, nədən ötəridi bu? Didilər ki, ikinci arvat gələndə qəbirdəki alışıf-yanmasın diyif. Su unu söndürsün.

6. Üsdun,da sancax hərrə, göz deyməsin. Kim üsdündə sancax hərrəsə, bednəzər deyməz. Ho, yaxşı şeydi.

7. Qapıdan at nalı vuruylər. Gözü deyən adam öyə gəlsə, gözü qapıdaki at nalına deyər. Nalı evin girəcəyində vuruylər ki, evi, evdəki adamnarı qorusun.

8. Bi yerə gidəndə qavağın,a bednəzər darışıysə, yerdən eyilif bi balaca daş götür, civin,a qoy. Unda gözü civin,daki daşə deycəxdı, san,a yox. Dəə yoldan qəyitmax lazım döyül. Səfərdən qəyidincə san,a zaval yoxdu.

9. Allah özü yaradıfdı diyi, özü qorxur gözdən.

Qapıyə at kəlləsi keçiriylər ki, öyü xatadan-baladan, pis gözdərdən qorusun.

Qocə arvatdar körpə uşağı yola çıxardanda üzünü kömür-nən qaralıydilər ki, göz deyməsin. Sora belinə sim bağlıydilər.

10. Təndirimiz dağılmışdı. Təzə təndir aldıx ki, bunu tezəliyax. Diyilər ki, təndirin yerinə təndir qoymax pisdi. Didim ki, yoldaşımə onun yerinə qoymə. Yoldaşım də düzü helə şeylərə inanan döyül. Acığı tutdu kü, yox, helə hora qoycam. İnanısan? Heç təndiri hora apara bilmədilər ha.

³⁷⁰ Eşiyin yiri arvatdarı – məhlənin yaşlı qadınları

Ellərinən düşüf yoldacə qırıldı, aparıf atdılar. Ocaxlıx qurulan yerdə də yenidən ocaxlıx qurmazdar. Külü biz üsd-üsdə tökürux, amma bu da olmaz.

11. Təndiri, təndirin qıraxlarını zibillığa atmazdar. Unu gerey səliqeyənən yığıf aparıf təmiz yerə qoyəsan.

Köhnə təndirin yerinə tezə təndir qoyməzədar.

12. İki üzdü əpbəyh yiyənə qarğış düşmüyü. O da hansı əpbəhdi? Təndirə düşüy, tətov eliyi³⁷¹. Biz də o biri üzünə su vuruf təzədən təndirə yapışdırıyax. O biri üzü də bişsin diyə. Ho çörəyi yiyən adama qarğış düşmüyü. Qadam həməşə iki üzdü əpbəyh yiyərdi ki, qoy heş kəsəən qarğışı man,ə düşməsin.

13. Keşmişdə Azərbaycanda pul-zat çetin tapılırdı. Bizim Balakən rayonuna duzu Ərəbisdannan ərəblər gətirirdilər. Duzu da behməznən dəyişirdilər. Bu gələr bizə. Xəlil baba rəhmətdix dəvələriynən bizə qonax gəlirdi. Dimax, dəvələr gələn kimi bütün qonşu kətdərə xəbər yayılırdı ki, Aslan babanın qonağı Xəlil baba gəlifdi. Bizə gəlirdilər qonşu kətdən, öz kəndimizdən. Qolunna tutuf belə balacə uşaxları (söyləyici əli ilə həyətdəki təxminən dörd-beş yaşlarında olan uşağı göstərdi – top.) dəvənin altınna keçirirdilər ki, bulara isitmə xəsdəliğı deyməsin. Həndi malyariya diyilər ha, keşmişdə ho xəsdəlix Azərbaycanı bürümüşdü. Dimax, kinə adında dərman vardı, sarı. Verirdilər hunu, qızdırmanı kessin də. Diyidilər ki, kim dəvənin altınna keşsə, ho il hunda isitmə xəsdəliğı olmucaxdı. Mən özüm dəvənin altınna keşmişəm. Qorxma-qorxma diyə-diyə qanan adamnar qolunna tutuf əhdiyat-

³⁷¹ Tətov eliyi – Təndirin istisi vurur, tam bişməmiş çörək təndirin dibinə düşür.

nan üş dəfə dəvənin altınna keçirirdilər. Sora da qoluna dəvə tükü bağliyardılar. Hansının qolunda uzun müddət dururdusa həməən tük, bu uşağa ho il isitmə tutmurdu. Hansında ki, tük dayanmırdı, ho il uşax isitmə olurdu.

14. Xəsdə, zəyif uşağın (altı aylıx, yaş yarım, iki yaş) qalılıq-qalmadığını bilməxdən ötəri yasın (qıraxın – top.) bütün sümülhərini bi qava yığısan. Heş bi dənəsinə də atmax olmaz, qav ayirif dənə-dənə yığısan. Sora yığılan sümülhəri tərəzinin bi gözünə, uşağı da o biri gözünə qoyusan. Sümüh ağır gəldi, uşax bödcəxdı. Yox, uşax ağır gəldi, elını, üz, sənın, döyül, ölcəxdı.

15. Dədəm diyirdi, heş vaxı adam allatmax olmaz. Bu, peyğəmbərdən qalma sənətdi (dəmirçiliyi nəzərdə tutur – top.). Öz zəhmət hakqını isdə. Gücü çatmasa, fikir yoxdu, qoy, aşaa versin. Amma uxarı alma, allatma. Bu da demirçiliğın qanunudu. Əri olmuyan, xırda uşaa olan arvatdara, məsalçün, gəliri olmuyən, elə arvat var, un dənə kişidən artıx qazanş qazanır. Bu heç. Amma özü kətdə olanı bilirdi də. Bi də görürdun, başsız aylədi, uşaxları eşşeh gətiriydi nallatmağa, dəhrə, balta düzəltməyə. Olardan pul almiyidi. Bi də görüydu, qozdarı, fındıxları çoxuydü, gətiriydilər. Diyidi, a bala, aparın, özün,uz yiyin, man,ə lazım döyül. Mənim qazancımənən fitrəm, sadağam var, hunu verirəm. O da huun yerinə olsun. Almırdı.

16. Məəyən adamnar andışəndə³⁷² gəlif dədəmin zindanına andışirdilər. İnanırdılar. Qonu-qonşudə bi andiçəsi iş olanda uzağa – ziyarata getmirdilər. Gəlif zindana and içirdilər. Hələ hunuynən də inanırdılar bir-birinə. Zindan hakqı.

³⁷² Andışəndə – and içəndə

17. Nənəm axşam olanda dərdi, bala, kim gəlif sizdən yeyinti şeyi isdiyəndə, gün qulağı yaxanda vermiyin.

18. Dua yazıf duzun dakqasına³⁷³ qoyardılar. Unda duz bərəkətdi olurdu, tamni olurdu.

Nəhrədən də dua asardılar ki, nəhrə çalxıyanda yağı çox olsun, bərəkətdi olsun, pis əyaxlarnan gələn göz olmasın.

19. Balatını³⁷⁴ özgüyə verməzdilər. Əyər sənın, əslın, mən-nəndisə, kökun,, nəslın,, familyan, mən-nəndisə, san,a balatı verə bilərəm. Amma öz kökümən, nəslimən olmuyana verə bilmərəm.

20. Çalatını³⁷⁵ da özgüyə verməzdilər. Malımızın bərəkəti köçür, dərdilər.

21. Günün dalıncən öydən mayə (çalatı) verməzdir. Balatıdı, nəm malın mayəsidi (çalatını nəzərdə tutur – top.) günün dalıncə verəndə pis oluy. Şər qarışanda öydən çərəh verməzdilər, yeyinti şeyi verməzdir. Onda məleykələr bərəkətimizi çəkillər.

22. Canavar deyən malın etini hamilə qadın yiməz. Yisə, uşax xırılıyır, bi də ki, suluağız oluy.

23. Doşəən də etini yimağ olmaz. Hamilə qadın doşəən eti yiyə bilməz. Uşağı doşəndodax olar.

³⁷³ Duzun dakqası – ağacdan düzəldilmiş duz qabı

³⁷⁴ Balatı – xəmir mayası

³⁷⁵ Çalatı – qatıq mayası

24. Əyər şeylər adamı çox incidiyə, üç həfdə, Cuma günənəri dalbadal Qurannan Tavarəkə surəsini oxuyullər. Unda, diyi, el çekiylər.

25. Başın,ın altına bıçax qoy, Bisimillah elə yat. Hunda qorxmazsan.

26. Diyi, diz üsdə çöküf pul sayməzdir. Helə oturuf sayən pul ya molluyə qismət olar, ya doxdura.

27. Süleyman peyğəmbər quşdərin dilini biliy. Bi də görüsan, ki, axşəmüsdü bayquş “u-u-u-u” eliyi. Hunda elın,a bi qırax çöreyh al, at.

Bayquş, bayquş,

Say quş.

Süleyman peyğəmbər xətrinə,

Bu yurtdan əl çəh.

– diyif, tulluyüsan,. Nə də oddu kösöv tulluyüsan,, nə də çöreh. Hunda, diyi, çıxıf küsüf gidiy Süleyman peyğəmbərin xətrinə. Süleyman peyğəmbər qurdun, quşün, heyvannarın dilini bilifdi.

28. İşdənen süpürgəni özgədən alıf işdətməzdir. İşdənemiş tuğu, süpürgəni kimnənsə alıf öydə saxlamağ olmaz. Alsan, da gereh tezəsini alasan, özgədən.

29. Səhər tezdən elın,nan tuğ verəndə düşmüyü.

30. İşdədən qaşığı özgədən alıf işdətməzdir. Gereh nə tezəsini alasan,, nə də halallığıynən alasan,. İşdənen qaşık məəm başımə gəlifdi bi dəfə. Bazarda süzmə satıydım, bi arvadın qa-

şığı qaldı məndə. Bi də gidincən dəə yadımnan çıxıf habırda qaldı. Bi il dana, gedeyim hamsı qırıldı. Mala həsrət qaldım. Sora başə düşdüm kü, axı özgə qaşığı var məndə. Hunu aparıf tulluyuf, iki qaşığın da qiymətini bir yetim uşağa verdim.

31. Axşəmüsdü öy süpürmax nəhsdi. (= Axşəm öy süpürməzdər, yoxsa öydən ölü çıxar).

32. Gəlin çıxannan sora evi süpürmax olmaz. Səhəri gün süpürəllər.

33. Günün dalıncə məhlə süpüruf həş³⁷⁶ tullamazdar. Gecə vaxı öyunun, həşini alıf süpüruf tullamazdar. Al bi şeyə, hora qoy.

34. Axşəmüsdü gecə qav süyü tullamax öyün bərəkətini tullamaxdı.

35. Bəzi adamnara öydən duz vermax düşmüyü.

36. Duz dağılanda dava düşüy. Unda duzun üsdünü xətdiyif, pesux³⁷⁷ töküsan, üsdünə. (=Duz dağılsa, dava düşər. Gerey üsdünə qənd qoyəsan).

37. Qənd düşəndə şirin qonax, isdədiğin, adam gəliy.

38. Kəsici alətlər əlin,nan düşsə, öydə söz-zöhbət olar.

39. Qaranquş səhərrər oxuyü. Uun oxuduğu surələrdi.

³⁷⁶ Həş – zibil

³⁷⁷ Pesux – pesok

40. Toox yumurtduyü. Sora da qakqıllıyif xəbər veriy. Xoruz una acıxlanıy: “Göz deyər”.

41. İki xoruz döyüşsə, evə qonax gələr. Xoruzun biri o birinə diyər ki, səni kescaxlar, o biri də diyər ki, yox, səni kescaxlar. Una görə döyüşüylər.

42. Məhləyə su tökəndə gereh qaynar su tökmüyəsən.

43. İtiyi olan adamnar, şərə düşən Pir babıyə gidif ordeyi dağdağan ağacınə mıx caxıylər³⁷⁸. Unda oğrunun başınə, unnan sora şərçinin cürbəcür bələlar gəliy. Amma mıxın iki ucu var ha. Mıxı hər şeyə görə çaxmazdar. Yoxsa adamın özünə nəşə olar.

44. Saçi, dırnağı həfdənin ikinci, beşinci, altıncı günneri kesməğ olmaz. Pısdı, adam öz bəxdini bağlıy.

45. Ağsakqal kişilər, yaşdı adamnar diyərdilər ki, çox yaşar³⁷⁹ ağaşdərın yanınnan keçəndə o ağaşdərə salam vermax lazımdı.

46. Səhər tezdən boş ağıla girəndə salam vermax lazımdı.

47. Tüfəngin üsdən addıyəndə düz atmaz. Kim addasa, tezdən geri qəyitməlidı tüfəngin üsdən. Sora tərəzinin üsdən addamax olmaz. Düz çəhməz. Kəsər əşyaların üsdünnən addansa, olar da yaxşı kəsməz. Una görə də həməən əşyaların

³⁷⁸ Çaxıylər – burada vururlar anlamında işlədilib.

³⁷⁹ Çox yaşar – qoca, yaşlı

(tüfəngin, tərəzinin, kəsərlərin və s. – top.) qırxa düşməməsi üçün onların üsdünnən geri addamax lazımdı.

48. Boğazın qovüşsə, acıx çekərsən,.

49. Çöpü yonduqda borclular qapın, a gələr.

50. Xamır yooranda qırağa sıçrəsə, öyə qonax gələr.

51. Xamırın üsdə yasdıx qoyməzdar. Xamır yuxluyər.

52. Xorey bişirməx üçün götürülən ərzağın üsdünə əlavə eləsan, öyə qonax gələr.

53. Xörək qaşığı yerə düşsə arvad, şana³⁸⁰ düşsə kişi, çay qaşığı düşsə, uşaq qonax gələr (= Qaşix yerə düşəndə qonax gələr).

54. Saxsağan həyətdə oxuyəndə qonax gələr.

55. İki əllə qapının iki tayınnan tutsan, evdən ölü çıxar.

56. Ölü ölən günü çimmax, paltar yumax olmaz. Unda sabunu su ölünün ağzına tökülüy.

57. Sabunu elə verməzdar, yoxsa aralarına dava düşər.

58. Kişi xeylağı iki arvadın arasınnan keşsə, sözü ötməz³⁸¹.

59. Kitabı açıx qoyub yatmazdar.

60. Qulağın cingilləsə, sözünü danışıylər. Sağ gulax yaxşı sözdü, sol qulax pis söz.

61. Üzun qızarsa, sözünü danışıylər. Sağ yanax yaxşı sözdü, sol yanax pis söz.

62. Özgənin³⁸² məhləsinnən³⁸³ boş çəpnən keşməzdar.

63. Paltarı üsdunda tihsan, şərə düşərsən. Ağzına bi qırıx sap qoy, dışın,ın arasında çöp tut. Tikif qutarannan sora at. Yoxsa şərə düşərsən,.

64. Sağ elin içi qaşinsə, pul gələr, solda gidər.

65. Sağ gözün seyirmağı³⁸⁴ xeyrədi, solunku şərə.

66. Yorğan-döşeyi açıx saxlamazdar. İçinə şeytan girər.

67. Tikiş tikəndə iynə elina batsa, qiyvətini qırıylər.

68. İt arxasını sana çöörüf yatsa, qiyvətini qırıylər.

69. Tuğ, süpürgə üsduna deysə, şərə düşərsən. Gerey bi qırıx qırif atasan, ya da, üsdünə üş dəfə tüpür.

³⁸⁰ Şana – çəngəl

³⁸¹ Bəzi söyləyicilər isə dedilər ki, şərə düşər.

³⁸² Özgənin – yad adamın, başqasının

³⁸³ Məhləsinnən – həyətidən

³⁸⁴ Seyirmağı – səyriməyi

70. Tumanı, yubkanı aşağıdan-yuxarı geysən, qəynə, qaynata səni istəməz.

71. Üsd-üsdə qoyulmuş döşəhlərin üsdündə oturanın qəynəsi ölər.

72. Yasdan gəlif birbaşa öyə³⁸⁵ çıxmağ olmaz. Gereh əvvəl ayaxyoluna, ağıla, tükənə-zada³⁸⁶ girəsən,.

73. Yoğan-döşeyi yerə bərk atmazdar. Tozu ağır şeydi.

74. Yük yerində yatmazdar.

75. Çiyinin,da iki mələkə var. Hər yerə səniyən gidiy.

76. Boş beşiyi tərətəməzdər.

77. Uşax qız olsa, yorpağının³⁸⁷ altına qəyçi, oğlan olsa, piçax qoyəllər.

78. Yorpağın altına quqal³⁸⁸ qoyəllər ki, uşax yuxuda seysənməsin.

79. Yorpağın altına dooşən quyruğu qoyərdilər.³⁸⁹

³⁸⁵ Öyə – evə

³⁸⁶ Tükənə-zada – dükana-zada

³⁸⁷ Yorpağ – beşik döşəyi

³⁸⁸ Quqal – Təndirə çörək yapanda axırıncını evdəki uşaqlar üçün kiçik çörək yapardılar. Bu çörəyə quqal deyərdilər.

³⁸⁹ Bəzən də dovşan quyruğunu uşağın paltarına sancaqla bərkidərdilər.

80. Uşağın üsdünə çiy ət gətirməzdər. İşdi əyər biddən körpə uşağ olan öyə çiy ət gətirəsi olsan, gereh sifdə uşağı çölə çıxardasan, sora əti içəri gətirəsən, Unnan sora uşağı öyə qəytərməli-san,.

81. Qıxlı uşağın esgilərini şər qarışəndə çöldə saxlamazdar.

82. Qıxlı uşağın esgilərinin suyunu qırx gün natəmiz yerə töhməzlər.

83. Yığlıyən³⁹⁰ uşax baş yiyər.

84. İki zahı qarşiləşərsə, cəlt üsdərindeyi sancaxları deyişdirməlidilər. Yoxsa qırxa düşəllər.

85. Zahı gelin, körpə uşağ olan öyə adam girməz. Gereh qavaxcə oları çölə çıxardıf sora gələnnəri içəri çağırasan, Yoxsa gelin də, uşax da qırxa düşəllər.

86. Zahı gelin qırxa düşməmax üçün qırx gün üsdündə balacə quful³⁹¹ gezdirməliidi.

³⁹⁰ Yığlıyən – ağlayan

³⁹¹ Quful – qıfıl

ETNOQRAFİK MƏTNLƏR

1-2. CADULAR

Yer adamı var ha... İnsan kökü də diyilər huna. Həmən yer adamını pis əməllər üçün çıxardanda itnən çıxardıylər. İti aj saxlıyif sora çıxardıylər. Axı, rəvayətə görə diyilər ki, unu adam çıxardanda ölüy. Una görə itnən çıxardıylər. İti aj saxlıyif, o bitginin yerini tapır, sonra neçə gün aj qalan iti aparıf una bağlyir, kökün yerdən üsdəki hissəsinə. Çöreyi də uun kökünə qoyüllər, it cırmalıyif çıxardır, dal qışdərinnən də tutullar itin. Gücənif, çəkif it hunu çıxardır. Çıxardannan sora çöreyi yiyir. Sora iti öldürüylər. Ho it ölməliidi hunnan sora. Hunnan sora ho jənşennən, yer adamınan pis əməllər üçün işdədiylər. Ən çox Belekanda³⁹² bitiy, holar da işdədiylər hunu pis əməllərə.

2.

Bizim qonşünün əri Rusyətə gidifdi ayrı qadınnan. Bu da molla yaana getdi baxdırmağa. Molla habı qonşüdən göyərçin ləleyi aldı, süfrə aldı, mayka aldı, döşəyağı, alt köynəyi, ərinin alt tumanını aldı. Yazdı, caduladı ki, evə bağlansın bu adam. Didi ki, unu mən gətirtcam san, a habra, aylə dağılmasın diyif. O da gəldi hamsını elədi. Molla dimişdi, yumurtanı sındır, uun suyündə çim, qoy başın, nan başsağı axsın. Sora meyvə yarpaxları isdəmişdi, həyətdəki meyvələrin yarpaxlarını. Göyərçin lələyiin də hamsını yox. Tutax ki, birinci, üçüncü, yeddinci, nə bilim. Hamsını da saynən. Düzülüş qəydəsinə görə.

Didix:

– Hansı lələyh birincidi, hansı ikincisidi, hansı üçüncüdü, unu biz bilmənix.

³⁹² Belekanda – Balakəndə

Didi:

– Sən lələhləri gəti, mən baxıf bilcam.
Bir ay keşmədi, kişsi gəldi öyə.

3-5. DUALAR

Hər xəsdənin öz duası var. Qorxu duası, ruhi xəsdənin öz duası. İş uvantdığı üçün dua yazırsan. Məsələn, tilsimdəkini oxuyüf açisan, yeddi kərə oxuyüf üzünə üfürüsan, açiliy. Açisan, dua kitavını, hordan hər şeyə ayit suralar var. Oları ərəb dilində yazısan.

Tası Əlyavatda³⁹³, Beləkanda quruylər. Əsas helə axmax işdənnən məşğul olan o tərəfdi. Biz gənə xəsdələri sağaldıyix. Əyər yel tutan xəsdəsə, Surxavad oxuyürəm. Surxavad da çərşəmmə günü oxunan şeydi. Üş çərşəmmə.

Uşax gezmiyəndə də hununçün ayrıcə ziyarət var, hora aparısan, geziy. Palıt baba var, Göyrüş baba var eyy, habı Nar topunun üsdündə. Hora aparıylər.

4.

Boyləməni uzun müddət uşağı olmuyənnərə, uşağı oluf, durmuyənnərə yazıylər³⁹⁴. Kağıza yazıylər, lent kimi uzun. Biddən beş metrə uzunnuğunda. Üsdünə yazırdım, sora qara parçiyə çurğalıyirdim, torva kimi salırdım. Tikənnən sora kimə yazılıfdısa, ho boynünnən asardı. Çarpaz asardı. Amma nəticə də oluydü. Yazıf, parçiyə tikif rehli saplarnan, parçələnnən, qırx dənə düymeynən boynünnən, bi də qoltuğuun al-

³⁹³ Əlyavat – Əliabad. Zaqatala rayonunda kənd

³⁹⁴ Digər söyləyicinin dediyinə görə, boylama duasını qorxan adamlara yazırdılar.

tinnan yanqıyğacı³⁹⁵, həvlə (əli ilə qoltuğunun altından kürəyinə doğru olan hissəni göstərir – top.), qatar kimi asardılar.

5.

Qorxu duası var. Unu molla qorxan adama yazıy. Əslində adam qorxmur, bədəndə olan qan qorxur. Qan adicə canavar qoyünün içinə girəndə nətəri hürküysə, bədəndeki qan damrarda helə hürküşüy. Adamda üşütmə, qızdırma, seysənmə əmələ gəliy. Diməli, unda bunun qanı qorxufdu. Qorxmax ancax qannandı. Hamiyə də eyni qorxu duası yazılıy.

6-11. QIRXA DÜŞMƏ

Uşax çox ağıly, çox çığıry. Diyilər ki, habı uşax ölü qırxına düşüfdü və yaxut da ki, doğuş qırxına düşüfdü. Də ana-anıyə dərışəndə, qavax-qavağa çıxanda diməli, ho qırxa düşüy, çığırqax³⁹⁶ oluy. Huna görə aparıf hunu qırx çərşəmmə camıynən üş çərşəmmə çimdriylər. Qırx dənə haçəri oluy üsdə. Qızıl süyünə batan sarı leyən kimi çeşqıdı³⁹⁷, yazılı. Quran yazısı oluy üsdə. Hunun suyündə uşağı çimdirif, nəzirini də içinə qoyüf (bi məmmətmi, üş məmmətmi) aparıf veriylər yəsinə. Hunuynən də həyqətən çığıрма deyəniy.

7.

Mürəkgəm kolu həvlə uzanıf, gidif horda köh çalıy³⁹⁸. Qırxa düşən uşaa aparıf hora, birimiz kolun o başinnən həriyif getirif hordan o birimizə veriyix. Uzanıb qıraqda kök at-

³⁹⁵ Yanqıyğacı – çarpaz

³⁹⁶ Çığırqax – ağlağan

³⁹⁷ Çeşqı – orta dərinliyi olan kiçik qab

³⁹⁸ Köh çalıy – kök atır

mış zoğun altından üş dəfə helə keçiriyix, hunnan sora çığıрмаğı deyəniy. Üş dəfə kolun başına həyriyif, sura da oxuyüf altdan verif, alıyx.

8.

Qıxlı³⁹⁹ çağaən üsdünə yasdən adam gidərsə, diyilər, qırxa düşüfdü. Hunda uşax incəliy, təmiz quruyü⁴⁰⁰. Huna da qırxhaçər cəmi diyilər, nə bilim, qırxkesər diyilər, qırxdaş diyilər. Holardan isdifadə eliyəndə gəlif uşax düzəliy. Qırx daşi süyə töküf ho suynən çimdriylər. Qırx dənə xırda daş. Qırx dənə kolun üçünü götürüf süyə salıf hunuynən çimdriylər. Mədnə, Məkgədən gələn cəm var, ho cəmi süyə salıf hunuynən də çimdriylər. Üş çərşəmmə hunuynən çimdriylər. Daşdə də, kolda da, cəmdə də eynidi, dalbadal üş həfdə çərşəmmə günü.

9.

Üş dənə yolayricinə qoyüf uşağı qırxdan keçiriyələr. İki kişiyə gidən arvatdar “uşağı tulladım” diyif uşağı üş yolun ayricinə qoyülər. Sora yəəsi götürüy. Guyə özgə uşaa bu. Bayaxki uşax döyül. Kökəlsin diyə eliyilər unu. Uşax qırxa düşəndə beh arıxlyən şeydi. Öz uşaa arıx döyüldümü? Hindi də kökəlcəxdı, özgə uşaa oldu.

10.

Qırxa düşən uşağı satıylər. Uşağı başqa adama veriylər. Sora da uşaan yəəsi şirinnıx-zad verif uşağını götürüy də. Diyi ki, dəə mən sənənən satın alıyəm. Guyə ki, özgənin uşağıdı bu.

³⁹⁹ Qıxlı – qırxlı

⁴⁰⁰ Hunda uşax incəliy, təmiz quruyü – Onda uşaq çox arıqlayır.

11.

Uşağın qırxını tökəndə süzgəc⁴⁰¹ salıydilər çimdirən suyün içinə. Nə də qırx dənə “Qülfəllah” oxuyuf qırx dənə daş töküsan, qavın içinə. Getiriydilər uşağı çimdirən, partallarını yuyən suyə ho daşi töküsan, Əyər daş yoxsa, daşi tapbıyisan,sa, süzgəc salıylər suyə. Hunu (süzgəci nəzərdə tutur – top.) götüruf uşağın qırxını töküylər, çimdiriyələr, par-partalını, beşiyin hər şeyini hunuynən yüyülər.

12. RUH GÖTÜRMƏ

Adam biddən-birə əyər üşüdərsə, qızdırarsa, tərriyərsə, diyilər ki, unu ruh tutub. Ruh da xəsdənin öz əzizdərinin ruhu olmalıdı. Buna görə də məhlə süpürən süpürgədən ölənnərin sayı qədər çuvux qırıylər. Çuvuxların sayı qədər, dörd barmax enində ağ parçə, bi də bi qav su götürüylər. Parçəni çuvuğa sariyilər. Çuvuğu parçənin tən ortasına qoyülər ha, parçə çuvuğun hər iki tərəfinnən sallanmalıdı. Sora da parçəni çuvuğa sariyilər. Sarınmış çuvuxları bir-bir götüruf suyün üzünə qoyürlər. Sora “Əlhəm” surasını oxuyülər. Oxuyənnən sora ölü-lərin adını çekiylər. Hansı ölünün adını çəhsə, gereh uun çuvuğunu götürə. Çuvuxları yavaş-yavaş açıylər. Çuvuğu nətəri qoymuşdüsə, helə də duruysə, xəsdəni o ölünün ruhu tutmuşdüyüdü. Amma elə də ola biliy ki, çuvux parçədən üsdə çıxıy, onda ölünün ruhu xəsdəni tutufdu.

Hindi hansı ölünün çuvuğu açıx çıxıfsa, onu gənə kasanın üsdünə qoyülər, həm də elə qoyülər ki, çuvux suyə bulanmasın. Bayax da helə qoyurdux ha. Çubuğu aç-aça fikirreşiyilər ki, berkə Quran isdiyi. Quran isdiyisə, çuvux açıx çıxıy. Çuvux açıx çıxımyisə, Quran isdəmiyi. Unda bir-bir başdiyilər

⁴⁰¹ Süzgəc – aşsüzən

xorey addarı çəhmağa. Hasında çuvux açıx çıxıysə, o xoreyi bişirif, içinə də ölünün ruhu adına duz atıylər. Unuynən də xəsdə sağalıy. Uruf ölçmağı günün dalıncə, axşəmüsdü eliyilər.

13. QARIN ÇƏKMƏ

Uşağa qalmıyən gelinnərin qarını aparıf çəhdiriydilər ki, uşağa qalsın. Bunu səhər-səhər, ajqarına elətdirmax lazımdı. Həm də üş dəfə, ancax üçüncü gün, üş çərşəmbə eliyilər unu. Sifdə qarını yağlıyif, möhgəm-möhgəm ooxalıylər. Sora xəsdəni üzüyuxarı uzadıylər. Dizdər qartdanıy, diz büküyünə yasdıx qoyülər. Qarının altına ellərini salıylər (sağdan, soldan). Qavaxcədən də bir kələğayini, ya da şalı qartdiyif, ortasına da nəsə bir yaylıxdan, esgidən-zaddan büküf qoyülər. Qarını yuxarı dooru yığıf sora ho şalnan bağılyilər. Köveyin⁴⁰² altınan salınmış yaylıx düz qarının ortasına düşüy. Sora bir neçə dəfə sarıyif düyün vuruyilər. Düyün köveyin altına düşüy. Xəsdə üzüyuxarı bir müddət uzanıxlı qalıy. Amma elə uzatmax lazımdı ki, diz bükülü, yuxarıda qalsın, oturacax hissə çökəyə düşsün. Polda da, döşeyin üsdündə də uzatmağ olar. Duranda diz büküyündeyi yasdığı çıxardıf ayaxları yavaş-yavaş aşmax lazımdı. Durannan sona una halva, bal, behməz yidirdiyilər. Hansı olsa, onnan. Beldəki qurşağı axşəm yatanda açıylər. Qarını çəhdirən adam bi müddət ağır yük götürə, hoppana bilməz. Unu xeyli vax ağır işdən qorumax lazımdı ki, nəticə olsun.

14-19. YAĞIŞ YAĞDIRMA

Yolun bax bu tərəfində ocax var. Huna Ürürlü baba diyilər. İl quraxlıx keçıysə, gidif ho Ürürlü babaan torpağınnan

⁴⁰² Köveyin – göbəyin

gətirif bir balaca suya salsan, təmiz əsgiyə düyüf (təmiz xəmir süfrəsinin kənarınnan kəsirdih, əl yaylığı böyühlüyhdə). Hordan torpax getirəndə horda dəsdəmaz almaq lazımdı əvəl. Dəsdəmazsız olmaz. Ho torpağı torpağı təmiz bir qavın, qazaan içində suya salırdıx. Ho, sudan hunu çıxardana qədər yağırdı. Sora görürdü ki, lap çox yağır. Hindi torpağı kim gətirifsə, “Bisimillah-ir rəhman-ir rəhim” – , diyif gənə dəsdəmaz alannan sora torpağı aparıf aldığı yerə qoyürdü.

15.

Mən habı il qəbiz quşünün yuvasını suya saldım, amma yağmadı. Sora yuvanı götürüf qırağa qoydüm. Axıf gidər, dünyə qarışər. Sel-su götürər dünyanı, gidər. Unu gereh bağliyəydin, bi ağacə-zada ki, axmasın. Unu sudan yağanda götürüylər. Payiyə bağliyəylər də axmasın diyə. “Bismillah” eliyif suya saldım, gözəl yağış yağsın. Gördüm yağmyi, tez gidif götürdüm kü, axıf gidər, dünyə qarışər.

16.

Qəbiz quşünün elcey⁴⁰³ kimi yuvası oluy. Gözəl yuvası var, həvlə baxdıxcə baxarsan. Hunu nətəri tikifdi? Elə bil parçadən tikifdi. Elcey – dörd barmağın yeri berk, baş barmağın yeri deşiy. Habırdan habrası yumburu (əlini göstərir – top.). Elə bil keçə toxuyüfdü. Hunun içində bala veriy. Elə bil torvadı. Ağacə bağliyən yerini də elə gözəl bağliyi ki.

Bi dənə başında balacə deşiy oluy (söyləyici baş barmağının ucunu göstərir – top.). Qalan yeri elə bil elcey, elceyin dörd barmağı (söyləyici barmaqlarını göstərir – top.). Ho qəbiz quşünün yuvasını dağıdanda guyə ki, Allaha acıx gidif yağış yağdırıy. Yuvanı su gələn yerdə bi demir payiyə bağliyif

⁴⁰³ Elcey – əlcək

ağacın divində suya salıylər. Payəni də yerdə çaxıylər ki, su yuvanı aparmasın. Bi arxa salıylər. Sora yağış başdiyən kimi tez gidif yuvanı hordan götürüylər. Bizdə var ho yuva. Amma mən eləmağa qorxuyəm, sel-məl gələr.

17.

Yağış yağdırmaxdan öterin höyüş⁴⁰⁴ -quru eliyirdilər. Daşın bi üzünü, tüpüruxluyüf göyə atıydilər ki, yağış yağsın. Hunda yağış yağıydi.

18.

Pir babadan çıxan suynən Şkaflan babadan çıxan suyu qarışdırəndə yağış yağıy. Quraxlıxda, yağış yağdırmax isdiyəndə ho iki pirin suyunu qarışdırıylər ki, yağış yağsın. Özü də nəsə oxuyə-oxuyə eliyilər hunu.

19.

Yağış yağması üçün Pir babaan suyunnan götürüf, aparıf Quran oxuyuf, Eyri çaya⁴⁰⁵ töküylər. Onnan sora yağış yağıy.

20-22. YAĞIŞ KƏSDİRMƏ

Yağış yağanda incil ağacınə qırmızı bağlasan, kesər.

21.

Yağışı qooruylər. Ha... Sacə su töküf altında ocax çatıf suyu buxarrandırıylər. Hunda yağış yağmyi. Dəə deyəniy.

⁴⁰⁴ Höyüş – yas, sulu

⁴⁰⁵ Eyri çaya – Əyri çaya

22.

Veysəlqara geziylər. Uşaxlar meşix salıf başdərinə, torva da götürüf yığa-yığa gidiylər (söyləyici payı nəzərdə tutur – top.). Veysəlqara oxuyülər:

Veysəl baba, qurbanam san,a,
... Verənin oğlu olsun, vermiyənin qızı olsun.
Adı Fatma olsun,
Qolları çatma olsun...
Sona xala yaxşımı?
Pəri xala yaxşımı?

(Söyləyici bu parçanı mahnı kimi oxuyur – top.), – eliyif oynuyə-oynuyə gidiydilər diyi. Bi dəsdə uşax, lap kişilər də. Qodu qərif⁴⁰⁶ meşığın bi düllüyünü⁴⁰⁷ içəri soxuf, başdərinə alıf gidiydilər:

Qodu-qodu gezəllər,
Qoduyə salam verəllər,
Vermiyənin oğlu olsun,
Verənin qızı olsun.
Adı Fatma olsun,
Qolu çatma olsun.
Suyə düşüf boğuluf ölsün.

(Çatdıyif ölsün də diyilər).

Camaat da olara veriydi yumurta, qoz, un, düyü, findıx, qənfıt, qəlet, çöreh. Nə bilim, bi torva pay yığıydilər.

Bi yerdə də aş bişirəllərmiş. Oturuf yimağa həzirrəşən⁴⁰⁸ vaxı bular gəlif eşiyə, başdiyəllər oxumağa. Öy yəəsinin başını qarışdırif götürüf gidər aş qazanını. Havı şeydə olufdu, Nuru uşaanda. Arvatdarın biri Pəri olufdu, biri Sona.

⁴⁰⁶ Qərif – qayırb

⁴⁰⁷ Düllüyünü – ucunu

⁴⁰⁸ Həzirrəşən – hazırlaşan

Pəri xala yaxşımı?

Hürü xala yaxşımı?

Sona xala yaxşımı?

– diyif, qazanı götürüf, çıxıf gidiflər. Ha... Bivaxı gidax aşi getirax diyən, baxıylər ki, qazan nə geziy? Aşi ho Veysəlbaba oxuyənnərin biri götürüf gidifdi, diyi. Atılıf düşüylər şapbaşap, şapbaşap.

Pəri xala yaxşımı?

Hürü xala yaxşımı?

Sona xala yaxşımı?

(avazla oxuyur – top.).

Ha... Biri də himnəşif⁴⁰⁹ aş qazanını götürüf gidifdi. Duruf yəən⁴¹⁰ vaxı görüylər aş yoxdu. Arvatdar, diyi, unsunuf dama dönüflər, şişifdilər.

23-24. UMSUX PAYI

Şişənə nağarax? Unsux yığax. Unsux da o şeydi ki, gereh yeddi öydən pay alasan. Yeddi öydən pay alıf getirif aş bişiriylər. Birinnən düyü alıylər, birinnən un alıylər, birinnən urva⁴¹¹ alıylər, duz alıylər. Bi dıqıdı⁴¹², dıqıdı. Yeddi cür şey alıf getirif gəlif, özdərinnən də qoyüf hunnan xorey bişirif, aş bişirif taraana⁴¹³ döyüf, qoyullər. Ho da oluy unsux. Umnunana umsux yığıylər. Habı deyqaan özündə də unsunannar oluy, şişiy, bi şeydən unsunuy. Şəxsən mən özüm bi dəfə unsunmuşəm. Uşax olanda mən getirif məəm qardaşimin bal-

⁴⁰⁹ Himnəşif – him-cim etmək

⁴¹⁰ Yəən – yeyən

⁴¹¹ Urva – xəmir kündələndə yapışmaması üçün kündələrin altına səpilən un

⁴¹² Dıqıdı – bir az, azacıq

⁴¹³ Taraana – tarağına, kürəyinə

dızı getirif iki dənə sün armıt⁴¹⁴ verər. Bu olar yaz açılən vaxı, mart ayində. Mən də görrəm ki, yiyir də. Fikirrəşdim ki, hindi hər halda bi dilim maña da verəcxdı. Biz də maña da ver, maña da ver diyən uşaxlardan olmamışix də. Bu da yadına düşüf verməz. Bivaxı ölüyəm həvlə, üşütmədən canım çıxıy, canım çıxıy, ay Allah, noolar. Həvlə üş gün dilimin altınnan su da keşmədi. Həblə qızıllar veriylər, baxmınam⁴¹⁵. Elə bil pis iyələr gəiy. Bivaxı ciyim didi:

– A bala, sən noolsa, yiyərsən?

Diyəndə didim ki, sün armıt. Ciyimin gözü təpəsinə tikildi ki, mart ayində sün armıt nə geziy? Sən hardan görüfsən? Hardan yadın, düşüfdü? Didim ki, Vallah, baldızı qadama vermişdi. Qadam yidi, qavıxları yerə töhdü, o biri qardaşımın arvadı gəlif ho qavıxları süpürüf tulladı. Fikrimdə diyidim ki, ho qavıxdan alıf yıcam də. Yimədim, utanıyəm axır (Utancaxlıx varıydi bayaa⁴¹⁶. Həyinki uşaxlar olsa, maña da ver, maa da da ver diyə-diyə durallar). Sora ciyim kəndə düşüf Quzu uşaannan suyə tutulan sün armut tapıf getirif verdi. Sün armutdan bi dilim ağzıma qoymuşdüm, elə bil iy-qox hər şey getdi. Ağzımda iy-qox, bi şey qalmadı. İşdahım da oldu. Çörey isdədim, dəə nə versələr, yidim. Unsunmax var. Unsunmağa mən yüz əlli fayiz qarantiya veriyəm.

24.

Vaqıfgildə toy olar, Köndələndə. Yuri də cavan uşaxdı də, şofirdi. Beş-altı kişi oturur. Sora yiri⁴¹⁷ adamnara həlim

⁴¹⁴ Sün armıt – armud növü

⁴¹⁵ Həblə qızıllar veriylər, baxmınam – Ən gözəl yeməkləri bişirirlər, istəmirəm.

⁴¹⁶ Bayaa – bayağı, keçmişdə

⁴¹⁷ Yiri – iri. Burada yaşlı mənasında işlədilib.

verəllər. Axı aş bişiydi toydə. Hamsına verəllər, bu cavandı diyə buna həlim vermağa utanallar. Bunun gənə zəndinə elə gələr ki⁴¹⁸, ho altı adama həlim verəndə maa da verəllər. Dəə məni ötmücxaxlar ki. Buna vermağa utanıf verməzdər. Ho Yuri gəlif ölmaxdan qutardı.

– Ədə, nə isdiyisan, ədə nə isdiyisan?

Didi:

– Həlim.

Duruf qazançədə həlim qəəriyəm.

– Yox, yox, aş həlimi olsa, işcam.

Bayaa toylərdə aş də helə⁴¹⁹ oluydü, həlim də. Elə bil qatıx kimin oluydü. Rəhmətdix ciyim duruf aş bişirdi buna. Sooxlu da gündü⁴²⁰. Axı toylər bizdə qış aylərində oluydu. Bayaa toylərdə aşi yumburu düyüdən bişiriydilər. Soğanı bişirif, ezif (ağ soğanı)⁴²¹ aşdərin üsdünə töküydülər. Nicə yiməli oluydü. Həyin qoorulan soğanı yimax olmuyü. Nətəri usummuşdüsə, aparıf Şəkiddə yatdırdıx Vallah.

25-27. YAS ADƏTLƏRİ

Üş gün yasdı, bi gün də adına. Yas ötürəni⁴²² dəə ixdisara salıflar. Sora qırx. İsdəsan, yeddisini verərsən, isdəməsan, yox. Hindi habı kətdə çıxardıflar ki, adna bi dənədi. Əvvəllərdə yeddi adıneydi qırxa kimi. Sora qırxı, qırxdan sora da əlli ikisi. Qırxı bi gün dal-qavax eliyə biləllər, amma əlli ikini düzgün eliyillər. Una görə ki, əlli ikidə insan etinnən, sürünnən-sümüyünnən ay-

⁴¹⁸ Zəndinə elə gələr ki – elə düşünər ki

⁴¹⁹ Helə – elə. Burada yaxşı, dadlı anlamında işlədilib.

⁴²⁰ Sooxlu da gündü – Həmin gün soyuq hava vardı.

⁴²¹ Qovurulmadan bişirilən soğan nəzərdə tutulur.

⁴²² Yas ötürən – Yasın dördüncü günü Göynük kəndlərində yas ötürən adlanır.

rilif tökülüy. Bayaxki döördə⁴²³ əlli ikisində nə olsa bişirərdilər, verərdilər⁴²⁴. Hindiki mollalar gənə deyilər ki, əlli ikidə et xoreyi bişməsin. Sütdü aş bişsin, üsdündə də yumurtası olsun, kişmiş olsun, qəysisi olsun, nəəm belə şeylər.

Halva yas ötürən axşəmi oluy. Yasın üçüncü axşəmində. Qırxdə başqa xorehlər də bişiriliy. Aş, dooğa, limon, xurma, qənfıt. Et də oluy.

Adamı ölənnən bi saat sora gecə də olsa, çimdiriyələr, gündüz də olsa. Bi saat sora, iki saat sora. Kəfənə on səkgiz metro ağ işdədiyilər. Üş dənə lay eliyilər (Lay aşirmədi). Elə adam oluy beş qat eliyi, elə adam oluy üç qat eliyi (Şəxsən mən iyirmi metro alıf qoymuşəm). Ölüyə əvvəl iç köneyi deyilər, unnan giydiriylər. Parçənin ortasını deşif aşiriylər, o da oluy iç kööneyi. Sora də iç köyneyinin üsdünnən kəfinniyifdiylər. Ayaanı ayaxdan bağliylər, başını də başdən. Ölünü kəfinniyif qutarannan sora kəfin torva kimi görünüy. Kəfənin başı də, ayağı da popur⁴²⁵ kimi oluy. Bayaxki döörün adamnarında meyitin sol elin üsdünə sağ eli qoyərdilər ki, namaz qaydəsi olsun. Hindikilər yanına uzadıf qoyur⁴²⁶.

Arvatdarın elini siniyə qoyulər, əbir⁴²⁷ örtən, kişilərdə köveyin üsdə. Kişinin köveyinnən qavrı qazılıy, arvadın xırtdeyinnən⁴²⁸. Una görə ki, kişinin əbri köveyində örtülüy, arvadınki sinədən yuxarıda. Una görə helə qazıylər ki, axirət

⁴²³ Bayaxki döördə – qabaqlar

⁴²⁴ Digər söyləyici etiraz etdi ki, əvvəllər də Göynük yaslarında sütlü aş bişirilərdi.

⁴²⁵ Popur – qırçın

⁴²⁶ Digər söyləyici etiraz etdi ki, indi də meyit kəfənə bükülərkən əllər namaz qaydəsi qoyulur.

⁴²⁷ Əbir – abır

⁴²⁸ Digər söyləyici bunu arvadların xırtəyinin olmaması ilə izah etdi.

öyümüzdü də, çağırın oldu, ayağa qalxdıx. Ayağa qalxanda həm başın deyməsin, həm də əbrın, görünməsin.

Meyit dörd kişinin çiyində getməli qavırığı. Cinazanı maşinə qoyulər. Gənə də məhlədən dörd kişi çıxartmalıdı. Məsələn, arvada deyilər ki, ay bunun oğlu, həyat yoldaşı, qardaşı gəlsin. Qəbrə sallıyəndə deyilər ki, qardaşı gəlsin hakk öyünə qoysün. Ölən kişisə oğlu, qardaşı, yeznəsi, yaxınları sallıylər qavra.

Bizdə yox, arannarda⁴²⁹ qavıra meyitin altına döşey qoyullər. Şotavarda⁴³⁰, Marsanda⁴³¹ giyindirif qoyulər. Nətəri gezməyə gidiy helə, ho formu. Boynünə də ağ irət salıylər, beyə salan kimi. Kəfəni də partalın üsdünnən tikiylər. Qavıra qoyəndə meyitin altına da döşeh salıylər.

Albeylidə⁴³² (Əliabad kəndini nəzərdə tutur – top.) kəfənnəmiylər, heləcə giyindirif qoyullər.

26.

Ölünün qarnına daş, biçax, alma, güzgü, gül qoyurux. Əzələ⁴³³, güzgü dünyadı, görüf ötüyux⁴³⁴. Gülü qoyulər çavan qıza ki Əzreyil iylədə-iyələdə, alladıf canını alsın. Daşı də qoyurux ki, qarnı şişməsin. Daşı sora cinaza çıxanda ölünün dalıncə atıyix. Qəyçi, biçax da qoyurux. Əyər pis adamsa, Əzreyil unu barmağınnan başdiyif, diyi, kesə-kesə gəliy. Biz eşitməməğimiza baxma, and işiylər ki, dağda canavar eşidiy hunun çığırtısını. Görüsan, bəzi ölülər nicə çetin can veriy? Kesə-kesə gəliy, başə çatanda canını alıy. Eləsi oluy gül iylədif

⁴²⁹ Söyləyici Qax ərazisini nəzərdə tutur.

⁴³⁰ Şotavar – Qax rayonunda kənd

⁴³¹ Marsan – Qax rayonunda kənd

⁴³² Albeyli – Qaxın Əliabad kəndini nəzərdə tutur.

⁴³³ Əzələ – birincisi

⁴³⁴ Ötüyux – keçirik anlamında işlədilib

aparıy. Eləsi oluy alma soyüf veriy elinə, soyüf yiyən yerdə canını alıy. Həblə.

27.

Yasda ağılyən, yas aparən arvatdara sazandar diyilər. Una hörmət eliyilər, pul, pay veriyilər. Elə adam oluy kü, uun adamı ölüfdü, amma heş nə diyə bilmir, qoorula-qoorula durur. Unda o, yasına sazandar getiriy. Yasa gələnnər də una dil dimağa kömey eliyilər.

28-33. TOY ADƏTLƏRİ

Qavax gelini yolnan getimiyidilər. Məhlədən-məhliyə, daldan, bucaxdan keçirif getiriyidilər. Yaxın olanda ayaxnan, bir az uzaxları da atnan getiriyidilər. Dayimin toyu yadıma gəliy. Unu ayaxnan getimişdilər.

Habı yetim Hasanın toyü məəm yadıma gəliy. Çeylaxdan didilər, toy gəliy, camaat tökülüydü yola. Babamgil-zad da düşüf ho toyün qavağına elə oynüyüdülər nətəər. Hərə öz dokqazında toy ötənə qədər oynüyüdü. O vax şəltə⁴³⁵ aparanda hərənün bi kasa xoreyi olardı, töküf elinə veriyidilər, boşqaf-moşqaf da yoxuydü. Xonçə-monçə həyin çıxıfdı.

Bayağı toydən alıf bi dənə yaylıx veriyidilər. Qaday kişi variydi, yadın, gəliymi? (yanındakılara müraciət edir – top.). O yəndə oturuf şavalıt satıydi, şavalıtı qooruf toylərdə satıydi, sora uzun qəəfit⁴³⁶ satıydilər, saçaxlı. Holardan bi yaylığın arasına yığışdirif nişannı qızı çağırif veriyidilər ki, aparıf beş-

⁴³⁵ Şəltə – Toya az vaxt qalanda qız evində keçirilərdi. Şəltədə qız evi qız üçün hazırladıqları cehizləri, oğlan evi isə qız üçün alınmış qızıl əşyalarını və paltarları nümayiş etdirərdi. Şəltəyə Şəki şəhərində bəlyə deyirlər.

⁴³⁶ Qəəfit – qəəfit, konfet

altı qız yisin. Yanındeyilər bilsinnər ki, nişannıdı. Həyin gənə tərgiyifdi holar hamsı, bayağı variydi. Bi də parçə görməsi⁴³⁷ oluydü, oğlan öyündə. Bütün kəndi çağırıydilər. Özü də bi gün yox, iki gün oluydü. Gəliyidilər, oturuf yiyif-içif, sora da ortuyə açif gösdəriydilər. Bu, bi qat parçə, bu iki qat. Bu, anasının payı, qardaşının payı, bacısının payı. Atlas, çit – bayağı parçələr holariydi. İrəti, ayaqqavısı oluydü bi də. Özüni öldürsə, beş qat parçə oluydü. Unu gösdərif, sora potnuz hərriydilər. Parçıyə gələnnər ho potnuza pul qoyurdülər: üç manat, bi manat. Pul yığılıydi oğlan öyünə. Qutarannan sora da gidiliydi qız öyünə. Çəmadanı da oğlanın bacısı aşməliidi. Atası-anası yoxuydisə, diyidilər, apar, atalı-analı aşsin. Gəliy atalı-analı bi adam açıy. Açənnən sora o, bi şirvan san, a veriy, sora diyisan, gəlif parçə kessinnər. Bi, iki metro ağ qoyusan, açif xalasıdımı, əmisi arvadımı, dayisi arvadımı (özdəri kimi məslaət görsə), gəlif ho parçəən üçünnən bir az kesiy. Bi şirvan da sən una verisan, parçəgörməsi oğlan öyündə oluy, şəltə qız öyündə. Dəə parçəgörməsi də sıradan çıxıfdı, amma şəltə var. İyirmi adam o çağırıydisə, iyirmi adam da sən çağırısən, Bayax toy nağara-zurneynən olardı, hindi xanəndeynəndi. Zurnaçi, bunun züy tutanı, iki nağaraçi, bi dənə böyüh nağaraçalan olardı. Ayağüsdə duruf çalardılar. Dəə həyinkilər kimi oturuf yerdə yox. Toyün axırında beyi tərifliyədilər⁴³⁸.

Beyyanı⁴³⁹ qonşüdə oluy. Qonşünün öyünə bey, bi də beyin özünün tay-tüşü yığılıy. Gecə sahat on ikiyə qədər, yi-

⁴³⁷ Parçə görməsi – Oğlan evində keçirilən qadın məclisi. Parçə görməsi şəltədən qabaq keçirilərdi. Oğlan yengəsi qız üçün alınan əşyaları və qohumları üçün alınan payları nümayiş etdirərdi.

⁴³⁸ Söyləyicilərin dediyinə görə, Dəhnədə bəy tərifinə “Bəyatdanması” deyirlər.

⁴³⁹ Beyyanı – Toyun səhəri günü keçirilən kişi məclisi.

yillər, içiyələr, nərd atıylər, qumar oynuyülər. Gecə bey öyünə gəliy, gelinin yanına. Adamnar da dağılıf gidiy.

Savax da gənə həməən adamnar yığıly. Qonşü xonçə veriy. Öy yiyəsi yimax bişiriy – aş dooğa, dolma. Yiyilər, içiyələr. Axşam də bey gəliy on-on beş oğlannan, yiyif, içiy. Duruf dağılylər də. Sora da gelin gəlif gələnnərə çay töküy, tezə gelin. İçənnər də nelveçiyə⁴⁴⁰ pul salıy, hunuynən də qutariy.

Şəki sahatnan⁴⁴¹ eliyi toyü, biz günnən. Şəkililər toyü mağarda, şaddıx öyündə keçiriyələr, biz məhlədə. Biz mağar qurmunux, açix toy eliyirix. Bizdə elə adam var ki, gecə toyü də eliyi, gündüz də. Eləsi var ki, gecə eləmiyi, bi dənə səhər bi-iki sahat. Bayaxki işdər çörülə-çörülə gidifdi də hindi.

29.

Nənəmin üç gelni variydi, hamsını da kəlağayıynən getirmişdilər. Toy də üç gün olardı. Həfdənin beşinci günü gəliydi toy. Əyər zurnaçilər uzaxdan gəliydisə, qavaxlarına çıxıf qarşiliydilər. Balamanyanı⁴⁴² oluydü birinci gün. İkinci gün toy oluydü. Gecə də toy davam eliyidi. İşix yoxüydü, sacdəri qoyürdülər, üsdünə odunu yığıf odu vuruydülər. Üsdə odun, nöyüt ata-ata iki gün, gecə toyü eliyidilər. Camaat iki gün çörey yiyirdi. Birinci gün pul vermiydilər, pulu ikinci gün veriydilər.

Gelin gələndə yolnan getimiyidilər. Baxcədən-baxciyə, məhlədən-məhliyə, dolambac yollardan keçirə-keçirə getiriydilər.

30.

Elçilığa gidəndə qənfitdərdən qara sumkuyə töküf aparıydilər. Qutuda halva aparıydilər, siniyə də töküydülər. Hunda

⁴⁴⁰ Nelveçiyə – nəlbəkiyə

⁴⁴¹ Sahatnan – saat ilə

⁴⁴² Balamanyanı – Toyun birinci gününün gecəsi keçirilərdi. Burada bəy və yaxın dostları yeyib-içər, əylənərdilər.

hamısını da payliydilər. Allah irzası⁴⁴³, hindi də paylamax-zad da yoxdu. Qavağa oğlan gidiy, qızın “ha”sını alıy. Hunnan sora gidif diyi ki, filan yerə gidin. Dəə “ha”sını alannan sora iki nəfər, üç nəfər yığışif gidiy qız öyünə. Orda oturuf, Allah verənnən yiyif-içif, qızın “ha”nı alıf, qəyidif gəlisən. Şirin çayə də pul verisan. Neçə vax sora səkgiz martdamı, yeni ildəmi aparıf üzüyün, u verisan. Gənə bi neçə dənə potnuz aparısan, iyirmi adam aparısan. Olar da san, a bi ho qədər potnuz getiriyələr. Unnan sora bir il də saxliyif sora toyünü eliyisan. Gənə şəltə aparanda camahatı afdobusa yığılıf, qavağın, a irətın, açif gidisan. Sora oturuyux, yiyirix, içiyix, ordada gənə qazan ağzı açən⁴⁴⁴ veriyix, şirin çay⁴⁴⁵ veriyix. Qız öyü oğlan öyünən gələn maşinə irət bağılyi. Gənə qəyidif gəliyix. Unnan iki günmü, bi həfdəmi sora da qızımızı getirif, toyümüzü eliyirix. Əvvəldən də nişan aparıyix. Qızın barmağına üzüy alısan, bi neçə qat da paltar aparısan. Unnan sora da neçə bayrəm oluy-sə, o qədər apar. Ha ki var daşi (söyləyici gülür – top.).

Kətdə toy olanda qızı çıxardıf oynədisan, ki, bilsinnər ki, filankəsənin nişanmışıdı.

Əvvəl oğlannan qız hindiki kimi açix-saçix görüşmüyüdü kü. Oğlan atası-anası kimi alıfsa, hunu dinməz-söyləməz getiriydi. Qız iki gün irətdə oluydü. Hindi hardadı? Rəhməna (oğlunu nəzərdə tutur – top.) diyirəm ki, filankəsi alıyəm san, a. Diyi, getmə, alma. Sözümün üsdə söz qoyür.

Qızı hamamda beyənərdilər. Afdafiyə su tökəndə beyənərdilər. Baxardılar ki, suyü qırağa dağıtmasın. Diydilər, səliyyalıdı, bunnan gelin olar.

⁴⁴³ Allah irzası – söyləyici bu ifadəni lağla işlədilir.

⁴⁴⁴ Qazan ağzı açən – məclis qazanının ağzının açılması üçün oğlan evindən alınan pul.

⁴⁴⁵ Şirin çay – oğlan adamlarına qız evi şirin çay verərək əvəzində pul alır.

O vaxında qız köçürəndə atın belində köçürüllərdi qızı. Başına qırmızı şalı salırlardı, atın belinə gəlini mindirillərdi. Üzəngisinin bir tərəfinnən bir sağdış tuturdu, bir tərəfinnən də qız yengəsi tuturdu. Oğlan yengəsiynən qız yengəsi. Atın bö-örünən çala-çala gedillərdi. Harabalarında da cehizi aparılardı. Hindiki maşın-muşün hardeydi. Sora buna şax bəziyillərdi. Şaxın üsdünə cavan oğlannar minirdi. Yolda başdıyardılar nağara-zurnanı. Yaxşı toy vurullardı. Güləşmə qopurdu. Güləşirdilər, kim-kimi yıxseydi, qalib gələnə bir cüt naxışdı corab, bir əl yaylığı, bir dəsmal verərdilər. Nəmər yığıllar axı. Şaxı götürən cavan oğlannar da o tərəfdən gəlir, qollarını çərmiyillərdi. Yaxşı "Darafinni"⁴⁴⁶ çalırıldı. Güləşmə, nağara-zurna çalınanda bular güləşməyə başdıyardılar. Şaxın başınan bir cüt naxışdı corab, bir əl yaylığı, bir dəsmal asırlardı. Kim-kimi yıxseydi, o nəmər hunun olurdu. Harabanın üsdünə də mindirillərdi bunun cerini-cehizini, gedirlərdi. Gərdəh deyirih biz, zınıqrovlı gərdəh asıllardı. Gəlini otuzdurullardı bu qalınlığında (söyləyici əlini döşəmədən bir qarış yuxarıda tutur – top.) döşeyin üsdündə, yanında da qız yengəsi. Gəlinin qavaana yaxşı xonça gəlirdi. Halva, bal, yağ, yaxşı yeməhlər olurdu içində. Bunu yengəsiynən gəlin yeyirdi. Hindi hardadı helə şeylər? Gəlini ayağ üsdə durquzullar hindi.

Şaxın üsdündə sortbasort meyvələr var. Taxdeynən düzəldillər. Nazih ağaşdərdən nicə nərđiyan kimi qururdular. Bax, bu hündürüğündə olur ha (göstərir – top.). Sora una balacə-balacə mismarrar vura-vura gedillərdi. O mismarrarın üsdünə yumurta taxıllardı, alma taxıllardı. Nə bilim, mer-meyvə, sora ləpiyi düzüllərdi. Ləpələrin arasına qənfıtdər düzüllərdi, şaqalətdar düzüllərdi asım-asım, qəşəng, bəzəhli, hün-

⁴⁴⁶ Darafinni – oyun havası

dür. Biri oğlana, biri qıza. Bəyin dosdarı, cavan oğlannardan biri eliyi də oğlana. Gəlinə də cavan qız eliyi. Məsələn, sən deyirsən, filan qız köçəndə mən huna şax bəziyicam, o da mənə bəziyicaxdı da savax köçəndə. Unu gedillər çala-çala gətirməyə. Yekə ağacın başına bağlıyılar nöyütdü əsgini. Sora onu yandırif bir nəfər tuturdu qavaxda. Qavaxda da nağara çala-çala gedir şax çıxartmağa. Şaxı çıxardif gətirif qızın yaana qoyular. İndi qızınkı gedillər çıxartmağa. İkisini də qoydular gəlinin otağına. Şaxı gətirif qoyannan sora, ayıf da olsa, onu oğlannan qız gecə dənneyir. Hərəsi bi dənəsini dənneyillər ho şaxın. Sora iki dənə ləyən qoyullar. Uun içinə oğlanınkı ayrı yığıllar, qızınkı ayrı yığıllar. Nə qədə savağertə üzgürümçeyinə⁴⁴⁷ gələn varsa, camahatın nəlvəkisində unu paylıyılar. Paylıyanda, tutax ki, sən götürürsən uun içinə beş məmmət şirinnih qoyursan, kimə verirsən, şirinnix qoyur da. Kimin qulpunnan nə çıxır, ho qədər pul qoyur. Ho pulu da yığıf qıza verillər. O vaxın qız köşməsi də beleydi. Hindi də hardadı helə şeylər?

Atın belində, yengələr də bəründə, başında qırmızı şal gəlini aparırdılar. Gəlin minən atın quyruğunu da düyürdülər. Gəlin donunun da rengi qırmızı olurdu. Yuxarıdan habrıya kimi qollarının ağzı, ətəhləri lentdərnən bəzədilirdi, həvlə pırpız-pırpız. Bəyə paltar gəlirdi qız öyünnən. Huna şalvar bağı toxuyullardı, habı endə (bir qarış göstərir – top.), bəzəhli-bəzəhli. Bəyə kəmər aparıllar, bəyə naxışdı corab, bir portmanat, uun içində bəyə xarşdix olurdu. Çuxa (arxalix deyillər)⁴⁴⁸ verillərdi. Bəyi aparif bir otaxda bəziyillərdi. Sora sağdış, soldış qolunnan tutuf gəlinin yanına aparıllardı.

⁴⁴⁷ Üzgürümçeyi – toyun səhəri gün keçirilən qadın məclisi

⁴⁴⁸ Söyləyici burada səhvə yol verdi. Çuxa və arxalix eyni əşyanın adları deyil.

Sənə qıza verilən cehizdən danışım. Başdıyıllar qızın cehizinə. Deyirdilər kinə⁴⁴⁹, savax qızın cehizi qayrılmalıdı. Bir həfdə qavağa qururdular yer xanasını. Safdan buna cehiz toxuyurdular. Toxuyurdular, ölçürdülər, nə qədə döşəyə nə qədə saf isdiyir. Döşəyin üzünə cecimi⁴⁵⁰ çəkirdilər. Hunnan sora qıza yorğan-döşəy qayırf verirdilər. Yorğannarını da, hindi çuxul-muxul olmağına baxma, o vaxında çuxul yoxuydu. Qırmızı ipəhlərdən eliyidilər.

Bəzəhli şeylərdən sora farmaş verirdilər qıza, sandıx əvəzi. Yorğan-döşəyini yığirdılar farmaşın içinə. Toxunmuş farmaş deyirdilər o vaxında. İçinə yığıf bağlarnan ağzını bağlıyif iki farmaş⁴⁵¹ yorğan-döşəh verirdilər qıza o vaxları. Unnan sora nə bilim, bir az qav-qasıx verilərdi. Sora buna nəmər verilərdi. Qardaşı belini çəkirdi. Deyillərdi kin, nə nəmər verirən? Deyirdi kin, mal vericəm qarnı boğaz, ya mal düyəsi vericəm, on qoyun vericəm. Qulpunnan nə çıxırdı, unu verirdi də. Hunu da haravanın dalına bağliyıllardı ho vaxı, nəməri. Qoyun versə, qavağına qatıllardı bi uşağın kin, apar məhləsinə. Mal versə, buynuzuna, başına bi dənə qırmızı irət bağliyıllardı. Heyvanın kəndirini də bağliyıllardı daşqanın dalına. Aparıf gedillərdi oğlan öyünə. Harabanı qapının ağzında saxlıyif deyillərdi nəmərinə ver, palazı yerə tökəh. Olar da bi naxışdı coraf verilərdi. O vaxı da nəmər coravıydı, yaylığıydı. Sandığa bi on-on beş dənə də coraf sandığa qoyullardı ki, habı yançıyə-mançıyə verməyə. Baxma, hindiki kimi dəsmal-zad unda çox helə yoxuydu. Hunda naxışdı coravıydı.

⁴⁴⁹ Kinə – ki

⁴⁵⁰ Cecim – Nəm yunu yerə təmiz yerə döşəyərek döyməyə başlayardılar. Uzun müddət döyülən, təpiklənən yun sanki bitişirdi. Bu cür hazırlanan palaza cecim deyirdilər.

⁴⁵¹ Farmaş – Yaylağa köçərkən yorğan-döşək yığmaq üçün istifadə olunan, kilimdən tikilmiş əşya. Sandığı əvəz edirdi.

32.

Toy axşamnarı zurnaçılardan sora aşix olurdu. Balamanyanı diyərdix huna. Cərgeynən (həvlə, hindi biz oturan kimi) yerdən otururdux bööhlü-kıçihli. Öyə sığışmiydi adannar. Üç-üç, həblə qucaxda oturan, qısılıf oturan... Ortada da yer saxlıyidilər aşığa. Aşix da öz formasında – qəlifeyi şalvar olurdu, ayaanda qeşey çəhmə, parıllıyən. Bi dənə də kıçiy sini qoyurdular samavarın yaanda. Aşix da başdan gəlir, bi-iki dəfə var-gəl eliyi. Çalır. Bi-iki dəfə gedir-gəlir. Bivaxı baxır ki, sini boşdu. “Çö” bi dənə mirzab vurur, deyənir: “A yoldaşdar, ə, bi soruşmadın,ız ki, ho məclisdə bi pul xərsdiyən varyıdı, yoxsa yox”. Ay aman, sini hindi aşif daşiy. Hərə bi manıt, iki manıt. Ha... Tezdən aşix düşüy ortuyə.

33.

Gelin düşəndə molla gəlyıdı, una xeyir-dua veriydi. Əlhəm oxuyüdü, sura oxuyüdü. Hunnan sora gelini də ayağıynən qoyməzdilər, nə⁴⁵² dayısı, nə qardaşı qucağına götürüf arabiyə qoyürdü (Hunda maşın yoxuydü). Molla da xeyir-duasını verif yola salırdı.

Pulu yığıydilər üzduvaxdan. Gəlin görməsinə gəlennər pul veriydilər. Hunu potnusda aparıf gelinin eteyinə töküydülər. Pul gelinə oluydü. Gelin döylətdi olsun.

Gelin gidəndə⁴⁵³ çöreh veriylər. Ho çöreyi bi sura oxuyüf gəlin düşdüğü öyün çardağına tulluyülər. Gelinin başı çörehli olsun. Gelinin anası bütöv bölünmüyən çöreyi veriy oğlan öyünnən gələnə, oğlanın bacisinə, o da aparıf çardağa tulluyü.

⁴⁵² Nə – ya

⁴⁵³ Gelin gidəndə – gəlin evdən çıxanda anlamında işlədilib.

34. AYININ PAYI

Ayı baxırdı hordan, donqullana-donqullana. Nənəm de-
erdi: “A heyvan, hordan baxıf donqullanma, gəl birini götür
get, heş nə dimirix. Gəl apar, nə bizim ürəyimizi qopartma, nə
özünün, ürəyi qopbasın”. Ayı donqullana-donqullana gəlif bi-
rini dalına qoyuf aparırdı. Nənəm deerdi kin, onun payıdı.

35. BİTKİLƏR HAQQINDA

Dağda yaxşı, dərman üçün bitgilər var. Qacəl diyirix.
Qoyünü yaylağa çıxardanda çoban diyi ki, toxlonu qacələ çı-
xardıram. Qacəlin ortasında ağ çiçey olur. Yemeleyə⁴⁵⁴ oxşu-
yür, amma yemeley kimi otdar döyül. Helə çüyüt⁴⁵⁵ fasonda
otdu. İçində də həvlə sarımtıl, ağ çiçeyi olur. Ən gözəl dər-
man bitgilərinnən biridi. Ov hunu otduyü. Hunu da otduyüsə,
diməli, ət dərmandı də.

Biri də var, yerdən qalxır, uzun otdu. Ancax bi dərədə
var horda – Bırğaç dərəsində. Uzun otdu, başında də nazih,
zoğ kimi çiçeylər var. Sarımsax fasondadı. Diməli, otun üs-
dündə kökü var. Torpağın üsdündə kökü var. Hunnan savayi
otuz santı dərənə gidənnən sora habı boydə olur, bax (stolun
üsdündəki qabı göstəir – top.). Adı çilədağdı.

Pendirotu var. Pendirə qatıllar. Pendirçiçəyi diyillər una.
Dağdan axdarma gələndə görüsan, ki, uun içində sarı-sarı, na-
ziy-naziy çiçehlər var. Quruduf pendirə töküllər.

Sora quşəvəliyi diyillər. Bu, yiməlidı də, turşməzədi.

Sora quzuqulağı var.

⁴⁵⁴ Yemeley – yemələk

⁴⁵⁵ Çüyüt – şüyüd

Baldırğan var, məsəlçün. Arı əsas baldırğannan bal götü-
rüy. Bu sahat kətdə arı saxlıyənın hamısı gidiy Ot qoruğuna⁴⁵⁶
arı saxlamağa, baldırğannan ötəri. Baldırğanın tezə çıxanda həb-
lə açılmıyən çiçeyləri, çomaxları oluy də. Unu yığıf gətirif dol-
ma bişiririx. Tiley⁴⁵⁷ formadadı. Bi üzü ağdı – alt üzü.

Bi ot var, quruyüf qopur, sora küley unu həvlə yumalıyə-
yumalıyə aparıy. Biz una diyirix yelqovan. Martin axırında, ap-
reldə yığıylər hunu. Qaşqınnar yelqovana küvər diyillər.

Dağlarda xalyar da bitiy. Uun yaxşı, yiməli tutması⁴⁵⁸
oluy. Mədə, üreh, qan-damar sistemi üçün xeyirri bitgidi.

Avqusd, sentiyabır aylərində qıçəbaşı deyəndə⁴⁵⁹ balı
kesəllər. Qıçəbaşı çiçehliyəndə arı unnan bal götürüy. Sora to-
xumnuyüf qapqara oluy, deyir, unda balı kesillər.

36. CANAVAR HAQQINDA

Mən ömrüm boyü çöldə, bayirdə, qoyündə olmuşəm. Ca-
navarın hamsına canavar diyilər, amma helə döyül. Canavarrar
var, dəsdeynən hərrəniy, canavar var, tek hərrəniy. Dəsdeynən
hərrənən canavardan qorxma, olar çakqal kimi şeylərdi. İçində it
olmasa adama hücum eləməz. İçində it varsa, gələr üsdün, a, ca-
navarrar da una baxıf gələr. Amma aralarında it olmasa, isdiyi
iyirmisi olsun, ulaşə-ulaşə dalın, cə gələr, amma hücum eləməğa
qorxar. Amma teh canavara yalquzax diyilər, qurt diyilər. O biri
canavar qurt döyül. Qurdun rengi bozarəh oluy, bir az da qarıyə
çalıy. Özü də uzun oluy. Yalquzax iki canavar boydədi. At yal-
manı kimi yalmanı oluy hunun.

⁴⁵⁶ Ot qoruğu – Baş Göynüyün yaylaqlarından biri

⁴⁵⁷ Tiley – tənək

⁴⁵⁸ Tutması – şorabası. Göynüklülər şorabanı duzdax da adlandırırılar.

⁴⁵⁹ Deyəndə – yetişəndə

37-38. MÖVLUD

Diməli, Allah yanında yer üzünə gələn insannarın ən əzizi bizim peyğəmbərimizdi. Axır zaman nəbisi olufdu. Onun dünyüyə gəlişi də adi insannardan, o cümlədən, yüz iyirmi dörd min peyğəmbərdən fərklidi. Bizim axırnci peyğəmbərimiz bütün peyğəmbərrəri təsdiq elədi və ona gələn Quran kitabı da özünənən əvvəlki bütün kitabları təsdiqlədi. Una görə də yer üzündə olan insannar axır zaman nəvisini o biri peyğəmbərrərdən Allah üsdün tutduğuna görə yer insannarı da üsdün tutdular və peyğəmbər dünyasını dəyişənnən sora həmişə onu yad eliyərdilər. Uun məvlidini keçirərdilər. Məvlid vülud sözünnən əmələ gəlmişdir, dünyüyə gəlmə, doğulmax dimaxdı. Əvvəllər məvlidi hekayə kimi, nağıl kimi danışardılar. İnsannar məclislərdə oturf peyğəmbər barədə söhbət eliyərdilər. Sonralar bunu, hardasa XV əsrdə yaşamış Bağdad Kufə məclisinin baş imamı Süleyman Çələbi ilahi şayirərin qəsidələrini topluyuf hal-hazırda biz oxuyən məvlidi tərtib elədi. Məvlid özü yeddi başlıxdan ibarətdi. Məvlid yeddi cür avaznan qirayət olunur. Hal-hazırda Şəki Topqarağac məscidində həməən qirayət növlərinən dördünnən isdifadə eliyirix. Məəlim bizə dördünü öyrədə bildi. Hindi hoların üç dənəsi biz özümüz də bilminix ki, hələ hansılardı. Yanı bilincaxdı ho, nəvaxsa. Amma hal-hazırda bilinmir.

Yunis İmrə ən çox Allahı, peyğəmbərrəri vəsv eliyən şayirərdəndi də. Yunis İmrənin elə qəsidələri var ki, orda Allahdan, peyğəmbərrərdən başqa şey yoxdu. Yunis İmrənin qəsidəsinən iki dənəsi məvlidə salınıfdı. Biz axır bayax qeyd elədik ki, peyğəmbərimizin dünyüyə gəlişi adi insannardan fərqli olufdu. Peyğəmbərimizin anası, Aminə xatun anamız özü diyir ki, peyğəmbər dünyüyə gələndə göydən mələhlər endilər yerə, mən olan öyü devriyə aldılar. Elə bil ki, divar yarıldı diyi, olardan üç dənəsi gəlif məəm ətrafında çevrə otudular. Bir-birini muşdu-

luxladılar ki, hal-hazırda dünyüyə gələsi uşax axır zaman nəvisidi. Həməən mələhlərnən Allah-taala Cənnətdən bir cam da şərvət göndərmişdi. Əminə xatun anamız təsvir eliyi ki, həməən şərvət qardan ağ idi, ləzzəti dəxi şəkərdə yox idi.

Həməən şərvət qardan ağ idi, həm soyux idi,

Ləzzəti də şəkərdə yox idi.

İşdim onu, canım oldu nura qərq.

Edəmədim özümü o nurdan fərq.

Gəldi bir ağ quş, qanadı ilə rəvan.

Arxamı sığadı⁴⁶⁰ qüvvətlə həman.

Doğdu o saat də o sultani-din,

Nura qərq oldu səməvət-zəmin.

Peyğəmbər dünyüyə gələndə əlavə nur gəlifdi. Şam uun rəmzidi. Mələhlər bir-birini muşduluxladılar ki, hal-hazırda dünyüyə gələsi uşax axır zaman nəvisidi. Muşdulux da ho muşduluxdu. Mələhlər bir-birini neynən muşduluxluyüfdü, unu biz bilminix. Şirniyat, noğuldu, kanfətdi, orda həməən məsələ qeyd olunuy. Yanı bu üç şey – şamdı, şərvətdi, noğuldu, peyğəmbərin ho dünyüyə gəlişi ərəfəsində olandı. Məvlidi müsəlman aylələrinin hər birisi ildə bi dəfə oxutmağa boşdüdü. Biz əyər peyğəmbərin ümmətiyixsa, unu ildə bi dəfə yad eləmağa borşdüyux. Amma mövlüdü niyənnən də oxutdurüylər. Məsəlçün, ev tikir. Diyir, içinə yığışəndə möhlüt elicam. Oğlum əsgərdən sağ-salamat gəlsə, möhlüt eliyərəm. Nəvəm olsa... cürbəcür niyətdənnən də möhlüt oxunur. Amma hər bir müsəlman ayləsi ildə bi dəfə möhlüt oxutmağa borşdüdü. Peyğəmbər ki, dünyüyə rəbbül-əvvəl ayinin on ikinci gecəsi gəlifdi, möhlüt də imkan daxilində həməən günə düşsə, laf yaxşı olar. Həmin günə düşə bilmirsə, rəbbül-əvvəl ayinə düşsə, laf yaxşı olar. Əyər unda da imkan yoxsa, ilboyü möhlütü heç olmasa, ildə bi dəfə oxutmalıdı.

⁴⁶⁰ Sığadı – sığalladı

Möhlüt təmənnəsiz məclisdi. İmkana baxıf adamın,ı çarısan,. Nə qədə çox adam işdirak eləsə, bi ho qədə savavı çoxdu. Amma sənın, gücun, azdısa, imkanın, zəyifdisə, aylən,a da oxutdura bilərsən,. Bəhanə yeri qalmır ki, məəm gücüm çatmadı, bu il qon-qonşünü, qoom-qardaşı çaraa bilminəm. Yanı aylən,a da oxutdura bilərsən,, orda sənın, məylisin,ın dəvdəbəli olması vacib döyül. Bi isdekan çay də ehsan sayiliy. Sənın, gücun, una çatırsa, unnan da oxutmalısən,. Yanı bəhanə yeri qalmasın. Amma niyə eliyərsən,, Allah, sən özün, man,a yetir, gələn ili bunnan dəvdəvəli elicam, bunnan çox adam çarcam. Orda elə bir həd qoyulmur ki, nə qədə adam çaraa bilərsən,, özünün, imkanın,a baxıy.

Möhlütü nə qədə çox adam oxusa, o qədə şənnihli çıxır. Biz oxuyürux, məsəlçün, dörd nəfərnən. Yanı üş nəfərnən, iki nəfərnən də oxumax olar. Tek oxuyəndə amma elə bil ki, bi nəfərin boğazı balacə şey olası olsa, dayanır də. Una görə ən azı üş-dörd nəfərnən oxunsa, yaxşıdı. Məsəlçün, biri dayənsə, hiss olunmur də. Dörd nəfərdən biri oxuduğu yerdə dayənəsi olsa, üçüynən aparımax olur. Biz dörd nəfərnən oxuyürux, adətən. Qadınnar əyər möhlüt oxuyürsə, öz aylələrində, kişi olmuyən məclisdə oxuyə biləllər. Qadın kişi olan məclisdə möhlüt oxuyə bilməz. Qadınnar öz qohum-qardaşın içində möhlütü oxuyə biləllər. Qadınnar orda möhlüt oxuyə biləllər ki, məclisdə işdirak eliyənnərin hamsı qadın olsun. Kişili, qadınını məclisdə qadınnarın keçif başdə oturuf məclis aparmağı düzgün döyül. Səbəb odu. Ayri şey yoxdu horda. Amma özünə münasib məclislərdə həmin biz oxuyən möhlütü oxuyə biləllər.

Kişilər, amma hər yerdə oxuyülər. Möhlütdə başqa qəsidələr də, ilahi qəsidələr də oxumax olar. Şənnih məclisi sayiliy, çünkü peyğəmbərin ad günüdü. Yanı dini məclisdərin başqalarinnan seçiliy, şənnih məclisidi. Dini məclis olduğuna görə orda

ilahi şayirərin, yanı kitabçədə yazılmışdən qırağa çıxıf ilahi şayirərin qəsidələrini oxumax olar. Quranda olan surələrdən məsəl, tərçümələr oxumax olar. Peyğəmbərə nətəəri vəhy gəlifdi, nələr olufdu, başinə gələnnərdən. Çox yazılıfdı də peyğəmbər barəsində. Məclisə baxısan,, çalışməlisən, ki, insannar yorulmasınnar. Əyər san,a qulağ asan varsa, nə qədə disən, qıraa da çıxımax olar. Qurannan də bağlamax olar. Başqa rəvayətdər də, başqa peyğəmbərrərdən də danışmax olar. Bi də görüsan, ki, camaatda haveynənmi, isdiynənmi bağlı narahatdıx var. Çalışməlisən, ki, məclisi birəz yığcəm eliyəsan,. Amma nə qədə ki, san,a qulağ asan var, Allahı, dini, peyğəmbəri, islamı təbliğ eləməlisən,. Peyğəmbərrərin də yolu bu olufdu. Allah-taala peyğəmbərrərə də bunu buyürüfdü. Peyğəmbərin hümməti kimi insannara ho yolu gösdərməx, ho yolu başə salımax hammızın borcüdü.

Möhlüt məclisdərinə, ümumiyyətnən, dini məclislərdə dünyəvi söhbətdər olmaz. Çünki dünyəvi söhbətdəri hər yerdə eliyirix, amma dini məclislərdə peyğəmbərrərdən, Quranda olan ayələrdən qırağa çıxıf söhbət eləmax günahdı.

38.

Bismillah-ir rəhman-ir rəhim. Əziz peyğəmbərimiz Məhəmməd Musdafa salavatü əleyhi vəssələmin gəlişi ilə ilə yazılmış ən qiymətli kitablardan biri də “Məvlidi-şərif” məcmuyəsidi. Məvlid türk xalqlarıyla bir sırada Azərbaycanda da geniş yayılmış və hazırda Şəki şəhərində dörd qirayət üzrə oxunımaxdadı.

1. “Məvlidi-şərif”in vəzni qirayəti.
2. “Məvlidi-şərif”in xalq qirayəti. Dilay.
3. “Məvlidi-şərif”in sufi qirayəti.
4. “Məvlidi-şərif”in ozan qirayəti.

Əzim Allahi əzim, ya rəhim rəhman Allah.
Sənin eşqin qəmu-dərdə dəvadı, ya RəsulAllah.

Dəvadı, ya RəsulAllah,
Sənin yanında hacətlər rəvadı, ya RəsulAllah.
Rəvadı, ya RəsulAllah,
Səninlə şəndir könüllər, yüzündən şad olur qullar,
Tərinnən açılan güllər şəfadı, ya RəsulAllah.
Şəfadı, ya RəsulAllah,
Cümlə məxlux səni izdər, verdiyin vədini gözdər,
Səninlə gecə-gündüzdər ziyadı, ya RəsulAllah.
Ziyadı, ya RəsulAllah,
Həsət etdi san, a iblis, həm asi oldu, həm müflis.
Səni sevən gecə-gündüz əladı, ya RəsulAllah.
Əladı, ya RəsulAllah.
Kim san, a salavat verməz, dini yox, Cənnətə girməz.
Orucü, qıldığı namaz səzadı, ya RəsulAllah.
Səzadı, ya RəsulAllah.

Əvvəladən bir hekayət edəyim.
Əhli-əxbardan rivayət edəyim.
Var idi Bağdadda bir salihə.
Adidəydi, zahidəydi, nasihə.
Bir gün ol dünyadan eylədi səfər.
Dünyayə gələn kişi labüd gedər.
Bir füluri qaldı sonunna həman.
Ona cənnət olmasın necə məkan.
Var idi bir saleh oğlu növcavan.
Taət üzrə olur idi, hər zaman.
Ol filuri qaldı anadan ona.
Deyərdi ki, nə alaydım bən buna.

Bu (avazını nəzərdə tutur – top.), bi sədadı. Hindi bi səda var (söyləyici ikinci qəsidəni yenidən başqa səda ilə də oxudu – top.). Hansı sədada oxumax hecaların sayinnən asılı-

dı. Məsələn, hayın habırda zikir olunuy. “Lailahəillələh”. Burada tamam başqa cür oxunuy, diyax ki:

Cəhan içrə şah edər.
Qəlblər üzrə mah edər.
Vasili Allah edər.
Lailahəillələh, Lailahəillələh.
Qəlbinnən silər pası,
Hək yola sürər nası.
Hərm edər qəlbi ol duası.
Lailahəillələh, Lailahəillələh.
Nəf ilə hacat olur.
Vaisi nicat olur.
Lailahəillələh, Lailahəillələh⁴⁶¹.

Bunu hekayə formasınan şeyir formasına Süleyman Çələbi çöürüdü. Amma ora o, ilahi şeyirərin də şeyirərini əlavə eləməxnan bu kitabçəni o tərtil eliyifdi. Süleyman Çələbiin bi dənə təmənnası var ki, kim möhlüt oxuyərsə, məəm ruhuma bi dənə Fatihə oxusun. Diməli, neçə yüz illərdi möhlüt oxunur, hər möhlütdə də Süleyman Çələbinin ruhuna bi dənə Fatihə surəsi oxunur. Allah una rəhmət eləsin!

Möhlütü niyət eliyisan, əsasən ziyarətdə oxunur. Yanı elə bi nöksanı yoxdu. Gidir, həm orda mömün adamı ziyarət eliyir, həm uun ruhuna dualar oxunur. Niyət elədiğin, möhlütü də horda oxudur də.

Orda qurban kəsmək şərtmi?

Yox, Möhlütdə qurban kəsməx şərt döyül. Amma elə də ola bilər ki, qurban kesilsin, möhlüt də oxunsun. Niyətin, nan asılıdı. Qurban kesif, möhlüt oxutcam. Qurban də kesisan, ho qurbaan etiynən ehsan verif möhlüt də oxudusan. Helə də ola bilər. Am-

⁴⁶¹ Söyləyici şeirləri xüsusi avazla oxudu. Sədaları izah etmək üçün bəzən bir şeiri bir neçə cür avazla səsləndirdi.

ma möhlüt oxudanda höküm döyül kü, orda qurban kəsilsin. Mən axı bayax didim ki, gücünə baxıf eliyisan. Belkə bu adamın heç qoyünə gücü çatmır, belkə çolpa kescəxdı. O höküm döyül.

39-43. MÜXTƏLİF MÖVZULU MƏTNLƏR

Taxılı əlnən biçirdih. O vaxında arvatdar biçirdi oraxnan. Çarix geyinillərdi, qollarına dəri bağlıyıldardı arvatdar. Kişilər bunu biçif bafa eliyillərdi. Məhləni qazıf, silif, süpürüf o bafaları gətirif töküllərdi orya. Sora buna atdarı qoşuf vəlnən taxıl döyəllərdi. Ağaşdan kürəhlər olardı, kürəhnən sorulardı qırmızı buğdaları. Vəlin üsdünə mindirillərdi bizi, atnan hey hərrənirdih. Bunu döyüf qıfırmızı buğda eliyirdih. Bunu yığırdıx anbarara yaxşı, tərtemiz. Aparıf üyüdürdüx dəyir-mannarda. Hindi hardadı?

Hindiki kimi işıx-mişix hardeydi? Bəyaxkı vaxlarda qara çırağıydı, qara çirax, buxarı. Buxarıda ojağı qalıyırđıx öyün içində. Qara çiraxları yandırırđıx. O qara çiraxnan cəhrə əyirilərdi, coraf toxuyullardı nənəmgil geje. O qara çiraxnan hər iş qayırıldardı. Hindi gör neçə işıx yandırırın, yenə deyirsən, işim getmir. Paltar tikirdilər. Bayax vaxlarda helə-helə şeylər vardı, a qızım, hindi hardadı.

Qoyun qarnını üfürürux. Üfürənnən sora qurudurux. Qurudannan sora içinə yağları doldururux. Yaxşı nəhrə çalxıydıx. Nəhrə də hindiki kimi ağaş nəhrələr döyüldü, bayağı saxsı nəhrələriydi. Çalxıydıx, yağı yığırdıx. Gətirif yığırix öyə. Dört qardaş unu bölürdü. Nənəm varyıdı irəhmətdıx. Yun əyiriydi, dariyirdi, coraf toxuyürdü. Yuxa bişirirdi, fəsəli bişirirdi, yaxşı qatdama bişirirdi. Yaxşı bayramnar keçirirdıx, sulançax asardıx. Hindi hardadı helə şeylər?

Nənəm yoğururdu qarğıdalının ununu, içinə də çərtirdi soğan, tökürdü yağ. Yeri yekə, dəyirmi qazırdı. Qazannan sora şirəliyif, torpağın üsdünü silirdi. Torpax ağapbax olurdu. Silənnən sora odu salıf, dəmiri qoyufdu, üsdünə yığırdı külükömürü. Bi də görürdux ki, qarğıdalı ununun xəmiri diş-diş bişdi. Onu aparardıx dağa.

Siz alxana suyü⁴⁶² deyirsınız. Onu qoyardıx. Südtün üzünü alıf, duzduyüf yığırdıx. Unu qovutnan yoğurardıx. O vaxt hindiki kimi döyüldü ki, ağaşdan tehnəmiz varyıdı, ağaşdan çökür⁴⁶³ qayrılardı, çömçə qayrılardı, ağaşdan kərsən⁴⁶⁴ qayrılardı.

40.

Nənəm bizə diyərdi ki, bala, siz uşaxsınız. Mən gelin olanda camışə gedeyi buraxıydim ki, huun umasında⁴⁶⁵ həvlə bi çimir yuxu alıydim.

Gözü ağrıyənər, gözünə qan gələnər gələrdilər uun yaana (nənəsinə nəzərdə tutur – top.). O da kəllə qəndi yarıf, uun tiliynən xəsdələrin gözdərini qaşiyif qanadıydı. Hunuy-nən də sağalıf çıxıf gidiydilər. Helə çox bilən arvadıydı.

41.

Ho vax başiaçix gezəllərdimi? Qol da görünərdimi? Köneyin qolu habırdan olardı (biləyini göstərir – top.). Başına bi altdan yaylıx bağlıyidin, sora çalma çalıydın, üsdən də bi irət. Əvvəllər hələ bi tülü⁴⁶⁶ də olardı. Dəə moddan düşüfdü, yoxdu

⁴⁶² Alxana suyü – pəndirdən çıxan su

⁴⁶³ Çökür – içi aşsüzən kimi deşikli iri, taxta çömçə

⁴⁶⁴ Kərsən – ağacdan düzəldilmiş eni təxminən 0,5 metr, uzununu 20 sm olan qab.

⁴⁶⁵ Umasında – omasında

⁴⁶⁶ Tülü – Əvvəllər Göynük kəndlərində qadınlar saçlarını tülünün içinə yığar, üsdündən çalma bağlayar, onun da üstündən şal örtərdilər.

də. Elə bil habı dalını həvlə başsağı tikif aşağısına həvlə popur qoyərdilər. Xınabənt⁴⁶⁷ kimi bağliyərdilər. Habırdan (alınından yuxarı hissəni göstərir – top.) bağları oluydu, saçı içəri yığıf bağliydin, Popuru da aşadan oluydu. İpi də qulağın dalınan oluydu, bağliydilər. Qavağı da alnın üsdən bağlanıydı.

Gelin qəyniynən, qəynatasıynən danışməzdi. Ağzın, a yemşax alardı.

42.

Mən gözümü açənnən, 50-ci illərdə qarılar lavada giyirdi. Lavada bezəhli, gödeh oluydu qurtqa kimi, qolu da oluydu⁴⁶⁸. Çox bezəh töküydülər una. Buteynən, elə bil sarı simnənən beziydilər. Qavağı, böörrəri də, cüvləriin ağzı güllü olurdu. Düyməsi olmurdu, amma bağlanırdı. Una nəsə tikirdilər düymə əvəzi. Bağı olurdu.

Hunda qadınlar on iki ennən⁴⁶⁹, on ennən tuman giyirdilər. Un taxda⁴⁷⁰ diyidilər, sekgiz taxdadan arvatdar tuman giyirdilər. Ho tumanın bağı olurdu. Don hunda yoxuydu. Sora üsdən də köyneh giyirdilər. Oların alt tuman-köneyi olurdu ağdan. Üsdən də məzər⁴⁷¹ salırdılar. Sora oların şalları olurdu, toydə-şeydə bağliyən. Qrip şal diyidilər. Yaşmaxsız qadın olmazdı. Xüsüsən də, kişi xeylağı olanda yaşmax tutardılar hökmən. Gelin heş vaxı

⁴⁶⁷ Xınabənt – Yaylıq üçkünc büküldükdən sonra başa bağlanardı. Yaylığın uclarını arxadan qabağa gətirərək alnın ortasında düyün vurardılar. Bu bağlama forması xınabənt və ya çalma adlanardı.

⁴⁶⁸ Digər söyləyicinin dediyinə görə, lavadanın qolsuzu da olarmış.

⁴⁶⁹ Ennən – metrdən

⁴⁷⁰ Taxda – metr

⁴⁷¹ Məzər – Yaşlı qadınların paltarın üsdən geyindikləri qolsuz geyim. Məzərin bir neçə növü olmuşdur. Yuxarısı olmayıb, qurşaqdan aşağı bağlanan. Sinəni də tutan və s.

qəyneynən, qəynateynən, iniynən⁴⁷² danışmıyıfı. Qəynatasın elinə su verirdi, qəynataan ayağını yuyürdü. Gelinin yatdığı vax bilinmiyıfı, durduğu vax bilinmiyıfı. Həyinki gelinnər hamıdan qavağa yatıf, hamıdan sora duruyələr.

43.

Mən bu kəndin (söyləyici Baş Şabalıd kəndini nəzərdə tutur – top.) yaşdı adamnarınan eşitmışəm ki, qabaxlar yaşdı arvatdar yoldan kişi xeylağı keçəndə ayağa durardılar. Lap beş-altı yaşında oğlan uşağı da keşsə, gənə ayağa durardılar.

⁴⁷² İniynən – qayınla

BAYATILAR VƏ AĞILAR

1. Yeşildi başın,, ördeh,
Qaradı qaşın,, ördeh.
Həmişə cüt gezydın,ız,
Hanı yoldaşın, ördeh?
= Qaradı qaşın,, ördeh,
Yeşildi başın,, ördeh.
= Bayax cüt gezərdin,ız,
Hanı yoldaşın,, ördeh.
2. Ağ cuna ağı qalsın,
Gözdəri bağlı qalsın.
Səni mənən eliyənin
Sinəsi dağlı qalsın.
3. Gidiyəm, yol uzundu,
Qoçax olmaq lazımdı.
Sən gözəl, mən də gözəl,
Elçi neyə lazımdı?
4. Yarımın ağ üzü var,
Qumraldan gözü var.
Baxıvan gülümsədi,
Bilminəm nə sözü var.
5. Bi qız gördüm aranda,
Yanağı qızaranda
Oğlan murada çatar
Toy edif, qız alanda.
6. O gələn yar özüdü,
Ləbi qumral gözüdü.
Bi baxdım, tanımadım.
Bi baxdım, yar özüdü.
7. İsdəkanım qannıdı,
El vurma dermannıdı.
Şəkiddən bi qız sevmişəm,
Didilər, anası Səlyannıdı.
8. Dağ üzündə qaram mən,
Aranda butağam mən.
Get anan, a dinə ki,
Ölməmişəm, sağam mən.
9. Aman, yol üsdeyəm.
Tikanı kol üsdeyəm.
Azreyil, alma canımı
Hələ murad üsdeyəm.
10. Yeri, doxdur oğlan,
Xəbərini, yoxdur, oğlan.
Nişannın, xəsdə yatır,
Əlacı yoxdur, oğlan.
11. Dağ başında gül ekərəm,
Divinə su tökərəm.
Mənim sevgilim gələni görsəm,
Ayaxyalın qaçərəm.

12. Dağ başında qala.
Qurbanam üzde xala.
Ox, yarım qurban olum,
Nola *gəlif* bi gecə bizdə qala.
13. Sandıx üsdə səməni.
Oğlan, incitmə məni.
Anam biddən gəlif görər
Nə səni döyər, nə məni.
14. Qızılgülü ekərəm,
Divinə su tökərəm.
Qardaşım olmuyən günnərdə
Bütün dünya üzündə oturuf
göz yaşı tökərəm.
15. Dambır çalan beş barmaq,
Beşi də qızıl qarmaq.
Hər iyidin işi döyül,
Dosduğu başə vermaq.
16. Reyhanı saşdim düzə,
Göyərif qalxdı üzə.
Ay reyhan boylü bacım,⁴⁷³
Niyə gəlmiyisanı bizə.
17. Tut ağacı boyuncə,
Tut yimədim doyuncə.
18. Başə qoyən papaxdı,
Dünyamız yaşıl yarpaxdı.
Gəlin, halallaşax, bala,
Axırımız qara torpaxdı.
19. Göydən uçən quş mənəm.
“Düş” desələr, düşmənam.
Hər quşun bir vətəni,
Vətənsiz quş mənəm.
20. Usdul altı dörd ayax,
Yarımı gördüm mən bayax.
Yüyürdüm, çatmadım,
Qırılısın bələ ayax.
21. Usdul üsdə göy xiyar,
Boyun, boyümə uyar.
İkimiz bir boydə
Bizi ayırmağa kim qıyar?
22. Usdol üsdə mağara⁴⁷⁴,
Toydə çalınar nağara.
Oğlan qızı isdiyi
Pulu olmuyüf yazıx qalif fütqara.
23. Yaylığın, taxda-taxda,
Yüyüf, sermişəm otaxda.
Ağliyif neyliyə bilərix?
Allah vermiyən baxda.

⁴⁷³ Söyləyici əvvəlcə yarım desə
də, sonra yarım sözünü bacım
kimi əvəzlədi.

⁴⁷⁴ Mağara – tikiş sapı

24. Göy üzü damar-damar.
Bulut olmuyəndə nur hardan
damar?
Qurusun ermənilərin dili,
Doğransın damar-damar⁴⁷⁵

25. Yar elində bölmədən,
Uzun boy, nazih bədən.
Arvad alısan, yerridən al,
Arvad olmaz gəlmədən⁴⁷⁶

26. Uşdul üsdə çiçəh,
Çin geti, unu biçəh.
Elin,da dəsədə gül
Gülün,nan özün, göhçəh.

27. Oxu, bülbülüm, oxu.
İpehdən yaylıx toxu.
Nicə şirin olar
Yarla yatılan yuxu.

28. Oğlan, qəytər quzunu,
San,ə diyim sözüümü.
San,ə umud olummu?
Yoxsa umudumu üzümüümü?

⁴⁷⁵ Söyləyici bu bayatıdan sonra "bu da ermənilərə "pay" deyə əlavə etdi.

⁴⁷⁶Söyləyici "Guyə bizi masquruya qoyullər" deyə əlavə etdi.

29. Uzun çinar qıyqacı,
Bir öydə cüt bacı.
Böüyü yarım olsun,
Kiçiyi axirət bacım.

30. Yolum dağın içidi,
Girmə, bosdan içidi.
Gireydim yar qoynünə
Qoynü cənnət içidi.

31. Dəyirman üsdü qavax,
Yarpağı tavax-tavax.
Gəl olum san,ə qurban
Uzun boy, açix qavax.

32. Birini sən danış, birini mən.
Kölgədə sən, gündə mən.
İldə gələr bir qurban
Qurban,ım olum gündə mən.

33. Bağa girərəm sənsiz,
Gülü dərərəm sənsiz.
Bağda quzu mələsə,
Bil ki, o, mənəm sənsiz.

34. Əzizim (= Qızılgül) ol-
muyeydi,
Saralıf solmuyeydi.
Bi ayrılıx, bi ölüm,
Heş biri olmuyeydi.

35. Armud ağacı buruluy.
Ay, divinə su duruluy.
Xalqın ata gələndə
Ay, mənim boynüm buruluy.

36. Quşdəri cələdədi,
Tüfengi tələdədi.
Qardaş adı çehmiyin,
İki qandağ⁴⁷⁷ arada.

37. Zülfun, kimi ilan olmaz,
Dərdimi bilən olmaz.
Özüm diyif, özüm ağlaram
Göz yaşdərimi silən olmaz.

38. Göydə göyərçin ağlar,
Yuvada laçın ağlar.
Qardaş yadıma düşəndə
Başimdə saçım ağlar.

39. Dağların qarı mənəm,
Gün düşsə (= gün dəysə), əri-
mənəm.
Qavrımı güneydə qaz,
Cavanam, çürümənəm.

40. Əlimdə ələmim var,
Qızıldan qələmim var.
Yaxına gələmmirəm
Uzaxdan salamım var.

41. Dəryada sicim gördüm,
Baxdıxcə uzun gördüm.
Ay mənim əzizdərim, mən
sizdən ayrilməzdim,
Əzreyili güjdü gördüm.

42. Dəyirmanın püsgünə,
Çaxmağına, tüsgünə.
Özüm öldüm qutardım,
Balalarım qaldı *nicə* pis günə.

43. Qızılgülü dennərəm,
Qızılgülü neylərəm.
Sənsiz keçən həyatı
Mən dünyada neylərəm?

44. Gül anbarı,
Bağında gül anbarı.
Nə zalım özü gülmür,
Nə qoymur, güləm barı⁴⁷⁸.

45. Qərənfiləm, dəsdeyəm.
Bülbüləm, qəfesdeyəm.
Gidin, o yara diyin,
Ölməmişəm, xəsdeyəm.

46. Quş oluf üşdüm, gəl,
Dos bağına düşdüm, gəl.
Yaxşı gündə yad yaxşı,
Yaman günə düşdüm, gəl.

⁴⁷⁸ Söyləyici bayatıdan sonra belə bir əlavə etdi: "Əzazil kişinin arvadı deyir".

⁴⁷⁷ Qandağ – xəndək

47. Qəribəm bu vətəndə.
Qərif bülbül ötəndə.
Qəriflix yaman oluy,
Baş yasdığa yetəndə.

48. Yandı, *yandı*, kül oldum,
Bi aslana qul oldum.
Quş dili bilmiydim
Oxudum, bülbül oldum.

49. Əzizim, gülə-gülə.
Gül ehdim gülə-gülə.
Düşmannar evim yıxdı,
Üzümə gülə-gülə.

50. Əzizim, bu da (= buda) məni.
Xançal al (= xançal götü),
buda məni.
Gör nə günə qalmışəm,
Tanımır (= bəyənmir) *heç* bu
da məni.
= Əzizim, bu da məni,
Saymədi bu da məni.
Gör nə günə qalmışəm,
Bəyənmir bu da məni.

51. Ay oğlan, noxulusan⁴⁷⁹?
Gözdəri yuxulusan.
Minifsan, kəhər atı,
Qorxuyəm yığılasan,

52. Ay qız adamı,
Sındır badamı.
Elçiyə çay ver,
Alım qadanı.

53. Qara atın kekili,
Qavağına tökülü.
Gəlmişix aparmağa,
Kimdi qızın vəkili?

54. Bu gelin, nazdı gelin,
Söhbəti duzdu gelin.
Arzum budu olasan
Oğullu, qızdı gelin.

55. Gedirəm, gedən olsa,
Bir xəbər bilən olsa.
Yazıf məytuf göndərrəm
Oxuyə bilən olsa.

56. Sayada bax, sayada,
Torun quruf qayada.
Gözdə, könüldə sənsən
Düşərmə kimsə yada?
= Sayada bax, sayada,
Torun quruf qayada.
Toruna tərən düşüf,
Kimsəsi yox, oyada.

57. Usdul üsdə gezərəm.
Usdula gül bezərəm.
Özüm musurman qızı,
Urusfason gezərəm.

58. Dağ divində durmuşam,
Bığlarımı burmuşam.
Gedin, diyin yarım,
Xalamgildə durmuşam.

59. Su gəlir qalxa-qalxa,
Tökülür bizim arxa.
Qonşudan bi qız sövmüşəm
Anamnan qorxa-qorxa.

60. Dağ divində darvaza,
Əlimi qoydum namaza.
Sən ki məni almadın,
Niyə saldın, ağıza?

61. Qərənfiləm, qalxaram,
Qalxaram, boy ataram.
Bilsəm ki, yarım gəlir
Xəsdəlihdən qalxaram.

62. Su gəlir, daşa dəydi.
Qələmim qaşa dəydi.
O günə qurban olum
Baş gəlib başa dəydi.

63. Çeydə balıx yan gedir,
Aşmə yaram, qan gedir.
Yüzü yüz söz desə,
Əcəl gəlif, can gedir.

64. Əzizim axla məni,
Armutla daxla məni.

Yarım gəlincə ölsəm,
Dermanna, saxla məni.

65. Tut ağacı boyuncə,
Tut yimədim doyuncə.
Əzəl cavan öldüm,
Murat almadım doyuncə.

66. "Gedifdi, asda" dinə,
Sirrini dosda dinə.
Xəvər alsa halımı,
Düşüfdü xəsdə dinə.

67. Usdul üsdə barama.
El vurmuyun, yarama.
Anam bacım tutsun ləmpəni,
Bacım yarım baxsın yarama.
= Usdul üsdə barama,
El vurmuyun yarama.
Bacım tutsun ləmpəni,
Yarım baxsın yarama.

68. Əzizim, sini-sini,
Doldur ver sini-sini.
Mən ki, səni sövüyəm
Niniyirəm özgəsini.

69. Dərənin uzununu,
Çoban, qaytar quzunu.
Get, anan, a dinə ki,
Maña versin *gözəl-göccəh*
qızını.

⁴⁷⁹ Noxulusan – nuxalisan

70. Əzizinəm, bu dağnan,
Sallan, gəl bu dağnan.
Sənə yaxşı deməzdər,
Mən ölsəm bu dağınan.

71. Mən gedirəm, ağlama,
Özgəsinə bel bağlama.
Gedif yenə gələrəm,
Hər adama bel bağlama.

72. Qara atı nallaram,
Qarağacə (= nar ağacınə) bağ-
laram.
Allah, sən irəğ elə, mənim
balalarımə bi şey olsa,
Hündür-hündür⁴⁸⁰ ağlaram.

73. Meçidin ocağında,
Şam yanır bucağında.
Baş qoyuif can vereydim,
Ax, qardaş, qucağın,da.

74. Meçidin həyrəməsi⁴⁸¹,
İçi dolu nar dənəsi.
Oyənnən qardaşım gəliy,
Bilminəm nə verəsi?

75. Ləmpəni alışdırın,
Alışdırif yaraşdırın,

⁴⁸⁰ Hündür-hündür – hönkür-
hönkür

⁴⁸¹ Həyrəməsi – dörd bir qırağı

Ömründə gəlmİYən ciyarım⁴⁸²
gəlifdi,
Görun, huna nə yaraşdırim?⁴⁸³

76. Gəliydim Qaladan⁴⁸⁴,
Qarpız aldım Taladan⁴⁸⁵.
Mən nətəri doyüm,
Səni kimi *ömründə gəlmİYən*
baladan?⁴⁸⁶

77. Qolbağım qolumdadı,
Gözüm yar yolundadı.
Üş günənən bir gəlməsə,
Babalım boynündədi.

78. Ağ tumanı baxıya,
Üsdünə gül şaxıya.
Əzreyil özü gəlsə,
Gedərəm Şamaxıya.

79. Qocələr gidər Hacca,
Papağı qoyər uca.

⁴⁸² Ciyarım – burada doğmam an-
lamında işlədilib.

⁴⁸³ Söyləyici bu bayatını mənim
üçün dedi.

⁴⁸⁴ Qala – Zaqatala rayonunda yer
adı

⁴⁸⁵ Tala – Zaqatala rayonunda
kənd adı

⁴⁸⁶ Söyləyici bu bayatını mənə
müraciətlə dedi.

Heş yaraşərmi,
Sən cavan, mən qoca?

80. Göydə bulud ağlar,
Göy kişnər, bulud ağlar.
Allah man,ə bir azar verifdi,
Yaddar, ellər ağlar.

81. Bir məni görən ağlıyi, *bala*,
Burda durmanam, iplər bağı-
yi, *bala*,
“Ağlama” diyi, ölərəm ağlasan,
“Sən ağlasan, mən də ağla-
ram” diyi.

82. Ağlaram, başdən ağlaram,
Kirpihdən-qaşdən ağlaram.
Elə balam cavan ölüfdü,
Duruf ovaşdən ağlaram.

83. Su ilanı olaydım,
Şüşələrə dolaydım.
Qonşü qızı gələndə
Öydə yalqız olaydım.
= Bulaxda buz olaydım,
Dakqada duz olaydım.
Qonşu qızı gələndə
Öydə yalqız olaydım.
= Dakqada duz olaydım,
Bulaxda buz olaydım.
Qonşüdən qız gələndə
Öydə yalqız olaydım.

84. Ağ dəvə alçax gedər,
Boynunda qolçax⁴⁸⁷ gedər.
Bu zamananın qızdarı
Ərə tumançax⁴⁸⁸ gedər.

85. Ağ alma hallanıfdı,
Budaxdan sallanıfdı.
Cəhil⁴⁸⁹ bilif getmişəm,
Sakqalı çallanıfdı.

86. Ağ alma, qızıl alma.
Yollara düzül, alma.
Yar-yara sataşməsin,
Çürüsün qızıl alma.

87. Göydən ulduzdar üş keşdi,
Cavan ömrüm puş keşdi.
İsdər say, isdər hesav eylə
Hansı günüm xoş keşdi?

88. *Dağ döşündə* yanan
Talayam mən,
Şümal boylü oğul yola salıf
Bağrı dağlı qalan anayəm
mən.⁴⁹⁰

⁴⁸⁷ Qolçax – gəlincik

⁴⁸⁸ Tumançax – tumansız

⁴⁸⁹ Cəhil – cavan

⁴⁹⁰ Söyləyicinin oğlu Qarabağ uğ-
runda gedən döyüşlərdə şəhid olub.
Bayatını ifa prosesində yaratdı.

89. Mən aşiq qoşa dağlar,
Verib baş-başa dağlar.
Necəsən bir ah çəkim
Dönəsən daşa, dağlar.

90. Dağın başı kəkotu,
Oğlan, getmə, gəl otu.
Öpüş bizə qaydadı,
Çimdihləmə, dinc otu.

91. Qızıl üzük döyülmü?
Qızın nazik döyülmü?
Vermə xoryət⁴⁹¹ oğlana,
Qızın yazıq döyülmü?

92. Ağ cuna əsdirəndə,
Əsməzmi əsdirəndə?
Deyillər, yar küsüfdü,
Küsməzmi, küsməzmi?

93. Ağdan köynəy olarmı?
Ağ bilərzih solarmı?
Sən orda dur, mən burda,
Ortada dosdux olarmı?

94. Oğlan adın Alıdı,
Boyun qarğıdalıdı.
Sən göndərən mehir üzüy,
Barmağımın barıdı.

95. Şöfdəliyəm, kalam mən,
Dilim yoxdu, lalam mən.
Qonşudan qız sövmüşəm,
Pulum yoxdu, alam mən.

96. Damın dalı darvaza,
Əl bağladım namaza,
Şəkiliyə pul borşduyəm,
Qoy qalsın gələn yaza
(= Qara yaza).

97. Arpa qoruğun başı,
Qızıl üzüyün qaşı.
Səni mənənən edənin,
Yansın üreyinin başı.

98. Bulax başı buz olar,
Üsdü dolu qız olar.
Əyil dəsmalın götür,
Mən götürsəm, söz olar.

99. Əzizim, gül üzünə,
Şeh düşüb gül üzünə.
Getmə, ay qız, gəl, otur.
Qoy baxım gül üzünə.

100. Yaylığım həşdi, hüşdü,
Bir ucu suya düşdü.
Heyif, mən yazan məytuf,
Getdi, qədirbilməzə düşdü.

101. Bu dağların meşəsi,
Gözəldi bənövşəsi.
Könülsüz gedən qızın,
Ağlamaxdı peşəsi.

102. Əzizim, gül üşüdü,
Şeh düşdü, gül üşüdü,
Dilinə qurban olum,
Bu necə gülüş idi?

103. Oturmuşdum tikirdim,
Üç iynəmi itirdim.
Sam, sam, sam,
Çıxsın balaca pasan.

104. Mən aşiq iri-iri,
Xalları iri-iri.
Məni yardan ayıran,
Oddansın diri-diri.

105. Kisə tihdim dolmadı,
Suya saldım solmadı.
Qazı, dilin qurusun,
Özüm deyən olmadı.
= *Bir* kisə tihdim, olmadı,
Suya saldım, solmadı.
Elçi, dilin qurusun,
Mən diyən yar olmadı.

106. Mən aşiq duz verəni,
Duz alıb, duz verəni.

Dünyada dili yansın,
Könülsüz qız verəni.

107. Kəhər atı bağlaram,
Pilləkənə bağlaram.
Yar atdanıf gedəndə,
Hönkür-hönkür ağlaram.

108. Xoruz ban verəndə gəl,
Yaram qan verəndə gəl.
Sağlığımda gəlmədin,
Barı, can verəndə gəl.

109. Aşix-aşix aşıxdı,
Süfrə dolu qaşıxdı.
Ay xala, mən neyləyim?
Oğlun mənə aşıxdı.

110. Kilimi yığdım yükə,
Səkgiz qat bükə-bükə.
İsdədiyimə getməsəm,
Doğrannam tikə-tikə.

111. Düşbərəni bühmüşəm,
İsdi suya töhmüşəm.
Gəldiyim bir ay deyil,
Qaynanamı döymüşəm.

112. Su üsdündə hənəyəm,
Əl vurma pərvanəyəm.
Yarım səfərə gedib,
Dəliyəm, divanəyəm.

⁴⁹¹ Xoryət – pis, yaramaz

113. Süt üsdə qaymax gərəh,
Qaymağı yığmax gərəh.
Bəzi-bəzi qızdarın,
Cilovun yığmax gərəh.
114. Əziziyəm, Səfərə,
Gedin deyın Cəfərə.
Mən yarım xırdadı,
Göndərməsin səfərə.
115. Su ilanı olaydım,
Ləkdən-ləkə qoneydım.
Yarım əkən çəltiyin,
Sünbülü mən oleydim.
116. Oğlan, adın Əlidi,
Qolların düyməliidi,
Çox gəzif, çox dolanma,
Qızdar deyər, dəliidi.
117. Ağdamın yollarında,
Bənd oldum kollarında.
Bir cüt bəzmənd oleydim,
Yarımın qollarında.
118. Ağdaşdan gəl, Ağdaşdan.
Xəbər gətir qardaşdan.
Qardaş bacıdan doysa,
Bacı doymaz qardaşdan.
119. Şahdağına çıxarsan,
Axar suya baxarsan.
- Məni görməh isdəsən,
Cumakəndə baxarsan.
120. Oğlan, adın Yaqubdu,
Gün dağlara doğubdu.
Verdiyın qızıl üzüy,
Barmağımı boğubdu.
121. Oğlan, qoyun kimindi?
Sana gör neçə mindi?
Soruşmax eyib deyil,
Siz sevən qız kimindi?
122. Qazanımın paxırı,
Oğlan, qaytar naxırı.
Sən mənimsən, mən sənin,
Budur sözün axırı.
123. Bizim bağda bir quş var,
Qanadında gümüş var.
Yarım getdi, gəlmədi,
Əlbət, burda bir iş var.
124. Kür qırağı sərindi,
Oğlan, girmə, dərindi.
Oğlanı dərdə salan,
Bir alagöz gəlindi.
125. Qar yağır küləy kimi,
Qız gəlir ipəy kimi.
Oğlannar daldan baxır,
Qudurmuş köpəy kimi.

126. Aşiqəm, aranı yaz,
Ağ üzdə qaranı yaz.
Sifdə dəfdər başına
Mən bəxtiqaranı yaz.
127. Su səni, suda məni,
Saxlasın Xuda səni.
Bir öpüb, beş dişlərəm,
Şirin yuxuda səni.
128. Axşam olası vaxdı,
Bülbül qonası vaxdı.
Əsmə yel, yağma yağış,
Yarım gələsi vaxdı.
129. Əzizim, üzə düşdü,
Sürmələr gözə düşdü.
Hamı öz kefindədi,
Ayrılıq bizə düşdü.
130. Aynəbənd neçə bəntdi?
Sana gör neçə bəntdi?
Düşəsən mən düşən dərdə,
Görərsən, neçə dərti.
= Qərənfil haça bəntdi,
Sana gör neçə bəntdi.
Düşəsən mən düşən dərdə,
= Çəkəsən yar dərdini,
Görəsən neçə dərti.
131. Yol uzununu gedirəm,
Bilmirəm nə edirəm?
- Ay qız, sənin dərdin,nan,
Baş götürüf gedirəm.
132. Bizim yerdə yemlik olur,
Quzu otlar əmlik olur.
Qız m...si dəmlik olur,
Qismət olsun yiyəsinə.
= Bizim yerlər otdu olur,
Qoyun otdar, süddü olur.
Qız m...si daddı olur,
Qismət olsun yiyəsinə.
133. Saçın uzun hörməzlər,
Qönçə gülü dərməzlər.
Əyil üzündən öpüm,
Xəlvət verdi, görməzlər.
134. Gecələr yatan yerdə,
Can-cana qatan yerdə.
Ağ üzünən öpəydim,
Sarmaşib yatan yerdə.
135. Mən aşiqəm, üz kimi,
Göydəki ulduz kimi.
Ay qız, m...n cıxıbdır,
Qərzəkli qoz kimi.
136. Dağların başı yanar,
Daminin daşı yanar,
Yar yadıma düşəndə,
Ürəyimin başı yanar.

137. Xəsdəyəm, nar istərəm,
Allahdan yar istərəm.
İçimiz bir döşəkdə,
Döşəyi dar istərəm.

138. Məhlədə bitər söyüt,
Yarpağı gömgöy söyüt.
Kiçikcə yar sevmişəm
Xudam, sən özün böyüt.

139. Dağların daşına bax,
Qumuna, daşına bax.
Yar məni xar eylədi,
Gözümün yaşına bax.

140. Ay qız, mənim payımsan,
Göy üzündə Ayımsan.
Mən səni çox isdərəm,
Yaxşı mənim tayımsan.

141. Əziziyəm, kor olsun,
Qoy gözləri kor olsun.
Yarla aram yaxşısı,
Ara vuran kor olsun.

142. Sinavarı qaynadan
Üsdündə çaynik oynadan.
Əyil, üzunnan öpüm,
Qaş altdan göz oynadan.

143. Qarabağda xan olmaz,
Qara şanı ağ olmaz.
Kim mən sevən qızı sevsə,
Ürəyində yağ olmaz.

= Qarabağda qar olmaz,
Qara salxım ağ olmaz.
Qərif yerdə yarı olanın,
Üreyində yağ olmaz.
= Qarabağda bağ olmaz,
Qara salxım ağ olmaz.
Qardaşsız bacıların
Üreyində yağ olmaz.

144. Oğlan, otur daş üstə,
Yumburu papağ baş.
Oğlan deyər "bir öpüş",
Qız da deyər "baş üsdə".

145. Qara buruq saç oğlan,
Gəl, qapını aç, oğlan.
Əyər atam verməsə,
Məni götür qaç, oğlan.

146. Dağlar, mənə qar göndər,
Əsirgəmə, var göndər,
Hər dərdimə şerik oi,
Nə dərmanın var, göndər.

147. Bu dağlar, bölgəli dağlar.
Dibi gölgəli dağlar.
Burdan bir cavan getdi,
Sənnən sel gəli dağlar.

148. Balakən böyüh kəntdi,
Düyməsi qızıl bəntdi.
Ölüm Allah əmridi.
Ayrılıx yaman dərtidi.

149. Gəlinə bax, gəlinə,
Gəlin baxar ərinə.
Gəlinin nazih beli
Düşər oğlan əlinə.

150. Qarpızı bıçaqlaram,
Dört yana saçaqlaram.
Yar yadıma düşəndə
Yasdığı qucaqlaram.

151. Mən aşıq, desənə,
Limon soyum, yesənə.
Ürəyinə qurban olum,
Bir cüt mahnı desənə.

152. Pəncərə topal-topal,
Pəncərədən toz qopar.
Məni sənə verməsələr,
Gəl qobuya düş, apar.

153. Burdan bir atdı keşdi,
Atın nallatdı keşdi.
"Gediş, gələrəm", – deyə
Məni allatdı keşdi.

154. Qızıl üzüh laxladı,
Verdim anam saxladı.

Əziz gün, əziz gecə,
Yar məni qucaqladı.

155. Buxarı qurum olur,
Yandıxca qurum olur.
Vətən yada düşəndə
Ürəyə zulum olur.

156. Əmim oğlu Ziyada,
Məni vermillər yada.
Bi at göndər, bi qamçı,
Gələmmirəm piyada.

157. Su axdı, doldu kəndə,
Axdı, töküldü bəndə.
Ürəyimə od düşdü
Yar boynunu bükəndə.

158. Su gəlir qalxa-qalxa,
Tökülür bizim arxa.
Gizlincə yar sevmişəm
Anamnan qorxa-qorxa.

159. Qara-qara qazannar,
Qara yazı yazannar.
Cənnət üzü görməsin
Ərimi əsgər yazannar.

160. Atımı yağladım,
Pilləkənə bağladım.
Bacım yadıma düşəndə
Hönkür-hönkür ağladım.

161. Göydəki sarı ulduz,
Xoş gəldin, kiçih baldız.
Get böyüh bacına de,
Məni qoymasın yalqız.
162. Alma atdım, nar gəldi,
Kətan köynəh dar gəldi.
Yara köynəh tihmişəm,
Yaxası dar gəldi.
163. Maskviçin yaşıldı,
Nə bəh gedən maşındı.
Məni bu dərdə salan
Sənin çatma qaşındı.
164. Köynəyi yaşıl oğlan,
Geymə, yaraşır, oğlan.
Keşmə qapımızdan
Ciyim dalaşır, oğlan.
165. Su gəlir, arxa nə var,
Tökülür, çarxa nə var.
Özümçün qız sevmişəm
Bilmirəm, xalxa nə var.
166. Alma atdım, nar gəldi,
Kətan köynəh dar gəldi.
Qarıya kölgə düşdü
Elə bildim yar gəldi.
167. Səməni, ay səməni,
Oğlan, sıxma m...mi.
- Sıxarsan, ağrıdarsan,
Oyadarsan nənəmi.
168. Gecə keşdi xaraldan,
Sən gözəlsən maraldan.
Nə dərdim var, nə qəmim,
Sənsən məni saraldan.
169. Aşix aşanda bilər,
Kür qarışanda bilər.
Dos dosdun qədrini
Ayrı düşəndə bilər.
170. Su gəlir yarpızdığa,
Tökülür qarpızdığa.
Gördün işin fırxıdı,
Özünü vur arsızdığa.
171. Qırmızıdı kürkün, yar,
Çıx küçədə görkün, yar.
Sevdin, ala bilmədin,
Yerə girsin börkün, yar.
172. Mixəh əhdim tasınan,
Yar sevdim ilxasınan.
Məni yardan ayıran,
Ömrün keşsin yasınan.
173. İncə çuvux üç oğlan,
Gəl, qapıdan keş, oğlan.
Topal sənə qız verməz
Tut qolumnan qaç, oğlan.

174. Pəncərədə üzüm var,
Ana, sənə sözüm var.
İki əmi qızının
Kiçiyində gözüm var.
175. Əzizim, qız qalası.
Alınmaz qız qalası.
Oğul gəldi-gedərdi,
Anıyə qız qalası.
176. İki oğlan yan-yana,
Su işdim yana-yana.
Qız, səni doğan ana
Mənə olsun qaynana.
177. Arazın gəmisinə,
Su verdim zəmisinə.
Heç iyidin balası,
Qalmasın əmisinə.
178. Uçitel, uçutel, povtari.
Yetmiş ilin kafdar,
Qoltuğunda dəftəri.
Nemisdərin rəhbəri.
179. Arazın qırağınan,
Gül biçdim orağınan.
İtirmişəm yarımı,
Gəzirəm sorağınan.
180. Tanrıdan dilədim,
Öldürsün səni.
- Bu görən gözdərim,
Görməsin səni.
181. Düşmanımı yarıməsın,
Yarısa da, qarıməsın.
Göy gölgədə oturuf
Bağırdax sarıməsın⁴⁹²
182. Dağların başı yansın,
Od tutsun, döşü yansın.
Mən qarğış bilmənəm,
Külü-külfəti yansın.
= Məni yandıran yansın,
Yanan çırağı sönsün.
Mən qarğış bilmənəm,
Külü-külfəti yansın.
183. Ay doğdu, düzə düşdü,
Çoxu siflisə düşdü.
Dağılsın bu dünyanı,
Ayrılix bizə düşdü.
184. Fındıx ilə qoz,
İxtılatı poz.
Durun gidin siz,
Yıxılıf yatax biz⁴⁹³.

⁴⁹² Bağırdax sarıməsın – uşaq bələməsin

⁴⁹³ Söyləyicinin dediyinə görə, uzun qış gecələrində ev sahibləri bunu zarafatla durub getmək bilməyən qonaqlara oxuyarmışlar.

185. Corabın ağına bax,
Dəsdələ, bağına bax.
Mən yadın, a düşəndə
Çaxılın dağına bax.⁴⁹⁴

186. Haydı, əzəl vaxlarım,
Bağda gəzər vaxlarım,
Uşağ oldum, qammadım,
Getdi gözəl vaxlarım.

187. Əlimdə ələmim var,
Qızıldan qələmim var.
Yaxın gələ bilmirəm,
Ay ellər doxduru – bacıqızı,
Uzaxdan salamım var.

188. Usdul üsdə mazım var,
İçində kağızım var.
Bir öydə üş bacı
Ən kiçiyində gözüm var.

189. Gəl gedəh Daşbulağa⁴⁹⁵,
Suyu sərxoş bulağa.
Birini sən de, birini mən,
Tökəh qan-yaş bulağa.

190. O yola yol olaydım,
Yola qurban olaydım.
Balalarım olan yerdə
Canım qurban olaydı.

191. Məhlədə Hacı baba,
Əynində yaşıl əba.
Bizi muraza yetir,
Ya Şavalıt Şeyx baba.⁴⁹⁶

⁴⁹⁴ Söyləyicinin dediyinə görə, bu bayatını Şeyx baba pirini ziyarətə gələn balakənlilər oxuyardılar. Söyləyici onların bu tipli bayatılardan çox oxuduqlarını, amma qalanını xatırlaya bilmədiyini qeyd etdi.

⁴⁹⁵ Daşbulaq – Şəki rayonunda kənd

192. Helə zulumkər iydi. Zəhmət keçif, yurt-yuva salıf, bala böödüf, olara güvənə bilmiyən qızıma laylay. Ay ölümü ha-sand olan, zulumu çox olan, əzyət keçən, eli qavarrı gidən balama laylay. Qucağı qundax görmüyən, beşiy qırağında oturmuyən, dünyadan yarımçıx gidən qızım, a laylay. Oğul çiy-nində getmiyən, bala böötmüyən, zəhmət keçif öy-eşiy quruf, içində oturmuyən, heş neydən güvənmiyən balama laylay, laylay. A bezehli beşiylər öyünə girmiyən, a bezehli beşiylərə qundax qoymüyən qızıma laylay, qızıma laylay. Bala, dərdim çoxdu, tərətme məni, dərttdi anaların birisi mənəm, ay oğul. Yesir balası olan ana ağlasın. Ağlaram, saxlıyə bilməzsanı, a bala (söyləyici mənə müraciət edir – top.)⁴⁹⁷

193. Bi cavan balam ölüfdü, ay arvatdar. Əli xınalı əldən tutmuyən, balam. Xınalı baş aşmiyən, balam. Ay, bey oturanda “Allah san, a şükür” dimiyən balam ölüfdü. Balam, a laylay, balam, a laylay. Diyirəm, ay analar, ay bacilər, burda bi cavan ölüfdü. Özü çaarıf, özü diyif, özü oynuyən cavan balam ölüfdü, cavan balalar ölüfdü. Helə analara mən qurban, balası ölən analara diyi, mən qurban. Balam ölüfdü, balam ölüfdü, balam, ay laylay.

194. Diyirəm, altı balalı bi gəlin balam ölüfdü, ay balam, ay balam. Bala böödüf diyi, doyuncax çağırmıyən balam ölüfdü, ay analar, ay bacilər. Ad qoyuf, adını doyuncə çağırmıyən balam ölüfdü, eyy. Balam ölüfdü, gəlin balam ölüfdü. Ay laylay, laylay. Bir öy tikif, yolunu yaxşı tanımıyən balam ölüfdü, ay arvatdar, ay laylay, laylay. Əri özünən doymüyən, özü ərinnən doymüyən balam ölüfdü, ay arvatdar. Balam, a laylay, balam, a laylay.⁴⁹⁸

⁴⁹⁷ Söyləyici ağını dillə deyir.

⁴⁹⁸ Söyləyici ağını deyə-deyə ağlayır.

195. Ox, bi murat görmüyən büvümə⁴⁹⁹ mən vay diyərəm, laylay diyərəm. Mənim oğulsuz-uşaxsız, yurtsuz-yuvasız gidən büvümə laylay diyərəm. Laylayı vayə dönən büvüm, laylay. Laylay dimərəm, vay diyərəm. Laylay, büvümə, laylay. Öyü-eşiyi dağılan, öy-eşiyinə yiyə tapılmıyən büvüm. Ata öyünnən payı olmuyən büvüm. Oy, ata öyünnən yəə⁵⁰⁰ çıxmıyən qızdar. Mən də holardanam.

196. (Bu yaxınnarda qohumnarda bi yas yeri vardı. Hora getmişdim. Sora orda ağı diyən molla ev yəəsinə, yas yəəsinə müraciət elədi ki:) “Ay Limunət, yasinı verərsən, düşərsən həyətə, hammını dağıdıf, sağa baxarsan, sola baxarsan, qə-hərrənsən, diyərsən, ay Cəbrayil:

Bu bağ bizimiymiş,
İçindəki üzümüymiş.
Hammı dağıldı, getdi,
Yıxılan öy bizimiymiş.

197. Dədəm, lay-lay, qardaş, vay-vay. Sora diyi ki, huna vay-vay dimiyin, lay-lay diyin. (Bəzən də on-on beş il əvvəl ölənnəri, özü də də faciyyəynən ölənnəri qatıylar. Məsələn, avariyədə ölənnərə diyilər:)

Qanı çöllərə dağılan, qardaş.
Al qanı xırman olan, qardaş.
Xırman qanı göl olan, qardaş.
Vay-vay dimiyin, lay-lay diyin, buna.
Gör bunu kimnərə tay eliyirəm,
Unnan da doyməsə, filankesə tay eliyirəm,
Unnan da doyməsən, filankesi qatıf huna ağılyirəm.

⁴⁹⁹ Büvümə – bibimə

⁵⁰⁰ Yəə – yiyə

(Filankesdər kimnərdir? Allah eləməsin, görüsan, bi nəşildən biri avariyyəyə düşüy, biri gülləynən ölüy, biri nə bilim, suda boğuluy ölüy. Cavan ölən, ayləsi qalannar).

“Ay toy sesi dağlardan getmiyən, filankes,
Bezəhli öyünnən doymuyən, filankes,
Körpə balasını böddə bilmıyən, filankes,
Elinin qavarı getmiyən, filankes.
Dırnağının divinnən pəlçix bulaşıxları getmiyən, filankes”.
(Öy tikəndə nətəri oluy dırnaqlar?)

198. Bu dünyada çox çalışdım, olmadım rahat,
Cismim azarıma getirmədi taqət.

Anadan olub çox fəqir oldum.

Bi məkana çıxa bilmədim.

Gedirəm bu gözəl dünyadan,

Qalın, salamat, eyləyin halal.

Anadan zühur oldum.

Öy-eşiy tihdim, bi məkana çıxa bilmədim.

Həş kesi mənim kimi olmasın.

Bir oğlum ölüfdü, bir dənə də qızım.

“Ana, epbey” – diyə-diyə,

“Ata, çörey” – diyə-diyə acinnən öldülər,

Üreyim çox zəyif oldu, illənnən xəsdə oldum.

Bir zalım qaynanıyə-qaynatıyə gəlin oldum.

Nə gəlinniğim bilinmədi, nə qocəliğim, nə cavannığım.

Öylər tikif, eşiyələr tikif, balaları böddüf,

Şükür eliyən vaxı, eli qızıl bilehli yiyəm öldü,

Yenə də elə fəqir, zülümnən, bavət ömür-gün sürüyəm.

Allah büyünnən sora balalarıma pis işdər qismət eləməsin.

Allah ölüm verəndə anıyə versin, balalarıma verməsin.

Öylər tikif, bağlar saldıx, güvənə bilmədid.

Heş də bizim dizimizə su gəlmədi,

Azar-bezarnan oynadıx.

Bi məkana çıxa bilmədim.

Yenə də Allahdan razıyəm.

Qalan balalarımın pis işini man,a görkəzməsin,

Allah heş bi ananı baladan ötəri göynətməsin.

Bismillah-ir rəhman-ir rəhim, Allahu-məsəli Muhəmmədin və
ali Muhəmməd. Yasin. Səleyliluhu Allahi səlam Qurani
həkim. İnnəkə lə munəl mursəlun. Alə siratə müstəqim. Siratə
əlləzinə əmtərəleyhim ğeyril mağzubi vəllazalin. Amin.
Amin⁵⁰¹.

⁵⁰¹ Söyləyici həm ağını, həm də surəni dil deyir.

LAYLALAR VƏ OXŞAMALAR

199. Balam, laylay, öyüm-eşiyim laylay,

Mənim dolu beşiyim laylay.

Laylay diyərəm balama, yatsın diyif.

Laylay, balam, laylay, laylay.

Körpə balam, laylay, quzu balam laylay.

Laylay didim başdən, laylay.

Yuxusu gəlsin dağdan-daşdən, laylay.

Laylay, balam, laylay, quzu balam, laylay.

200. Balama laylay, a laylay,

Laylay didim, balam yatsın.

Balam şirin yuxu tapsın,

Balam yuxudan qalxsın.

Təndirə aş qoymuşəm,

Ağzına lavaş qoymuşəm.

Balam dursun, lavaşi alsın, aşdən doysün.

Şirin yuxuyə getsin, laylay, balam, a laylay.

Balama aş bişirmişəm,

Ağzına lavaş qoymuşəm.

Təndiri aşmışəm, içinə qoymuşəm.

Laylay, balam dursun,

Aş yisin, yanında lavaş yisin.

Laylay balama, a laylay,

Şirin balama laylay.

Laylay didim, balam yatsın,

Balam şirin yuxu tapsın.

Laylay, balama laylay.

201. Körpə beşiyim, laylay,

Öyüm, eşiyim, laylay.

Laylay dedim, yat, bala,
Şirin yuxu tap, bala,
Yuxuların içində
Bi gözəl, göcceh qız tap, bala.

202. Laylay, balam, a laylay.

Körpə balam, a laylay.

Saa mən gül dimərəm,

Gülün ömrü az olar.

Gül saralıf solan olar.

Saa mən bülbül dimərəm,

Bülbülün gözü kor olar.

Yuvası boş olar.

Açılan gülləri görə bilməz,

Sevgilisini itirən olar.

Laylay, balam, a laylay.

Körpə balam, a laylay.

Laylay, dağ başında qala var,

Üzdə yaman xallar var.

Körpə balam, a laylay.

Körpə balam, a laylay.

203. Laylay, laylay, körpə balama,

Körpə balam, a laylay.

Laylay diyərəm, yatasan,

Qızılgülə batasan,, a laylay, a laylay.

Laylay, balama laylay.

Laylay, körpəmə laylay.

Baş yasdığa basasan,, a laylay.

Şirin yuxu tapasan,, a laylay, laylay.

Balacə balama, laylay diyim

Laylay diyərəm, laylay, laylay.

A mənim güllüm, çiçeyim,

Balama laylay, laylay.

Laylay didim, yatasan,

Qızılgülə batasan,, a laylay, laylay.

Qızılgüllər içində körpə balam,

Şirin yuxu tapasan,.

204. A laylay, bala, laylay.

Körpə quzum, laylay,

Laylay, balam, laylay.

Laylayim aşə-aşə,

Beşiyi mərmər daşə.

Atası beylər başı,

Anası olsun xanımnar yoldaşi.

Laylay, balam, laylay, laylay, balam, laylay.

Laylay, balam, yatasan,.

Qızılgülə batasan,.

205. Laylay, mənim noğulum, laylay.

Köpə oğlum, laylay, laylay.

Laylay diyərəm yatıncan,

Gözdərəm Ay batıncan.

Canım cəzanə gəldi,

Balacə balam şirin yuxu tapıncan.

206. A laylay, bala, laylay.

Körpə balam, laylay, laylay.

Laylay diyim, ay bala, yat, yuxula.

Laylay diyim, ay bala,

Şirin yuxulara bat, yuxula.

207. A laylay, laylay, şirin yuxular içində gözəl balam,
Yat yuxula, a laylay.
Laylay, canımın özü, laylay, laylay.
Laylay, balam, laylay.
Qızılgülərin kölgəsində yatasan, a laylay.
Gülüm, laylay, balam, laylay.

208. Laylay diyim, yatasan,
Qızılgülə batasan,
Qızılgülün içində
Şirin yuxu tapasan,
Laylay, İncim⁵⁰², a laylay.
Körpə İncim, ay laylay.
Laylay diyim halçaxdan,
Sesim çıxar ucadan.
Laylay, balam, a laylay,
İnci balam, a laylay.

209. Laylay, ay elim-günüm, laylay. Mənim elimin gülü, qızım.
Can, ata, varım-dövlətim, ata. Öyüm-eşiyim, ata. Atama laylay.
Oy, qara qızım, oy gözəl qızım, oy elimin gülü. Oy, bələ balalarım yoxdu, özümə bala toplamışəm. Özümün balası, a mənim açılən çiçeylərim, yumulan bənöüşələrim. Ay, öyümün-eşiyimin gülü, ata. Mənim balam, ata. Balam, can atam⁵⁰³.

210. Laylay, laylay, balam, laylay, laylay, laylay. Bala, diyirəm, səni böödərəm, ərsiyə getirərəm, oxudaram, bi məkana

⁵⁰² İnci söyləyicinin nəvəsinin adıdır.

⁵⁰³ Söyləyici bu laylanı bacısı qızına və qardaşı oğluna müraciətlə dedi. Qardaşı oğluna atasının adı qoyulduğu üçün ona ata deyə müraciət edirdi.

çıxardaram səni. Yuxla, balam, laylay. Şirin yuxuyə get, balam, laylay. Bala, anan, çox fəqir olufdu, yoxsul olmuşəm. Sizə üreyim isdiyənnəri eliyə bilməmişəm. Laylay, balalarım, laylay, laylay, laylay. Bala, get şirin yuxuyə. Mən durum giddim işimin üsdünə. Atan, gələr, üreyiniz isdiyənnəri getirər iş yerinnən. Laylay, balalarım, laylay, laylay⁵⁰⁴.
(*Bu da sənin, laylayın, – deyə mənə müraciət etdi – top.*)

211. Gözümün qarası, bala,
Üreyimin parası, bala,
Balamın balası, bala.
Laylay, bala.

212. Halçələr, halçələr,
Mənim balam nə vax el çalar?
Zoğallar, zoğallar,
Balam nə vax oynaxlar?

213. İnehlər, inehlər,
Balam nə vax imehlər?
Kalçalar, kalçalar,
Balam nə vax əl çalar?
Buzovlar, buzovlar,
Balam nə vax düz ovlar?

214. Balama qurban alçalar,
Balam navax el çalar?
Balama qurban inəklər,
Balam navax iməklər?

⁵⁰⁴ Söyləyici mətni avazla dedi.

Balama qurban quqular⁵⁰⁵,
Balam navax yuxular?

215. Balam, balam, bal dadar,
Balam könül alladar.
Balamın gözəl gözü,
Qızdarı da alladar.

216. Balam çıxdı ağ daşə,
Balam nəvax dolar yaşə?
Qızdar nəvax yığılar,
Unun başinə?

⁵⁰⁵ Quqqu göyərçinə bənzər quşdur.

TOY NƏĞMƏLƏRİ

217. AY GÖZƏL, GÖZƏL

Ay gözəl, gözəl,
Gösdər üzün,ı.
Oğlan, üzümü görüf neyləyirsən?
Dağlarda çiçəy görməmişəm?

Ay gözəl, gözəl,
Gösdər qaşın,ı.
Oğlan, qaşımı görüf neyləyirsən?
Gecələr ilan görməmişəm?

Ay gözəl, gözəl,
Gösdər dişin,ı.
Oğlan, dişimi görüf neyləyirsən?
Kağıza sədəf görməmişəm?

Ay gözəl, gözəl,
Gösdər boyun,ı.
Oğlan, boyumu görüf neyləyirsən?
Bağlarda çinar görməmişəm?

Ay gözəl, gözəl,
Gösdər dalın,ı.
Oğlan, dalımı görüf neyləyirsən?
Bazbalda quyrux görməmişəm?

Ay gözəl, gözəl,
Gösdər xəlvətın,ı.

Oğlan, xəlvətimi görüf neyləyirsən?
Keçidə dırxax görməmişənmi?

218. NİŞANLI QIZIN ARZUSU

Qaynatama kafir qismət olaydı.
Qaynanamı Quran tutaydı,
Baldızımı bağda ilan vuraydı.
Nişannıma canım qurban olaydı.

219. QAYINANA-GƏLİN DEYİŞMƏSİ

Qaynana:

Köynəyi təzə, məzəri təzə
Bir il keşsin, görəh, nə deyir gəlin bizə?

Gəlin:

Köynəyim təzə, məzərim təzə
Özümə yer eliyim, gör, neylərəm sizə!

ALQIŞLAR VƏ QARĞIŞLAR

1. Adın, qalsın!
2. Ağ günnü, bol çörehli ol!
3. Ağ günnü olsun!
4. Ağ surfalı olsun!
5. Ağzın,da dilin, yansın!
6. Ağzın,nan çıxıf yaxan,a yapışsin! (= Ağzın,an çıxıf qoynu-n,a tökülsün!)⁵⁰⁶
7. Al qanın, xırman olsun!
8. Alqışınla yaranmamışəm ki, qarğışınnan öləm!
9. Allah atan,ı-anan,ı (= atanın,-ananın, canını) sağ eləsin!
10. Allah balalarının, üsdündə havadar olsun!
11. Allah çöreyin,ı ərşə çəhsin!
12. Allah dünyasını burnunna töhsün!
13. Allah eləsin, gələn il habı vax qucağın,da uşax tutasan,ı!
14. Allah eləsin, gələn il habı vaxdı san,a beşiy getirax!
15. Allah əziyətın,ı əlin,da qoysun!
16. Allah getdiğın, yerdə xoşbəx eləsin!
17. Allah hamını bir-birinə şirin, hörmətdi eləsin!
18. Allah hamını xeyirri dileyinə çatdırsın!
19. Allah hamını sağ cannı, bol çörehli, təmiz ürehli eləsin!
20. Allah hamıya bildiği qədə çəhdirsın!
21. Allah həmişə hörmətdi eləsin, yaxşı yerrərdə!
22. Allah pisi uzağ eləsin, yaxşı oluf insannara qarışsin!
23. Allah saxlasın!
24. Allah san,a xeyirri yerdən qapi aşsin!
25. Allah sənə elə dərt versin mən diyən kimi!
26. Allah səni atan, öyü tərəfdən yandırısın!
27. Allah səni atanın,-ananın, qavağında xoşbəxd eləsin!

⁵⁰⁶ Qarğış nəzərdə tutulur.

28. Allah səni bir az da hörmətdi eləsin!
29. Allah səni göyərtsin!⁵⁰⁷
30. Allah səni həmişə una-buna möhtac qoysün!
31. Allah səni muratın, a çatdırsın!
32. Allah səni odsuz-alovsuz yandırsın!
33. Allah səni pis bələlardan, pis dərtərdən, pis nəmişərdən⁵⁰⁸, pis gözdərdən, pis insannardan uzağ eləsin!
34. Allah səni pis işdərdən, zavallardan qorusun!
35. Allah səni yaman gü:nərə qoyməsin!
36. Allah səni yandırsın!
37. Allah yaxşı işdərnən, şirin sözdərnən hamını bir-birinə mehriban eləsin!
38. Allah özü hər işimizi asand eləsin, ya Rəbbi!
39. Allah özü çetin işdərimizi asand eləsin!
40. Allah-taala bütün öylərə bərəkət versin!
41. Allah-taala dünyamızı dinni-imannı eləsin!
42. Allah-taala dünyamızı salamat eləsin!
43. Allah-taala xeyir işdə, xeyir meylisdər⁵⁰⁹ tutmağa qismət eləsin!
44. Allah-taala san, a da can sağlığı versin!
45. Anan, ın sütü burnun, nan gəlsin!
46. Atan, öyü dağılsın!
47. Atan, ın çöreyi haramın olsun!
48. Ayağı sayəli olsun!
49. Bala dağı görməsin!
50. Balaların, nan güvənasan,!
51. Barsağın, a düyün düşsün!

⁵⁰⁷ Oğullu-qızlı olasan anlamında işlədilir.

⁵⁰⁸ Nəmişərdən – nəfislərdən

⁵⁰⁹ Meylisdər – məclislər

52. Bağına baxsın, bağ götüsün! Baxcasına baxıp, boxca götürsün!
53. Başə kimi oxu, atan,-anan, da üsdün, uzda!
54. Başın özün, a elə qarışsın ki, mən heş yadına düşmüyüm!
55. Başın, nan qara açılmasın!
56. Beşiyin, boş qalsın!
57. Bey taxdında oturmuyəsan,!
58. Bələdan-xətadan Allah qorusun!
59. Bərri-bərəkətdi olsun dünyamız!
60. Bərdə qalasan!⁵¹⁰
61. Boynun, a irət salınmasın!⁵¹¹
62. Boyun, a çatax qamış ölçüm!
63. Böyüh dileyim hodu ki, Allah-taala habı dünyamızı düzəltsin, cavan balalarımız ürehləri isdiyən kimi xoşbax olsunar! Habı qaşqınnar yerrərinə qəyitsinnər! Əsgərə gidən balalarımız öz ata-analarının üsdünə xeyirri qəyitsinnər!
64. Burnun, un bi deşiyinnən irin gəlsin, bi deşiyinnən qan!
65. Bütün öylərdə yaxşı işdə olsun!
66. Can sağlığınnən işdə!
67. Canın, a ölüm gəlsin!
68. Canın, a ölüm olsun! (= Ölüm olsun canın, a!)
69. Canın, a piltə işdəsin!
70. Cavannarımızı Allah dinni-imannı eləsin!
71. Civin, dolu olsun!
72. Ciyarın, çıxsın!
73. Ciyarın, dağlansın!
74. Ciyarın, yansın!
75. Çalınmış!⁵¹²

⁵¹⁰ Bərdə qalmaq – valideynlərinin hər ikisini itirmək deməkdir.

⁵¹¹ Bu qarğışın “Üzun, a irət salınmasın!” variantı da var.

⁵¹² Söyləyici 75-79 sayılı qarğışları anasından eşitdiyini dedi.

76. Çəşd ol!
77. Çərrə!
78. Çörey üzünə həsrət qal!
79. Çörey, atdı olsun, özün, piyada!
80. Çöreyin, bol olsun!
81. Dalincə qara daş!
82. Dilənçi qalasan!
83. Dilin, söz tutmasın!
84. Dilin, a qadax vurulsun!
85. Dilin, daki mənim olsun, üreyin, daki özün, un!
86. Divar divində qal!
87. Divar divində uluyə-uluyə qalasan!
88. Dosdun elində (= qucağında) böyüsün, düşmanın qarında!⁵¹³
89. Dünyası burnunna gəlmiş!
90. Dünyamız salamat olsun!
91. Elin, taxdada qalsın!
92. Ək-biç, yasa işdət! Məhsulunnan yimə!
93. Əpbəyə baba disin, fındığa qaqa!
94. Əziyətim gözün, nan gəlsin!
95. Əzizin, ölsün!
96. Gelin umuduna qal!
97. Gəlif mənim qapımı tanıyif, məni isdiyif, man, a sual verif, cavaf alan canın, a qurban! Allah, Yarəbbi canın, sağ eləsin! Sənətin, axıra kimi yeridif, gün görənnərdən eləsin! Üreyin, isdiyən niyətdərin, a çıxannan eləsin!
98. Gidən yerdə üzü ağ olsun!
99. Gidən yerin, da Allah-taala baxdın, uğurru eləsin!
100. Gidən yerin, da xoşbaxd ol!
101. Gözün, qənt kimi ağarsın!

⁵¹³ Uşaq nəzərdə tutulur.

102. Gözün, məndə olsun, g...un, qırx arşının qüyünün divində. Dartıf çıxarda bilmə!
103. Günün, daldan (= dalın, nan) doğsun!
104. Günün, göy eşiyə düyülsün!
105. Günün, qara olsun!
106. Günün, qazan qarası kimi ağ olsun!
107. Hax yerini tapsın!
108. Haxsız yerə məni yandıranı ho Allah yandırın!
109. Hamıya Allah yaxşı işdər qismət eləsin!
110. Hamı bir-birinə mehriban olsun, ya Rəbbim, ya Rəsul Allah!
111. Hər şey Allahın elindədi, Allah özü dünyamızı salamat eləsin!
112. Ho ziyarətdə təşbiriyəm, səni bi mekana çıxma!
113. Xeyirri işdiyəsən,!
114. Xoşbaxd ol!
115. Xoşbaxt olasan,!
116. İliyin, dağılsın!
117. İrin yiyif qan qusasan,!
118. İşin, ız avand olsun!
119. Kəllən, itdər yisin!
120. Köçün, taraanda həyrənsin!
121. Kökən, çələnsin!⁵¹⁴
122. Qanın, asvalta dağılsın!
123. Qanın, daşdərə sıcrəsin!
124. Qanın, öyun, a dağılsın!
125. Qannı əsgiləri üsdümə gəlsin!
126. Qapılarda qalasan!
127. Qara güllüyə tuş gəl (= ol!)
128. Qarabəxd olasan!

⁵¹⁴ Çələnsin – burada tükənsin anlamında işlədilib.

129. Qarnın, dolu olsun, yanın, boş!⁵¹⁵
 130. Qarnın,ı dolu görüm, beşiyin,ı (= yanın,ı boş).
 131. Qavaan, açix olsun!
 132. Qavıra quylən!
 133. Qəynatan, ölsün, görüm! Qaynanan, ölsün, gelin! Üç oğlun, olsun, gelin!
 134. Qıxmığın,⁵¹⁶ üzülsün!
 135. Qucağına uşax s..məsin!
 136. Qulağın,a yücü⁵¹⁷ barmağı girsin!
 137. Qüüvət olsun!
 138. Meyitın, gəlsin!
 139. Meyitın,a yiyə duran tapılmasın!
 140. Meyitın,ı qavıra sallamağa adam tapılmasın!
 141. Mənım balama deyənə Allah deysin!
 142. Mərfəti, qanacağı olsun!
 143. Muradın, gözün,da qalsın!
 144. Muradın,a çatma!
 145. Nə dileyin, var Allah bitirsin!
 146. Oğullu-qızdı olasan,!
 147. Öl qutar, neyə lazımsan?!
 148. Öləndə ağzın,a su salan tapılmasın!
 149. Ömrün, uzun olsun!
 150. Öylərə gidif qapılar aşmiyəsan,!
 151. Öyun, at-eşşey yığımı olsun!
 152. Öyun, başın,a uşsün!
 153. Öyun, xaraba qalsın!
 154. Öyun,da xeyir işdər tutasan,!
 155. Özgə qapılarında qalasan!

⁵¹⁵ Uşaq nəzərdə tutulur.

⁵¹⁶ Qıxmığın, – kökün, əsil-nəslin

⁵¹⁷ Yücü – yuyucu, mürdəşir

156. Palaz divində iyim-iyim iylən!
 157. Palaz divində qal!
 158. Piltə-piltə ol!
 159. Sağ cana möhtac qal!
 160. San,a ölüm dəysin!
 161. Sesin ərsə çekilsin! (= dirənsin!)
 162. Sesin, batsın!
 163. Səhərertə duruyəm. Qapını açəndə diyirəm ki, Yarəbbi, ya RəsulAllah, çöreyimiz bol olsun! Canimiz sağ olsun! Bu qapıdan xeyirri adamnar girsin! Xeyir işdər olsun! Düşmannarın gözü kor olsun! Buları diyif çıxıyəm eşiyə.
 164. Sən ki mənım əziyətimi itirisan,, Allah da sənın, əziyətin,ı itirsin!
 165. Sən öl, göy keçi qurban kescam!⁵¹⁸
 166. Səni Allaha tapşiriyəm, özü bilsin, sən bil!
 167. Səni çalınıf öləsən!
 168. Səni çırax-piltə olasan,!
 169. Səni dərin quyülərə quylənasan,!
 170. Səni görüm dərdə car olasan,⁵¹⁹
 171. Səni görüm heç yarımıyəsən,!
 172. Səni görüm qıvliyə bey oturmuyəsən,! (= durmuyəsən,!)⁵²⁰
 173. Səni görüm, öylərə gidif qapılar aşmiyəsan,⁵²¹
 174. Səni göyüm-göyüm göynüyəsən,!
 175. Sənın, da Allah-taala yaxşı yerdən qapın,ı aşsin!
 176. Səni murdar adamın şərinnən Allah saxlasın!

⁵¹⁸ Söyləyici 164-165 sayılı qarğışları anasından eşitdiyini qeyd etdi.

⁵¹⁹ Dərdə car olasan, – dərdə tutulasan

⁵²⁰ Söyləyicilərin dediyinə görə, Şəkiddə əvvəllər bəyi üzü qibləyə oturdardılar.

⁵²¹ Göynük kəndlərində gəlin düşəcək ev bəzədildikdən sonra qapını bağlayırlar. Qapının qıfılını yalnız gəlin özü açə bilər. Qarğışda həmin adətə işarə olunur.

177. Sözü,un etini yiyəsən,!
178. Şaxın, ellərdə getsin!
179. Şaxın, qara bezənsin!⁵²²
180. Şiklin,⁵²³ itsin!
181. Sinəmi gerif⁵²⁴ qarğıyirəm!⁵²⁵
182. Tarağı ayrılmış!
183. Tarağın, ayrilsin!⁵²⁶
184. Tədbir, çəşsin, tədbirimi çəşdirdin,!
185. Təpən,nan vurulasan!
186. Təpələnəsən,!
187. Təpən həşrinə düşəsən!
188. Təpənnən vuruluf, dırnağınnan göyərəsan!
189. Tikə-tikə ol!
190. Toylar, bayramlar olsun!
191. Uşax diyəndə burnun,un ucu göynəsin!
192. Uzun ömürü ol!
193. Üreyinin, başı yansın!
194. Üzun, qara olsun!
195. Üzun,a şalvar bağı açilməsin!
196. Üzün,a duvax salınmasın!
197. Üzün,a qapı açilməsin!
198. Vay xavarın kəndə dağılsın!
199. Ya Rəbbim, ya Allah, sən özün, üzümüzə xeyirri savax-lar aç! Xeyirri xəvərrər geti, şad xəvərrər geti! Səhər yerin,nan duranda "Bisimillah" ayaan,ı addıyisan, qapıdan. Bizə xeyirri

⁵²² Söyləyici 178-170 sayılı qarğışları anasından eşidib.

⁵²³ Şiklin, – şəkilin

⁵²⁴ Gerif – gərib

⁵²⁵ Bölgədə yayılmış inama görə, bu vəziyyətdə söylənilən qarğış böyük faciələrə səbəb olur.

⁵²⁶ Söyləyici 181-183 sayılı qarğışları qaynanasından eşitdiyini dedi.

- can sağlığı ver, xeyirri sözdər eşidax! Şad xəbərrər eşidax!
(*Mən hunu diyirəm, hindi özgəni bilminəm*).
200. Yaxşı işdər tutasan,!
 201. Yaxşı işdərə yaxın eləsin!
 202. Yaramaz işdərdən Allah uzağ eləsin!
 203. Yanı yerdə qalmış!
 204. Yanın, yerdə qalsın, gözün, qapıda!
 205. Yanıf qarğıyirəm!⁵²⁷
 206. Yarımıyəsən,!
 207. Yarı-yarıncıx qal!
 208. Yariyənnərdən olasan!
 209. Yasın,ı tutum!
 210. Yer payı olasan!
 211. Yıdığın, burnun,nan irin-qan oluf gəlsin!
 212. Yığdığın, darı olsun, töhdüğün, səbət!
 213. Yırtığın,a yamax tapılmasın!
 214. Yurdun,da bayquşdar ulasın!

⁵²⁷ Ərazidə yayılmış inama görə, bu vəziyyətdə deyilən qarğış hökmən düşür.

ATALAR SÖZLƏRİ VƏ MƏSƏLLƏR

1. – A bağa, hardan gəlisanı?
– Arçənnən.
– Oxşuyü haçə-paçən,nan.
2. Abırırı abırınnan qorxar, abırsız nədən?
3. Abırımı qoruyə-qoruyə oldum abırsız.
4. Ac aci dalıyər, tox toxu yalıyər.
5. Acı dindirmə, toxu tərətəmə.
6. Adam öz-özünə eliyəni el yığılsa, eliyə bilməz.
7. Adımı san,ə qoyərəm, səni yana-yana qoyərəm.
8. Ağac başında mum var, bizi s....yən kim var?
9. Ağac həmişə bar verməz.
10. Ağaya ağ olan suyə qərq olar.
11. Ağ gün ağardar, qara gün qaraldar.
12. Ağladan yaana getmə, güldürən yaana get.
13. Ağlıyənin bi dərdi var, gülənin min dərdi.
14. Ağlıyən deli sağalar, gülən deli yox.
15. Ağ hörümçəh diyər:
– Məni görüf öldürəninin qardaşı ölsün.
Qara hörümçəh diyər:
– Məni görüf öldürməyəninin qardaşı ölsün.
16. Ağzın,ı işə salıncə, başın,ı işə sal.
17. Axsax eşşeyin kor nalbəndi olar.
18. Axmax (= pis) baş yiyəsinə donquz güddürər.
19. Ajdıx olsun, kef olsun.
20. A qarğa, musurmansan, niyə çaxır içisanı?
Xrisdiyansan, niyə xaçə s....nı?

21. Alan qalır.
22. Aldım qoz, satdım qoz,
Mən,ə da qaldı toz (= şaxşaxı).
23. Allahdan buyrux, ağzıma quyrux.
24. Allah camışə qənət verseydi, uçməmiş dam qalmazdı.
25. Allah dağına baxıf qar veriymiş.
26. Allah diyər: “Gözəli gözələ yazmanam, yazsam da, qarıdıf qocaltmanam”.
27. Allah hamının taxdasının altına (= ürəyinə) baxıf verir.
28. Allah hər kəsin qapısının içəri versin.
29. Allah heç kimi pazor eləməsin.
30. Alma kürən, satma kürən.
31. Allahın qursağı gendi.
32. Allahın qursağı gendi, hələ bəndələrini doğanaxdan keçirir.
33. Allah verməz qara quluna,
O da qalar vurnuxa-vurnuxa.
34. Allah verəndə daş üsdə də verir.
35. Ana yiyəndə uşağın qarnı ağrıyər.
36. Arığın nə işi var qoruxda, vuruf qıçini də qıralar.
37. Arığa batman da yükdü.
38. Arım var, arım var, it arısı.
39. Arpa ekərsan, arpa biçərsan, buğda ekərsan, buğda.
40. Arvat kişinin haçəridi.
41. Arvat qohumu – çəltiy ortağı.
42. Arvat öyün usdasıdı, kişi fəhləsi.
43. Arvat yıxan öyu Allah da yıxa bilməz.
44. Asda gidən, usda gidər.

45. Asılan kesilmədi.
 46. Aşağı aşağı, qatıxlı aşdən də aşağı?
 47. Aşğın sözü qutaranda neynim-neynim diyər.
 48. Ata olmax hasandı, atalix eləmax çetin.
 49. Atalıği⁵²⁸ çox olan qız urvatdı⁵²⁹ olar.
 50. Atası bi tağar yerdə gezə bilmiyi, oğluna bax.
 51. Atası ölən yarım yetimdi, anası ölən bütöv yetim.
 52. Ata minif at axdarma.
 53. Atı almamış qazıx çaxma.
 54. Avazın yaxşı gəlir, oxuduğun Quran olsa.
55. Ayağın,ı isdi elə, başın,ı serin,
 Yimaana fikir ver, düşünmə çox derin.
56. Ayda gələn gülə gələr,
 Gündə gələn külə gələr.
57. Aydən, ildən bi namaz,
 Unu da şeytan qoymaz.
58. Ayifçi ayivini bilsə, başınə kilim keçirdər (= örtər).
 59. Ayini isdiyirəm, iyini yox.
60. – Ayivi kim eliyər?
 – Ayifçi.
61. Ay naxış, gəl mənnən yapış.
 62. Ayri qardaş, yad qonşu.
 63. Azıydıx acadan, biri də çıxdı bacadan.

⁵²⁸ Atalıği – süd pulu

⁵²⁹ Urvatdı – hörmətli

64. Az yi, nökr tut.
 65. Az yi, həməşə yi.
 66. Azreyil balasına qarğatmiyitdi.
 67. Balacəboy bic olar, uzunboy gic.
 68. Bal kesən barmax yalıyər.
 69. Balı⁵³⁰ ağacıynən şəkilini qapınnan içəri qoymə⁵³¹.
 70. Balıx dəryada böyüyər.
 71. Başınə gələn başmaxçı olar.
 72. Bazarda ağıl satılseydi, gənə qaçif hərə öz aqlını alardı.
 73. “Belkə”ni ekiflər, bitmiyib.
 74. Berkə düşəndə xəşil də diş sındırar.
 75. Bey verən atın dişinə baxmazdar.
 76. Bəndə yıxan öydən Allahın xəbəri yoxdu.
 77. Bi atın derisi yüz eşşeyə ühdü.
 78. Bi dərdi çox olan oxuyər, bi də arsız.
 79. Bi Haxdan qorx, bi də nepəhdən⁵³².
80. Bir-birinin bəhsinə,
 Tumanı giyir tərsinə.
81. Biri min eliyən də Allahdı, mini heç eliyən də.
 82. Biri ölməsə, biri dirilməz.
83. Bi deli quyuyə daş atdı,
 Yüz hağıllı çıxarda bilmədi.
84. Bi keçal oğlum olsa, huna yüz qız taparam.

⁵³⁰ Balı – gilə

⁵³¹ Söyləyicinin dediyinə görə, bu ifadəni Balakən camaatı şəkillərə ünvanlayırmış.

⁵³² Nepəhdən – nəpəkdən

85. Bi manat verif danışdirisan, beş manat verisan, el çehmiyi.
86. Bişənə dözüy, düşənə yox.
87. Bir var pul abıra minmax, bir də var pul verif abırdan düşmax.
88. Bi yiminəm diyənnən qorx, bi də gidiyəm diyənnən.
89. Boğazın üsgüynən deşilifdi.
90. Böyühsüz öy, kötühsüz ocax.
91. Bud eti yimiyi, g..ə yaxındı.
92. Burun üzdən üzülməz.
93. Buz nəzih yerdən qırılar.
94. Cəfdəsi olmuyən qapını tepiy açər.
95. Cəhd çarix yırtar.
96. Cücə tooxdan süt görmüyüfdü.
97. Çağrılan yerə ar eləmə,
Çağrılmıyən yeri dar eləmə.
98. Çarixlını mən bəyənmirəm,
Çəhməli də gəlmir.
99. Çəkənə hər şey dərtədi.
100. Çeynənən sakqız çürüyər.
101. Çox verən maldandı,
Az verən cannan.
102. Çölüm özgəni, içim özümü yandırır.
103. Çöp çolağa deyər.
104. Dağılan çanax dolmaz.
105. Daldan gələn dəngəsər olar.
106. Dama-dama göl olar, dada-dada heç.
107. Danışən ağıza söz qəhət döyül.

108. Dayıynan dağı dolan,
Əmiynən bağı dolanma.
109. Daş anbara uçar.
110. Delinin başında qoz ağacı olmuyü kü.
111. Deli deliyə qarışər, deyeneh göydən yağar.
112. Deli didi, Həbullah da inandı.
113. Deliyə yel ver, elinə bel.
114. Derin suyə niyə girisan, ki, Xıdır Nevi çaarasanı.
115. Dermançi qızını da verdi, g..ünü də.
116. Deşihli daş yerdə qalmaz.
117. Dədəm öləsini bilseydim, qulağı dolu dariyə satardım.
118. Dədəmi öldürmüşəm, qavrına and işmağa.
119. Dədəsinnən nə yaradım, balasınan nə yarıyım.
120. Dədəsinnən yarımışdım, qalmışdı balası.
121. Dəmirçinin bıçağı olmaz.
122. Dərdim-başım, bi qazan əyrən aşım.
123. Dərtədi söyləğan, arsız güleyən olar.
124. Dəvə bööyü, çulu böömüyü.
125. Dəvə oynuyəndə qar yağar.
126. Dil çaşar, düzünü diyər.
127. Dilə gələn gözə gələr.
128. Dildə sümüy yoxdu, nətəri isdəsanı, helə çöör.
129. Dilli at üsdə, dilsiz g.. üsdə.
130. Dilsizdən qorxma, dinsizdən qorx.
131. Dinsizin öhdəsinnən imansız gələr.
132. Diyirəm:
– Xədiməm.
Diyi:
– Oğuldan, qızdan neyin, var?

133. Dooğa dokqaza qədər, əyrənqatan qapıya.
 134. Dooğa daşəndə çömçə baha olar.
 135. Doğradığın, qavağın, a çıxar.
 136. Doğsan dokqaz olsun, olsun.
137. Dolan qoyunum dolan,
 Nə vecimədi ölən-qalan.
138. Dosduğun suyü serin, dərəsi derindi.
 139. Dosdun üzünə, düşmanın dalına diyəllər.
 140. Döyülmüyan düyüdən aş olmaz.
 141. Duranın qarnı şişər, yatanın gözü.
 142. Dünyanı nətəri tutsan, helə də gidər.
 143. Düyümüz, ətimiz olseydi, qonşudan yağ da alıf aş bişirərdix.
144. Düşdü malın, a talan,
 Bi yannan da özün, calan.
145. Düz yol insanı yormaz.
146. El ağzı – fal ağzı.
 147. Elə elə, qatıx satan bi də qapıya gəlsin.
 148. Elti əyrisi, balta əyrisi.
 149. Eşşeh buynüz çıxartmaz, diyər bes⁵³³ qoduxdu.
50. Eşşeh niyə heyvan olsun, nağara çalan niyə muzukant olsun?
 151. Eşşehlıxdan cana fayda çoxdu.
 152. Eşşeyə didilər: “mərfətın, ı gösdər”. Yatdı, ağnadı.
153. Eşşeyə didilər:
 – Səni toyə çağırılar.

⁵³³ Diyər bes – elə bilər ki

Eşşey gülüy. Səbəbini soruşəndə diyi:
 – Ya su daşımağa çaarıylər, ya odun.

154. Eşşey eşşeyi borc qaşiyər⁵³⁴.
 155. Eşşeyə min, ata çatıncə.
 156. Etnən dırnax arasına girən iylənif çıxar.
157. Evi təmiz saxla, qonax gələr.
 Üsdunu təmiz saxla, ölüm gələr.
158. Eyri düzü bəyənmez, bu da bizi.
159. Eyrim-üyrüm yol yaxşısı,
 Erməni də olsa, ər yaxşısı.
160. Əlisi deli, Velisi deli,
 Qırılmışın hamısı deli.
161. Əmiyə qalan dəmiyə qalar.
 162. Ər evi, gor evi.
 163. Əri döyən arvadı it də tutdu bi yannan.
 164. Ətimiz olseydi, qonşüdən yağnan düyü alıf dolma bü-
 kərdox.
 165. Əvvəl can, sonra canan.
 166. Əvvəl gödəniyyət, sora mədəniyyət.
 167. Əvvəlcə təam, sora kəlam.
 168. Gelin atdanar, hara düşər?
169. Gelin bi torva qozdu,
 Tərpətdın, şakqıllıyər.

⁵³⁴ Qaşiyər – qaşiyar

170. Getdın xəbərə, otudun xəşilə?
 171. Geyməyə çıxıx, yeməyə qatıx.
 172. Gezən ayağa daş deyər.
173. Gezməyən gəzə bilməz,
 Gezəyən dözə bilməz.
174. Gəlin gəlin olmaz,
 Düşən yer gəlin olar.
175. Görməmişin bi oğlu oldu,
 Dartdı ş..ini qopardı.
176. Görülən işdən gül iyi gələr.
 177. G.. öpbaxnan ağız murdar olmaz.
178. Göyə bulut gəlifdi, vay sarının halına!
 Tehnədən çörey qutardı, vay qaranın halına!
179. Göz gözdən iti olar.
 180. Gözdən uzağ olan könüldən də irəğ olar.
 181. Gözəl sifətin, oluncə, gözəl bəxtin, olsun.
182. Gül kimi toy elicaydım,
 P.. kimi dədəm öldü.
183. Habı ölüyə habı vay-şivən də çoxdu.
 184. Ha qaqqılıyisan,, amba yumurtdamıyisan,.
185. Hağıllınız kimdi?
 Qavaxda gidən zincirri.

186. Halıma bax, halva çal.
187. Hamıyə atdar, ulaxlar,
 Bizə də uzunqulaxlar.
188. Hamıyə ədat, maa bedat.
 189. Hamı özüçündü.
 190. Hər kəsin qismətini Allah özü verər.
 191. Hər şeydə qara baxdım qarpızda ağ çıxdı.
 192. Hərə özünü kamallı, övladını camallı bilər.
 193. Hərdə sözün hürdə cavabı olar.
 194. Hörmət hörmətə bağlıdı.
 195. Hörmət xalvar-xalvar, hak-hesaf dinar-dinar.
 196. Hürən it tutmaz.
 197. Hürə-hürə it olar.
 198. Xaladan ana iyi gələr.
 199. Xalamın d...ları da olseydi, dayi diyərdim.
 200. Xamır yiyənin fağırı olmaz.
 201. Xanım qız xalasına, bəy oğlan dayısına oxşayar.
 202. Xayın xoflu olar.
 203. Xəsdəlix batmanna gəlif misqalnan çıxar.
 204. Xırmana girən eşşey yavanı da qəbul eləməlidi.
205. Xoşbax odu, yığıf yiyər,
 Bədbax odu, qoyüf gidər.
206. Xoşbaxlıx pulda döyül, onun miqdarındadı.
 207. İki qozu da bi yerə qoysan, ses eliyər.
 208. İki su bi nahardı.
 209. İlan da torpağa isrif eliyifdi⁵³⁵.

⁵³⁵ İsrif eliyifdi – qənaət edib

210. İlan ilannıgıynən su içən adama deyməz.
 211. İmansızın canını dinsiz alar.
 212. İnanma, utanma.
 213. İneh sağmağı bilmiyəndə yer eyri olar.
 214. İnsaf dinin yarısıdı.
215. İnsan dilləşə-dilləşə,
 Heyvan iyləşə-iyləşə.
216. İsdiyənin bi üzü qara,
 Vermiyənin iki üzü də qara.
217. İsmarışnan hac qəbul olunmaz.
 218. İtin ayağını köşdən esirgiyənin kimdi?
 219. İt də yaza çıxdı, amma derisi heş neyə yaramadı.
 220. İt epbeyə, uşax mehirə.
 221. İtdən çox çarix daşiyən yoxdu, gənə ayaxyalındı.
 222. İt qulağını kesənnən qorxar.
 223. İt qursağı yağ götürməz.
 224. İt itdiğiyənən oturduğu yeri quyruğuyənən süpürüy.
 225. İt itin ayağını basdamaz.
226. İtnən it boğuşər,
 Qaraçının işi avanda düşər.
227. İt motaldan əl çəkdi,
 Motal itdən əl çəkmədi.
228. İt nədi, tükü nola.
 229. İtdən olan quçü-quçü olar.
 230. İti öldürənə sürütdədərrər.

231. İt özünü təmiz bilib qav-qacağa dürtülər.
 232. İt tutsun, dooşən olsun.
 233. İti vurmazdar yiyəsinin xətrinə.
 234. İti su aparmaz.
 235. İt yalağı özünə qoruyər.
236. İy bilmiyənin tula olmaz,
 Derisini kola verməz.
237. İyidim iyid olsun,
 Kol divi öyüm olsun.
238. Kahal⁵³⁶ durar, kət yıxar.
239. Kasıbın sözü, yalanqozun közü,
 Döylətdinin sözü, palıdın közü.
240. Kasıf itinin adını ya Qızıl qoyər, ya da Gümüş.
 241. Kasıf pul tapdı, qoymağa yer tapmadı.
 242. Kasıva oğul olmaxdansa, dövlətdiyə it olmax yaxşidi.
 243. Kasıvı dəvənin üsdündə it dişdiyər.
 244. Kasıvın bi atı var, o da ayğır.
 245. Kasıvın qarnı ac olar, varının gözü.
 246. Kasıvın saci düşənə yaxın qızar.
 247. Kavaf qannı, iyid canrı.
 248. Keçal baxar güzgüyə, adını qoyər özgüyə.
 249. Keçinin qoturu bulağın gözünənən su içər.
 250. Keçinin ölümü sütdən olsun.
 251. Kəfəni Məmmədcəfərdən olannan sora qırx ərşin.
 252. Kiminin əvvəli, kiminin axırı.

⁵³⁶ Kahal – iş bilməz

253. Kim eşşey olsa, biz una palanix.
 254. Kişiyən arvadın xamırı bir yerdən yooruluy.
 255. Kişiyən arvadın torpağı bir yerdən götürülüy.
256. Kişinin dalınnan kes, qavağına yama,
 Qavaannan kes dalına.
257. Kişisən, salamın, hanı,
 Arvatsan, tumanın, hanı?
258. Kişinin şeytanı arvat olar.
 259. Kor kor, gör gör.
 260. Kor eşşeyin gözü iməcida açilər.
 261. Köçən yurdun qədrini tezə yurtda biləllər.
 262. Köçəsi qıznan öləsi qarıdan xeyir yoxdu.
 263. Kök gəlinnən öy gəlini olmaz.
 264. Köşmax asandı, arvat olmax çətin.
 265. Külü küllüydən götür.
 266. Qalan umac dil örgənər.
 267. Qaraçi peşəsinə gidər.
268. Qaralar ağarmaz,
 Qara çeydə su qalmaz.
269. Qardaş – qardan soyux, daşdan bərk.
 270. Qardaş yaxşı şey olseydi, Allah birini də özünə götürərdi.
271. Qarğa özünü quş bilər,
 Dooğa özünü aş bilər.
 (= Qarğa niyə quş olsun, dooğa niyə aş olsun?)

272. Qarı öldü, qarı örtüldü.
 273. Qarnım üçün dimirəm, qədrim üçün diyirəm.
 274. Qarın qardaşdən qavaxdı (= irəlidi).
 275. Qarina gidən qazanşdı.
 276. Qarrar yağif, p..ların üsdü örtülüfdü.
 277. Qaşix aşdən isdi oldu?
 278. Qaşinə-qaşinə ocax başinə.
 279. Qat qazanar, qaltavan güvənər.
 280. Qepey⁵³⁷ qepeyə söykənər.
 281. Qərif itin quyruğu döşündə olar.
 282. Qədəh, özü də gödəh.
 283. Qıldığın, namaz hürkütduğun, qurbağıyə deyməz.
 284. Qırılan qoşunnəndi.
 285. Qız başı yumuyən, ineh nəhrəsi çalxamıyən qocəlməz.
286. Qız verən gözüaçix olar,
 Qız alan gözübağlı.
287. Qız uşağı ağ kağızı, ləkə düşdü, qutardı.
288. Qız doğanda Allah verifdi,
 Oğlan doğanda özüm doğmuşəm.
289. Qızsız ana, duzsuz ana.
 290. Qocaya arıx diyəllər, kasıva deli.
291. Qonşüdən aş gəldi,
 Gözümnən yaş gəldi.
292. Qocanı kəpəyə qatsan, it yeməz, arpaya qatsan, at.

⁵³⁷ Qepey – qəpik

293. Qonağın axmağı öy yiyəsinə tehlif eliyər.
 294. Qonağın tədbiri çaşanda öy yiyəsinə tehlif eliyər.
 295. Qonax qonağı isdəmər, öy yiyəsi də heş birini.
 296. Qonax birinci gün qızıldı, ikinci gün gümüş, üçüncü gün mis, dördüncü gün pis.
 297. Qonşu dalı yoğun olar.
 298. Qonağa “get” diməzdər, altınnan döşeyi çekəllər.
299. Qonşu qonşuyə baxar,
 Canını oda baxar.
300. Qorxuysan, bişiydən,
 Niyə çıxısan, deşihdən?
301. Qorxu cənnətdən gəlifdi.
 302. Qoymə ağıldan ağıl olmaz.
 303. Qoyünün çoxluğu qurda ziyan eləmiyi.
 304. Qoznan çekici bi yerə qoymazdar.
 305. Qoz oğruluğu ad bednamçılığıdı.
 306. Qullux⁵³⁸ köhnə papaxdı.
 307. Quş yuvasınnan quş esgiy olmaz.
 308. Qulağı dinc, umaci iç.
 309. Maa deymiyən qurt min yaşəsın.
 310. Malı itən anasının qoynünü axdarar.
 311. Malın, mal oluncə, bazarın, bazar olsun.
 312. Mal can yonqarıdı.
 313. Mal yiyəsinə oxşəməsə, haramdı.
 314. Meçidin qapısı açıxdı. İtə nə gəlifdi?
 315. Meylisin dalı-qavağı bilinməz.
 316. Məhlə cıncarı aci olar.

⁵³⁸ Qullux – vəzifə

317. Mənim xoruzum özgə çəpərində bannasın.
318. Mənnən ötdü, qardaşimə deydi,
 Elə bildim un çuvalına deydi.
319. Məhəbbət gəlib getcax, aylə qalcaxdı.
 320. Mis qab ya düşdü sındı, ya cingillədi, fərqi yoxdu.
21. Molla diyi : “Mən diyəni elə, mən eliyəni eləmə”.
 22. Mollanın qarnı beşdi, həməşə biri boşdü.
 23. Mollıyə “al, molla” diyiflər, “ver, molla” dimiyiflər.
324. Molla gəlmişkən ölən ölsün.
 325. Motal, yaxşı motalsan, həyif ki, it derisində.
 326. Murdar esgiyə od düşməz.
 327. Naxış qılınsdan itidi (= Qılışdən itidi naxış).
 328. Naxışın, yatdı, sən də yat.
 329. Naxış sulançaxda sulananındı, öy süpürənin yox.
 330. Narda sına, yarda sına.
 331. Nə bişih qatıx yiyitdi, nə bıqları bulaşıtdı.
 332. Nə işim var, nə macəlim.
333. Nənəm maa çor diyitdi,
 Gəlif-gedəni vur diyitdi.
334. Nə ununda var, nə urvasında.
 335. Nə şaxda qurt var, nə tiyanda barama.
 336. Ocax düşdüğü yeri yaxar.
337. Oğlan evi alana qədər,
 Qız evi ölənə qədər (yalvarar).
338. Oğlan oğlundu – evlənənə qədər,
 Qız qızındı – ömrünün axırına qədər.

339. Oğruluxnan q....lığın ömrü qırx gün çəkər.
 340. Oğru gəlsə, çox şey aparardı.
 341. Olacağa çarə yoxdu (= Olduyla öldüyə çarə yoxdu).
342. Olanda qat-qat (= cad-cad),
 Olmuyəndə ac yat.
 = Olanda horum-horum,
 Olmuyəndə barmağımı soorum.
343. Olmax oyun gösdərər.
344. Orabandı⁵³⁹ dadlı diyar,
 Burda bitər lovyə, xiyar.
345. O...qax g..ə arpa əpbəyi bəhanədi.
 346. Ovçünün Allahı yoxdu.
 347. Oynəşə umud olan ərsiz qalar.
 348. Öküz incilliyəsi araba xırçilliyi.
 349. Ölümə də bi ayax qavax get.
350. Ölüm var, ölüm kimi,
 Ölüm var, zulum kimi.
351. Ölənin hakqımı alan yoxdu.
 352. Ölü eşşeyin nalını söküy.
 353. Öy oğrusuna it deyməz.
 354. Öyü öydən sayəllər.
 355. Öydə xoruz, çöldə fərə.
 356. Öydə arvad oldu üç, işlər oldu puç.

⁵³⁹ Oraban – Şəki rayonunda kənd

357. Öy süpürür, eşih qalır,
 Qav yuyur, qaşix qalır.
 358. Öz qapazımız öz başımıza deyir.
 359. Özgə atına minən tez düşər.
 360. Özgə danası bağliyənin çatısı elində qalar.
 361. Özü yıxılan ağlamaz.
 362. Özünü yorulmuş biləndə qavağındakini (= yanındakını)
 ölmüş bil.
 363. Pambıxnan odu bi yerə qoyməzdər.
 364. Peyğəmbər də odu öz qavağına eşiy.
 365. Peyğəmbər ikinci arvadın dalına el çekifdi.
 366. Pis iş pisdən çıxar.
 367. Pisi ötür, yaxşini götür.
 368. Pul el çirkidi.
 369. Pulun qızdırmasına hər adam dözməz⁵⁴⁰.
 370. Pulu ver ya dəmirə, ya kömürə.
 371. Sağ gözdən sol gözə xeyir yoxdu.
 372. Salla başın,ı, yi aşın,ı.
373. Satan satıf pullanar,
 Alan alıf allanar.
374. Sənin, yaran, ağrıyı,
 Mənim haram ağrıyı?
375. Səvəfsiz çöreh yoxdu.
 376. Səhər naxıra, axşam axıra.
 377. Soğan yimiyifsan,, için niyə göynüyü?
 378. Soyux yumurtuyə də can verən Allahdı.
 379. Soradan çıxan gün adamı isitməz.

⁵⁴⁰ Söyləyici bu atalar sözünü Balakəndə eşitdiyini dedi.

380. Su da bi yerdə çox qalanda iylənər.
 381. Sürü dala çöörüləndə axsax qavağa düşər.
 382. Sütdü iney ol, vur sərinci qır.
 383. Sütün süt olsun,
 Zatın it də olsa, olar.
 384. Söz danışığından keçər.
 385. Sözü düzünü zarafatda diyəllər.
 386. Sözü işə tihmiyiflər.
 387. S...san, s...ç, sənnən karvanqıran olmaz.
 388. Sütdü aş yaxşı şeydi: bi gün sizdə, bi gün bizdə.
 389. Şəkiddə bi dənə ləqəbsiz adam varsa, ho da Qaloş Əhmətdi.
 390. Şəmbə yağar, bazar açilər,
 Cuma yağar, nə vaxd açilər?
 391. Şilleyən üz qızardıy.
 392. Taleyi yar olanın,
 Fələh bağlar yarasın.
 Taleyi xar olanın,
 Hamı s..ər anasın.
 393. Tazının yiyəsi var, dooşənin də Allahu.
 394. Teh toyuğa da den lazımdı.
 395. Tepiy həmişə çolağa deyər.
 396. Təzə Ay görünəndə köhnəni doğruyüf ulduz eliyəllər.
 397. Təzə bardağın suyü şirin olar.
 398. Tələsən it süpürülən yerə oturar (= s..ar).
 399. Tənbəl öküzün "oha" canınnandı.

400. Tərifli pendirdən qıl (= tük) çıxar.
 401. Tikə qarın doyurmaz, hörmət artırar.
 402. Toox su içəndə Allaha baxıy (= başını qaldırır Allaha baxıy).
 403. Toy aşı, topalax aşı, həriyə bi çapalax⁵⁴¹ aşı⁵⁴².
 404. Tülkü harda, quyruğu da horda.
 405. Tülkü tülkünü buyürər, tülkü də quyruğunu.
 406. Uzağın buğdasınnan yaxının arpası yaxşıdı.
 407. Uman yerdən küsəllər.
 408. Un ələdim, oğlan bələdim,
 Günümü axşam elədim⁵⁴³.
 409. Ununda da var, urvasında da.
 410. Unumuz, yağımız olsaydı, halva çalardıx.
 Behməz yoxdu, vay tava dərdi!
 411. Usdaya verərsən ətdən-mətdən,
 Usda işdiyər bərhdən-bərhdən.
 Usdaya verərsən şordan-mordan.
 Usda işdiyər ordan-burdan.
 Usdaya verərsən pendir-lavaş,
 Usda işdiyər yavaş-yavaş.
 412. Utananın oğlu olmaz.
 413. Utanmasan, oynəmağa nə var ki.

⁵⁴¹ Bi çapalax – bir az

⁵⁴² Keçmişdə Göynük toylarında soğan qovurub aş bişirərdilər. Soğan da qovrulanda az qalır. Bu ifadə ona görə işlənirmiş.

⁵⁴³ Tənbəl gəlinlər haqqında belə deyirlər.

414. Uzağın döyməcini balnan döyəllər.
415. Uzaxdan baxısan, səndəli xoş,
Yaxına gəlisan, quşqunu boş.
416. Uzun-uzun meşələr, sizdən qalma peşələr.
417. Uzun kösöv el yandırmaz.
418. Verirlər al, döyüllər qaç.
419. Ya bağanı öldürdün, ya da dalı üsdə çöördün, eyni şeydi.
420. Yağışdər yağır yarmannar (= çatdaxlar) örtülüfdü.
421. Yağ yağnan qəyniyəndə yarma yavan qalar.
422. Yaxşı qızı özgüyə vermə, həyifdi,
Pis qızı özgüyə vermə, ayifdi.
423. Yaxşılığa yamannıx, kor eşşəyə samannıx.
424. Yaxşı mal xarav oluncə, pis can xarav olsun.
425. Yatan öküzün başinə duran öküz s...r.
426. Yatan ölməz, yetən ölər.
427. Yetimin ağzı aşə, başi daşə.
428. Yetim böyüyər, yamannıx Əzreyilə qalar.
429. Yetimə qoğal haramdı.
430. Yeddi dağın başini bi təpə kesər (=Yüz dərəninin başini bi sirt kesər).
431. Yekə baş döylətdi,
Yekə ayax neyvət.
432. Yekə göz başə bələdi.
433. Yerə soxum ho iki əli ki, bi başi saxlıyə bilmiyi.
434. Yerpənəh pulu ilə alınan eşşeyin ölümü də sudan olar.

435. Yeznə çirax, gözdən irax.
436. Yeznə g..də olan yaradı, heş kimə gösdərmax olmuyü.
437. Yeznə öldürmax olmuyən düşmandı.
438. Yiri doğrasan, yiri çıxar,
Xırda doğrasan, xırda.
439. Yimaxnan doymuyən, yalamaxnan heş doyməz.
440. Yimiyən it üyürməz.
441. Yiyənin üzündə, geyənin əynində (= dizində).
442. Yiyən yiyir quymağı,
Döyüllər şil-maymağı.
443. Yuxarı baxıf fikir eləmaxdansa, aşağı bax, şükür elə.
444. Yumurtanı səhər özün yi, günorta dosduña ver, axşam düşmənin,a.
445. Yumurtdamadı, bes falı harda oldu?
446. Yurtda yönsüz qalar.
447. Yük altında olan uzunqulax anqırmaz.
448. Yüz hüt⁵⁴⁴ bi lütü soyə bilməz.
449. Zalım itin zinciri uzun olar.
450. Zulum (= güc) həmişə doğana düşər.
451. Zibillıx itinnən yatax iti düzəltmax olmaz.

⁵⁴⁴ Hüt – axmaq

TAPMACALAR

1. Səhər durdum saña zillə-
dim.
(göz) (qəbiristanlıq)
Şah ölkəsi,
Hamı bağı.
2. İki qonşu bir-birilərini
görmüyü.
(göz) (cücü)
8. Qaradır qarğa döyül.
İy biliy, tula döyül.
Qanatdı, quş döyül.
3. Boşqava qoymax olmaz,
Kesian, kesmax olmaz,
Yiyisan, doyusan,
(ana südü)
9. Dağdan gəlir danqara,
Qolları pılan qara.
Danbır-dunbur yerışı,
Dırnağı seysan⁵⁴⁵ para.
(fil)
4. İki daş arasına yaylıq sər-
mişəm.
Otuz altı ildir qurumuyü.
(dil) (qulaq)
10. Mən baxıyəm, o qaçıy.
5. Səhər durdum, haçıyə
mindim.
(şalvar) (baş)
11. Yeddi dəmirri toxmax,
unu bilməyən axmax.
6. Bir xörək bişirdim. Nə qə-
dər duz töksəm, gənə də şit
oluy.
(soyutma yumurta) (lampa)
12. Quyu, içində suyu.
Suyun içində ilan.
İlanın ağzında mərçan.
7. Hap-hapı,
Dəmir qapı.
13. Min minara
Divi qara.

⁵⁴⁵ Seysan – səksən

- Yüz min çiçəh,
Bi yarpax.
(Quran) (kibrit)
21. *Diyir*, addım atana
Deydi kotana.
Dəryada balıx,
Üzü ceyrana.
(orucluq) (güzgü)
14. Gedirəm Ərəş bağına
Gələrəm sizə salama.
(lampa) (üzüm)
22. Halma məzər, kolda gə-
zər.
15. Bir balaca boyu var,
Aləminən toyu var.
(Ay) (qışıx)
23. Dolu gidiy, boş qəyidiy.
16. Yol içində bi cam qatıx.
(kölğə)
24. *Diyi*, gelinnərdə hansı
gelindi qaşmağı yaxşı,
Yirmi dörd qadaxnan qadax-
lanıfı başmağı yaxşı,
Bezənifdi bezeyi yaxşı.
(təndir) (at)
17. Mən gedirəm, özü də
gedir.
(at)
25. Uzaxdan gəlifdi, bi par-
çə ağdı.
Sıralanıf, cərgələnifdi, sanki
bi bağı.
Söylətdim unu, dərdi-qəmim
azaldı.
(bayram) (məktub)
18. Yol içində yoğun abay.⁵⁴⁶
(məktub)
20. Bir balaca bacı
Yandırar dağı-daşı.

⁵⁴⁶ Göynük kəndlərində yaşlı
ləzgi arvadlarına abay deyirlər.

26. Bizim anamızın üç üzü var,
İkisi qaradı, biri ağ.

(qaranlıq gecə, işıqlı gündüz, qara torpaq)

27. Gəl-gəl diyirəm, gəlmiyi.
Gəlmə-gəlmə diyirəm, gəliyi.

(dodaq)

28. Üç rehdə boyənifdi boyəsi.
Yerdən göyə dayanıfdı dayağ-
ğı.

Hər yerdə gezir sorağı.
(göyqurşağı, yağış, ildırım)

29. Bi bacı, bi qardaş,ix,
Aləmə də biz arxadaş,ix.

(Gün, Ay)

30. Gidiy hora,
Bilmiyi hara?
Alıy hunu,
Bilmiyi neyi?

(ölən adam)

31. Alaxlar içində biz də alağ,ix,
Deymiyin, bizə çox yaraxlı-
y,ix.

Sizə də gerehliy,ix.

(gicitkən və qanqal)

32. Qat-qat döşeh,
Unu bilmiyən olsun eşşeh.
(kələm)

33. Haydabanı, huydabanı,
Altı ayağı, iki dabanı.
(tərəzi)

34. Sarı sakqal,
Hunu bilmiyəninin
Atası çakqal.
(qarğıdalı)

35. Alacə məzər,
Balacə məzər.
Sağsağan gezər,
Kol divi gezər.
İviş tökər.
(dəyirman, çax-çax)

36. Atamatda mən gidiyəm,
Palç,ix dizdən, su qurşaxdan.
Ha gidiyəm, toz qopuy.
(dəyirman)

37. Biz biz biziyd,ix,
Yüz otuz iki qızıyd,ix.
Bizi düzdülər,
İpə-sapa düzdülər.
Qırğın gəldi qırıld,ix,
Şükür Allaha, dirild,ix.
(cərələr)

38. Damnan-dama cıgır qoy.
(kəsəyən)

39. Elimə sığar, sandığa sığ-
maz.
(tüfəng)

40. Min milit, ağzı kilit.
(qəbir)

41. Dağdan bi qav aş umala-
dım, dənəsi yerə düşmədi.
(nar)

42. Bizdə bi kişi var, xur-xur
yatışı var.
= Bizim öydə bir kişi var
Xor-xor yatışı var.
(pişik)

43. Uzun-uzun hörühlər,
Ortada durar kötühlər.
(təndir)

44. Uzun-uzun yollar.
(kəndir)

45. Qara kişi atdandı,
Uşaxlar şaddandı.
(qazan)

46. Mən çulluyürəm, özü tul-
luyü.
(sac)

47. Halçax dağdan qar yağar.
(ələk, un)

48. Qat-qat döşey,
Bunu bilmiyən eşşey.
(kələm)

49. Biz biz biziyd,ix,
Otuz iki qızıyd,ix.
Əzild,ix, büzüld,ix,
Bi taxdiyə düzüld,ix.
(diş)

50. İçi deri, çölyü et.
(toyuğun böyrəyi)

51. Bi ağılım var, qoşünnən
mal giryi, yava girmiyi.
(qarışqa yuvası)

52. *Diyi*, götürə qoyüm⁵⁴⁷,
İki sallıyım, bir berkidim.
(atın yəhəri)

53. Quru qoyüm, höyüş çıxar-
dım.
(atın qantarğası)

⁵⁴⁷ Götürə qoyüm – götürüb qo-
yum

54. Sarı-sarı sandıxlar,
İçi dolu findıxlar.

(balqabaq)

55. Papağım qaldı, özüm düş-
düm. A papağım qaldı, a pa-
pağım qaldı diyir, çığırır, qar-
sağı⁵⁴⁸ qalıy, özü düşüy. (=Ay
nənə, papağım ağaşdə qaldı).

(qoz)

56. Ağaş başında qıllı yumax.

(həyvə)

57. Bi öküzüm var, quyru-
gunnan tutmasam, girmiyi
ağıla.

(qaşiq)

58. Hapışdirim, hupüşdürüm,
Çatdağın, a yapışdirim.

(yamax)

59. Dağdan gələr dağ kimi,
Qolları budağ kimi.
Eyilər su işmağa,
Məliyər oğlax kimi.

(sel)

60. Ağ çala, qara toxum,

Əlimnən əkərəm, dilimnən
biçərəm.

(yazı)

61. Yol içində qızıl qamçı.

(ilan)

62. Mən gidirəm, o qalır.

(ayaq izləri)

63. Altı qoyun, üsdü keçə,
Başı findıx, g..ü qayçı.

(qaranquş)

64. Aşix eldən uxarı,
Şana teldən uxarı.
Aşix bir şey görüfdü,
Dizi beldən uxarı.

(çəyirtkə)

65. Hallanar, hullanar,
Qızıllanar, sallanar.

(zoğal)

66. Ay toyux çim-çim oynar.

(düyü)

67. Qara toyux, qarnı yarıx.

(buxarı)

68. Get bazara, can al gətir,
Tapbasan, yarım can al gətir,

Onu da tapbasan, zəhrimar al,
gətir.

(ət, yumurta, qatıq)

69. Uzun qız uzanar,
Özünə paltar (= köynək)
qazanar.

(qarğıdalı)

70. Göydən gidiy qazdar. Yerdə də oluy bi dənə axsax qaz.
Yerdəki axsax qaz diyi ki, eyyy, göydən gidən yüz qaz. Məni
də götür ol, düz qaz. Göydəki qazdar diyi ki, biz yüz döyülux,
bi bizi qədər, bi bizim yarımız qədər, bi də yarımızın yarısı
qədər, bi də sən axsax qaz olanda yüz qaz bitiy. Hindi di
görüm, göydən gidən neçə qaz oluy?

*Açması: Otuz altı qaz oluy. İki kərə otuz altı nə eliyi? Yetmiş
iki. Otuz altının yarısı un sekgiz. Un sekgizin yarısı dokquz. Doğsan
dokquz oldumu? Biri də axsağ qaz, eliyi yüz qaz.*

⁵⁴⁸ Qarsağı – qərzəyi

MÜXTƏLİF ŞEİRLƏR

1. MƏKTƏB NƏĞMƏSİ

Gün tezdən doğmuşdü,
Məytəflilər durmuşdü.
Qalx ayağa, a yoldaş,
Məytəf vaxı olmuşdü,
Yoldaş, deyən, gəlirəm,
Qələm-kitaf alıram.
Geri qalsam məytəfdən,
Tərəqqidən qalırım.
Məytəf bizim övümüz,⁵⁴⁹
Çiçəhlidi yerimiz.
Davam eliyax məytəvə,
Gəlin, gidax məytəvə.

Söyləyicinin dediyinə görə bu mahnını məktəbdə oxuyarkən öyrənib. Avazla oxudu – top.

2. OLMAZ⁵⁵⁰

Qəza kəməndini atanda
Kəməndə düşənə “qaş” diməy olmaz.
Gördün, ki, dosd sirri sənnən pünhandı
O sirri üz vuruf, “aş” diməy olmaz.

Xəsdəni görəndə dimə “bihaldı”.
Yatıf dirilməyi una mahaldı.

⁵⁴⁹ Övümüz – evimiz

⁵⁵⁰ Dediyinə görə, söyləyici şeiri özü yazıb.

“Yatan ölməz, yetən ölər” misaldı,
Vaxdı çatmıyənə “köş” diməy olmaz.

Mən deyirəm, günnər gəlif keşməhlə
Beşi ağlamaxla, beşi gülməhlə.
Beşi yaranmaxla, beşi ölməhlə
Dünyanın sonuna “puç” deməy olmaz.

3. QODU-QODU

Qodu-qodu gezəllər,
Qoduyə salam verəllər.
Bu gün bizə un gereh
Savax sizə gün gereh.
Verəən oğlu olsun
Vermiyəən qızı olsun.
Adı Fatma olsun,
O da çatdıyif ölsün.
Çaylər daşif sel olsun,
Taxıllar tel-tel olsun.

4. VEYSƏLQARA⁵⁵¹

Veysəl baba, qurbanam sana
Veysəl baba, hidayət hana?...
... Verənin oğlu olsun,
Vermiyənin qızı olsun.
Adı Fatma olsun,

⁵⁵¹ Bu mahnını Veysəlqara gəzəndə oxuyarmışlar. Yağış çox yağanda gəzilib oxunan mahnılara “Veysəlqara gəzmək” deyirmişlər. Odur ki, Veysəlqaranı Qodu-qodunun bir variantı saymaq olar.

Qolları çatma olsun.
O da suyə düşüf, boğuluf ölsün.

5. SƏN DƏ BİR DİLLƏN GÖRƏK

Qıza elçi gəliy.
Atası diyi:
– Vermənəm.
Anası diyi:
– Qoymənəm bunu getmağa.
Qız da cəlt diyi:
Yağış yağdı, çiskə vurdu,
Elçilər qapını kesdi.
Atam diyi, “vermənm”.
Anam diyi, “qoymənəm”.
Aman, dayi, can dayi,
Sən də bi dillən görax.
(Yanı məni veriylərmi görax).

6. BAĞ BELƏ, BOSTAN BELƏ

Bağ belə, bosdan belə,
Şəfdəli şələ-şələ.
Ortuyə çıxanda amma,
Nə qavıx var, nə çerdeh.

DÜZGÜLƏR

1.

Usıbbıdı, hay Usıbbıdı,
O kişi mənim dosdumdu.
Bazara getdi, gəlmədi,
Yaylığı aldı, vermədi.
Yaylığımın ucu qara,
İçində peykər bala.
Ağ balanı öldürdüm,
Qara balıya giydirdim.
Ağ balanın saçağı,
Qızıldandı piçağı.

2.

Çatax qoz, çatax qoz,
Biri kəhər, biri boz.
Mindim bozun boynünə,
Sürdüm Tiflis yoluna.
Tiflis yolu min bazar,
İçində meymın gəzər.
Vurdum meymini,
Qulaxların qıpırdım.
Dağda gezən xocələr
Vurdu qolumu sındırdı.
Qolum qazanda qəynər,
Ovlax⁵⁵² buxaxda oynər.
Ovlağı götürüf yerə çaxdım,
Yar man,ə yemeleh⁵⁵³ verdi.

⁵⁵² Ovlax – oğlaq

⁵⁵³ Yemeleh – yemələk

Yemeleyi tətə⁵⁵⁴ verdim,
Tət man,ə darı verdi.
Darını quşə verdim,
Quş man,ə qənət verdi.
Qənətdəndim uşmağa,
Hak qapısını aşmağa.

3.

Getdim Həsən beyin öyünü
yarmağa⁵⁵⁵.
Həsən beyin neyi var?
Şakqır-şukqur şeyi var.
Göyə çıxan atı var,
Göy muncuxlu iti var,
Qələm yazan oğlu var,
Muncux taxan qızı var,
Qapısında lotu var,
Əlli batman g..ü var.

4.

Ay erməni, erməni,
Eşşəyə mindirməli.
Apar məni Qarabağa,
Qarabağda iş gedir,
Bakıda nümayiş gedir.

⁵⁵⁴ Tətə – tata

⁵⁵⁵ Söyləyici bu mətni qoşma adlandırdı.

Harda gördün, erməni,
Çax başınə gülləni.

5.

İynə-İynə,
Ucu düymə.
Sap sapıcan,
Bel belican.
Dayım oğlu,
Burnu p..lu.
Vur nağara,
Çıx qırağa.

6.

Nemis çıxdı dumannan
Piçax çıxartdı civinnən.
Vuracağam, öldürəcəyəm,
Kiminlə dosd olmaq
istəyirsən?

7.

Həpbə-hüpbə,
Nənən yesin mürəbbə.

ÖCƏŞMƏLƏR, HƏDƏLƏR

1.

– Haralısən,
– Malaxlı⁵⁵⁶.
– Aşi bişir qavaxlı⁵⁵⁷.
Yiyax daddı-damaxlı,
Yatax dallı-qavaxlı.

2.

– Haralısən,
– Dəhnəli.
– Nə yiyisən,
– Şəfdəli.
– Neçiyə satısən,
– Beşini bi şəhiyə.

3.

– Hardansən,
– Qışdaxdan⁵⁵⁸.
– Qışdaxdan havra nəynən gəlifsən,
– Volqaynan.
– O.....ğa basmaynan.

4.

Yuxarı məhlə⁵⁵⁹ – elində qızıl dəhrə,
Aşaa məhlə – elində p..lu dəhrə,
Orta məhlə – it kimi ləhlə.

⁵⁵⁶ Malax – Qax rayonunda kənd

⁵⁵⁷ Qavax – balqabaq

⁵⁵⁸ Qışdax – Qışlaq. Şəki şəhərində məhəllə adıdır.

⁵⁵⁹ Yuxarı, Aşağı, Orta məhlələr Baş Göynük kəndində yer adlarıdır.

Diye ki, heyvanın, adamın, bi də meyvənin pisdərini dinə. Uşax baxır, diyir: “Dodulu⁵⁶⁰ eşşəhdə ərih aparırdı”.

6. Gedirdi Humay,
Əlində dumay⁵⁶¹.
Yıxıldı Humay,
Dağıldı dumay
Ağlama, Humay,
Verərəm dumay.

11. Maşın gəlir,
Siqnal verir.
Bi-bipp⁵⁶².

12. İki gözün, u bi deşihdən çıxardaram.

13. Qavırğan, nan dişimi qurtduyərəm.

7. Adın, nədi Rəşit,
Mən deyim, sən eşit.

8. – Denən, ləyən.
– Ləyən.
– Nişannımı bəyən.

9. – Denən, lobyə.
– Lobyə.
– Xalanı, çəhsinnər qobuya.

10. – Denən, qulax.
– Qulax.
– Oyna⁵⁶³ burax, buyna⁵⁶⁴ burax.⁵⁶⁵

⁵⁶⁰ Dodu – Şəki şəhərində məhəllə adıdır.

⁵⁶¹ Dumay – kəsək

⁵⁶² Bunu deyən adam uşağın burnuna əl uzadır. Bu öcəşməni, adətən, körpə uşaqlar edərək onları güldürülər.

⁵⁶³ Oyna – o yana

⁵⁶⁴ Buyna – bu yana

⁵⁶⁵ Bu cümləni deyən uşaq əvvəlkinin qulağından yapışır.

Mifoloji mətnlər, əfsanə və rəvayətlər

1. *Dünyanın yaranması*. Səmədov Fikrət, Baş Göynük
2. Əhmədova Qərənfil (Qələm), Cumakənd kəndi
3. *İldırımın çaxması*. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
4. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
5. Həsənova Pəri, Cumakənd kəndi
6. *Ay və Gün*. Muradova Mehruza, Cumakənd kəndi
- 7-8. Əhmədova Qərənfil (Qələm), Cumakənd kəndi
9. Qurbanova Firuzə, Baş Göynük kəndi
10. İsmayılova Gülçöhrə (Gülüş), Şəki şəhəri
11. Dadaşova Sənubər, Cumakənd kəndi
12. *Şanapipik*. Muradova Mehruza, Cumakənd kəndi
13. Əhmədova Qərənfil (Qələm), Cumakənd kəndi
14. *Tısağa*. Aslanova Nazilə, Cumakənd kəndi
15. Dadaşova Sənubər, Cumakənd kəndi
16. *Qırxqu quşu*. Soltanova Gülistan, Aşağı Göynük kəndi
17. Mahmudov Mehman, Aşağı Göynük kəndi
18. *İsax-Musa quşu*. Dadaşova Sənubər, Cumakənd kəndi
19. *Arının istəyi*. Mahmudov Mehman, Aşağı Göynük kəndi
20. *Bəxtin paylanması*. Məmmədova Zahidə, Baş Layısqı kəndi
21. Xəlilova Hürü, Baş Göynük kəndi
22. Məhəmmədova Günel, İnçə kəndi
23. Xəlilova Xavər, Baş Göynük kəndi
24. *Mələklər*. Həsənova Pəri, Cumakənd kəndi
25. *Nəhənglər*. Hümmətov Hacıməmməd, Baş Göynük kəndi
26. Həsənova Pəri, Cumakənd kəndi
27. Dadaşova Sənubər, Cumakənd kəndi
28. *Günlərə ad qoyulması*. Əhmədova Mehruza, Aşağı Göynük kəndi
29. *Süleysin*. Əhmədova Mehruza, Aşağı Göynük kəndi
30. *Vəhşi adam*. Mikayılov Mirzəli, Cumakənd kəndi

31. *Unuqay*. Əhmədova Qərənfil, Cumakənd kəndi
32. Aslanova Nazilə, Cumakənd kəndi
33. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
34. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
35. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
36. Kərimova Xatın, Cumakənd kəndi
37. Məmişova Nuriyyə, Aşağı Göynük kəndi
38. Xəlilova Mehın, Şəki şəhəri
39. Abdullayev Eldəniz, Baş Göynük kəndi
40. Babayev Nəriman, Aşağı Göynük kəndi
- 41-42. Səmədov Fikrət, Baş Göynük kəndi
43. Xəlilova Hürü, Baş Göynük kəndi
44. Səfərova Zilayə, Cumakənd kəndi
- 45-50. *Hal*. Mikayılov Mirzəli, Cumakənd kəndi
51. Kərimova Xatın, Cumakənd kəndi
52. Abdullayeva Əsmayə, Baş Göynük kəndi
53. Məmişova Nuriyyə, Aşağı Göynük kəndi
54. Cəfərova Sədayə, Cumakənd kəndi
- 55-58. Xəlilova Təranə, Baş Göynük kəndi
59. Məmmədova Zahidə, Baş Layısqı kəndi
60. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
61. *Ərdov*. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
62. Qurbanova Firuzə, Baş Göynük kəndi
63. *Xortdan*. Muradova Mehruza, Cumakənd kəndi
- 64-65. Əhmədova Qərənfil (Qələm), Cumakənd kəndi
- 66-67. *Cin*. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
68. Ərəbov Famil, Baş Göynük kəndi
- 69-71. Kərimova Xatın, Cumakənd kəndi
- 72-73. Qurbanova Firuzə, Baş Göynük kəndi
74. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
75. Cəfərova Sədayə, Cumakənd kəndi
76. Abdullayev Fikrət (Hikmət), Baş Göynük kəndi
- 77-82. Xəlilova Xavər, Baş Göynük kəndi

83. Yusifova Südabə, Baş Layısqı kəndi
84. Babayev Nəriman, Aşağı Göynük kəndi
- 85-87. Səmədov Fikrət, Baş Göynük kəndi
88. Süleymanova Məhsəti, Cumakənd kəndi
89. Süleymanova Vəfa, Cumakənd kəndi
90. Süleymanov Həsən, Cumakənd kəndi
91. Süleymanova Məhsəti, Cumakənd kəndi
92. Süleymanov Həsən, Cumakənd kəndi
93. Abdullayeva Əsmayə, Baş Göynük kəndi
94. Xəlilova Gülçin, Baş Göynük kəndi
95. *Cin toyu*. Mustafayev Sabir, Baş Göynük kəndi
96. Əhmədova Qərənfil (Qələm), Cumakənd kəndi
97. Aslanova Nazilə, Cumakənd kəndi
98. Mikayılov Mirzəli, Cumakənd kəndi
99. Məmmədova Maral, Cumakənd kəndi
100. Xəlilova Mehın, Şəki şəhəri
101. Abdullayev Fikrət (Hikmət), Baş Göynük kəndi
102. Abdullayeva Xatın, Baş Göynük kəndi
103. *Cin dəyişəyi*. Xəlilova Xavər, Baş Göynük kəndi
104. *Kaftar*. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
105. Soltanova Gülüstan, Aşağı Göynük kəndi
- 106-107. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
108. Süleymanov Həsən, Cumakənd kəndi
109. Süleymanov Həsən, Baş Göynük kəndi
110. Məcidova Minayə, Baş Göynük kəndi
111. Süleymanova Vəfa, Cumakənd kəndi
- 112-113. *Digər mifoloji varlıqlar*. Ərəbov Famil, Baş Göynük kəndi
114. Mikayılov Mirzəli, Cumakənd kəndi
115. Səmədov Fikrət, Baş Göynük kəndi
116. Süleymanov Həsən, Cumakənd kəndi
117. Süleymanova Məhsəti, Cumakənd kəndi
118. *Əzrayıl*. Cəfərova Sədayə, Cumakənd kəndi
119. Aslanova Nazilə, Cumakənd kəndi

120. Osmanova Cənnətey, Baqqal kəndi
121. Məmmədova Maral, Cumakənd kəndi
- 122-124. Kərimova Xatın, Cumakənd kəndi
125. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
126. İbrahimxəlilov İsmayıl, Baş Layısqı kəndi
127. Kərimova Xatın, Cumakənd kəndi
128. Cəfərova Sədayə, Cumakənd kəndi
129. Qurbanova Firuzə, Baş Göynük kəndi
130. Əhmədova Mehruza, Aşağı Göynük kəndi
131. Məmmədova Səhər, Baş Layısqı kəndi
- 132-133. Məmmədova Zahidə, Baş Layısqı kəndi
134. Süleymanova Vəfa, Cumakənd kəndi
135. Kərimova Şəfiqə, Baş Göynük kəndi
136. Mustafayev Zahid, Baş Göynük kəndi
137. *Xıdır İlyas, Xıdır Nəbi*. Aslanova Nazilə, Cumakənd kəndi
138. Muradova Mehruza, Cumakənd kəndi
- 139-140. Osmanova Cənnətey, Baqqal kəndi
141. Abdullayev Fikrət (Hikmət), Baş Göynük kəndi
142. Süleymanova Vəfa, Cumakənd kəndi
143. Xəlilova Xavər, Baş Göynük kəndi
144. Babayeva Güləfət, Aşağı Göynük kəndi
145. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
146. Səmədov Fikrət, Baş Göynük kəndi
147. Abbasova Həlmət, Baş Göynük kəndi
148. Abdullayeva Əsmayə, Baş Göynük kəndi
149. *Ovçuluq haqqında*. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
150. Xəlilova Mehın, Şəki şəhəri
151. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
- 152-153. Həsənov Abbas, Baş Layısqı kəndi
154. İbrahimxəlilov İsmayıl, Baş Layısqı kəndi
- 155-156. Səmədov Fikrət, Baş Göynük kəndi
157. Məmmədov Hasan, Cumakənd kəndi
158. Hümmətov Hacıməmməd, Baş Göynük kəndi

159. Səmədov Fikrət, Baş Göynük kəndi
160. Süleymanova Məhsəti, Cumakənd kəndi
161. Abdullayeva Əsmayə, Baş Göynük kəndi
162. Soltanova Arzu, Şəki şəhəri
163. Abdullayeva Əsmayə, Baş Göynük kəndi
- 164-167. Hümmətov Hacıməmməd, Baş Göynük kəndi
168. Ərəbov Famil, Baş Göynük kəndi
169. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
- 170-171. Hümmətov Hacıməmməd, Baş Göynük kəndi
172. Abdurahmanov Abdurahman, Baş Göynük kəndi
173. Xəlilov Elçin, Baş Göynük kəndi
- 174-175. Məmmədov Hasan, Cumakənd kəndi
- 176-177. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
178. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
- 179-180. Səmədov Fikrət, Baş Göynük kəndi
181. Abdullayeva Əsmayə, Baş Göynük kəndi
182. Hümmətov Hacıməmməd, Baş Göynük kəndi
183. Abdullayeva Əsmayə, Baş Göynük kəndi
184. Səmədov Fikrət, Baş Göynük kəndi
- 185-191. Hümmətov Hacıməmməd, Baş Göynük kəndi
- 192-193. Məmmədov Hasan, Cumakənd kəndi
- 194-195. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
196. Həsənov Mustafa, Baş Layısqı kəndi
197. Xəlilov Əkrəm, Baş Göynük kəndi
198. Xəlilova Xavər, Baş Göynük kəndi
- 199-202. Səmədov Fikrət, Baş Göynük kəndi
- 203-204. Abdullayeva Əsmayə, Baş Göynük kəndi
205. Abdurahmanov Abdurahman, Baş Göynük kəndi
- 206-208. Hümmətov Hacıməmməd, Baş Göynük kəndi
209. *Ruh haqqında*. Muradova Mehruza, Cumakənd kəndi
210. Xəlilova Xavər, Baş Göynük kəndi
211. Lətifova Rübabə, Şəki şəhəri
212. *Naxış*. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi

213. Xəlilova Xavər, Baş Göynük kəndi

Peyğəmbərlər, dini şəxsiyyətlər, övliyalər və vergili adamlar haqqında

214. *Nuh peyğəmbər*. Hümmətova Hacıməmməd, Baş Göynük kəndi

215. Dadaşova Sənubər, Cumakənd kəndi

216. *Süleyman peyğəmbər*. Dadaşova Sənubər, Cumakənd kəndi

217. *Musa peyğəmbər*. Dadaşova Sənubər, Cumakənd kəndi

218. *Məhəmməd peyğəmbərin mizan-tərəzini düzəltməsi*. Abdurahmanov Təslim, Baqqal kəndi

219. *Peyğəmbərin yarasanı yaratması*. Salmanova Çiçək, Şəki şəhəri

220. *Dəmirçilik peyğəmbərdən qalıb*. Hümmətov Hacıməmməd, Baş Göynük kəndi

221. *Cərənin böyrü niyə yanıqdır?* Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi

222. *Veyis baba*. Abdurahmanov Təslim, Baqqal kəndi

223. *Pir baba*. Mikayılov Mirzəli, Cumakənd kəndi

224. Xəlilova Mehın, Şəki şəhəri

225. Hümmətov Hacıməmməd, Baş Göynük kəndi

226. Həsənov Bilal, Cumakənd kəndi

227. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi

228. Soltanova Arzu, Şəki şəhəri

229. Süleymanova Vəfa, Cumakənd kəndi

230. Xəlilova Gülistan, Aşağı Göynük kəndi

231. *Şeyx baba*. Xəlilova Mehın, Şəki şəhəri

232. Əhmədova Mehruza, Aşağı Göynük kəndi

233. Xəlilova Mehın, Şəki şəhəri

234. Xəlilov Əkrəm, Baş Göynük kəndi

235. Mustafayev Sabir, Baş Göynük kəndi

236-238. Hümmətov Hacıməmməd, Baş Göynük kəndi

239-241. Əhmədova Həvva, Şəki şəhəri

242-243. Əhmədova Nərimə, Şəki şəhəri

244-252. Əhmədov Mahmud, Şəki şəhəri

253. *Məcid baba*. Əhmədova Nərimə, Şəki şəhəri

254-256. Əhmədov Mahmud, Şəki şəhəri

257. *Sadəddin baba*. Əhmədova Nərimə, Şəki şəhəri

258. Əhmədov Mahmud, Şəki şəhəri

259-261. *Mütəbillah baba*. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi

262. *Yunis Əmrə*. Xəlilov Əkrəm, Baş Göynük kəndi

263. *Hacı Salah baba*. Osmanova Limon, Baş Layısqı kəndi

264. *Şkaflan baba*. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi

265. Süleymanova Məhsəti, Cumakənd kəndi

266. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi

267. *Qafur baba*. Əhmədova Mehruza, Aşağı Göynük kəndi

268. *Mahmud Axund baba*. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi

269. Osmanova Cənnətəy, Baqqal kəndi

270. *Molla Qasım*. Xəlilov Əkrəm, Baş Göynük kəndi

271. *Tamam nənə*. Şahmərdanov Əlbəndə, Aşağı Göynük kəndi

272. *Cin piri*. Kərimova Xatın, Cumakənd kəndi

273. *Südlü bulaq*. Kərimova Xatın, Cumakənd kəndi

274. Süleymanova Məhsəti, Cumakənd kəndi

275. Süleymanov Həsən, Cumakənd kəndi

276. *Ağası babanın bulağı*. Osmanova Cənnətəy, Baqqal kəndi

277. *Nişanlı qız ziyarəti*. Osmanova Limon, Baş Layısqı kəndi

278. Babayeva Güləfət, Aşağı Göynük kəndi

279. *Oxud yolundakı ziyarət*. Əhmədova Mehruza, Aşağı Göynük kəndi

280. *Qəbiz ziyarəti*. Əhmədova Mehruza, Aşağı Göynük kəndi

281. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi

282. *Dəmirov ziyarəti*. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi

283. *Sıxan ziyarət*. Süleymanova Məhsəti, Cumakənd kəndi

284. *Əjdaha daşı*. Süleymanova Vəfa, Cumakənd kəndi

285. Süleymanov Həsən, Cumakənd kəndi
 286. Abdullayeva Əsmayə, Baş Göynük kəndi
 287. İbrahimov Zabit, Cumakənd kəndi
 288. Çələbizadə Nizami, Şorsu kəndi
 289. Həsənova Pəri, Cumakənd kəndi
 290. *Bəşik daşı*. Çələbizadə Nizami, Şorsu kəndi
 291. *Ziyarətlərin qardaşlığı*. Kərimova Xatın, Cumakənd kəndi
 292. Soltanova Gülüstan, Aşağı Göynük kəndi
 293. Məmmədov Musa, Cumakənd kəndi
 294. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
 295. Süleymanova Vəfa, Cumakənd kəndi
 296. Süleymanova Məhsəti, Cumakənd kəndi
 297. Hümmətova Zivər, Baş Göynük kəndi
 298. Hümmətov Hacıməmməd, Baş Göynük kəndi
 299. Xəlilov Elçin, Baş Göynük kəndi
 300. Səmədov Fikrət, Baş Göynük kəndi
 301. Həsənova Pəri, Cumakənd kəndi
 302. *Ziyarətlərin müxtəlif şəkillərdə görünməsi*. Məmmədova Zahidə, Baş Layısqı kəndi
 303. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
 304. *Ziyarətlərin cəzası*. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
 305. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
 306. *Ağac pirlər*. Xəlilova Xavər, Baş Göynük kəndi
 307. Süleymanova Məhsəti, Cumakənd kəndi
 308. Xəlilova Mehın, Şəki şəhəri
 309. *Vergili adamlar*. Məmmədova Zahidə, Baş Layısqı kəndi
 310-311. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
 312. Nəzirova Məlakə, Aşağı Göynük kəndi
 313. Babayeva Güləfət, Aşağı Göynük kəndi
 314-315. Əhmədova Mehruza, Aşağı Göynük kəndi
 316. Soltanova Gülüstan, Aşağı Göynük kəndi
 317. Babayeva Güləfət, Aşağı Göynük kəndi
 318. Xəlilova Xavər, Baş Göynük kəndi

319. *İlanlar haqqında*. Cəfərova Sədayə, Cumakənd kəndi
 320. Ağamirzəyeva Səmən, Baş Göynük kəndi
 321. Kərimova Xatın, Cumakənd kəndi
 322. Osmanova Limon, Baş Layısqı kəndi
 323-324. Əhmədova Mehruza, Aşağı Göynük kəndi
 325. Süleymanova Məhsəti, Cumakənd kəndi
 326. Abdullayeva Əsmayə, Baş Göynük kəndi
 327-328. Səmədov Fikrət, Baş Göynük kəndi
 329. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
 330. Süleymanova Vəfa, Cumakənd kəndi
 331. Süleymanova Məhsəti, Cumakənd kəndi
 332. Soltanova Gülüstan, Aşağı Göynük kəndi
 333. Süleymanova Vəfa, Cumakənd kəndi

Toponimik rəvayətlər

334. *Arvadlar dağı*. İbrahimxəlilov İsmayıl, Baş Layısqı kəndi
 335. *Dost dağı*. Məmmədov Hasan, Cumakənd kəndi
 336. *Rəhmanqulu qayası*. Hümmətov Hacıməmməd, Baş Göynük kəndi

Molla Cuma ilə bağlı rəvayətlər

337. *Eşit mənəm, gör mənəm, bil mənəm*. Xəlilov Fizuli, Cumakənd kəndi
 338. *Gen götürübsə...* Xəlilov Fizuli, Cumakənd kəndi
 339. *Molla Cuma və Hacı Kərim*. İbrahimxəlilov İsmayıl, Baş Layısqı kəndi
 340. *Cuma dayı və qarı*. İbrahimxəlilov İsmayıl, Baş Layısqı kəndi
 341. *Aşıq Ələsgərin Molla Cumaya qıfıllama göndərməsi*. İbrahimxəlilov İsmayıl, Baş Layısqı kəndi
 342. *Bir fincan süd*. İbrahimxəlilov İsmayıl, Baş Layısqı kəndi

Müxtəlif mövzulu rəvayətlər

343. *Nə ayri olsun, nə də düz.* Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
344. *Eşşəyə dönən qızlar.* Muradova Mehruza, Cumakənd kəndi
345. *İnsan əti yeyənlər.* Muradova Mehruza, Cumakənd kəndi
346. *Atasına rəhmət oxudan oğul.* Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
347. *Qonşunun kələyi.* Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
348. *İlisu bulağı.* Xəlilov Əkrəm, Baş Göynük kəndi
349. Hümmətov Hacıməmməd, Baş Göynük kəndi
350. *Başın dildən şikayəti.* Məmmədov Musa, Cumakənd kəndi
351. *Comərd kasıb.* İbrahimxəlilov İsmayıl, Baş Layısqı kəndi
352. *Qarının arzusu.* Qurbanova Firuzə, Baş Göynük kəndi
353. *Qəbir həyatı.* Kərimova Şəfiqə, Baş Göynük kəndi
354. Qurbanova Firuzə, Baş Göynük kəndi
355. Kərimova Şəfiqə, Baş Göynük kəndi
356. Həsənova Pəri, Cumakənd kəndi
357. Xəlilova Mehin, Şəki şəhəri
358. *Xəbərin varmı?* Kərimova Şəfiqə, Baş Göynük kəndi
359. *Cənazənin arxasınca gedən süpürgə.* İsmayılova Gülçöhrə (Gülüş), Şəki şəhəri
360. *Qəbul olunmayan ehsan.* Xəlilova Mehin, Şəki şəhəri
361. *İki bacı.* İsmayılova Gülçöhrə (Gülüş), Şəki şəhəri
362. *Lal gəlin.* Əhmədova Qərənfil (Qələm), Cumakənd kəndi
363. *İki arvadlı kişilərin halı.* Qurbanova Firuzə, Baş Göynük kəndi
364. *Dindar kişi və ləzgi.* Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
365. *Əzazil ər.* Ədilova Ümmü, Şəki şəhəri
366. *Bədnəzərlərin yurışı.* Hümmətov Hacıməmməd, Baş Göynük kəndi
367. *İki rəssam.* Məmmədov Hasan, Cumakənd kəndi
368. *Qızların sınaılması.* İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
369. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi

370. *Qaraçı qızı.* Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
371. *Öz malın ye.* Qurbanova Firuzə, Baş Göynük kəndi
372. İbrahimxəlilov İsmayıl, Baş Layısqı kəndi
373. *Paxıl.* Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
374. *İt və pişik.* Muradova Mehruza, Cumakənd kəndi
375. *Kolun evlənməsi.* Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
376. *Çeyil otu.* Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
377. *Keçi dərisi.* Mustafayeva Pəri, Cumakənd kəndi
378. *Yonqarına bərəkət.* Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi

İnamlar

1. Səmədov Fikrət, Baş Göynük kəndi
2. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
3. Aslanova Nazilə, Cumakənd kəndi
4. Əhmədova Qərənfil (Qələm), Cumakənd kəndi
5. Xəlilova Mehin, Şəki şəhəri
- 6-8. İbrahimxəlilov İsmayıl, Baş Layısqı kəndi
9. Xəlilova Xavər, Baş Göynük kəndi
- 10-11. Osmanova Cənnətəy, Baqqal kəndi
12. Xəlilova Mehin, Şəki şəhəri
13. Osmanova Cənnətəy, Baqqal kəndi
14. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
- 15-16. Hümmətov Hacıməmməd, Baş Göynük kəndi
- 17-20. Qurbanova Firuzə, Baş Göynük kəndi
21. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
- 22-24. Xəlilov Əkrəm, Baş Göynük kəndi
- 25-26. Səmədov Fikrət, Baş Göynük kəndi
- 27-31. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
32. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
- 33-43. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
44. Xəlilova Xavər, Baş Göynük kəndi
45. Süleymanov Vaqif, Baş Göynük kəndi
46. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi

47. Süleymanov Vaqif, Baş Göynük kəndi
- 48-74. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
75. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
- 76-85. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
86. Xəlilova Mehın, Şəki şəhəri

Etnoqrafik mətnlər

1. *Cadular*. Xəlilov Əkrəm, Baş Göynük kəndi
2. Xəlilova Mehın, Şəki şəhəri
3. *Dualar*. Hacızadə İsaq, Baş Göynük kəndi
4. Abdullayeva Əsmayə, Baş Göynük kəndi
5. Abdullayev Fikrət (Hikmət), Baş Göynük kəndi
6. *Qırxa düşmə*. Hümmətova Zivər, Baş Göynük kəndi
7. Xəlilova Hürü, Baş Göynük kəndi
- 8-9. Abdullayeva Əsmayə, Baş Göynük kəndi
10. Xəlilova Hürü, Baş Göynük kəndi
11. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
12. *Ruh götürmə*. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
13. *Qarın çəkmə*. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
14. *Yağış yağdırma*. Osmanova Cənnətəy, Baqqal kəndi
15. Məcıdova Mınayə, Baş Göynük kəndi
16. Xəlilova Hürü, Baş Göynük kəndi
17. Abdullayeva Əsmayə, Baş Göynük kəndi
18. Süleymanova Vəfa, Cumakənd kəndi
19. Həsənov Bilal, Cumakənd kəndi
20. *Yağış kəsdirmə*. Məcıdova Mınayə, Baş Göynük kəndi
- 21-22. Abdullayeva Əsmayə, Baş Göynük kəndi
- 23-24. *Unsux payı*. Abdullayeva Əsmayə, Baş Göynük kəndi
25. *Yas adətləri*. Məcıdova Mınayə, Baş Göynük kəndi
26. Kərimova Şəfiqə, Baş Göynük kəndi
27. Məmmədova Zahidə, Baş Göynük kəndi
28. *Toy adətləri*. İlyasova Nərimə, Cumakənd kəndi
29. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi

30. İsmayılova Bayramxatın, Cumakənd kəndi
31. Qurbanova Firuzə, Baş Göynük kəndi
32. Şahmərdanov Əlbəndə, Aşağı Göynük kəndi
33. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
34. *Ayının payı*. Qurbanova Firuzə, Baş Göynük kəndi
35. *Bitkilər haqqında*. Səmədov Fikrət, Baş Göynük kəndi
36. *Canavar haqqında*. Abdurahmanov Abdurahman, Baş Göynük kəndi
- 37-38. *Mövlud*. Məmmədov Nəcməddin, Cumakənd kəndi
39. *Müxtəlif mövzulu mətnlər*. Qurbanova Firuzə, Baş Göynük kəndi
40. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
41. Abdullayeva Şirinnaz, Cumakənd kəndi
42. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
43. Qədimli Mahir, Baş Şabalıd kəndi

Bayatılar və ağılar

- 1-2. Kərimova Xatın, Cumakənd kəndi
- 3-8. Məmmədova Maral, Cumakənd kəndi
- 9-14. Məmişova Nuriyyə, Aşağı Göynük kəndi
- 15-17. Cəfərova Sədayə, Cumakənd kəndi
- 18-35. Mürşüdoğa Bənövşə, Baş Göynük kəndi
- 36-43. Əhmədova Mehruza, Aşağı Göynük kəndi
- 44-54. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
55. Osmanova Cənnətəy, Baqqal kəndi
- 56-57. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
- 58-62. Cabbarova Müşgünaz, İnçə kəndi
- 63-66. Abbasova Həlmət, Baş Göynük kəndi
- 67-71. Hümmətova Zivər, Baş Göynük kəndi
- 72-82. Kərimova Şəfiqə, Baş Göynük kəndi
- 83-86. Səfərova Zilayə, Cumakənd kəndi
- 87-88. Hacıyeva Səkinə, Baş Göynük kəndi
- 89-108. Mustafayeva Pəri, Cumakənd kəndi

- 109-118. Süleymanova Pərvanə, Cumakənd kəndi
 119-121. İsaqova Nurcahan, Cumakənd kəndi
 122-183. Şəhmirova Əsmər, Cumakənd kəndi
 184. Cabbarova Gülmayə, İnçə kəndi
 185. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
 186-190. Mirzəyeva Humay, Cumakənd kəndi
 191. Əhmədova Nərimə, Şəki şəhəri
 192. Kərimova Xatın, Cumakənd kəndi
 193-194. Məmmədova Zahidə, Baş Layısqı kəndi
 195. Xəlilova Hürü, Baş Göynük kəndi
 196-197. Xəlilova Mehın, Şəki şəhəri
 198. Kərimova Şəfiqə, Baş Göynük kəndi

Laylalar və oxşamalar

199. Məmmədova Maral, Cumakənd kəndi
 200. Kərimova Xatın, Cumakənd kəndi
 201-202. Məmişova Nuriyyə, Aşağı Göynük kəndi
 203-207. Hümmətova Zivər, Baş Göynük kəndi
 208. Səfərova Zilayə, Cumakənd kəndi
 209. Xəlilova Hürü, Baş Göynük kəndi
 210. Kərimova Şəfiqə, Baş Göynük kəndi
 211-212. Ağamirzəyeva Səməən, Baş Göynük kəndi
 213. Qurbanova Firuzə, Baş Göynük kəndi
 214-216. Abdullayeva Əsmayə, Baş Göynük kəndi

Toy mahnıları

217. *Ay gözəl, gözəl.* Mustafayeva Pəri, Cumakənd kəndi
 218. *Nişanlı qızın arzusu.* Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
 219. *Qaynana-gəlin deyişməsi.* Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi

Alqışlar və qarğışlar

1. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
 2-3. Mirzəyeva Humay, Cumakənd kəndi
 4. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
 5. Kərimova Şəfiqə, Baş Göynük kəndi
 6-7. Əhmədova Qərənfil (Qələm), Cumakənd kəndi
 8-9. Məcidova Minayə, Baş Göynük kəndi
 10. Abbasova Həlmət, Baş Göynük kəndi
 11-15. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
 16-20. Kərimova Xatın, Cumakənd kəndi
 21. Abbasova Həlmət, Baş Göynük kəndi
 22. Kərimova Xatın, Baş Göynük kəndi
 23. Abbasova Həlmət, Baş Göynük kəndi
 24. Kərimova Xatın, Cumakənd kəndi
 25-26. Əhmədova Qərənfil (Qələm), Cumakənd kəndi
 27-28. Kərimova Xatın, Cumakənd kəndi
 29-30. Məcidova Minayə, Baş Göynük kəndi
 31. Kərimova Xatın, Cumakənd kəndi
 32. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
 33. Kərimova Xatın, Cumakənd kəndi
 34-35. Abbasova Həlmət, Baş Göynük kəndi
 36. Soltanova Gülistan, Aşağı Göynük
 37. Kərimova Xatın, Cumakənd kəndi
 38-44. Abbasova Həlmət, Baş Göynük kəndi
 45-47. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
 48-49. Abbasova Həlmət, Baş Göynük kəndi
 50. Məcidova Minayə, Baş Göynük kəndi
 51. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
 52. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
 53. Mirzəyeva Humay, Cumakənd kəndi
 54-57. Abbasova Həlmət, Baş Göynük kəndi
 58. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
 59-61. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi

- 60-62. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
63. Kərimova Xatın, Baş Göynük kəndi
64. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
66. Məcıdova Mınayə, Baş Göynük kəndi
67. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
68. Kərimova Şəfiqə, Baş Göynük kəndi
69-70. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
71. Abbasova Həlmət, Baş Göynük kəndi
72-74. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
75-79. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
80. Abbasova Həlmət, Baş Göynük kəndi
81-83. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
84-89. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
90-96. Məcıdova Mınayə, Baş Göynük kəndi
97. Kərimova Şəfiqə, Baş Göynük kəndi
98-100. Abbasova Həlmət, Baş Göynük kəndi
101. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
102. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
103-106. İsmayılova Bayramxatın, Cumakənd kəndi
107-111. Kərimova Xatın, Cumakənd kəndi
112. Məcıdova Mınayə, Baş Göynük kəndi
113-114. Abbasova Həlmət, Baş Göynük kəndi
115. Kərimova Xatın, Baş Göynük kəndi
116-117. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
118. Məcıdova Mınayə, Baş Göynük kəndi
119. Əhmədova Nərimə, Şəki şəhəri
120-121. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
122. Cəfərova Sədayə, Cumakənd kəndi
123. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
124. Cəfərova Sədayə, Cumakənd kəndi
125-126. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
127. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
128-132. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi

133. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
134-135. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
136. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
137. Məcıdova Mınayə, Baş Göynük kəndi
138-140. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
141. Məcıdova Mınayə, Baş Göynük kəndi
142. Abbasova Həlmət, Baş Göynük kəndi
143-144. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
145. Kərimova Xatın, Cumakənd kəndi
146. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
147-148. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
149. Abbasova Həlmət, Baş Göynük kəndi
151-153. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
154. Abbasova Həlmət, Baş Göynük kəndi
155. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
156. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
157-158. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
159-160. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
161. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
162. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
163. Cəfərova Sədayə, Cumakənd kəndi
164-165. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
166-167. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
168. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
169. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
170. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
171-172. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
173-174. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
175. Abbasova Həlmət, Baş Göynük kəndi
176. Mirzəyeva Humay, Cumakənd kəndi
177. Əhmədova Nərimə, Şəki şəhəri
178-179. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
180. Xəlilova Xavər, Baş Göynük kəndi

- 181-183. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
 184-189. Cabbarova Gülmayə, İncə kəndi
 190-192. Məcidova Minayə, Baş Göynük kəndi
 193-198. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
 199. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
 200. Abbasova Həlmət, Baş Göynük kəndi
 201-203. Soltanova Gülüstan, Aşağı Göynük kəndi
 204. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
 205-206. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
 207-208. Məcidova Minayə, Baş Göynük kəndi
 210-211. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
 212. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
 213. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi

Atalar sözləri

- 1-2. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
 3. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
 4-6. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
 7. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
 8. Mirzəyeva Humay, Cumakənd kəndi
 9. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
 10. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
 11. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
 12. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
 13. Xəlilova Xavər, Baş Göynük kəndi
 14. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
 15. Cabbarova Gülmayə, İncə kəndi
 16-18. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
 19. Xəlilov Fizuli, Cumakənd kəndi
 20. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
 21-22. Xəlilov Əlxan (Elxan), Baş Göynük
 23-24. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
 25. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi

26. Cabbarova Gülmayə, İncə kəndi
 27-28. Xəlilova Mehin, Şəki şəhəri
 29. Xəlilov Fizuli, Cumakənd kəndi
 30. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
 31-32. İsmayılova Bayramxatın, Cumakənd kəndi
 33. Xəlilov Fizuli, Cumakənd kəndi
 34. Süleymanova Pərvanə, Cumakənd kəndi
 35. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
 36-38. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
 39-40. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
 41. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
 42-45. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
 46. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
 47. Süleymanova Pərvanə, Cumakənd kəndi
 48. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
 49. Süleymanova Pərvanə, Cumakənd kəndi
 50. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
 51. Süleymanova Pərvanə, Cumakənd kəndi
 52-54. Xəlilova Mehin, Şəki şəhəri
 55. Məmmədov Musa, Cumakənd kəndi
 56. Süleymanova Pərvanə, Cumakənd kəndi
 57-58. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
 59. Cəfərova Sədayə, Cumakənd kəndi
 60. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
 61. Xəlilova Xavər, Baş Göynük kəndi
 62. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
 63. Süleymanova Pərvanə, Cumakənd kəndi
 64-65. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
 66. Muradova Mehruza, Cumakənd kəndi
 67. Süleymanova Pərvanə, Cumakənd kəndi
 68-69. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
 70. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
 71-73. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi

- 74-77. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
78-79. Cabbarova Gülmayə, İncə kəndi
80. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
81. Soltanova Gülüstan, Aşağı Göynük kəndi
82-86. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
87-88. Xəlilov Əlxan (Elxan), Baş Göynük kəndi
89. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
90. Xəlilov Əlxan (Elxan), Baş Göynük kəndi
91. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
92-96. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
97-98. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
99-100. Xəlilov Əlxan (Elxan), Baş Göynük kəndi
101. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
102-104. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
105-106. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
107-108. Soltanova Gülüstan, Aşağı Göynük kəndi
109-110. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
111-113. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
114. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
115. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
116. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
117-118. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
119-120. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
121. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
122. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
123. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
124. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
125-126. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
127-128. Xəlilova Mehin, Şəki şəhəri
129-131. Aslanova Nazilə, Cumakənd kəndi
132-134. Xəlilov Əlxan (Elxan), Baş Göynük kəndi
135-138. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
139-141. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi

- 142-143. Soltanova Gülüstan, Aşağı Göynük kəndi
144. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
145-147. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
148. Süleymanova Pərvanə, Cumakənd kəndi
149-150. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
151. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
152-153. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
154. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
155-156. Xəlilov Əlxan (Elxan), Baş Göynük kəndi
157-159. Cabbarova Gülmayə, İncə kəndi
160. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
161. Cabbarova Gülmayə, İncə kəndi
162-163. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
164. Soltanova Arzu, Şəki şəhəri
165-167. Şahmərdanov Əlbəndə, Aşağı Göynük kəndi
168. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
169. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
170. Şahmərdanov Əlbəndə, Aşağı Göynük kəndi
171-173. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
174. Süleymanova Pərvanə, Cumakənd kəndi
175. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
176-177. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
178. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
179-183. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
184. Xəlilov Əlxan (Elxan), Baş Göynük kəndi
185. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
186. Süleymanova Pərvanə, Cumakənd kəndi
187. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
188-190. Süleymanova Pərvanə, Cumakənd kəndi
191. Əhmədova Qərənfil (Qələm), Cumakənd kəndi
192. Xəlilova Hürü, Baş Göynük kəndi
193. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
194. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi

195. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
196-197. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
198-199. Cabbarova Gülmayə, İnçə kəndi
200. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
201-202. Cabbarova Gülmayə, İnçə kəndi
203-205. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
206. Xəlilov Fizuli, Cumakənd kəndi
207. Aslanova Nazilə, Cumakənd kəndi
208-211. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
212. Abbasova Həlmət, Baş Göynük kəndi
213-214. Süleymanova Pərvanə, Cumakənd kəndi
215. Əhmədova Qərənfil (Qələm), Cumakənd kəndi
216. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
217. Cabbarova Gülmayə, İnçə kəndi
218-220. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
221. İbrahimxəlilov İsmayıl, Baş Layısqı kəndi
222-225. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
226-228. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
229. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
230-232. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
233-235. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
236-238. Süleymanova Pərvanə, Cumakənd kəndi
239. İbrahimxəlilov İsmayıl, Baş Layısqı kəndi
240. Süleymanov Həsən, Baş Göynük kəndi
241. Cabbarova Gülmayə, İnçə kəndi
242-244. Süleymanov Həsən, Baş Göynük kəndi
245-247. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
248. Süleymanova Pərvanə, Cumakənd kəndi
249. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
250-251. Xəlilova Mehın, Şəki şəhəri
252. Süleymanova Pərvanə, Cumakənd kəndi
253-258. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
259-261. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi

262. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
263-264. İsaqova Nurcahan, Cumakənd kəndi
265. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
266. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
267. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
268. Xəlilova Xavər, Baş Göynük kəndi
269-270. Süleymanova Aişə, Cumakənd kəndi
271. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
272. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
273. Xəlilov Əlxan (Elxan), Baş Göynük kəndi
274-275. Süleymanova Məhsəti, Cumakənd kəndi
276. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
277-278. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
279-284. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
285. Cabbarova Gülmayə, İnçə kəndi
286. Süleymanov Həsən, Baş Göynük kəndi
287. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
288. Cabbarova Gülmayə, İnçə kəndi
289. Süleymanov Vəfa, Cumakənd kəndi
290. Cabbarova Gülmayə, İnçə kəndi
291. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
292. Xəlilova Hürü, Baş Göynük kəndi
293-295. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
296. Xəlilov Əlxan (Elxan), Baş Göynük kəndi
297-298. Xəlilova Mehın, Şəki şəhəri
299-300. İsmayılova Bayramxatın, Cumakənd kəndi
301. Cabbarova Gülmayə, İnçə kəndi
302. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
303-304. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
305. Cabbarova Gülmayə, İnçə kəndi
306-308. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
309. Cəfərova Sədayə, Cumakənd kəndi
310-313. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi

314-317. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
318. İsaqova Nurcahan, Cumakənd kəndi
319. Xəlilova Xəlidə, Baş Göynük kəndi
320. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
321-323. Səmədov Fikrət, Baş Göynük kəndi
324. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
325. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
326. Xəlilova Mehın, Şəki şəhəri
327-328. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
329. Xəlilova Xavər, Baş Göynük kəndi
330-331. Cabbarova Gülmayə, İncə kəndi
332. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
333. Cabbarova Gülmayə, İncə kəndi
334. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
335-336. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
337. Süleymanov Həsən, Baş Göynük kəndi
338. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
339. Xəlilova Xavər, Baş Göynük kəndi
340. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
341. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
342-343. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
344. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
345. Cabbarova Gülmayə, İncə kəndi
346. Səmədov Fikrət, Baş Göynük kəndi
347. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
348. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
349. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
350-359. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
360-361. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
362. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
363. Xəlilova Xavər, Baş Göynük kəndi
364-365. Xəlilova Hürü, Baş Göynük kəndi
366-368. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi

369. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
370. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
371-373. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
374. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
375. Süleymanova Məhsəti, Cumakənd kəndi
376. Xəlilova Hürü, Baş Göynük kəndi
381-383. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
384-385. Xəlilov Əlxan (Elxan), Baş Göynük kəndi
386-388. Xəlilova Mehın, Şəki şəhəri
389. Soltanova Arzu, Şəki şəhəri
390. Süleymanova Pərvanə, Cumakənd kəndi
391. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
392. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
393-395. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
396-399. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
400-401. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
402. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
403-405. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
406-407. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
408. Cabbarova Gülmayə, İncə kəndi
409-410. Soltanova Gülüstan, Aşağı Göynük kəndi
411-412. Xəlilov Əlxan (Elxan), Baş Göynük kəndi
413-414. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
415. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
416-417. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
418-419. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
420-421. Xəlilova Hürü, Baş Göynük kəndi
422-423. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
424-428. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
429. Cabbarova Gülmayə, İncə kəndi
430. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
432-434. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
435-437. Süleymanov Həsən, Baş Göynük kəndi

- 438. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi
- 439-440. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
- 441-442. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
- 443-446. Cabbarova Gülmayə, İnçə kəndi
- 447-448. Süleymanov Həsən, Baş Göynük kəndi
- 449-450. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
- 451. Səmədova Çəmən, Cumakənd kəndi

Tapmacalar

- 1-9. İsaqova Nurcahan, Cumakənd kəndi
- 10-21. Muradova Mehruza, Cumakənd kəndi
- 22. Aslanova Nazilə, Cumakənd kəndi
- 23. Əhmədova Qərənfil (Qələm), Cumakənd kəndi
- 24-31. Məmmədov Musa, Cumakənd kəndi
- 32-33. Məmmədova Maral, Cumakənd kəndi
- 34. Ağamirzəyeva Səmən, Baş Göynük kəndi
- 35-44. Kərimova Xatın, Cumakənd kəndi
- 45-57. Cəfərova Sədayə, Cumakənd kəndi
- 58. Mürşüdoğa Bənövşə, Baş Göynük kəndi
- 59-62. Məmmədova Səhər, Baş Layısqı kəndi
- 63. Məmişova Nuriyyə, Aşağı Göynük kəndi
- 64. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
- 65-67. Hümmətova Zivər, Baş Göynük kəndi
- 68-70. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi

Müxtəlif şeirlər

- 1. *Məktəb nəğməsi*. Abdullayeva Şirinnaz, Cumakənd kəndi
- 2. *Olmaz*. Abdurrahmanov Təslim, Baqqal kəndi
- 3. *Qodu-qodu*. Abdullayeva Əsmayə, Baş Göynük kəndi
- 4. *Veysəlqara*. Abdurrahmanov Təslim, Baqqal kəndi
- 5. *Sən də bir dillən görək*. Soltanova Məryəm, Aşağı Göynük kəndi
- 6. *Bağ belə, bostan belə*. Xəlilova Mehın, Şəki şəhəri

Düzgünlər

- 1. Cabbarova Müşgünaz, İnçə kəndi
- 2. Məmmədov Hasan, Cumakənd kəndi
- 3. Məmmədova Zahidə, Baş Layısqı kəndi
- 4-7. Süleymanova Pərvanə, Cumakənd kəndi

Öcəşmələr, hədələr

- 1-2. Ədilova Qələm, Baş Göynük kəndi
- 3. Xəlilova Mehın, Şəki şəhəri
- 4. Süleymanov Vaqif, Cumakənd kəndi
- 5. Xəlilova Mehın, Şəki şəhəri
- 6-7. Süleymanova Pərvanə, Cumakənd kəndi
- 8-9. Ərəbov Famil, Baş Göynük kəndi
- 10-11. Xəlilova Xalidə, Baş Göynük kəndi
- 12. İsmayılova Ziba, Cumakənd kəndi
- 13. Süleymanov Həsən, Cumakənd kəndi

SÖYLƏYİCİLƏR HAQQINDA MƏLUMAT

Abbasova Həlmət Məcid qızı, yaşı 75, təhsili orta, Baş Göynük kəndi. Mətnlər 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*:147; Bayatılar və ağılar – 63-66; Alqışlar və qarğışlar – 10, 21, 23, 34-35, 38-44, 48-49, 54-57, 71, 80, 98-100, 113-114, 142, 149, 154, 175, 200; Atalar sözləri və məsəllər – 212

Abdullayev Eldəniz Hikmət oğlu, doğum tarixi 1978, təhsili orta, sənəti tibb işçisi, Baş Göynük kəndi. Mətn 2003-cü ilin mart ayında toplanıb. *Söylədiyi mətn*: 39

Abdullayev Fikrət (Hikmət) Hüseyn oğlu, doğum tarixi 1936, təhsili orta, Baş Göynük kəndi. Kəndin yas məclislərini aparır. Mətnlər 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*:76, 101, 141; Etnoqrafik mətnlər – 5

Abdullayeva Əsmayə Zəkəriyyə qızı, yaşı 64, təhsili orta, Baş Göynük kəndi. Mətnlər 2003-cü ilin mart ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*:52, 93, 148, 161, 163, 181, 183, 203-204, 286, 326; Etnoqrafik mətnlər – 4, 8-9, 17, 21-22, 23-24; Laylalar və oxşamalar – 214-216; Müxtəlif şeirlər – 3

Abdullayeva Xatın İslam qızı, doğum tarixi 1940, təhsili orta, Baş Göynük kəndi. Mətn 2003-cü ilin mart ayında toplanıb. *Söylədiyi mətn*:102

Abdullayeva Şirinnaz Aslan qızı, doğum tarixi 1898, 3 sinif oxuyub, Cumakənd kəndi. Mətnlər 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Etnoqrafik mətnlər – 41; Müxtəlif şeirlər – 1

Abdurahmanov Abdurahman Əhməd oğlu, doğum tarixi 1941, təhsili orta, sənəti sürücü, Baş Göynük kəndi. Mətnlər 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*:172, 205; Etnoqrafik mətnlər – 36

Abdurahmanov Təslim Məhəmməd oğlu, doğum tarixi 1925, təhsili orta, Baqqal kəndi. Mətnlər 2003-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 218, 222

Ağamirzəyeva Səmən Vələd qızı, doğum tarixi 1927, təhsili orta, Baş Göynük kəndi. Mətnlər 2003-cü ilin mart ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*:320; Laylalar və oxşamalar – 211-212; Tapmacalar – 34

Aslanova Nazilə Aslan qızı, doğum tarixi 1948, təhsili orta, doğum yeri Baş Göynük kəndi, yaşayış yeri Cumakənd kəndi. Mətnlər 2001-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*:14, 32, 97, 119, 137; İnamlar – 3; Atalar sözləri və məsəllər – 129, 131, 207; Tapmacalar – 22

Babayev Nəriman Salam oğlu, doğum tarixi 1939, sənəti müəllim, Aşağı Göynük kəndi. Mətnlər 2003-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 40, 84

Babayeva Güləfət Nəriman qızı, doğum tarixi 1969, təhsili orta, Aşağı Göynük kəndi. Mətnlər 2003-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 144, 278, 313, 317

Cabbarova Gülmayə Umud qızı, doğum tarixi 1961, təhsili ali, sənəti biologiya müəllimi, doğum yeri İncə kəndi, yaşayış yeri Bakı şəhəri. Mətnlər 2002-ci ildə Bakı şəhərində toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Bayatılar və ağılar – 184; Alqışlar və qarğışlar – 184-189; Atalar sözləri və məsəllər – 15, 26, 78-79,

157-159, 161, 198-199, 201-202, 217, 241, 285, 288, 290, 301, 305, 330-331, 333, 345, 408, 429, 443-446

Cabbarova Müşgünaz Süleyman qızı, doğum tarixi 1928, 4 sinif oxuyub, doğum yeri İncə kəndi. Mətnlər 2001-ci ildə toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Bayatılar və ağılar – 58-62; Düzgünlər – 1

Cəfərova Sədayə İsmayıl qızı, doğum tarixi 1939, təhsili orta, doğum yeri Baş Göynük, yaşayış yeri Cumakənd kəndi. Mətnlər 2001-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 54, 75, 118, 128, 319; Bayatılar və ağılar – 15-17; Alqışlar və qarğışlar – 122, 124, 163; Atalar sözləri və məsəllər – 59, 309; Tapmacalar – 45-57

Çələbizadə Nizami Mahmud oğlu, doğum tarixi 1948, təhsili orta, sənəti sinif müəllimi, doğum kəndi Babaratma kəndi, yaşayış yeri Şorsu kəndi. Mətnlər 2014-cü ildə toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 288, 290

Dadaşova Sənubər Ağabəy qızı, doğum tarixi 1955, təhsili orta, Cumakənd kəndi. Kəndin yas məclislərini aparır. Mətnlər 2012-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 11, 15, 18, 27, 215-216, 217

Ədilova Ümmü İsmayıl qızı, doğum tarixi 1965, təhsili ali, sənəti riyaziyyat müəllimi, doğum yeri Baş Göynük, yaşayış yeri Şəki şəhəri. Mətn 1996-cı ildə Şəki şəhərində toplanıb. *Söylədiyi mətn*: 365

Əhmədova Qərənfil (Qələm) Hüseynbala qızı, doğum tarixi 1950, təhsili orta, doğum yeri Baş Göynük kəndi, yaşayış yeri Cumakənd kəndi. Mətnlər 2001-ci ilin avqust ayında

toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 2, 7-8, 13, 31, 64-65, 96, 362; İnamlar – 4; Alqışlar və qarğışlar – 6-7; 25-26; Atalar sözləri və məsəllər – 191, 215; Tapmacalar – 23

Əhmədova Nərimə Zahid qızı, doğum tarixi 1931, təhsili orta, doğum yeri Baş Şabalıd kəndi, yaşayış yeri Şəki şəhəri. Mətnlər 2003-cü ildə toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 242-243, 253, 257; Bayatılar və ağılar – 191; Alqışlar və qarğışlar – 119, 177

Əhmədova Mehruza Əbdürəhim qızı, doğum tarixi 1941, təhsili orta, doğum yeri İncə kəndi, yaşayış yeri Aşağı Göynük kəndi. Mətnlər 2003-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 28-29, 130, 232, 267, 279, 280, 314-315, 323-324; Bayatılar və ağılar – 36-43

Əhmədov Mahmud Məcid oğlu, doğum tarixi 1961, təhsili orta, Şəki şəhəri. Mətnlər 2003-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 244-252, 254-256, 258

Əhmədova Həvva Məcid qızı, doğum tarixi 1953, təhsili orta, Şəki şəhəri. Mətnlər 2003-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 239-241

Ərəbov Famil Kərəm oğlu, doğum tarixi 1978, Bakı Dövlət Universitetinin magistri, Baş Göynük kəndi. Mətnlər 2001-ci ilin sentyabr ayında Bakı şəhərində toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 68, 112-113, 168; Öcəşmələr, hədələr – 8-9

Hacıyeva Səkinə Əhməd qızı, doğum tarixi 1944, təhsili orta, Baş Göynük kəndi. Kəndin yas məclislərini aparır. Mətnlər 2003-cü ildə toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Bayatılar və ağılar – 87-88

Hacızadə İsaq Calal oğlu, yaşı 94, sənəti müəllim, Baş Göynük kəndi. Mətn 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətn*: Etnoqrafik mətnlər – 3

Həsənov Mustafa Abbas oğlu, doğum tarixi 1952, təhsili orta, ticarətlə məşğul olur. Baş Layısqı kəndi. Mətnlər 2003-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətn*: 196

Hümmətov Hacıməmməd Xəlil oğlu, yaşı 55, təhsili orta, Baş Göynük kəndi. Həvəskar ovçu. Mətnlər 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 25, 158, 164-167, 170-171, 182, 185-191, 206-208, 220, 225, 236-238, 298, 336, 349, 366

Hümmətova Zivər Lətif qızı, yaşı 69, təhsili orta, Baş Göynük kəndi. Mətnlər 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 297; Etnoqrafik mətnlər – 6; Bayatılar və ağılar – 67-71; Laylalar və oxşamalar – 203-207; Tapmacalar – 65-67

Xəlilov Elçin Əkrəm oğlu, doğum tarixi 1988, təhsili orta, Baş Göynük kəndi. Mətnlər 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 173, 299

Xəlilov Əkrəm Məmmədəli oğlu, doğum tarixi 1955, təhsili ali, sənəti televiziya mühəndisi, Baş Göynük kəndi. Mətnlər 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 197, 234, 262, 270, 348; İnamlar – 22-24; Etnoqrafik mətnlər – 1

Xəlilov Əlxan (Elxan) Məmmədəli oğlu, doğum tarixi 1958, təhsili orta, Baş Göynük kəndi. Kəndin yas məclislərini aparır. Mətnlər 2004-cü ildə toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Atalar sözləri və məsəllər – 21-22, 87-88, 90, 99-100, 132-134, 155-156, 184, 273, 296, 384-385, 411-412

Xəlilov Füzuli Bayram oğlu, doğum tarixi 1974, təhsili orta, sənəti sürücü, Cumakənd kəndi. Mətnlər 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 337, 338; Atalar sözləri – 19, 29, 33, 206

Xəlilova Gülçin Əkrəm qızı, doğum tarixi 1989, təhsili orta, Baş Göynük kəndi. Mətn 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətn*: 94

Xəlilova Hürü Məmmədəli qızı, doğum tarixi 1948, təhsili orta, Baş Göynük kəndi. Mətnlər 2003-cü ilin mart ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 21, 43; Etnoqrafik mətnlər – 7, 10, 16; Bayatı və ağılar – 195, 209; Atalar sözləri və məsəllər – 192, 292, 364-365, 376, 420-421

Xəlilova Xalidə Məmmədəli qızı, doğum tarixi 1963, təhsili orta, Baş Göynük kəndi. Mətnlər 2003-cü ilin mart ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Alqışlar və qarğışlar – 45-47, 51, 59-61, 67, 69-70, 80-83, 101, 116-117, 123, 125-126, 128-132, 134-135, 138-140, 143-144, 146, 151-153, 156, 159-160, 162, 166-167, 169, 171-172, 193-198; Atalar sözləri və məsəllər – 11, 116, 178, 229, 276, 319; Öcəşmələr, hədələr – 10-11

Xəlilova Xavər Məmmədəli qızı, doğum tarixi 1960, təhsili orta, Baş Göynük kəndi. Materiallar 2003-cü ilin mart ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 23, 77-82, 103, 143, 198, 210, 213, 306, 318; Alqışlar və qarğışlar – 180; Atalar sözləri və məsəllər – 13, 61, 268, 329, 339, 363

Xəlilova Mehin Məmmədəli qızı, doğum tarixi 1949, təhsili orta, doğum yeri Baş Göynük kəndi, yaşayış yeri Şəki şəhəri. Mətnlər 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 38, 100, 150, 224, 231, 233, 308, 357, 360; İnamlar – 5, 12, 86;

Etnoqrafik mətnlər – 2; Bayatı və ağılar – 196-197; Atalar sözləri və məsəllər – 27-28, 52-54, 127-128, 250-251, 297-298, 326, 386-388; Müxtəlif şeirlər – 6; Öcəşmələr, hədələr – 3, 5

Xəlilova Təranə Əli qızı, doğum tarixi 1967, təhsili orta, sənəti müəllim, Baş Göynük kəndi. Mətnlər 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 55-58

Həsənov Bilal Fərman oğlu, doğum tarixi 1984, təhsili orta, Cumakənd kəndi. Kəndin yas məclislərini aparır. Mətnlər 2012-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 226; Etnoqrafik mətnlər – 19

Həsənova Pəri Sirac qızı, doğum tarixi 1955, təhsili orta, Cumakənd kəndi. Kəndin yas məclislərini aparır. Mətnlər 2012-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 5, 24, 26, 289, 301, 356

İbrahimxəlilov İsmayıl Baba oğlu, doğum yeri 1934, təhsili orta, sənəti fotoqraf, Baş Layısqı kəndi. Mətnlər 2003-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 126, 154, 334, 339, 340, 341, 342, 351, 372; İnamlar – 6-8; Atalar sözləri və məsəllər – 221, 239

İbrahimov Zabit Şakir oğlu, doğum tarixi 1983, təhsili orta, Cumakənd kəndi. Mətn 2005-ci ildə toplanıb. *Söylədiyi mətn*: 287

İlyasova Hərimə Mehralı qızı, doğum tarixi 1947, təhsili orta, doğum yeri Baş Göynük kəndi, yaşayış yeri Cumakənd kəndi. Mətn 2001-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətn*: Etnoqrafik mətnlər – 28

İsaqova Nurcahan Abuzər qızı, doğum tarixi 1960, təhsili orta, Cumakənd kəndi. Mətnlər 1996-cı ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Bayatılar və ağılar – 119-121; Atalar sözləri və məsəllər – 263-264, 318; Tapmacalar – 1-9

İsmayılova Bayramxatın Qulaməli qızı, doğum tarixi 1946, təhsili orta, doğum yeri Balakən rayonu, yaşayış yeri Cumakənd kəndi. Mətnlər 2001-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Etnoqrafik mətnlər – 30; Alqışlar və qarğışlar – 103-106; Atalar sözləri və məsəllər – 31-32, 229

İsmayılova Gülçöhrə (Gülüş) Şövkət qızı, doğum tarixi 1966, orta təhsilli, Şəki şəhəri. Mətnlər 2004-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 10, 359, 361

İsmayılova Ziba Məmmədəli qızı, doğum tarixi 1953, təhsili ali, sənəti ibtidai sinif müəllimi, doğum yeri Baş Göynük kəndi, yaşayış yeri Cumakənd kəndi. Mətnlər 2001-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 4, 33, 35, 66-67, 104, 149, 151, 176-177, 227, 281-282, 305, 368-369; İnamlar – 2, 32, 46, 48-74, 76-85; Etnoqrafik mətnlər – 12-13; Bayatı və ağılar – 185; Alqışlar və qarğışlar – 1, 4, 11-15, 32, 52, 58, 60-62, 64, 72-74, 84-89, 102, 120-121, 127, 136, 147-148, 155, 157-158, 161, 168, 170, 173-174, 181-183, 204, 210-211, 213; Atalar sözləri və məsəllər – 3, 7, 14, 35, 46, 68-69, 74-77, 89, 91, 102-104, 109-110, 114, 119-120, 122, 124, 139-141, 151, 154, 160, 168, 187, 194, 200, 208-211, 216, 222-225, 233-235, 266, 272, 279-284, 291, 293-295, 302, 310-313, 324, 332, 334, 340, 342-343, 347, 349, 360-361, 369, 374, 391, 396-399, 402, 406-407, 413-414, 416-417, 424-428, 439-440, 449-450; Öcəşmələr, hədələr – 12

Kərimova Xatın Kərim qızı, doğum yeri 1935, təhsili orta, doğum yeri Baş Göynük kəndi, yaşayış yeri Cumakənd kəndi. Mətnlər 2001-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 36, 51, 69-71, 122-124, 127, 272-273, 291, 321; Bayatılar və ağıllar – 1-2, 192; Laylalar və oxşamalar – 200; Alqışlar və qarğışlar – 16-20, 22, 24, 27-28, 31, 33, 37, 63, 107-111, 115, 145; Tapmacalar – 35-44

Kərimova Şəfiqə Kərim qızı, doğum yeri 1934, təhsili orta, Baş Göynük kəndi. Kəndin yas məclislərini aparır. Mətnlər 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 135, 353, 355, 358, Alqışlar və qarğışlar – 5, 68, 97; Etnoqrafik mətnlər – 26; Bayatılar və ağıllar – 72-82, 198; Laylalar və oxşamalar – 210

Qədimli Mahir Vahid oğlu, doğum tarixi 1949, təhsili orta, sənəti tibb işçisi, doğum yeri Şəki şəhəri, yaşayış yeri Baş Şabalıd kəndi. Mətn 2014-cü ildə toplanıb. *Söylədiyi mətn*: Etnoqrafik mətnlər – 43

Qurbanova Firuzə Həsənqulu qızı, yaşı 70, təhsili orta, doğum yeri Laqodexi rayonu, Qaracalar kəndi, yaşayış yeri Baş Göynük kəndi. Mətnlər 2003-cü ilin mart ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 9, 62, 72-73, 129, 352, 354, 363, 371; İnamlar – 17-20; Etnoqrafik mətnlər – 31, 34, 39; Laylalar və oxşamalar – 213

Mahmudov Mehman Həsən oğlu, doğum tarixi 1958, təhsili orta, sənəti sürücü, Aşağı Göynük kəndi. Mətnlər 2004-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 17, 19

Məcidova Minayə Nəzir qızı, doğum tarixi 1938, təhsili orta, Baş Göynük kəndi. Kəndin yas məclislərini aparır. Mətnlər

2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 110; Etnoqrafik mətnlər – 15, 20, 25; Alqışlar və qarğışlar – 8-9, 29-30, 50, 66, 90-96, 112, 118, 137, 141, 190-192, 207-208

Məhəmmədova Günel Umud qızı, doğum tarixi 1981, Bakı Dövlət Universitetinin Kimya fakültəsinin I kurs tələbəsi, İnçə kəndi. Mətn 2004-cü ilin mart ayında toplanıb. *Söylədiyi mətn*: 22

Məmişova Nuriyyə Mustafa qızı, doğum tarixi 1941, təhsili orta, Aşağı Göynük kəndi. Mətnlər 2003-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 37, 53; Bayatılar və ağıllar – 9-14; Laylalar və oxşamalar – 201-202; Tapmacalar – 63

Məmmədov Hasan Bayram oğlu, doğum tarixi 1944, təhsili orta, doğum yeri Baş Göynük kəndi, yaşayış yeri Cumakənd kəndi. Mətnlər 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 157, 174-175, 192-193, 335, 367; Düzgünlər – 2

Məmmədov Musa İsa oğlu, doğum tarixi 1929, təhsili orta, doğum yeri Baş Göynük kəndi, yaşayış yeri Cumakənd kəndi. Mətnlər 2001-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 293, 350; Atalar sözləri və məsəllər – 55; Tapmacalar – 24-31

Məmmədov Nəcməddin Sirac oğlu, doğum tarixi 1953, təhsili orta, Cumakənd kəndi. Kəndin yas məclislərini aparır. Mətnlər 2006-cı ilin mart ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Etnoqrafik mətnlər – 37-38

Məmmədova Maral Mustafa qızı, doğum tarixi 1927, təhsili orta, doğum yeri Baş Göynük kəndi, yaşayış yeri Cumakənd kəndi. Mətnlər 2002-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi*

mətnlər: 99, 121; Bayatılar və ağılar – 3-8; Laylalar və oxşamalar – 199; Tapmacalar – 32-33

Məmmədova Səhər Əhməd qızı, doğum tarixi 1944, təhsili orta, Baş Layısqı kəndi. Mətnlər 2003-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər:* 131; Tapmacalar – 59-62

Məmmədova Zahidə Məmmədəli qızı, yaşı 74, təhsili orta, doğum yeri Kiş kəndi, yaşayış yeri Baş Layısqı kəndi. Mətnlər 2003-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər:* 20, 59, 132-133, 302, 309; Etnoqrafik mətnlər – 27; Bayatılar və ağılar – 193-194; Düzgünlər – 3

Mikayılov Mirzəli Muxtar oğlu, doğum tarixi 1935, təhsili orta, doğum yeri Baş Göynük kəndi, yaşayış yeri Cumakənd kəndi. Mətnlər 2002-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər:* 30, 45-50, 98, 114, 223

Mirzəyeva Humay Həsən qızı, doğum tarixi 1929, təhsili orta, doğum yeri Şəki şəhəri Gəncəli məhləsi, yaşayış yeri Cumakənd kəndi. Mətnlər 2012-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər:* Bayatılar və ağılar – 186-190; Alqışlar və qarğışlar – 2-3, 53, 176; Atalar sözləri və məsəllər – 8

Mürşüdoğa Bənövşə Yusif qızı, doğum tarixi 1933, təhsili orta, Baş Göynük kəndi. Mətnlər 2003-cü ilin mart ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər:* Bayatılar və ağılar – 18-35; Tapmacalar – 58

Muradova Mehruza İslam qızı, doğum tarixi 1927, təhsili orta, doğum yeri Babaratma kəndi, yaşayış yeri Cumakənd kəndi. Mətnlər 2001-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi*

mətnlər: 6, 12, 63, 138, 209, 344-345, 374; Tapmacalar – 10-21; Atalar sözləri və məsəllər – 66

Mustafayeva Pəri Süleyman qızı, doğum tarixi 1917, təhsili orta, Cumakənd kəndi. Mətnlər 1996-cı ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər:* 377; Bayatılar və ağılar – 890-108; Toy nəğmələri – 217

Mustafayev Sabir Zahid oğlu, doğum tarixi 1936, təhsili ali, sənəti kimya müəllimi, Baş Göynük kəndi. Mətnlər 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər:* 95, 235

Nəzirova Mələkə Əhməd qızı, doğum tarixi 1970, təhsili orta, Aşağı Göynük kəndi. Mətn 2003-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətn:* 312

Osmanova Cənnətəy Aslan qızı, doğum tarixi 1939, təhsili orta, sənəti ibtidai sinif müəllimi, doğum yeri Balakən rayonunun Katex (Gədik) kəndi, yaşayış yeri Baqqal kəndi. Mətnlər 2003-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər:* 120, 139-140, 269, 276; İnamlar: 10-11, 13; Etnoqrafik mətnlər – 14; Bayatılar və ağılar – 55

Osmanova Limon Nəbi qızı, doğum tarixi 1950, təhsili orta, Baş Layısqı kəndi. Mətnlər 2003-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər:* 263, 277, 322

Salmanova Çiçək Salman qızı, doğum tarixi 1967, təhsili orta, sənəti tibb bacısı, doğum yeri Baş Göynük kəndi, yaşayış yeri Şəki şəhəri. Mətn 2003-cü ilin mart ayında toplanıb. *Söylədiyi mətn:* 219

Səfərova Zilayə Yolçu qızı, doğum tarixi 1947, təhsili orta, doğum yeri Baş Göynük kəndi, yaşayış yeri Cumakənd kəndi. Mətnlər 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 44; Bayatılar və ağılar – 83-86; Laylalar və oxşamalar – 208

Səmədova Çəmən Məmmədəli qızı, doğum tarixi 1937, təhsili orta, doğum yeri Baş Göynük kəndi, yaşayış yeri Cumakənd kəndi. Mətnlər 2002-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 346, 347; İnamlar – 14; Atalar sözləri və məsəllər – 9, 12, 25, 39-40, 42-45, 70, 92-96, 117-118, 121, 123, 135-138, 145-147, 171-173, 176-177, 179-183, 196-197, 245-247, 253-258, 262, 265, 277-278, 303-304, 306-308, 314-317, 335-336, 350-359, 366-368, 370, 393-395, 432-434, 438, 451

Səmədov Fikrət Ağası oğlu, doğum tarixi 1949, təhsili orta, həvəskar ovçu, doğum yeri Baş Göynük kəndi. Mətnlər 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 1, 41-42, 85-87, 115, 146, 155-156, 159, 179-180, 184, 199-202, 300, 327-328; İnamlar – 1, 25-26; Etnoqrafik mətnlər – 35; Atalar sözləri və məsəllər – 321-323, 346

Soltanova Arzu Əşrəf qızı, doğum tarixi 1969, təhsili ali, sənəti coğrafiya müəllimi, doğum yeri Aşağı Göynük kəndi, yaşayış yeri Şəki şəhəri. Mətnlər 2004-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 162, 228; Atalar sözləri və məsəllər – 164, 389

Soltanova Gülüstan Məmmədəli qızı, doğum tarixi 1946, təhsili orta, doğum yeri Baş Göynük kəndi, yaşayış yeri Aşağı Göynük kəndi. Mətnlər 2004-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 16, 105, 292, 316, 332; Alqışlar və qarğışlar – 36, 201-203; Atalar sözləri və məsəllər – 81, 107-108, 142-143, 409-410

Soltanova Məryəm Həsən qızı, doğum tarixi 1935, təhsili orta, Aşağı Göyünk kəndi. Mətnlər 2003-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 60, 74, 106-107, 125, 145, 212, 221, 259-261, 264, 266, 268, 294, 303-304, 310-311, 343, 375; İnamlar – 21, 27-31, 33-43, 75; Etnoqrafik mətnlər – 11, 33, 40; Bayatılar və ağılar – 44-54; Alqışlar və qarğışlar – 133, 199, 205-206, 212; Toy nəğmələri – 218-219; Tapmacalar – 68-70; Müxtəlif şeirlər – 5

Süleymanov Həsən Aydəmir oğlu, doğum tarixi 1926, təhsili ali, sənəti tarix müəllimi, Baş Göynük kəndi. Mətnlər 2004-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 109; Atalar sözləri və məsəllər – 240, 242-244, 286, 337, 435-437, 447-448

Süleymanov Həsən Vaqif oğlu, doğum tarixi 1993, VI sinif şagirdi, Cumakənd kəndi. Mətnlər 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 90, 92, 108, 116, 275, 285; Öcəşmələr, hədələr – 13

Süleymanov Vaqif Həsən oğlu, doğum tarixi 1951, təhsili ali, sənəti dil-ədəbiyyat müəllimi, doğum yeri Baş Göynük kəndi, yaşayış yeri Cumakənd kəndi. Mətnlər 2001-ci ilin avqust ayında qeydə alınıb. *Söylədiyi mətnlər*: 3, 34, 61, 169, 178, 194-195, 329, 364, 370, 373, 376, 378; İnamlar – 45, 47; Etnoqrafik mətnlər – 29, 42; Bayatılar və ağılar – 56-57; Alqışlar və qarğışlar – 75-79, 164-165, 178-179; Atalar sözləri və məsəllər – 1-2, 4-6, 10, 16-18, 20, 23-24, 30, 36-38, 41, 48, 50, 57-58, 60, 62, 64-65, 71-73, 80, 82-86, 97-98, 101, 105-106, 111-113, 115, 125-126, 144, 149-150, 152-153, 162-163, 175, 185, 195, 203-205, 218-220, 226-228, 230-232, 249, 259-261, 267, 271, 287, 320, 325, 327-328, 338, 341, 344, 348, 362, 371-373, 381-383, 392, 400-401, 403-405, 415, 418-419, 422-423, 430, 441-442; Tapmacalar – 64; Öcəşmələr, hədələr – 4

Süleymanova Məhsəti Vaqif qızı, doğum tarixi 1982, Azərbaycan Müəllimlər İnstitutunun Zaqatala filialının “İbtidai metodikanın pedaqogikası və metodikası” fakültəsinin IV kurs tələbəsi, Cumakənd kəndi. Mətnlər 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 88, 91, 117, 160, 265, 274, 283, 296, 307, 325, 331; Atalar sözləri və məsəllər – 274-275, 375

Süleymanova Pərvanə Vaqif qızı, doğum tarixi 1978, Bakı Dövlət Universitetinin Şəki filialının “Filologiya” fakültəsinin I kurs tələbəsi, Cumakənd kəndi. Mətnlər 1996-cı ildə toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: Bayatılar və ağılar – 109-118; Atalar sözləri və məsəllər – 34, 47, 49, 51, 56, 63, 67, 148, 174, 186, 188-190, 213-214, 236-238, 248, 252; Düzgünlər – 4-7; Öcəşmələr, hədələr – 6-7

Süleymanova Vəfa Vaqif qızı, doğum tarixi 1988, XI sinif şagirdi, Cumakənd kəndi. Mətnlər 2005-ci ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 89, 111, 134, 142, 229, 284, 295, 330, 333; Etnoqrafik mətnlər – 18

Şahmərdanov Əlbəndə Nəbi oğlu, doğum tarixi 1938, sənəti müəllim, Aşağı Göynük kəndi. Mətnlər 2003-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətnlər*: 271; Etnoqrafik mətnlər – 32; Atalar sözləri və məsəllər – 165-167, 170

Yusifova Südəbə Seyfi qızı, doğum tarixi 1936, təhsili orta, Baş Layısqı kəndi. Mətnlər 2003-cü ilin avqust ayında toplanıb. *Söylədiyi mətn*: 83

ŞƏKİLLƏR

Süleymanov Vaqif Həsən oğlu, Cumakənd

İsmayılova Ziba Məmmədəli qızı, Cumakənd

Xəlilova Mehin Məmmədali qızı, Şəki şəhəri

Soltanova Güllüstan Məmmədali qızı,
Aşağı Göynük kəndi

Pir baba türbəsi. Cumakənd kəndi

Yel baba. Buranı bəzən Nuray baba da adlandırırlar.
Pir baba ziyarətgahının həyətində yerləşir.

Pir baba ziyarətəgahının həyatında yerləşən Beşik daşı

Pir babanın həyatında yaşı 500 ili ötmüş palıd ağacı

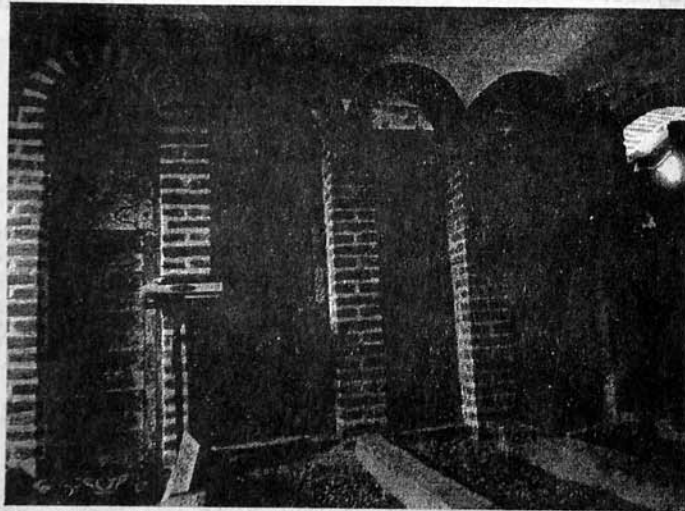
Su quyusu. Deyilənlərə görə, türbənin içindəki su Pir babanın atının ayağını yerə möhkəm vurması nəticəsində qaynayıb.

Əjdaha daşı. Pir baba ziyarətəgahından 400-500 metr aralıdakı təpədə yerləşir.

Şeyx Əhməd baba türbəsi. Baş Şabalıd kəndi

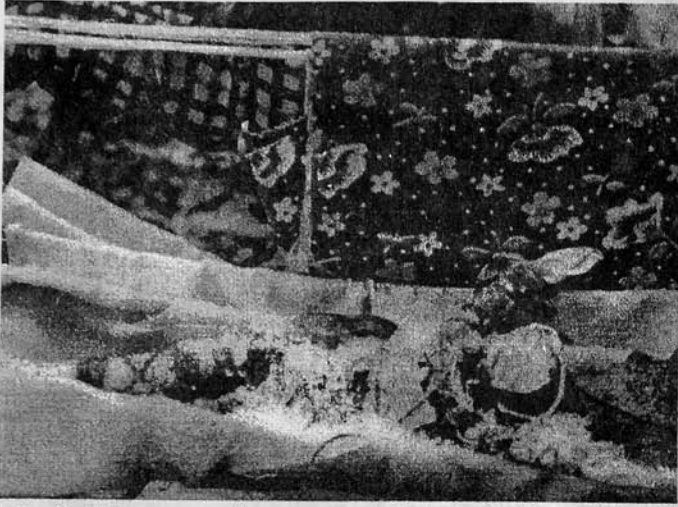

Şəkil Şeyx Əhməd babanın türbəsinin içində çəkilmişdir. Soldan birinci qəbir Şeyx Əhməd babanın, yanındakı yoldaşı Rəhilə nənənin, sonrakı ikisi övladlarının, sağdakı kiçik qəbir isə nəvəsinindir.

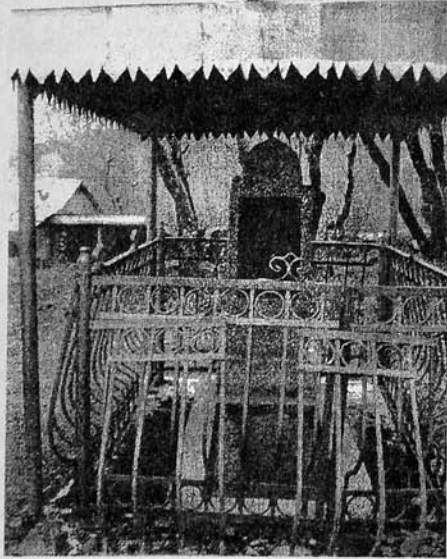

Yaşlı adamların dediyinə görə, bu qəbir Həccə adlı qadının qızının qəbridi⁵⁶⁶. Qız öləndən sonra üstünə ziyarət düşüb. Buranı uşaq arzusunda olan qadınlar ziyarət edir. Qəbirin üstündə əl dəsmallarından bir neçə yörtməc qurulmuş, içinə isə əldə qayıdırılmış kiçik gəlinçiklər və qundaqlar qoyulmuşdu. Qəbir Şeyx Əhməd babanın türbəsinin yanında yerləşir.

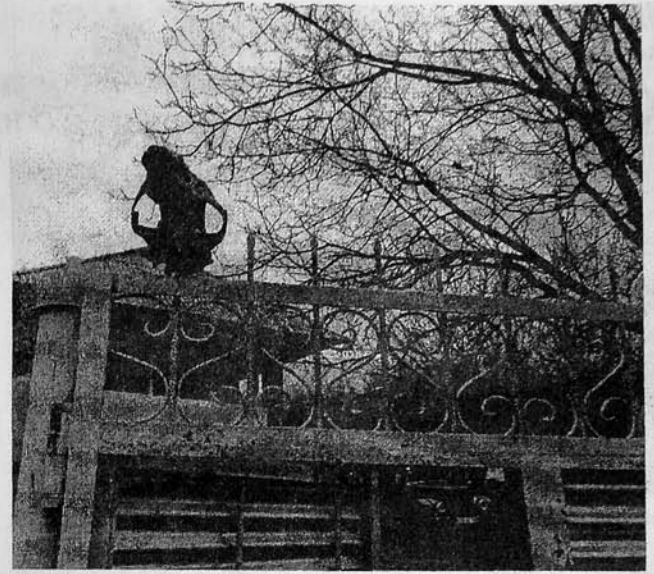
⁵⁶⁶ Bəzi söyləyicilər isə qəbrin Şeyx Əhməd babanın qızı Məkkə Şeyxzadəyə məxsus olduğunu dedilər.

Gəlinçik. Həccə nənənin qızının qəbrinin üstündən çəkilmişdir.

Hacı Salah baba. Baş Layısqı. Deyilənə görə, yaxın zamanladək qəbrin ətrafı çaçxla hasarlanıbmış.

Yuxarısına at kəlləsi keçirilmiş qapı. Baş Şabalıd kəndi

Daşqura. Baş Göynük kəndi

Fındıq çubuqlarından hörülmüş çəpər. Baş Şabalıd kəndi

Çaçxax. Baş Şabalıd kəndi

BAŞLIQLAR

TƏRTİBÇİDƏN.....	3
MİFOLOJİ MƏTNLƏR, ƏFSANƏ VƏ RƏVAYƏTLƏR	
Dünyanın yaranması	15
İldırımın çaxması	15
Ay və Gün.....	16
Şanapipik.....	18
Tısbağa	18
Qırxqu quşu.....	19
İsax-musa quşu.....	20
Arının istəyi	20
Bəxtin paylanması.....	20
Mələklər	22
Nəhənglər	22
Günlərə ad qoyulması	24
Süleysin.....	24
Vəhşi adam.....	25
Unuqay	26
Hal.....	33
Ərdov	42
Xortdan	43
Cin.....	47
Cin toyu.....	61
Cin dəyişəyi	67
Kaftar	68
Digər mifoloji varlıqlar	73
Əzrayıl.....	76
Xıdır İlyas, Xıdır Nəbi	85
Ovçuluq haqqında	91
Ruh haqqında	120
Naxış	123

Peyğəmbərlər, dini şəxsiyyətlər, övliyalər və vergili adamlar haqqında

Nuh peyğəmbər.....	124
Süleyman peyğəmbər.....	129
Musa peyğəmbər.....	130
Məhəmməd peyğəmbərin mizan-tərəzini düzəltməsi.....	134
Peyğəmbərin yarasanı yaratması.....	135
Dəmirçilik peyğəmbərdən qalıb.....	135
Cərənin böyrü niyə yanıqdır?.....	136
Veyis baba.....	137
Pir baba.....	138
Şeyx baba.....	145
Məcid baba.....	155
Sadəddin baba.....	157
Mütəbillah baba.....	157
Yunis Əmrə.....	159
Hacı Salah baba.....	160
Şkaflan baba.....	161
Qafur baba.....	162
Mahmud Axund baba.....	162
Molla Qasım.....	163
Tamam nənə.....	163
Cin piri.....	164
Südlü bulaq.....	164
Ağası babanın bulağı.....	165
Nişanlı qız ziyarəti.....	166
Oxud yolundakı ziyarət.....	166
Qəbiz ziyarəti.....	167
Sarılıq ziyarəti.....	168
Dəmirov ziyarəti.....	169
Sıxan ziyarət.....	169
Əjdaha daşı.....	169
Beşik daşı.....	171

Ziyarətlərin qardaşlığı.....	171
Ziyarətlərin müxtəlif şəkillərdə görünməsi.....	177
Ziyarətlərin cəzası.....	177
Ağac pirlər.....	178
Vergili adamlar.....	180
İlanlar haqqında.....	196
Toponimik rəvayətlər	
Arvadlar dağı.....	202
Dost dağı.....	202
Rəhmanqulu qayası.....	202
Molla Cuma ilə bağlı rəvayətlər	
Eşit mənəm, gör mənəm, bil mənəm.....	203
Gen götürübsə.....	204
Molla Cuma və Hacı Kərim.....	204
Cuma dayı və qarı.....	205
Aşıq Ələsgərin Molla Cumaya qıfıllama göndərməsi.....	206
Bir fincan süd.....	207
Müxtəlif mövzulu rəvayətlər	
Nə əyri olsun, nə də düz.....	207
Eşşəyə dönən qızlar.....	207
İnsan əti yeyənlər.....	208
Atasına rəhmət oxudan oğul.....	209
Qonşunun kələyi.....	210
İlisu bulağı.....	211
Başın dildən şikayəti.....	211
Comərd kasıb.....	212
Qarının arzusu.....	213
Qəbir həyatı.....	213
Xəbərin varmı?.....	218
Cənazənin arxasınca gedən süpürgə.....	218
Qəbul olunmayan ehsan.....	220
İki bacı.....	220
Lal gəlin.....	221

İki arvadlı kişilər.....	222
Dindar kişi və ləzgi.....	224
Əzazil ər.....	225
Bədnəzərlərin yarışı.....	225
İki rəssam.....	226
Qızların sınınilması.....	226
Qaraçı qızı.....	227
Öz malın kimi ye.....	228
Paxıl.....	230
İt və pişik.....	230
Kolun evlənməsi.....	230
Çeyil otu.....	230
Keçi dərisi.....	231
Yonqarına bərəkət.....	231
İNAMLAR.....	232
ETNOQRAFİK MƏTNLƏR	
Cadular.....	244
Dualar.....	245
Qırxa düşmə.....	246
Ruh götürmə.....	248
Qarın çəkmə.....	249
Yağış yağdırma.....	249
Yağış kəsdirmə.....	251
Umsux payı.....	253
Yas adətləri.....	255
Toy adətləri.....	258
Ayının payı.....	266
Bitkilər haqqında.....	266
Canavar haqqında.....	267
Mövlud.....	268
Müxtəlif mövzulu mətnlər.....	274
BAYATILAR VƏ AĞILAR.....	278
LAYLALAR VƏ OXŞAMALAR.....	299

TOY NƏĞMƏLƏRİ	
Ay gözəl, gözəl.....	305
Nişanlı qızın arzusu.....	306
Qayınana-gəlin deyişməsi.....	306
ALQIŞLAR VƏ QARĞIŞLAR.....	307
ATALAR SÖZLƏRİ VƏ MƏSƏLLƏR.....	316
TAPMACALAR.....	338
MÜXTƏLİF ŞEİRLƏR	
Məktəb nəğməsi.....	344
Olmaz.....	344
Qodu-qodu.....	345
Veysəlqara.....	345
Sən də bir dillən görək.....	346
Bağ belə, bostan belə.....	346
DÜZGÜLƏR.....	347
ÖCƏŞMƏLƏR, HƏDƏLƏR.....	349
Mətnlərin söyləyiciləri.....	351
Söyləyicilər haqqında.....	378
Şəkillər.....	393

Şəki folklor örnəkləri.

II kitab.

Bakı, Elm və təhsil, 2014

Nəşriyyat direktoru:

Prof. Nadir Məmmədli

Nəşriyyat redaktoru:

Səbinə İsayeva

Kompyuterdə yığdı:

Aynurə Səfərova

Korrektor:

Məhsəti Süleymanova

Kompyuter tərtibçisi və

texniki redaktoru:

Aygün Balayeva

Kağız formatı: 60/84 1/32

Mətbəə kağızı: №1

Həcmi: 408 səh.

Tirajı: 300

Kitab Azərbaycan MEA Folklor İnstitutunun
Kompyuter Mərkəzində yığılmış, səhifələnmiş,
“Elm və təhsil” NPM-də ofset üsulu ilə
hazır diapozitivlərdən çap olunmuşdur.

A2f286703